

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE BÜTÜNLEŞMESİ SÜRECİNDE
SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İŞLEVSELLİĞİ**

Erdoğan KAYA

DOKTORA TEZİ

İlköğretim Anabilim Dalı

Sınıf Öğretmenliği Programı

Danışman: Prof. Dr. Şefik YAŞAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ocak 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	viii
ABSTRACT.....	xi
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	xiv
ÖNSÖZ.....	xv
ÖZGEÇMİŞ.....	xvii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xix
BÖLÜM I	
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.1.1. Avrupa Birliği.....	2
1.1.1.1. Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi.....	6
1.1.1.2. Avrupa Birliği ile Bütünleşme.....	10
1.1.1.2.1. Avrupa Birliği'nin Üyelik Ölçütleri	10
1.1.1.2.2. Avrupa Birliği Politikaları.....	14
1.1.1.2.3. Avrupa Vatandaşlığı.....	19
1.1.1.2.4. Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi.....	25
1.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi.....	36
1.1.2.1. AB Ülkelerinde Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi.....	43
1.1.2.2. Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Eğitimin ve Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi.....	50
1.1.3. İlgili Araştırmalar.....	59
1.2. Araştırmanın Amacı.....	63
1.3. Araştırmanın Önemi.....	63
1.4. Sınırlılıklar.....	66
1.5. Tanımlar.....	66
1.6. Kısaltmalar.....	67

BÖLÜM II

2. YÖNTEM.....	68
2.1. Araştırmanın Modeli.....	68
2.2. Evren ve Örneklem.....	70
2.2.1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları.....	71
2.2.2. Araştırmanın Yapıldığı Okullar, Araştırmaya Katılan Öğretmenler ve Öğrenciler.....	73
2.3. Verilerin Toplanması.....	77
2.3.1. Görüşme.....	77
2.3.1.1. Görüşme Formunun Hazırlanması.....	78
2.3.1.2. Görüşme Kılavuzu.....	80
2.3.1.3. Görüşme İlkeleri.....	81
2.3.1.4. Görüşmelerin Yapılması.....	82
2.3.2. Başarı Testi.....	83
2.4. Verilerin Çözümü.....	85
2.4.1. Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümü.....	85
2.4.2. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümü.....	90

BÖLÜM III

3. BULGULAR VE YORUMLAR.....	92
3.1. Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar.....	92
3.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar.....	92
3.1.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	92
3.1.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	99

3.1.1.3. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	107
3.1.1.4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	111
3.1.1.5. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	115
3.1.1.6. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	121
3.1.1.7. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli Olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	127
3.1.1.8. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilme ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilme İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	130
3.1.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar.....	141

3.1.2.1. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	141
3.1.2.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	148
3.1.2.3. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	154
3.1.2.4. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	162
3.1.2.5. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	169
3.1.2.6. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	177
3.1.2.7. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	183

3.1.2.8. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilme ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilmek İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	190
3.1.2.9. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Sağladığını Düşündüğünüz Hangi Eğitim Etkinliklerine Yer Veriyorsunuz?”Sorusuna Verdikleri Yanıtlar.....	199
3.1.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecin Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının Görüşleri ile Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar.....	206
3.2. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar.....	220
3.2.1. Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Kazanımları.....	220

BÖLÜM VI

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	225
4.1. Sonuçlar.....	225
4.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar.....	225
4.1.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar.....	232
4.1.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği Hakkında Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının Görüşleri ile Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklara İlişkin Sonuçlar.....	239
4.1.4. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar.....	244

4.2. Öneriler.....	247
4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	247
4.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	248
EKLER.....	250
KAYNAKÇA.....	294

DOKTORA TEZ ÖZÜ

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE BÜTÜNLEŞMESİ SÜRECİNDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İŞLEVSELLİĞİ

Erdoğan KAYA

İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Programı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Danışman: Prof. Dr. Şefik YAŞAR

Teknolojide yaşanan gelişmeler, ülkeler ve toplumlar arasındaki etkileşimi güçlendirmektedir. Bu temelde ülkeler arasında çok üyeli birlikler kurulmaktadır. Bunlar arasında çeşitli serbestileri, hatta ortak vatandaşlığı amaç edinenler bulunmaktadır. Küreselleşme olarak da adlandırılan bu sürecin önemli bir parçasını Avrupa Birliği (AB) oluşturmaktadır. AB günümüz dünyasının en güçlü ülke birliklerinden biri olarak gösterilmektedir.

Başlangıçta ekonomi temelinde oluşturulan AB’nin zamanla sosyo politik bir yapıya büründüğü görülmektedir. Birlik tarafından gerçekleştirilen birçok etkinlikte, halkları ile birlikte tüm üye ülkelerin ortak politikalarında bir araya gelmelerinin oldukça önemli olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Özellikle 1990’lı yıllardan başlayarak tüm üye ülkelerin AB adı altında bütünleşmesinde eğitimin önemine dönük tartışmalar yaşanmaktadır. Bu bağlamda AB’nin eğitimden ülke halklarını kaynaştırmak, bütünleştirmek ve ortak bir amaç doğrultusunda vatandaş yetiştirmek üzere yararlanmak istediği söylenebilir.

Çağdaşlaşma ile batılılaşmanın eş tutulması anlayışı Türkiye’yi Avrupa kökenli birçok oluşumda yer almaya yöneltmiştir. Böylece, NATO, Avrupa Konseyi gibi kuruluşlara üye olan Türkiye AB’ye de üye olmak istemiştir. Bu durumda AB ile bütünleşmesinin Türkiye için ekonomik olmaktan öte sosyo politik bir amaç olduğu söylenebilir.

AB 1990’ların başında Avrupa’da yaşanan gelişmeler doğrultusunda bütünleşme ölçütlerini Kopenhag ve Maastricht antlaşmalarıyla netleştirmiştir. Türkiye de bu

ölçütlere uymak ve AB politikalarını içeren kazanımları edinmek zorundadır. Son yıllarda atılan birçok adım, AB ile bütünleşme doğrultusundadır. Bunların bir kısmı da eğitim alanında yaşanmaktadır. Eğitim alanında yapılacak etkili bir yenileşme hareketinin daha uzun vadeli olacağı ve AB'nin sık sık dile getirdiği “politikaların uygulanamaması” endişesini ortadan kaldıracığı düşünülebilir. Bu endişeyi gidermede belki de en önemli işlevi Sosyal Bilgiler dersi görecektir.

Sosyal Bilgiler, amaç ve işlevi bakımından ilköğretim programında yer alan son derece önemli bir derstir. Bu ders, toplumların kültürel değerlerine, yönetim felsefelerine, politik ideolojilerine ve sosyo ekonomik yapılarına ilişkin bilgileri bireylere kazandırarak onların toplumsallaşmasını sağlar. Aynı zamanda, devletlerin istenilen nitelikte vatandaş yetiştirmesine hizmet eder. Günümüzde ulusal düzeyde vatandaş yetiştirme anlayışı, etkili vatandaş yetiştirme anlayışı yönünde değişmektedir. Böyle bir değişimde özellikle ülkelerin aralarında kurmuş oldukları birlikler yoluyla bütünleşme hareketleri etkili olmaktadır.

Geçmişini eski olmakla birlikte son yıllarda hızlanmış olduğu gözlenen Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci, tüm toplumsal olguları olduğu gibi eğitimi de etkilemektedir. Sosyal Bilgiler dersi de bu süreçten etkilenmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmada, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma tarama modelinde olup 2004-2005 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseninden yararlanılmıştır. Verilerin bir kısmı farklı üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan yedi Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanından görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmelere dayalı diğer veriler ise Eskişehir'deki ilköğretim okullarında görev yapan ve beşinci sınıfları okutmakta olan 30 sınıf öğretmeninden elde edilmiştir. Başarı testi verileri de kendileriyle görüşme yapılan bu öğretmenlerin 949 öğrencisinden elde edilmiştir.

Görüşme verilerinin çözümlenmesinde betimsel çözümlene tekniği kullanılmış ve bunlar sayısallaştırılarak yorumlanmıştır. Daha sonra öğrencilerin başarı testinden almış oldukları puanların frekansları ve yüzdeleri hesaplanarak Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin kazanımları belirlenmiştir. Araştırmanın ilerleyen aşamalarında uzmanlarla öğretmenlerin görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Araştırma sonucunda ortaya çıkarılan bulgular, uzmanlar tarafından Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli görüldüğü, ancak işlevsel bulunmadığını göstermektedir. Öğretmenlerin bu konudaki görüşleri arasında Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu görüşü daha ağır basmaktadır. Öğretmenlerden de uzmanlar gibi bu süreçte Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığı görüşünü dile getirenler olmuştur. Diğer yandan, dersi Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde önemli gören öğretmenler de oldukça fazladır. Yapılan görüşmelerin tümü dikkate alındığında dersin işlevselliği konusunda, uzmanların olumsuz, öğretmenlerin ise olumlu bir bakış sergiledikleri anlaşılmıştır.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak öğrencilerin kazanımlarını belirlemek amacıyla uygulanan başarı testinde öğrencilerin büyük bir kısmının orta düzeyde başarılı oldukları görülmüştür. Bu bulguya dayanarak öğrencilerin orta düzeyde kazanım elde ettikleri ileri sürülebilir. Böyle bir sonucun öğretmenlerin dersin kısmen işlevsel olduğu yönündeki görüşünü desteklediği söylenebilir. Bunlara ek olarak uzmanlar ve öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için çok farklı görüş ve öneriler dile getirmişlerdir.

ABSTRACT

THE FUNCTIONALITY OF THE COURSE OF SOCIAL STUDIES IN TURKEY'S INTEGRATION PROCESS WITH THE EUROPEAN UNION

Erdoğan KAYA

Department of Primary Education

Anadolu University Graduate School of Educational Sciences

Advisor: Prof. Dr. Şefik YAŞAR

Technical developments has been enhancing the interaction between countries and societies. Within this respect, multi-membered unions have been establishing between countries. Among these, there have been unions pursuing variety of freedoms and even commonly shared citizenship. The European Union (EU) constitutes the most significant part of this process also called as globalisation. Today, the EU is considered as one of the most powerful nations-based union among many.

The EU, initially established over an economic basis, appears to turn into a socio-political union in course of time. It has often been importantly emphasized in many activities, carried out by Union, that all the member countries backed by their public should congregate on common policies. Especially starting from the years of 1990s, there has been debates on the importance of education in the integration of all full member states under the EU. Within this context, it can be said that the EU wants to benefit from education in terms of integrating member states citizens and educating them in accordance with a common goal.

The understanding of modernisation as synonymous with Westernising, Turkey has closely aligned itself with Western-based institutions. Thus, Turkey, which has become a member of NATO and the Council of Europe, wished for to be a member of the EU. In such case it can be said that the integration to EU is a political end beyond being an economic thing for Turkey.

In accordance with the developments experienced in the early 1990s, the EU clarified the integration criteria with Copenhagen and Maastricht Treaties. It is a requirement for Turkey to fulfill these criteria, and must attain the acquisitions which include EU policies. Many steps, taken recently have been towards the integration of EU. Some of the steps have been experienced in the scope of education. It might be thought that acquiring an effective innovation in the scope of education will be a long term process, and this will eliminate the anxiety of “unability of the application of policies” which EU has often pointed out. In eliminating this anxiety, Social Studies course will likely fulfill the most significant function.

Social Studies course is of utmost importance in terms of its goal and function in elementary education programme. This course enables the individuals to be socialized by providing for them the cultural values of societies, their organizational philosophies, political ideologies and socio-economic structures. Additionally, this course also serves the need for countries to educate qualified citizens. Today, the understanding of bringing up citizens in nation-wide level has been changing in the direction of bringing up effective citizens. The activities of integration, established especially among the countries through unions have become effective in such a change.

Though it has a rather historical background, Turkey’s integration process with the EU, which has recently gained a noticeable acceleration has been influential over all social facts as well as education. Social Studies course is also influenced by this process. Within this context, this study aims at determining the functionality of Social Studies course during Turkey’s integration process with the EU.

The study was based on survey model and was carried out in the academic year of 2004-2005. In collecting data, the mixed methodology design was utilized in which the quantitative and qualitative methods were used together. Some amount of the data were obtained by interviewing seven Social Studies education specialists who have been working for different universities in Turkey. As for the rest of the data, obtained by interviewing, collected from 30 class teachers who have been working for primary

schools of Eskisehir and teaching 5th grades. The achievement test data were collected from 949 students the teachers of whom were interviewed.

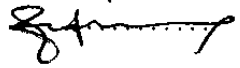

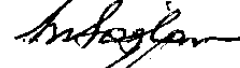
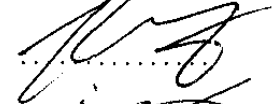
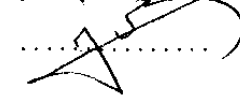
Descriptive analysis technique was used in the analysis of the data obtained by interviewing and these were evaluated by transforming them into figures. Later, the frequencies and the percentages of the grades that students got from the achievement test were calculated, and the acquisition about the functionality of Social Studies course in Turkey's integration process with the EU were established. In the following phases of the study, the similarities and differences between the views of the specialists the teachers were put forward.

The findings revealed as a result of this study suggest that Social Studies course is viewed very significant by specialists in the integration process of Turkey with the EU, however, it was regarded by them that it is not functional. Among the teacher views on the issue, the view that Social Studies course is partly functional outweighs in Turkey's integration process with the EU. Just as specialists, there were some class teachers who have stated that Social Studies course is not functional in this process. On the other hand, there are many teachers who consider that this course is of great importance Turkey's EU integration process. When all the interviews, carried out, were taken into consideration, it has been apprehended that specialists view the course as negative class teachers exhibit a positive view on its functionality.

In the achievement test, used to determine learner acquisitions on the functionality of Social Studies course in Turkey's integration process with the EU, it has been observed that most of the students achieved on the average. Based on this finding, it might be put forward that learners attained average level acquisitions. It can be said that such a result would support the view towards the fact that the course is partly functional. In addition to these, both specialists and teachers expressed different views and suggestions so as to make Social Studies course functional, and increase its level of functionality.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Erdoğan KAYA'nın "Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği" başlıklı tezi 17/01/2006 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Programında, Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof.Dr.Şefik YAŞAR	
Üye	: Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK	
Üye	: Prof.Dr.Mustafa SAĞLAM	
Üye	: Prof.Dr.H.Ferhan ODABAŞI	
Üye	: Yard.Doç.Dr.Mehmet GÜLTEKİN	

Prof.Dr. İlknur KEÇİK
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Küreselleşmenin en somut göstergelerinden sayılan ülke birliklerinin en kapsamlı örneği olarak AB gösterilmektedir. AB sürekli olarak değişmekte ve gelişmektedir. Bu süreç, kendini genişleme ve derinleşme olarak göstermektedir. AB tarihinin en büyük genişlemesi 2004 yılı içinde gerçekleşmiştir. Bu genişleme sürecinde yer alamayan aday ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Ancak, aynı yıl Türkiye'ye Kopenhag politik ölçütlerini edinme çabasında olduğu dikkate alınarak üyelik yolunda görüşme tarihi verilmiştir. Türkiye'nin, tarihinde hiç olmadığı kadar AB ile bütünleşme amacı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

AB ile bütünleşmek politik, sosyal ve ekonomik anlamda bu Birliğe uyum sağlamak anlamına gelmektedir. Bunun için yalnızca yasal düzenlemeler yeterli görülmemektedir. Toplumun tüm kurumlarıyla birlikte bütünleşme sürecine hazırlanması gerekmektedir. Uzun vadede toplumu AB ile bütünleşmeye hazırlayacak kurumun "eğitim" olduğu söylenebilir. Bu durumda öncelikle eğitimin tüm öğeleriyle birlikte AB'ye uyumlu duruma getirilmesi gereklidir. Doğal olarak eğitim programları da bu süreçten etkilenmek durumundadır. Bu arada, ilköğretim düzeyinde politik, sosyal ve ekonomik alanda birçok amacı gerçekleştirmeye çalışan Sosyal Bilgiler dersi, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine önemli katkılar sağlamaya aday gözükmektedir. Bu araştırmada, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin katkıları olmuştur. Öncelikle, araştırma sürecinde değerli görüş ve yönlendirmeleriyle katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Şefik Yaşar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma konusunun belirlenmesi ve uzman görüşlerinin alınabilmesi için gerekli ortamın hazırlanmasında yardımlarına başvurduğum Sayın hocalarım Prof. Dr. Ersan Sözer ve Yard. Doç Dr. Mehmet Gültekin'e teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın başlangıcından bu yana yardımlarını almış olduğum değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Ferhan Odabaşı ve Sayın Doç. Dr. Yıldız Uzuner'e teşekkürlerimi sunarım. Sayın Yard. Doç. Dr. Handan Deveci ve Sayın Yard. Doç. Dr. Nazlı Uzun'a araştırmaya birçok alanda vermiş oldukları destekten dolayı teşekkürlerimi iletiyorum.

Manevi destekleri yanında çeşitli görüş, öneri ve çalışmalarıyla araştırmaya katkı getiren değerli arkadaşlarım Öğr. Gr. Dr. Ş. Dilek Belet, Öğr. Gr. A. Figen Ersoy, Arş. Gr. Ali Ersoy ve Arş. Gr. Dilruba Kürüm'e, sınıf öğretmeni Şule A. Ogün ve Almanca öğretmeni Çiğdem Taşbozan'a sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

Tüm araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerini sürekli hissettiğim değerli aile büyüklerime, bu süreçte onlara istediğim oranda zaman ayıramama karşın her türlü zorluk ve mutluluk anında yanımda olan sevgili eşim ve çocuklarıma yaşam dolusu teşekkürlerimi iletiyorum.

Eskişehir, 2006

Erdoğan KAYA

ÖZGEÇMİŞ

Erdoğan KAYA
İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği
Doktora Programı

Eğitim

Yüksek Lisans 1991	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Coğrafyası Bilim Dalı
Lisans 1989	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı
Lise 1985	Eskişehir H. Ahmet Kanatlı Lisesi

İş

1999-	Öğretim Görevlisi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
1998-1999	Coğrafya Öğretmeni. H. Ahmet Yesevi Lisesi (Eskişehir)
1996-1998	Coğrafya Öğretmeni. Ş. Osman Genç Endüstri Meslek Lisesi (Eskişehir)
1995-1996	Coğrafya Öğretmeni. Hüseyin Sarı Çok Programlı Lisesi (İzmir)
1994-1995	Coğrafya Öğretmeni. Kiraz İlköğretim Okulu (İzmir)
1993-1994	Müdür Yardımcısı. Kiraz İlköğretim Okulu (İzmir)
1990-1993	Coğrafya Öğretmeni. Halide Edip Kız Meslek Lisesi (Tunceli)
1989-1990	Coğrafya Öğretmeni. Nazımiye Şehit Mehmet Lisesi (Tunceli)

Yayınlar

Yaşar, Ş., E. Sözer, M. Gültekin, **E. Kaya** ve Ş. Dilek Belet. “Öğretmen Adaylarının Eğitimde Küreselleşmeye Yönelik Görüşleri”, **XI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri**. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, 2002, ss. 86-87.

Kaya, E. “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sezgisel Düşünmeden Yararlanma”, **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 2,3; 2003, ss.79-89.

Sözer, E., H. Deveci ve **E. Kaya**. “Eğitim Fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumları”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 14,1, 2004, ss.87-95.

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Eskişehir, 1968

Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil: İngilizce

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
1. Avrupa Vatandaşlığının Boyutları.....	24
2. AB Ülkelerindeki Sosyal Bilgiler Dersi ya da Eşdeğer Dersler.....	44
3. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının Özellikleri.....	72
4. Araştırmaya Katılan ve Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Özellikleri.....	75
5. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları Görüşme Kodlama Anahtarında Bulunan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri.....	88
6. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri Görüşme Kodlama Anahtarında Bulunan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri.....	88
7. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	93
8. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	100
9. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	108
10. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	112

11. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	116
12. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	122
13. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	127
14. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilmek ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilmek İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	131
15. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	142
16. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	149
17. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	155
18. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları	163

19. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	170
20. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	178
21. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	184
22. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilme ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilme İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	190
23. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Sağladığını Düşündüğünüz Hangi Eğitim Etkinliklerine Yer Veriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	200
24. Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Olarak Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Kazanımları.....	221

1. GİRİŞ

1.1. Problem

İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, ülke ve toplumlar arasındaki etkileşimi de hızla artırmaktadır. Buna dayalı olarak ülkeler arasında çok üyeli birlikler oluşturulmaktadır. Bu birlikler, yirminci yüzyılın en önemli gelişmeleri arasında gösterilmektedir. Kimi birliklerin zamanla aralarındaki sınırları kaldırarak çeşitli serbestilerle birlikte ortak vatandaşlık haklarını yaşama geçirme çabasına girdikleri görülmektedir. Belki de sosyologların ileri sürdükleri gibi bu gidişin sonu, dünya devleti ve dünya vatandaşlığı ile noktalanacaktır. Bu gelişmeler çerçevesinde artık bireylerin yalnızca belli bir ülkenin vatandaşı olmaları yeterli olmayacaktır.

Yirminci yüzyıl başında birbirine ters düşerek dünya savaşlarının yaşanmasına yol açan ülkelerin daha sonra birleşme eğilimine girdikleri görülmüştür. Birleşmelerin kimisi zamanla farklı derinleşme ve genişlemelere sahne olmuş; buna paralel olarak oluşturulan birliklerin boyutlarında değişim, üye sayılarında da hızla artış gözlenmiştir. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak ülke birliklerinde de bilgi ve teknoloji paylaşımı artmıştır. Bu süreç, küreselleşme olgusunu doğurmuştur.

Küreselleşmenin göstergeleri arasında Birleşmiş Milletler Örgütü ve Avrupa Birliği (AB) sayılabilir (Jarvis, 2002, s.8). Yirmi birinci yüzyılda dünyanın en güçlü ülkeler birliği olarak gösterilen AB'nin farklı ülke halklarını bütünleştirmeye dönük çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu çalışmaların günümüzde daha örgütlü bir biçimde ve özellikle eğitim alanında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Nitekim eğitimin, kaynaştırıcı ve bütünleştirici olma işlevi, giderek artmaya başlamıştır. Dünya savaşlarının vahşetini bir daha yaşamak istemeyen çokuluslu aydınlar-bilimadamları-eğitimciler topluluğu, bu vahşete ulus merkezli ırkçılığa bulaştırılmış, özellikle Tarih, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler dersleri alanlarındaki ötekileştirici eğitimlerin neden olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, UNESCO ve Avrupa Konseyi öncülüğünde birçok sivil toplum kuruluşunun desteği alınarak yıllardır eğitim programları ile ders kitapları incelenmekte ve alternatifler üretilmeye çalışılmaktadır. 1949'dan başlayarak Eckert'in önyak

olduğu konferanslar aracılığıyla eski dūřmanlar olan Almanya, Fransa ve Polonya'nın eğitim programlarını dūřmanlıđı artıran öğelerden arındırma çalışmaları yaptığı bilinmektedir. Eckert'in ölümünden sonra onun adıyla kurulan enstitü, "barış için tarih" alışmalarını İsrail-Filistin ve Güneydođu-Dođu Avrupa projeleri ile sürdürmektedir (Toplumsal Tarih, 2002, s.65). AB'ye uyum çalışmaları kapsamında Türkiye'de Milli Eđitim Bakanlığı'nın da bu enstitü ile işbirliği içinde olduğu bilinmektedir.

Türkiye bugün AB içindeki gelişmiş ölkeler arasında seçkin yerini alma çabası içindedir (Sözer, 1998, s.35). İslam ölkeleri içinde laik ve demokratik yapısıyla AB'ye en uygun ölkenin Türkiye olduğu farklı ortamlarda sık sık dile getirilmektedir. Uygarlıklar atışmasının tartışıldığı ve kimi örneklere ile yaşandığı dünyada, bu bütünleşme, uygarlıkların bütünleşebileceğine de bir örnek oluşturabilecektir. Toplumsal olduğu kadar kurumsal anlamda da değişim gerektiren bu süreç, etkili bir eğitim ile güçlenebilecektir.

AB'nin bilim ve teknolojidaki gelişimle birlikte demokrasi, insan hakları, çevre gibi politikalarını eğitim aracılığıyla tüm üye ölkelerine ulaştırma çabasında olduğu görölmektedir (Akřit, 2003). 2004'te yirmi beře çıkmış olan üye sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Aday ölkeler arasında yer alan Türkiye'den de AB ile bütünleşmeye dönük iyileştirmeler yapması beklenmektedir. Bunların eğitimden başlatılmasının, kalıcı ve etkili çalışmalara imza atmak adına daha yararlı olabileceği dūřünölmektedir.

1.1.1. Avrupa Birliği

AB, kimi Avrupa ölkelerinin sosyo-ekonomik ve politik alanda birlikte hareket etme temelini dayalı olarak oluşturmuş oldukları birlik olarak tanımlanabilir (şahin, 2000, s.343). Avrupa'da ölkeler arasında birlik kurmaya yönelik eylemlerin köken olarak oldukça eskiye dayandığı bilinmektedir. Birçok dūřünür gibi, önlü yazar Viktor Hugo da bu birliğe inanmış olan kişilerdendir. Yazarın AB konusundaki řu söylemi oldukça anlamlıdır (Karlık, 1996, ss.37-39):

“Amerika Birleşik Devletleri nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin, ister red edilsin, birlik düşüncesi, hiç durmadan yıkılıp yıkılan, kasılıp kavru lan bir kıtanın bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir.”

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında güçlenen ve etki alanını yaymaya çalışan SSCB'ye karşı Batı Avrupa'da bir güç oluşturma çabası, AB'nin temelini oluşturmuştur. ABD'nin öncelikli amacı, kısa sürede iki büyük savaş yaşayarak yıkıma uğrayan ve yoksullaşan Avrupa'yı ayağa kaldırmaktır. Bu nedenle, Marshall yardımları yoluyla ekonomik anlamda Avrupa güçlendirilmeye çalışılmıştır. Avrupa'da kurulmaya çalışılan birliğin öncelikli işbirliği alanının ekonomi olarak seçilmesi de bu yüzdendir. Baştan beri ekonomi ile başlayan işbirliğinin Avrupa ülkelerini güçlendirerek zamanla politik bütünleşmeye götüreceğine inanılmaktadır (Eralp, 2004). Bu arada birçok Avrupalı da kıtalarında bir daha savaş yaşanmasını istememektedir. Bu doğrultuda ABD'nin Avrupa politikalarına destek verenler bulunmaktadır. AB düşüncesi de, Adenauer, Monnet, Schuman, Spaak gibi öncü Avrupalıların eski düşmanlar arasında somut bir dayanışma yaratarak savaşı olanaksız kılma kararlılığından doğmuştur (TÜSİAD, 2001, s.100). Avrupa'da iki dünya savaşının sorumlusu olarak görülen Almanlara karşı büyük bir tepki vardı. ABD Almanları bir anlamda kontrol altına alabilmek için diğer Avrupa ülkelerinin lideri konumundaki Fransa ile işbirliğine zorlamıştır (Eralp, 2004). Bu doğrultuda Schuman'ın (Schuman planı) girişimleri ile Avrupa ülkelerinin bir birlik çatısı altında toplanması çalışmaları, öncelikle Fransa ve Almanya arasında başlamıştır (Karluk, 1996, s.39). Böylece, 20. yüzyılın en büyük küreselleşme hareketini, küreselleşmenin en önemli temsilcisi olarak görülen ABD başlatmıştır (Eralp, 2004).

Fransa ve Almanya'ya Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın da katılımıyla 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına yol açan antlaşma imzalanmıştır. Bu dönemden başlayarak Topluluğun genel amacı, Avrupa Anayasasına ulaşacak daha ileri düzeyde bir politik bütünleşme olarak belirlenmiştir (Borchardt, 1995, s.9). 1970'li yıllarda ekonomik ve sosyal alanda bütünleşme çalışmaları hızlandırılmıştır. 1984 ve 1985'te Fontainebleau ve Milano'da yapılan doruk toplantıları ile birliğin oluşumunda gerekli olacak yapısal reformlara yer verilmiştir. Birliğin temelinde yalnızca ekonomik ilişkilerin yatmaması yönünde çalışmalara başlanmıştır.

Bu doğrultuda vatandaşların ilgi ve çıkarlarını da dikkate alan “Vatandaşların Avrupa’sı” için çalışma kararı alınmıştır.

AB’nin geldiği aşama, adının geçirdiği evrimden de anlaşılabilir. Birinci aşamada 1951’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve aynı zamanda oluşturulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) yer almaktadır. İkinci aşamada ise 1965’te başlayan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun birleştirilmesi ile oluşturulmuş olan Avrupa Topluluğu (AT) bulunmaktadır. Üçüncü aşamada da 1992 Maastricht Antlaşması ile AT, Avrupa Birliği’ne dönüştürülmüştür (Topsakal ve Hesapçioğlu, 2001, s.449). AB; ekonomi, sanayi, politika, vatandaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok-sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. AKÇT’yi kuran Paris Antlaşması (1951), AET ve AAET’yi kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri egemen devletler arasındaki geleneksel antlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini oluşturur. AB, doğrudan uygulanma olanağı olan bir yönetmelik oluşturabilmekte ve vatandaşları yararına özel haklar sağlayabilmektedir. Artık AB’nin ekonomik boyutu olduğu kadar politik ve sosyal boyutları da öne çıkmaya başlamıştır. Öncelikle Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht), bu politikaları kapsar bir biçimde üye ülkeleri, halklarına başvurarak onların istem ve inançlarına dayanan bir bütünleşme sürecine sokmuştur (Borchardt, 1995, s.14).

Birliğin başarısı daha sonra Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda’yı Birlik üyeliğine başvurmaya yöneltmiştir. Bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edilmiştir. Üye devlet sayısını altıdan dokuzaya yükselten ilk genişleme ile birlikte Birlik; sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazanmıştır (ABGS, 2003).

Yunanistan demokrasiye geçişin hemen ardından bu rejimi ve konumunu güçlendirmek için AB’ye başvurmuştur. Bu düşünce, onu 1981’de Birliğin onuncu üyesi durumuna getirmiştir. 1985’te Birliğe İspanya ve Portekiz de katılmıştır. Bu hareket, diktatör

Franco'dan sonra Avrupa'dan uzun yıllar ayrı kalmış olan İspanyol'ların Avrupa ile birleşme özlemini gidermiştir. İspanya'da da AB üyeliği, demokrasinin önemli bir güvencesi olarak ortaya çıkmıştır. Birlik, tüm demokrasilere açık tutulmuştur (Borchardt, 1995, s.14).

1980'li yıllarda sayıları 12'yi bulan ve birlikteliği ekonomik amaçların yanında diğer toplumsal alanlara da taşıyan bu örgüt, adını bu değişime uygun bir biçimde Avrupa Topluluğu olarak değiştirmiştir. 1990'larda ekonomi, hukuk, politika, güvenlik, ulaşım vb. toplumsal sistemlerde de birliktelik çabalarını ilerleterek Avrupa ülkeleri üzerinde bir AB çatısı oluşturmuştur (Sağlam, 2003).

Birliğin tek pazarla birlikte artan çekiciliği ve AB Antlaşmasıyla hız kazanan politik birliğe doğru yönelişi nedeniyle, diğer Avrupa ülkeleri de ileride ayrı kalmaktansa onlarla bütünleşerek kimi yararlar elde etmek çabasına girmişlerdir. Böylece, 1994'te Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe girişi ile üye sayısı on beşe ulaşmıştır (Borchardt, 1995, s.15).

1990'da Berlin duvarının yıkılmasının ardından iki Almanya'nın birleşmesi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin (ODAÜ) Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın politik yapısını baştan aşağı değiştirmiştir. Eralp'e (2004) göre AB oluşumunun baştan beri temel amacı tüm Avrupa'yı kucaklamaktır. Bu nedenle, Batı Avrupa'da kurulan Birlik, her fırsatta ODAÜ ile ilişkiler kurmaya çalışmıştır. 1990 sonrasında Doğu blokunun çözülmesi ile Birlik tarafından beklenen olay gerçekleşmiş, ODAÜ bağımsızlıklarını elde etmeye başlamıştır. Bu ani gelişim, AB'yi 1993 Kopenhag Doruğu toplantısında aldığı kararlar doğrultusunda hızla yeni bir genişleme sürecine sokmuştur. Bu süreç AB'yi üyelik ölçütlerini daha da netleştirmeye zorlamıştır (Eralp, 2004). Aynı süreçte 1991 ve 1993 yılları arasında aday ülkeler ile AB arasında bir dizi ortaklık antlaşması imzalanmıştır.

AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine temel oluşturmak üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır.

Bu rapora göre AB'nin ekonomik, politik ve sosyal ölçütlerini yerine getirmeden hiçbir ülkenin üyeliğe alınması söz konusu olamayacaktır. Sözü edilen raporda ODAÜ ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin iki dalga biçiminde 2000'li yıllarda AB'ye tam üye olmaları öngörülmüştür (ABGS, 2003a).

1 Mayıs 2004 tarihinde yapılan Dublin Doruğu ile AB üye sayısı 25'e yükselmiştir. Bu tarihten başlayarak AB'ye üye olan 10 ülke; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'dır (Lüle, 2004, s.24). 2004 yılında AB düzeyinde yaşanan bir başka gelişme de Avrupa Anayasasının hazırlanması olmuştur. Anayasa, 25 ülke liderinin katılımı sonucunda 25 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanan antlaşma ile kabul edilmiştir. AB aday ülkelerinden Türkiye, Bulgaristan ve Romanya da bu antlaşmanın nihai senedini imzalamışlardır. Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü'ne (ABGM) göre (2005) Avrupa Anayasası AB'nin hukuki temelini oluşturmakta, kültürel değerleri ve eşitliği garanti altına almaktadır.

AB'de ulusal ve ortak çıkarların sürekli dengelenmesine, ulusal geleneklerin farklılığına saygı gösterilmesine ve farklı kimliklerin güçlendirilmesine dayalı birlik yaklaşımı her zaman olduğu gibi bugün de geçerlidir. Devletler arasındaki ilişkilere damgasını vuran köklü düşmanlıkları, üstünlük saplantılarını ve savaşçı eğilimleri aşacak biçimde tasarlanan bu yaklaşım soğuk savaş yılları boyunca Avrupa'nın demokratik ülkelerinin özgürlüğe olan bağlılıkları çevresinde birleşmelerini sağlamıştır. Doğu-Batı karşıtlığının ortadan kalkması, kıtanın politik ve ekonomik bakımdan yeniden birleşmesi, Avrupalıların gelecekleri için bugün her zamankinden daha fazla gereksinim duydukları Avrupalılık anlayışından kaynaklanmaktadır (ABGS, 2003a).

1.1.1.1. Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından hatta daha öncesinden bu yana batılılaşma ile çağdaşlaşma eş tutulmaktadır. Bu anlayış, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'yi Avrupa kökenli çeşitli oluşumlara katılmaya yöneltmiştir. Böylece Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı neden, Türkiye'nin Avrupa'nın en

iddialı bütünleşme hareketi olan AB'ye kayıtsız kalmamasına yol açmıştır. Dolayısıyla, Avrupa ile bütünleşmenin başlangıçtan bu yana Türkiye için ekonomik olmaktan çok politik amaçlı olduğu söylenebilir.

AB ile Türkiye ilişkilerinin 40 yılı aşkın bir geçmişi vardır. Türkiye küreselleşen dünyada kendisine en yakın bölge ve felsefeye sahip olan AB'ye üye olmaya karar vermiştir (Korkmaz, 2003). Bu amaçla, AET'nin 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur.

Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna AET tarafından verilen yanıtta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması imzalanması önerilmiştir. Söz konusu antlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır (ABGS, 2003b). Türkiye-AB ilişkilerinin hukuki temeli, son amaç olarak Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesini öngören Ankara Ortaklık Antlaşması ile 1973 yılında yürürlüğe giren katma protokole dayanmaktadır (MEB, 2001). Ankara Antlaşması, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olarak üç devre öngörmüştür.

Başlangıçta yalnızca ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de Birliğe tam üye olmasıyla politik boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Birlik-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve ekonomik işbirliğine son verilmiştir. 1983 yılında Türkiye'de sivil yönetimin yeniden kurulması ve 1984 yılından başlayarak sivil yönetimin dışı açılma sürecini başlatması ilişkileri yeniden canlandırmıştır. Türkiye, bir taraftan 1987'de AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988 yılından başlayarak yeniden yürürlüğe koymuştur. AB Komisyonu tam üyelik başvurusuna 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ye üyelik konusundaki yeterliliğini kabul etmiştir. Ancak, Türkiye'ye Birliğin kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlamasını ve gelecek genişleme dönemine değin beklemesini önermiştir. Bu arada, AB Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasını istemiştir. Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1996'da yürürlüğe girmiştir (Vanthoor, 1999, s.167). Ancak, Türkiye koşulları yerine

getirmediği gerekçesiyle Kopenhag Doruğu sonrasında hazırlanan Gündem 2000 raporunda genişleme kapsamına alınmamıştır. Bu raporda Türkiye ile ilgili olarak, Gümrük Birliğinin yeterli bir biçimde işlediği ve AB ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak oluşturulduğu belirtilmiştir. Ancak politik durumun, ekonomik işbirliği ile politik diyalogun 1995’de kararlaştırıldığı biçimde sürdürülmesine olanak vermediği ifade edilmiştir. Aynı raporda Gümrük Birliği uygulamasının Türkiye’nin birçok alanda AB kazanımlarını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşın yaşamakta olduğu çeşitli ekonomik ve politik sorunlara çözüm bulması gerektiği belirtilmiştir.

1959’dan beri AB’ye üyelik için çaba harcayan Türkiye, 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de üye devletlerin yapmış oldukları toplantı sonucunda AB’ye aday üye sıfatını kazanmıştır. Bu kararın açıklanmasının hemen ardından Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır. AB’ye tam üye olabilmek için Türkiye ve AB karşılıklı güvencelerde bulunmuş ve antlaşma imzalanmıştır. Bunun sonucunda, 2000 yılının başından bu yana Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler artmaya başlamıştır (Korkmaz, 2003). Katılma sürecinin, kapsamlı ve teknik çalışmalar kadar, politik hazırlığa da gereksinim gösterdiği bilinmektedir. AB ile üyelik görüşmelerinin başlatılabilmesi, Kopenhag politik ölçütlerinin yaşama geçirilmiş olmasına bağlıdır (ABGS, 2003b).

Türkiye’nin AB’ye adaylığının hukuki temelini oluşturan katılım ortaklığı belgesi ve çerçeve yönetmeliğin 2001 yılı başlarında AB Konseyince onaylanmasının ardından Türkiye AB kazanımlarının üstlenilmesine ilişkin ulusal programı, 26 Mart 2001 tarihinde komisyona sunmuştur. AB ile ilişkiler bu tarihten başlayarak söz konusu belgelerde kayıtlı öncelikler kapsamında biçimlenmeye başlamıştır. Ulusal program, katılım ortaklığı belgesinde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklere geniş bir biçimde yanıt vermekte olup, programın yaşama geçirilmesi konusunda çalışmaların sürdürüldüğü bilinmektedir (ABGS, 2003b).

Türkiye, AB’nin 17 Aralık 2004 tarihli doruğunda üyelik görüşmeleri için tarih almıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde görüşmelerin başlanacağını bildiren doruk bildirgesinde Türkiye

için kimi kararlar alınmıştır. Bunlardan birinde Türkiye'nin Kopenhag politik ölçütlerini yerine getirme koşuluna bağlı olarak üyelik görüşmelerinin kesintisiz sürdürüleceği dile getirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin sürdürmekte olduğu reform süreci ve Avrupa ailesi değerler topluluğuna katılmak için gösterdiği çabanın memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir (Aydemir, 2004, s.20). Türkiye 17 Aralık 2004 doruğunda alınan bir karar doğrultusunda 10 yeni üye ile 30 Temmuz 2005 tarihinde Ankara Antlaşmasının gerektirdiği ek protokolü imzalamıştır (Demirtaş, 2005, s.7)

Ekonomik bir güç olmanın yanında politik bir güç konumuna da gelen AB çatısı altında yer almak isteyen ülkeler, sahip oldukları ulusal toplumsal sistemlerini, Birlik tarafından öngörülen yapısal ve işletimsel özelliklere uydurmak zorundadırlar (Sağlam, 2003). Bu doğrultuda tüm üyelere olduğu gibi Türkiye'den de kendi politikalarını içeren AB kazanımlarının edinilmesi beklenmektedir. Politik ölçütler alanında en önemli gelişmelerden birini TBMM'de sürdürülen Anayasada yapılması gerekli değişikliklerle ilgili olarak hazırlanan paketler oluşturmaktadır. Bu kapsamda temel hak ve özgürlükler alanında yapılması öngörülen diğer Anayasa değişiklikleri de gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (ABGS, 2003b).

Türkiye AB ilişkileri bağlamında yürütülen "Yönetmelik Uyum Çalışmaları" uzun bir süre, Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilgili alanlarda, AB politika ve düzenlemelerine uyum sağlaması amacına dayalı olmuştur. Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla, programı belirlenen yönetmelik uyum çalışmaları, eğitim alanını da kapsamaktadır (AKTT, 2002a, s.93). Bu yolla Türkiye, diğer toplumsal sistemlerde olduğu gibi AB'ye uyum yönünde eğitim alanını da AB ölçütlerine uygun duruma getirmeyi amaçlamaktadır (Sağlam, 2004). Türkiye'nin aday üye özelliğini kazanmasıyla bu konudaki çalışmalar derinlik kazanmış ve MEB'de ayrıntılı bir çalışma başlatılmıştır (AKTT, 2002a, s.93). Bu çalışmaların bir kısmı eğitim programları üzerinde yoğunlaşmıştır (Sağlam, 2004).

1.1.1.2. Avrupa Birliği ile Bütünleşme

AB'nin yaptırmış olduğu “Uluslararası Öğrenme-Genç İnsanların Bütünleşme ve Sosyal Dışlama Kavramlarını Algılamaları” konulu araştırma projesinde bütünleşme hakkında algılananlar ortaya konulmuştur. Buna göre bütünleşme; “Toplumların sosyo ekonomik ve kültürel yaşama katkı getirmek üzere işlevlerini aynı yönde geliştirmesidir” (EU, 1997, s.75). AB'nin bütünleşme sürecinde her ortak ayrı düşünülmemektedir. Çünkü, her üyenin tarihi, sosyal, ekonomik ve politik yapısı bu süreçten etkilenmektedir (Ryba, 1995, s.5).

AB ile bütünleşme kapsamında dikkate alınması gereken bir takım koşullar bulunmaktadır. Bunlar arasında; üyelik ölçütleri, politikaları ve Avrupa vatandaşlığı sayılabilir. Bir ülkenin AB'ye üye olabilmesinde üyelik ölçütlerini yerine getirmesi ve bu doğrultuda Birlik politikalarını uygulaması gerekmektedir. Son yıllarda tüm ölçüt ve politikaların Avrupa Anayasası temeline dayalı olarak Avrupa vatandaşlığı kavramında birleştirildiği görülmektedir. Sözü edilen kavramın bütünleşmede ulaşılması gereken bir amaç olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda AB'nin bütünleşme koşullarının açıklanmasında yarar vardır.

1.1.1.2.1. Avrupa Birliği'nin Üyelik Ölçütleri

AB uygulamaları bütünleştiricilik ve tamamlayıcılık olmak üzere iki temel ilkeye dayandırılmaktadır. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi, bu ilkelerden “bütünleştiricilik” kapsamında ele alınabilir. Bütünleştiricilikten AB'ye politik, sosyal ve ekonomik uyumun sağlanması anlaşılmaktadır. Bu ilke, tüm aday ülkelerle bütünleşmeye temel oluşturmaktadır. AB, bütünleşmeyi gerçekleştirmiş üyelerine de tamamlayıcılık ilkesinden hareketle Birlik çalışmalarının en etkin olduğu alanları sınırlandırarak derinleşme çalışmaları yaptırmaktadır.

AB ile bütünleşmek için bu Birliğin amaçlarını edinmiş olmak gerekmektedir. Bir anlamda üyelik ölçütleri bu amaçların içine gizlenmiş durumdadır. AB'nin amaçları şöyle sıralanabilir (Aktan, 2000; ABGS, 2003):

- Tek Avrupa pazarı kurmak
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmek ve üye ülkelerin ekonomi politikalarını birbirine yaklaştırmak
- Ekonomik ve parasal birlik oluşturmak
- Ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uygulamak
- Avrupa vatandaşlığı kavramını oluşturmak
- Hukuk ve içişleri alanında daha sıkı işbirliğini gerçekleştirmek
- İnsan haklarını topluluk hukukunun genel ilkesi olarak kabul etmek
- Topluluk kazanımlarını korumak ve buna uygun etkinlik göstermek
- Özgürlük, güvenlik ve adaleti güvence altına almak
- Dünyada Avrupa'nın rolünü vurgulamak

AB'ye üyelik koşulları, aynı zamanda Birliğin değer yargıları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlardan politik nitelikli olanlar, adaylık görüşmelerinin başlaması için ön koşul olan yargılardır. Bilindiği gibi AB, insanın değerlerini yalnız AB içinde değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel bir kapsamda ele alınmasını amaçlamaktadır. Bu temel ilkeler; özgürlük, dayanışma, eşitlik, çeşitli kültürlerle saygı, demokrasi, insan hakları, serbest seçimler, azınlık hakları ve hukukun üstünlüğüdür. İşte bu temel ilkeler, yani ortak politik değer ölçütleri-AB'ye tam üyelik için olmazsa olmaz koşullardır (Bozer, 2003).

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Doruğu'nda Avrupa Konseyi, AB'nin genişlemesinin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken ölçütleri de belirtmiştir. Politik, ekonomik ve topluluk kazanımlarının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanan bu ölçütler şöyle açıklanabilir (AKKT, 2003; Domaç, 2003; Pirlar, 2000):

Politik ölçütler: AB'ye girmeye aday ülkelerde bulunması gereken ana ölçütler şöyle sıralanmaktadır:

- Kararlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı

- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü
- İnsan haklarına saygı
- Azınlıkların korunması

Bu ölçütler kapsamında aday ülkenin genel olarak; çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı duyulması, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olması gerekmektedir. Türkiye'nin katılım görüşmelerine başlayabilmesi için diğer aday ülkelerde olduğu gibi öncelikle politik ölçütlere uyum sağlaması beklenmektedir (Kretschmer, 2003, s.3) Bu durumda AB ile bütünleşme sürecinde politik ölçütlerin öncelikli olarak yerine getirilmesi gerektiği söylenebilir.

Ekonomik ölçütler: Kopenhag Doruğu sonuçlarına göre, ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile baş edebilme kapasitesi de aranmaktadır. Bu bağlamda etkin bir piyasa ekonomisi için gerekli koşullar şunlardır:

- Arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir biçimde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması
- Ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş ve çıkış için engellerin bulunmaması
- Mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeleri içeren yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin yapılabilmesi
- Fiyat istikrarını içeren bir ekonomik kararlılığa ulaşılmış ve sürdürülebilir dış dengenin sağlanmış olması
- Ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması
- Mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması

AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için gerekli koşullar ise şunlardır:

- Öngörülebilir ve istikrarlı bir ortamda karar alabilen ekonomik kurumların makro ekonomik istikrarının yanı sıra işlevsel bir piyasa ekonomisinin var olması
- Alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli oranda fiziki ve insani sermayenin olması
- Firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, üyelikten önce Birlik ile aday ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması gerekmekte ve ülke ekonomisinde küçük firmaların oranı dikkate alınmaktadır.

Birlik Kazanımlarına Uyum Ölçütleri: AB ile bütünleşme aşamasında Birlik kazanımlarına uyum son derece önemlidir. Bu kapsamda yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

- AB'nin politik birlik ile ekonomik ve parasal birlik amaçlarını kabul etmek: Birliğin ortak dış ve güvenlik politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olmaları ve ekonomik-parasal birlik konusunda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılmaları gerekmektedir.
- AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak: Aday ülkelerin Gümrük Birliği, malların ve sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık antlaşmalarında belirtilen koşullara, tek pazara geçişi gerektiren Birlik kazanımları ve politikalarına uyum sağlamaları gerekmektedir.

AB'nin tüm politik ve ekonomik ölçütleri; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması, etkin piyasa ekonomisi, rekabet ve Avrupa vatandaşlığı kavramlarında birleştirilebilir. Türkiye yukarıda sıralanan üyelik koşulları çerçevesinde kimi düzenleme çalışmalarını yoğunlaştırmış bulunmaktadır. Bu anlamda öncelikle 2000 yılında ulusal program oluşturulmuştur (Karluk ve Tonus, 2002, s.62).

1.1.1.2.2. Avrupa Birliği Politikaları

AB ile bütünleşmede Birliğin oluşturduğu ve izlediği politikaların benimsenmesinin de etkili olabileceği belirtilmektedir. Demokrasi ile bilim ve teknolojinin egemen olduğu bu birlik yapısı, sistematik kurallara oturtulmuş gözükmektedir. AB'nin tüm politikalarında “önceden önlem almak” çok önemlidir. Bu yüzden, aday ülkelerden belirli aşamaları gerçekleştirmeleri istenmektedir.

Kuruluşundan bu yana AB'nin en eski politikası, ekonomik birlik üzerinedir. Bu amaçla tüm üye ülkelerin ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasına çalışılmaktadır. Ekonomi politikası kapsamında ortak pazarın kurulması, ödemeler dengesinin sağlanması, döviz kurlarında ve iç fiyatlarda istikrarın sağlanması ve işe yerleştirme olanaklarını artırma gibi konular sayılabilir. Bu politika çerçevesinde Birlik ekonomik sıkıntı yaşayan üyelerine öneriler ve katkılar getirebilmektedir. AB, üye devletlerin ortak ticaret politikasını geçiş dönemi sonunda uygulamaya sokmaları doğrultusunda tek bir dış ticaret politikasına kavuşmuştur. Bu politika, bir dizi uluslararası antlaşma kapsamında yürütülmektedir.

Birliğin rekabet politikasının özünü etkin rekabet, dürüst rekabet ve ortak pazarın birliği ilkeleri oluşturmaktadır. Bu ilkelerle yeter sayı ve büyüklükteki alıcı ve satıcıların bulunduğu piyasadaki rekabet yapısının haksız rekabet uygulamalarıyla diğer girişimcilerin zararına değişmesi ve serbestçe işleyen rekabetin bozulmasının önlenmesi amaçlanmaktadır (Karluk, 1996, ss.289-337). Bunu sağlamak üzere etkin bir denetim sistemi kurulmuştur. Aşırı fiyat yükseltenlere olduğu gibi aşırı fiyat kıranlara da engel olunmaktadır. Rekabet politikası sağlıklı bir ekonomi için son derece önemli bir sistemdir (McGowan, 1998, s.172).

Ortak tarım politikası, üye devletlerin tarım politikalarının gerek ekonomik gerekse politik anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi anlamına gelmekte olan AB'nin ilk ortak politikasıdır. Amacı, teknik gelişmenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi, işgücünün en iyi biçimde kullanımının sağlanması, verimliliğin artırılması; tarımsal nüfusun yaşam standardının artırılması; piyasalarda istikrar

sağlanması; düzenli ürün sunumunun garanti altına alınması ve ürünlerin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının gerçekleştirilmesidir (AKTT, 2002b, s.2).

Ortak ulaştırma politikası, üye devletlerde taşımacılık ile ilgili kuralların Birlik düzeyinde ortak ilkelere bağlanmasını gerçekleştirmeye yöneliktir. Bu politikanın temel amacı, üye ülkelerde ulaştırma politikalarında varolan tüm ayrımcı ve ayrıcalıklı uygulamaları ortadan kaldırarak ortak pazarı oluşturmaktır.

Birliğin balıkçılık politikası, ortak suların eşit kullanımı; kıyı balıkçılığının 12 mille sınırlandırılması, yıllık kotalar, teknik ölçütler; kaynakların korunması gibi uygulamalarda ortak hareket; üye olmayan ülkeleri de antlaşmalarla kaynaklarını korumaya yönlendirmek; yenileştirme çalışmalarına destek vermek olarak ortaya konulabilir. Dikkat edildiğinde, AB'nin başka politikalarına da yansıyan kimi özelliklerin balıkçılığı da etkilediği görülür. Bunlar arasında; kaynakları korumak, ortak hareket etmek, yapısal önlemler almak ve başka ülkelerle işbirliğini geliştirmek sayılabilir (El-Agraa, 1998, s.239).

AB'de sanayi politikası, tüketici gereksinimlerine yanıt verebilecek kalite ve oranda üretim yapmak ve aynı zamanda fiyatların iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek düzeyde olmasını sağlamak üzerine kuruludur. Birliğin temel amaçlarına ulaşılmasında önemli rol oynayan AB vergi politikası, iç vergilendirmedeki farkların azaltılması ve vergi yönetmeliklerinin bütünleştirmesiyle sermaye kaçışının ve üyeler arasında özel tüketim harcamaları sapmasının önlenmesi amacını gütmektedir. AB tüketicilerin korunması politikası, tüketicilerin ekonomik, sağlık ve can güvenlikleri açısından korunmaları temeline dayanmaktadır. Tek pazarın gerçekleştirilmesi, tüketicinin korunmasında en önemli aşamayı oluşturmaktadır (Karluk, 1996, ss.314-339).

Topluluk, zaman içinde ekonomi dışındaki yeni alanlara da etkin olarak katılmaya başlamıştır. Bunlar arasında; çevre koruma, sağlık, tüketici hakları, taşımacılıkta rekabet ve güvenlik, eğitim ve kültür gibi sosyal konular sayılabilir. Böylece, AB bireylerin yaşamlarına doğrudan etki eder duruma gelmiştir. Bu da Avrupa vatandaşlığını oluşturma çabasının bir ürünü olarak kabul edilebilir (ABGS, 2003a).

AB'nin bölgesel politikası, üye ülkelerin geri kalmış bölgelerinin kalkındırılması ve bölgelerarası farklılıkların giderilmesi temeline oturtulmuştur (Karluk, 1996, s.325). Bu, ortak pazar sisteminin kaçınılmaz sonucudur. Uzun dönemde bölgesel sorunların pazar gücü ile çözüleceği düşünülmektedir. Bu politikanın temel tartışma konuları; eşitlik ve doğruluk, ek gelir ve üretim, düşük enflasyon ve hızlı gelişme ile kentsel sorunların azalmasıdır (Armstrong, 1998, s.363).

AB'nin enerji politikası, üye ülkelerin enerji sektöründe kendi kendine yetecek biçimde yeniden yapılanmalarını sağlama amacını gütmektedir. Bu temelde, enerjinin etkin kullanımı sağlanırken; tasarrufa dikkat edilmesi, petrol tüketiminin azaltılması, katı yakıt kullanımının desteklenmesi, doğal gazın enerji dengesi içindeki yerinin korunması, enerji kaynakları güvenirliliğinin sağlanması ve çeşitliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geleneksel enerjinin yerine konulmasıdır (AKTT, 2003; Karluk, 1996, s.343).

AB'nin kültür politikaları arasında Avrupa halkları kültürlerinin ve tarihlerinin tanıtılması, yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Avrupa düzeyinde önemi olan kültürel değerlerin korunması, kültürel alış verişin desteklenmesi gibi kararlar da bunlar arasında yer almaktadır (Karluk, 1996, s.346).

AB'nin en büyük başarılarından biri, tüm üye ülkelerde kişi, mal, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşlığın temellerinden olan serbest dolaşım, öncelikle ekonomik alanda işçi ve ailelerini kapsayan bir süreç olmuş daha sonra tüm insanları kapsayacak biçimde genişlemiştir (Collins, 1998, s.397). Sınır kontrollerinin kaldırılması, Avrupa tek pazarının en önemli getirisidir. Bu yolla Avrupa vatandaşları için tanınan dolaşım serbestliği hakkı, en çok turizme katkı getirmiş gözükmektedir. Günümüzde Avrupa vatandaşları Avrupa'nın neredeyse her yerinde rahatça gezebilmektedirler. AB turizm politikalarının özünde; serbest dolaşım, rekabet ve işe yerleştirmenin desteklenmesi, ulaşımın geliştirilmesi, turizm işletmelerinin desteklenmesi, Avro'ya geçiş, bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi, mesleki güvenlik ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi, turist ve tüketici

haklarının korunması, engellilerin bütünleşmesinin sağlanması, çevrenin korunması, turizm ve kültürler arasında işbirliğinin artırılması yatmaktadır (AKTT, 2003).

Genel kamu ve Birlik kurumları arasındaki iletişim en etkin olarak çevre konusunda gerçekleşmiştir. Gezegeenin kıt kaynaklarının korunması yönündeki artan kamu bilinci ve tüketicilerle yaşam kalitesini koruyabilmek için daha fazlasının yapılması gerekliliği, Birliği özel alanlarda etkinlik göstermeye yöneltmiştir. Bunlar; hava kirliliği standartları, ozon tabakasına zarar veren kloroflorokarbon gazının kullanımı, şehir kanalizasyon sistemlerinin iyileştirilmesi, kimyasal maddelerin kontrolü, atık yönetimi ve araçların gürültü düzeyi vb. konulardır (ABGS, 2003a).

AB'nin çevre politikalarından kimileri; çevrenin kalitesini sürdürmek, korumak ve daha ileriye götürmek, insan sağlığının korunmasına katkıda bulunmak, doğal kaynakları akıllıca kullanmak, bölgesel ya da küresel çevre sorunlarına karşı koymak ve çevreyi korumaya dönük önlemler geliştirmektir. Çevre politikasının ilkeleri, “önceden önleme”, “kaynağında düzeltme”, “diğer politikalar ile bütünleşme” ve “kirleten öder” biçiminde sıralanmıştır. AB bu politikası ile temelde kirliliğe ve zararlı maddelere karşı savaşım ile doğal kaynakların ve doğal ortamın korunmasını amaçlamaktadır (Karluk, 1996, s.337). Birlik toplumdaki tüm katmanların desteğini ve katkısını almak için bilgilendirme politikasını yürürlüğe koymuştur. Bunlardan en etkili, beşinci eylem programında belirtildiği gibi eğitimden yararlanmak olarak görülmektedir. Bu kapsamda çevre eğitimi; ilköğretim, ortaöğretim ve mesleki eğitim alanlarında eğitimin bir parçası durumuna getirilmeye çalışılmaktadır. Üye devletlerin tümünde çevre eğitimi, eğitim programının önemli bir ögesi durumuna getirilmiştir (AKTT, 2003).

AB eğitim politikasının genel çerçevesini Roma ve Maastricht antlaşmalarına dayalı eğitim etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu politikanın temel amacı, üye ülke vatandaşları arasındaki karşılıklı anlayışı güçlendirmek, eğitime Avrupa damgası vurmak, öğrenci ve öğretmenleri eğitmek, araştırma, teknoloji ve yüksek öğretim konularına önem vermektir. AB eğitim politikası kapsamında yürütülen eğitim ve gençlik programları Socrates, Leonardo da Vinci, Gençlik adlarıyla anılmaktadır. Türkiye'nin AB

adaylığının onaylanmasıyla birlikte, sözkonusu üç programa katılım, adaylık bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır (TCDB, 2003).

AB'nin genel eğitimi ele alan programı *Socrates* adını almaktadır. Bu programın amaçları arasında; eğitimin her düzeyinde Avrupa boyutunun desteklenmesi, fırsat eşitliğinin ve eğitsel kaynaklara geniş çaplı erişimin sağlanması, AB içinde dil öğretimini geliştirmek yoluyla eğitimin kültürlerarası boyutunun, Birlik halkları arasında anlayışın ve dayanışmanın desteklenmesi, eğitim alanında kurumlararası değişimin desteklenmesi, açık ve uzaktan eğitim, diploma ve çalışma dönemlerinin tanınması ve bilgi paylaşımının geliştirilmesi, eğitim uygulamalarının ve araç-gereçlerinin geliştirilmesinde yenilikçi yaklaşımların ve teknoloji kullanımının desteklenmesi ve eğitim alanında ortak politika alanlarının belirlenmesi gibi maddeler yer almaktadır (MEB, 2003; Kısakürek, 2003, s.12). Socrates programı kapsamında ilköğretimi ilgilendiren eğitim projesi *Comenius*'tur. Bu proje, öğretmen değişimi ve ziyaretleri, Avrupa eğitim projelerinde okul ortaklıkları, göçmen işçi, mesleki gezgin ve göçebe çocuklarının eğitimi, eğitimcilere hizmetiçi eğitim ve seminer çalışmalarını içermektedir (Kısakürek, 2003). Comenius projesi kapsamında Avrupa okul eğitiminde kültürlerarası bilinci artırmak için amaçlananlar şöyle sıralanabilir (Kısakürek, 2003, s.15):

- Değişik kültürleri desteklemek
- Okul eğitiminde kültürlerarası eğitimi teşvik etmek
- Öğretmenlerin kültürlerarası eğitim becerilerini artırmak
- Şövenizm ve ırkçılıkla savaşmak
- Göçmenlerin, mesleki gezginlerin, çingenelerin ve seyahat edenlerin çocuklarının eğitimini artırmak

AB'nin mesleki eğitim politikasını belirleyen programın adı *Leonardo da Vinci*'dir. 1999'da Türkiye'nin de dahil edildiği bu programın temel amacı; teknik yardım ve işbirliğidir. Bu kapsamda pilot projeler uygulanmakta ve uluslararası iletişim ağı kurulmaktadır. 2000 yılından başlayarak Türkiye'nin de katıldığı gençlik programı, 15-25 yaş arasındaki gençler için tasarlanmıştır. Bu programın içeriğinde ülkeler arasında

değişimler, genç işçiler, gençlere yönelik etkinlikler ve gençlerin yapacağı araştırmalar bulunmaktadır (Gülcan, 2005, s.44)

AB eğitim programlarının öne çıkan amaçlarından biri, Avrupa kimliği oluşturma düşüncesidir. Bu kavramdan, eğitim sistemlerinin kendi ulusal özelliklerini bir kenara bırakmaları ve küresel eğitimi benimsemeleri anlaşılmamalıdır. Buradan her sistemin bir yandan kendi özelliklerini korurken diğer yandan Avrupa yaşayışıyla ilgili bir anlayış geliştirmeleri kastedilmektedir. Farklı kültürler, farklı diller, farklı inanışlar, farklı yaşam biçimleri ve ortaklıklar konusunda düşünce ve görüş geliştirme bu kapsamda beklenenler arasındadır. Avrupa kimliği ile ulusal kimlikten uzaklaşma ya da bunun ortadan kalkması söz konusu değildir (Kısakürek, 2003, s.31). Programlara katılan aday ve üye ülkelerde de yapıldığı gibi söz konusu AB eğitim politikalarının etkin bir biçimde yürürlüğe geçirilebilmesinden, tanıtımından, işleyişinden, izlenmesinden ve değerlendirilmesinden sorumlu olan Ulusal Ajans Türkiye’de 2001 yılında kurulmuştur (Alkan, 2003; TCDB, 2003).

AB son yıllarda üyelik ölçütleri ve politikalarını biçimlendiren tüm antlaşmaları bir Anayasa metninde toplamaya çalışmıştır. Maastricht Antlaşması’ndan başlayarak Avrupa vatandaşlığı kavramı, Avrupa Anayasası kapsamında da yoğun bir biçimde tartışılan konular arasında yerini almıştır. Anayasaya dayalı olarak tüm AB ölçütlerini bünyesinde toplayan Avrupa vatandaşlığı kavramının Birlik ile bütünleşmede önemli bir anahtar olduğu düşünülerek incelenmesinde yarar vardır.

1.1.1.2.3. Avrupa Vatandaşlığı

Vatandaşlığa ilişkin olarak yapılan tanımların genelinde devlet ile birey arasındaki ilişkiler dikkate alınmaktadır. Vatandaşlık kavramı, politik, sosyal, ekonomik ve küresel gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. Eskiden devlet otoritesine bağlı olan edilgen vatandaş anlayışı, etkili vatandaşlık yönünde değişmeye başlamıştır. Günümüz vatandaşlarının bir ülkeye bağımlılıkları azalmıştır. Küreselleşmeye bağlı olarak insanlar birden çok ülke ile iletişim kurar duruma gelmiştir. Bu yüzden, vatandaşlık yalnızca yerel bir kavram olmaktan çıkmış, evrensel düzeyde bir anlam kazanmıştır

(Yaşar, 2004). Özellikle 1990'lı yıllarda çeşitli vatandaşlık türlerinden sıkça söz edilir olmuştur. Bunlar arasında politik vatandaşlık, sosyal vatandaşlık, kentsel vatandaşlık, kültürlerarası vatandaşlık, mobil vatandaşlık, azınlık vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık ve dünya vatandaşlığı sayılabilir (Borja, 2000, s.45; Urry, 2003).

AB, ekonomi ile başladığı bütünleşme sürecine 1990'lı yıllarda hız verdiği politik ve kültürel bütünleşme hareketiyle devam etmektedir (Eralp, 2004). Politik birlik konusundaki en önemli gelişme, Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Bu antlaşmanın önemini artıran kararlar arasında; ortak dış politika ve güvenlik, yeni ortak politikalar, AB kavramı, yeni eylem alanları, ekonomik ve toplumsal uyum, yeni örgütsel düzenlemeler, içişleri ve adalet konularında işbirliği, ekonomik ve parasal birlik, diplomatik işbirliği, Trans Avrupa ulaşım ağı ve Avrupa vatandaşlığı sayılmaktadır (Ülger, 1997; Özdemir, 2003).

Avrupa vatandaşlığı, AB'nin kuruluşundan bu yana sürekli gündemde yer almış ve Maastricht Antlaşması'yla yeni bir tanıma kavuşmuştur (Ülger, 1997). Avrupa vatandaşlığı kavramından Maastricht Antlaşması çerçevesinde belirlenen kimi haklar anlaşılmaktadır. Avrupa vatandaşlığı hakları şöyle sıralanabilir (Borchardt, 1995, s.64; Collins, 1998, s.396; HDF, 2003; Karluk, 1996, s.227; Ollikainen, 2000, s.4; Özdemir, 2003):

- Yerleşme hakkı
- Çalışma hakkı
- Yerel seçimlere başka ülkelerde de katılma hakkı
- Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılma hakkı
- Serbest dolaşım hakkı
- Kültürünü koruma ve geliştirme hakkı
- Devlet ve kamu işlerinde çalışma hakkı
- Kendi ülkesinin diplomatik temsilciliği bulunmayan ülkelerde bu kişilerin başka bir üye ülkenin diplomatik temsilciliğinin hizmetlerinden yararlanması ve korunması hakkı
- Avrupa Parlamentosu'na dilekçe verme hakkı

Bu haklara yasalar önünde eşitlik, eğitim, sosyal güvenlik ve minimum düzeyde kazanç elde etme de eklenebilir. Bu haklar yoluyla tüm sorunların çözümünde Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun kapıları vatandaşlarına açıktır (Borja, 2000, s.48). Bu gelişmeler, üye ülkelerin kendi aralarındaki politik bütünleşmeyi sağlamaya yönelik yapılanmalar olarak ortaya çıkmaktadır (Özdemir, 2003). Collins (1998, s.396) bu haklar yanında Avrupa kimliği duygusunun geliştirilmesi, başkalarının kültürlerine saygı duyma, dönemin koşullarına egemen olma, ırk, cinsiyet ve bölge ayrımcılığına karşı çıkma gibi özelliklerin de Avrupa vatandaşlarının özelliklerinden olduğunu vurgulamaktadır. Avrupa vatandaşlık hakları; özgürlük, demokrasi ve insan haklarına saygı temelinde anayasal devlete dayanmaktadır (Borja, 2000, s.49).

AB Temel Haklar Şartı'nda (Gülmez, 2001, s.448), Avrupa vatandaşlığı ile ilgili olarak şunlar yazılıdır:

“Avrupa halkları, aralarında giderek daha sıkı bir birlik oluşturarak, ortak değerler temelinde dayalı barışçı bir geleceği paylaşmaya karar verdiler. Manevi ve ahlaki mal varlığının bilincinde olan Birlik, bölünmez ve evrensel nitelikteki insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma değerleri üzerine kurulmuştur. Birlik; demokrasi ilkesine ve hukuk devleti ilkesine dayanır. Birlik, Avrupa vatandaşlığı oluşturarak, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratarak kişiyi tüm etkinliklerinin odağına yerleştirir.”

Kimi karşı koymalara karşın AB çerçevesinde atılan adımlar, üye ülke insanlarını ortak bir vatandaşlık kurumu içine sürüklemektedir. Avrupa vatandaşlığına yönelik olarak hazırlanan özel yasalar (Bhabha, 2003) günümüzde Avrupa Anayasası adı altında bir araya getirilmiştir (ABGM, 2005). Böylece, Avrupa vatandaşlığı kavramı altında insanlar arasında doğrudan ilişkiler kurulması amaçlanmaktadır (Borchardt, 1995, s.64).

AB üyesi devletler arasında o kadar çok antlaşma imzalanmakta ve bunlar, her geçen gün kararların, kurumların ve sistemin daha da karmaşıklaşmasına yol açmaktadır. Birliğin bu antlaşmalar temelinde etkinlik göstermesinde ve çeşitli hizmetlerin sıradan vatandaşlara inmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Bu nedenle, amaç, yetki ve yönetim açısından ortaya çıkmış olan dağınıklık, Avrupa Anayasası oluşturularak giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bunun Avrupa vatandaşlarına güven vereceği ve karar verme sürecini kolaylaştıracağına da inanılmaktadır (AKTT, 2003). Avrupa vatandaşlığını yukarıda sözü edilen ve Avrupa Anayasası'na temel oluşturan işbirliğine dayalı antlaşmalar sürecinin biçimlendirdiği görülmektedir (Collins, 1998, s.395). Avrupa

vatandaşlığında ulus devleti aşan üst düzeyde bir boyuta erişilmek istenmektedir. Bu kapsamda vatandaşların özgürlükleri korunarak birlik oluşturmaları beklenmektedir (EU, 1997, s.6).

Avrupa vatandaşlığı, kimi zaman "Anayasal vatandaşlık" kavramı ile de açıklanmaya çalışılmaktadır (Vergin, 1996). Avrupa devletleşmeye doğru gitmektedir (Bozer, 2003). Avrupa vatandaşları, artık AB ülkesi ve devletinin uluslarıdır. AB üyesi ülkelerde yaşayan bu uluslar benzer sosyal ve politik haklara sahiptir. Bu haklar, AB vatandaşları için hangi üye ülkeye yerleşirlerse yerleşsinler yine de geçerlidir (Borja, 2000, s.49). AB'nin bir parlamentosu bulunmaktadır (Bozer, 2003). AB, her biri bağımsız ve egemen olan devletlerden kuruludur. Her devletin ülkesi, halkı, ulusu vardır. Örneğin, Fransa'da ya da İtalya'da, Fransız ya da İtalyan vatandaşlar seçmen olarak kendi parlamentolarına temsilcilerini yollamaktadırlar. Aynı uluslar aynı zamanda Avrupa Parlamentosu üyelerini de belirleme hakkına sahiptirler. Bu durumda Avrupa Parlamentosu'nda, ulusal istekler de dikkate alınmaktadır. Avrupa Parlamentosu, üye olan her bir ülkenin vatandaş temsilcilerinden oluşan uluslar topluluğudur. Bu haliyle ortaya çıkan, AB üyesi her bir ülkenin seçmenlerinin birey olarak yansıttıkları bir istekler toplamıdır. Aynı zamanda, Avrupa Parlamentosu'nda oluşan isteğe hukuki bir kimlik kazandırmak amacıyla bir Avrupa vatandaşlığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu arayış, içinde her bir ülkenin bağımsızlığını saklı tutarak AB çapında bir "Anayasal vatandaşlık" çabasının ürünüdür. Anayasal vatandaşlık, bireyin kültürel ve ulusal kimliğini ortadan kaldırmamakta ve kendi devletinin vatandaşlığını sürdürmekte yalnızca politik nitelikte sınırlandırılmış bir üst kimlik oluşturmaktadır. Bu anlamda Anayasal vatandaşlıkla Avrupa vatandaşları çifte vatandaşlık haklarına sahip olmaktadır (Borchardt, 1995, s.64; Borja, 2000, s.50; Vergin, 1996).

Türkiye AB'ye katıldığında Avrupa devletinin üyesi olacaktır. Artık geleneksel egemenlik kavramı AB içinde söz konusu değildir. Üye ülkeler karar mekanizmalarına katılmaktadırlar. Bununla birlikte, ulusal egemenliğin tamamen ortadan kalktığını söylemek güçtür. Gelecekte başkanıyla, polisiyle, ordusuyla ve kendi içinde uyumlu işleyen bir politik birliğin oluşturulması amaçlanmaktadır. Kuşkusuz, bu birliği oluşturan ülkelerin kültür çeşitliliklerine, kimliklerine de ayrıca saygı gösterilmesi ilkesi

temel alınmıştır ve bu ilke benimsenmiştir (Bozer, 2003). AB ve Avrupa vatandaşlığı kavramlarının Türkiye'yi ilgilendirme nedenleri şöyle açıklanabilir (Vergin, 1996):

- Türkiye AB üyesi olmak istemektedir. Katılacağı politik bütünün kurumlarını benimsemek durumunda olacaktır. Bunları bilmesi, incelemesi, kendisini hazırlaması, gerekli ayarlamaları yapması gerekmektedir.
- Türkiye'nin gelecekte AB'ye girmek istememesi ya da kabul edilmemesi durumunda bile sınırdaşı olduğu bu büyük politik bütünün aldığı biçim, uyguladığı politika ve hukuk konusunda bilgilenmesi gerekmektedir. Bu bilgilenme yoluyla ancak Türkiye Avrupa'ya yönelik dış politikasını belirleyebilecektir.

Bir başka neden ise, Türkiye'nin dış ülkelerde çalışan ve çoğunluğu işçi olan vatandaşları ile bunların ailelerinin genelde AB ülkelerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin şimdiden AB vatandaşlığı hakkı kazanmış milyonlarca vatandaşı bulunmaktadır. Bu da ortak vatandaşlıktan kaynaklanan çeşitli oluşum ve sorunlara yönelik olarak Türkiye'nin AB'ye kayıtsız kalmasını engellemektedir.

AB gibi çok üyeli ülke birlikleri vatandaşlık kavramının daha da genişlemesine yol açmıştır (Borja, 2000, s.45). Küresel toplumun gereksinimi etkili vatandaşlardır (Jarvis, 2002, s.6). Avrupa vatandaşlığı kavramından da etkili vatandaşlık anlaşılmalıdır (EU, 1997, s.84). Yaşar'ın (2004) Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) den aktararak belirttiğine göre etkili vatandaşlık nitelikleri şunlardır:

Etkili vatandaş;

- demokratik değerleri benimser ve yaşama geçirir.
- kendinin, ailesinin ve toplumun huzur ve refahı için sorumluluk üstlenir.
- toplumunu, ulusunu ve dünyayı biçimlendiren insanlar, tarihi olaylar ve gelenekler hakkında bilgi sahibidir.
- insanları etkileyen yerel, ulusal ve küresel olay ve sorunların farkındadır.
- çeşitli kaynaklardan bilgi toplayıp yaratıcı görüş ve öneriler geliştirebilir.
- anlamlı sorular sorar; bilgi ve görüşleri analiz ederek değerlendirebilir.
- karar verme ve problem çözme becerilerini etkili bir biçimde kullanabilir.
- grubun bir üyesi olarak etkili bir biçimde işbirliği yapma yeteneğine sahiptir.
- toplumsal yaşama etkili bir vatandaş olarak katılır.

Etkili vatandaşlığın Avrupa boyutu, çok boyutlu bir kavram olarak Avrupa düzeyine aktarılmıştır. Avrupa toplumlarının ya da vatandaşların bütünleşmesi ancak etkili vatandaşlar yetiştirme kapasitesine bağlıdır (EU, 1997, s.84). Bu durumda, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi etkili vatandaşlar yetiştirmesine bağlıdır denebilir. Avrupa boyutlu etkili vatandaş ya da Avrupa vatandaşı, AB üyesi devletlerin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarını izleyen kişiler olarak tanımlanabilir. Çizelge 1'de görüldüğü gibi, Avrupa vatandaşlığını tanımlayan boyutlar şöyle sıralanabilir (EU, 1997, s.12):

Çizelge 1 **Avrupa Vatandaşlığının Boyutları**

Politik Boyut Politik yapı ve süreç Politik ilgi (kazanç) Avrupa Tarihi Uygar toplumun işlevselliği Demokratik değerler İnsan hakları	Sosyal Boyut Sosyal dışlamaya karşı çıkmak Azınlık haklarına saygı Kadın erkek eşitliği Bilgi toplumu için eğitim İrkçılığa karşı olmak
Kültürel Boyut Kültürlerarası deneyim Avrupa kültürel mirası Kültürel, politik farklılıklara saygı Küreselleşmenin izlenmesi	Ekonomik Boyut Tek pazara hazırlık Mesleki yeterlik Ekonomik süreçte azınlıklar

Kaynak: European Union (EU). "European Citizenship Education in EU", İnternet Adresi: <http://www.europa.eu.int>. Erişim Tarihi: 09.01.2004.

- Haklardan yararlanma, demokratik karar vermeye katkıda bulunmaya destek olan politik boyut
- Bütünleşme, ortak saygı ve anlamayı kapsayan sosyal boyut
- Görüş ve değerlerden oluşan kültürel boyut
- Kendine yetme ve çalışma sorumluluğu kazandırma amacı güden ekonomik boyut

Avrupa vatandaşlığının bir başka özelliği de bilgi çağına egemenliktir. Bu değişim ve atılım çağında nitelikli işgücünü ve dönemin koşullarına egemen vatandaşları yetiştirmek son derece önemlidir (TÜBİTAK, 2003). Son yıllarda Avrupa eğitim alanında “Eğitimde Avrupa Boyutu”, “Avrupalılık Eğitimi”, “Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi” gibi konuların oldukça yoğun bir biçimde tartışıldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, AB bütünleşmesinde eğitimden özellikle Avrupa vatandaşları yetiştirme alanında yararlanılabileceği yönünde çeşitli görüşlerin dile getirildiği görülmektedir.

1.1.1.2.4. Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi öncelikle sosyal, ekonomik, kültürel ve politik değişimin vatandaşların yaşamına etkisini kapsar. Bu değişimler kimi vatandaşlık bilgisi, becerisi, davranışı, tutumu ve yeterliliklerinin edinilmesiyle toplumların bütünleşmesine katkı sağlar (EU, 1997, s.84). Bu nedenle, vatandaşlık eğitiminin AB kapsamında bütünleşmeye önemli düzeyde katkısı olacağı düşünülmektedir.

Vatandaşlık eğitimi, ilköğretim döneminde bireye yavaş yavaş bir takım bilgi, davranış, görüş, tutum ve değerler benimsetilerek verilir. Bu eğitim, özellikle ilköğretim düzeyinde farklı çevresel etmenlerin etkisine girmeden öğrenciye sunulur. Vatandaşlık eğitimindeki temel amaç, toplumun korunması için gerekli olduğuna inanılan değer yargılarının benimsenmesi ve inançlara sadakatle bağlanmasıdır (Barth ve Demirtaş, 1997a, s.1.9). Avrupa vatandaşlığı kapsamında sık sık Avrupalılık değerlerine sadakatle bağlanma ve dayanışma kavramlarından söz edilmektedir.

AB'nin en belirgin özelliği kültürel çeşitliliğidir. Bunun yaşam biçimleri, dinler, diller vb. zenginlikler nedeniyle olumlu yanı olduğu gibi Avrupa vatandaşlarının birbirini anlama güçlüğü gibi olumsuz yanları da bulunmaktadır. Bu kültürel çeşitlilik içinde AB vatandaşlarının yetiştirilmesinde eğitimden yararlanılabilir. Ancak, öncelikle eğitimin katkısı ne olabilir sorusuna yanıt aranmalıdır. AB üye devletlerinin eğitim sistemleri, Avrupalıların kültürel farklarını koruma ve uluslar üstü bir Avrupalı yetiştirme ilkeleri arasında işlemektedir. Aşırı milliyetçi köken, yeni uluslararası konumda çok devletli eğitim sistemleri için özellikle AB üyeliği boyutunda ciddi bir sorun olarak

algılanmaktadır. Sosyal ve ekonomik birliğe giden Avrupa’da, eğitim, Avrupa vatandaşlığını algılayan bireyleri farklı kültürleri korumak koşuluyla yetiştirmek durumundadır (Quetgles, 1997, s.6).

Günümüz dünyası, çok kimlikli bireyler yetiştirme yolunda çeşitli olanaklar sağlarken, bireylere de önemli sorumluluklar yüklemektedir. Avrupa vatandaşlığı değerlerinin dünya vatandaşlığı temelinde geliştiği düşünülebilir. Dünya vatandaşı olmak, bireye onurlu bir yaşam hakkı sağlamakta; ancak, insan haklarına saygılı olmak sorumluluğunu da gerektirmektedir. Benzer biçimde bireyin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, aynı zamanda o çevreyi bozmama sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Dünya vatandaşlığı bilincine sahip olması gereken çağdaş insanın, çok gelişmiş haklar ve sorumluluklar sistemi içinde hareket etmesi, bu hak ve sorumlulukların gelişimine katkıda bulunması ve bunları geçmişiyile birlikte yeni kuşaklara aktarması gerekmektedir (Tekeli, 2001, s.16). Avrupa vatandaşlığı kapsamında profili çizilen çağdaş insanın da aynı özelliklere sahip olması son derece önemli görülmektedir (Collins, 1998, s.396). Almanya’da 1997’de Eyaletlerin Kültür ve Eğitim Bakanlıklarınca gerçekleştirilen “Birlikte Yaşamak İçin Öğrenme Stratejileri ve Eğitim İçerikleri” konulu bir dizi toplantı ve 2001’e değin sürdürülen çalışmalar sonucunda bundan böyle eğitimin tek dünya için ortak sorumluluklar edindiren bir kurum durumuna getirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu yolda yapılması gerekenler arasında din öğretiminde işbirliği yanında bireylere kendi tarihlerinin dünya tarihi kapsamında öğretilmesi ve sosyo kültürel analizlerde toplumlar arası işbirliği için de Sosyal Bilgiler ve Coğrafya derslerinden yararlanılması gibi öneriler sıralanmıştır (Haenisch ve Schießl, 2001, s.119)

“Farklılık içinde birlik” kavramı AB kapsamında ve özellikle Avrupa Konseyi’nde tartışılmaktadır. Üye ülkeler özetle barış içinde yaşamak, geniş bir alanda işbirliği ve hoşgörü kapsamında ulusal özelliklerini yaşatmak beklentisi içindedir. Bu yönde üyelerin eğitim sistemleri içinde Avrupa boyutunu ele almaları son derece önemli bulunmaktadır (Ryba, 1995, s.2). Avrupa vatandaşlığı ile dünya vatandaşlığı kavramlarının başta “farklılık içinde birlik” olmak üzere birçok değerde birleştiği anlaşılmaktadır. Çünkü, dünya vatandaşlığında da farklı dil, inanç ve kültürlerin ortak

bir amaçta işbirliği söz konusudur. Bu durumda Avrupa vatandaşlığı eğitiminin aynı zamanda dünya vatandaşlığı eğitimine de hizmet edeceği ileri sürülebilir. Avrupa vatandaşlığı değerleri ile örtüşen dünya vatandaşlığı değerleri arasında; eşitlikçi davranmak, hoşgörülü olmak, farklı değerlere, hak ve özgürlüklere, düşüncelere saygılı olmak, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için çaba harcamak, insan haklarını koruma çabasında olmak sayılabilir (Ashley, 2003; Oxfam, 2003; Wade, 2003).

Avrupa vatandaşlığı eğitimi ile eş anlamda kullanılan demokratik vatandaşlık eğitiminin, temel olarak AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasiye geçişini ve AB ile bütünleşmesini sağlamak için hazırlanmış olduğu ölçütleri kapsadığı bilinmektedir. Post komünist geçişi sağlamak amacıyla benimsenen bu süreçte demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi ilkelerine dayanan yeni bir politik ve ekonomik düzen oluşturma çabası bulunmaktadır. 1994 ve 1997 Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Konferanslarında üzerinde en çok durulan konular arasında demokratik vatandaşlık eğitiminin içerik ve yöntemleri yer almıştır. Bu kapsamda demokrasi, insan hakları ve hoşgörü eğitimi alanındaki eğitim etkinliklerinin yoğunlaştırılması istenmiştir. 1997 Strasbourg Doruğu sonuç bildirgesi ve eylem programında demokratik vatandaşlık eğitimi, Avrupa ötesi bir boyut kazanan yeni Avrupa'nın yapılanmasında temel unsurlardan biri sayılmıştır (Gülmez, 2001, ss.52-54):

1989'da gerçekleştirilen Parlamenterler Asamblesi ve Eğitim Bakanları toplantılarında dile getirilen öneriler doğrultusunda CDCC (Kültürel İşbirliği Konseyi), ilköğretim okullarında Avrupalılık eğitimine yönelik olarak şu etkinliklerin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Grosjean, 1999, s.3):

- Öğrencilere Avrupa toplumuna yönelik olarak bilgi, beceri ve tutumlar kazandırılmalıdır.
- Öğrencilere çok dilli, çok kültürlü Avrupa'da demokratik yaşam, çalışma ve serbest dolaşımın temelleri edindirilmelidir.
- Öğrenciler ortak kültürel miras ve Avrupalılık ortak sorumluluğunun farkına vardırılmalıdır.

İşbirliği temelinde işleyen AB bütünleşmesi için eğitimde Avrupa boyutundan yararlanılarak Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesi beklenmektedir. Eğitim Bakanları toplantılarında alınan kararlarda sıkça işbirliğinden söz edilmekte; ancak, bunlar tamamen uyumlaştırma ya da standartlaştırma anlamına gelmemektedir. İşbirliği her ülkenin farklı eğitim politika ve sistemlerine saygı kapsamında gerçekleşmektedir (Quetgles, 1997, s.2). Özellikle, Maastricht Antlaşması ile tek pazar düşüncesindeki ortak ve işbirliği içinde hareket anlayışı Avrupalılık boyutu yönünde yoğun bir değişim yaşanmasına yol açmıştır (Grosjean, 1999, s.3). Böylece, Maastricht Antlaşmasıyla AB Avrupa'lılığa "Avrupa Vatandaşlığı" profili çizerek değişik bir bakış açısı getirmiştir (Dominique, 1999, s.7). Avrupalıların en büyük ideali olan Avrupa ulusları arasındaki işbirliğini güçlendirmek, ancak, demokrasi, insan hakları, özgürlük ve hoşgörü duygularını geliştirmek yoluyla olanaklı duruma getirilebilir. Aynı zamanda, Avrupa boyutu olarak kabul edilen bu değerlerin ancak eğitim yoluyla geleceğin Avrupalılarına kazandırılacağı düşünülmektedir. Son yıllarda yapılan kimi tartışmaların eğitim programlarında bu yönde neler yapılması gerektiğine odaklandığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda eğitim programlarında Avrupalılık boyutunda yapılması gereken etkinlikler şöyle sıralanabilir (Ryba, 1995, s.1, 7):

- Çağdaş Avrupa için yeni hak ve sorumlulukların öğretilmesi
- Hoşgörünün özendirilmesi
- Demokratik saygının geliştirilmesi
- Diğerlerinin haklarına saygılı olmanın güçlendirilmesi

Yukarıdaki etkinliklere dayalı olarak gerçekleştirilmesi uygun görülen Avrupa boyutlu eğitimin öğrencilere kazandırması gereken Avrupa değerleri şunlardır (Dominique, 1999, s.8):

- Anlamaya isteklilik, önyargıların üstesinden gelmek, farklılıklara saygı duymak, ortaklıklarla ilgilenmek
- Bireysel kültürel kimlikleri korurken farklı kültürleri kavramak
- İnsan hakları çerçevesinde adil kararlar ve yasal sorumluluklar almak
- Farklı ilgi ve çıkarılarda uzlaşarak bir arada yaşamak
- Adalet, insan hakları, çoğulcu demokrasi ve özgürlüğü savunmak

- Devletler arasında üretim sistemleri ile ekonomik alanlardaki değişimi desteklemek. Ayrıca bireysel, sosyal ve politik becerileri geliştirmek
- Dünya ve Avrupa ekolojik dengesini koruma çabasinda olmak
- Tüm dünya ve Avrupa'da barışı sürdürmek

AB tarafından yayınlanan bir rapora göre, öğrencilere ortak Avrupa değerlerinin öğrenilmesinde destek olunmalıdır (EU, 1997, s.29). Bu değerlerden özellikle “demokrasi”, “dayanışma” ve “barışın” edindirilmesi için daha yoğun çaba harcanmalıdır. Kültürel, mesleki ve dilsel alanda yapılan eğitimin Avrupa'nın bütünleşmesine çok önemli katkısı olacağı düşünülmektedir. Kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesi etkinlikleri, Avrupalı ortakların farklı yaşam biçimlerinin, geleneklerinin ve yasalarının öğrenilmesi yoluyla hoşgörünün gelişimine hizmet etmektedir. Yine AB'nin öğretmen ve öğrenci değişimleri nedeniyle farklı kültürel ortamlarda bulunması toplumlar arasındaki farklı bakış açılarını geliştirerek ilişkileri güçlendirmektedir (EU, 1997, s.59, 61).

Grosjean'a (1999, s.12) göre, Avrupa vatandaşlığı eğitimi, gençleri çok kültürlü toplum içinde demokratik yaşam için vatandaşlık kapsamında sorumluluk ve görevlerini yerine getiren bireyler olarak yetiştirmelidir. Bu kapsamda onlara insan haklarına saygıyı ve farklı kültürleri anlamayı öğretmelidir. Aynı amaca yönelik olarak Avrupa Konseyi'nin medya eğitimi, sanat eğitimi, okullararası bağlantılar oluşturma, internette eğitim siteleri kurma, insan hakları eğitimi, Tarih eğitimi, Coğrafya eğitimi, uzaktan eğitim ve öğretmen eğitimi gibi çalışmaları bulunmaktadır. Avrupa'da öğrencilerde Avrupalılık bilincinin gelişmesi isteniyorsa; okulların politik, sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel koşullarının tam anlamıyla Avrupalılık boyutuna dönük olarak düzenlenmesi gereklidir. Avrupalılık eğitimi; serbest dolaşım, fırsat eşitliği vb. haklar ve öğretmen eğitiminde yaşanacak değişiklikler yoluyla eğitim sistemlerini etkileyecektir. Ayrıca, bu eğitim, amaçtan değerlendirmeye değin eğitim programlarının yeniden düzenlenmesini gerekli kılacaktır. Bu bağlamda Tarih, Coğrafya ve Edebiyat başta olmak üzere kimi derslerin programlarında değişiklik gerekebilecektir (Grosjean, 1999, s.3).

Quetgles'e (1997, s.2) göre, birçok alanda olduğu gibi eğitimde de ortaklığa yönelmiş olan Avrupa'da eğitim programları yeniden gözden geçirilmelidir. Bu kapsamda ortak bir Avrupa Tarihi programı düzenlenmeli, Avrupa haritaları incelenmelidir. Haritalardan Avrupa'daki savaşların nedenleri ve barış antlaşmalarının sonuçları için yararlanılabilir. Böylece, tarihi savaşların yabancılara yönelik olarak oluşturulan ön yargılardan ve yanlış bilgilenmelerden çıktığı öğrenilmelidir. Avrupa okulları bu yolla ötekiler hakkında gerçek ve tarafsız bilgiye ulaşabileceklerdir.

Ryba'ya (1995, s.8) göre, çeşitli sorunlara karşın eğitim programlarında Avrupa boyutuna ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yönde sürekli olarak tutum, değer ve beceriler araştırılmalıdır. Böylece, programlar gelecekte daha sağlam, daha gerçekçi, etkili ve uygulanabilir bir yapıya kavuşacaktır. Vatandaşlık eğitimi, öncelikle, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik değişimin vatandaşların yaşamına etkisini kapsar. Avrupa vatandaşları, AB üyesi devletlerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını izleyen kişilerdir. Avrupa vatandaşlığı eğitiminin bir programa yansması şöyle olabilir (EU, 1997, s.2, 14):

- Bilgi
 - Demokrasinin işlevselliği
 - Politik süreç
 - Vatandaşlık hak ve görevleri
 - Avrupa'da vatandaşlar
 - AB politikalarının etkisi
- Tutum/Görüş
 - Avrupalı eşitlik
 - Avrupa uygarlığının değerleri
 - Avrupa değerlerinin oluşturulması (Demokrasi, Sosyal Haklar, İnsan Hakları)
- Beceri
 - Bilişsel beceriler
 - Eylem becerileri
 - İletişim becerileri
 - Uyuşmazlıklar için çözüm becerileri
 - Sorumluluk alma

Seçim yapabilme

- Davranış

Sosyal ve politik katılım

AB'nin, üyelik koşulları kapsamında aday ülkelerden beklentilerini “Avrupa vatandaşlığı” kavramında birleştirdiği söylenebilir. Bu durumda aday ülkelerin Avrupa vatandaşlarını yetiştirmeleri son derece önemlidir. Aday ülkelerin bu süreçte ilk yapmaları gereken işlerden biri, AB ülkelerinin bu konuda neler yaptıklarına bakmak olabilir.

AB ülkelerinde Avrupa vatandaşlığı eğitimi.- AB'ye üye ülkelerde farklı eğitim sistemleri olmasına karşın yine de Avrupalılık eğitiminde başarılı olunabileceği düşünülmektedir. Bu yolda Avrupa ülkelerinde şu belirtiler yaşanmaktadır (Ryba, 1995, s.6):

- Son yıllarda Avrupa ülkelerinin çoğunluğunda genelde eğitim programları özelde program içerikleri yerel ve ulusal özellikleri yüceltmekten öte daha uluslararası bir yapı olan Avrupalılık boyutuna doğru kaymaya başlamıştır. Bunda AB oluşumu ve güçlenmesinin son derece önemli etkisi vardır. Orta ve Doğu Avrupa'nın da bağımsızlaşması ile bu eğilim daha da hızlanmıştır.
- Kimi konu alanlarının Avrupa temasını işlemeye daha uygun olduğu görülmektedir. Bunlar arasında Tarih, Coğrafya ve yabancı diller sayılabilir.
- AB ve Avrupa Konseyi desteğindeki ülkeler Avrupa boyutunun ele alınması önerisini eğitim kurumlarına götürmekte; ancak standart bir biçim ortaya koyamamaktadırlar. Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda'da Avrupa boyutunun işlendiği program modellerini gerçekleştirme çabası bulunmaktadır. Almanya'da Goethe Enstitüsü'nün ABD'li Sosyal Bilgiler öğretimi uzmanlarına hazırlatmış olduğu küresel bakışın egemen olduğu “Çağdaş Almanya” konulu proje buna bir örnek olarak gösterilebilir (Goethe Institut, 2003). Yine Almanya'da Kültür ve Eğitim Bakanlıklarının birlikte yaşamak için öğrenme stratejileri ve eğitim içerikleri boyutunda çalışmalar yaptıkları bilinmektedir (Haenisch ve Schießl, 2001)

Almanya’da Avrupalılık kapsamında Coğrafya, Tarih, Sosyal Bilgiler/Politika (Kimi eyaletlerde Sosyal Bilgiler dersi Politika adı ile okutulmaktadır.) derslerinden yararlanılmaktadır. Tüm eyaletlerdeki bu derslerde Avrupa konusu zorunlu olarak okutulmaktadır. Coğrafya dersi kapsamında Avrupa kıtasının çeşitli alanları ile o merkezde kültürel, çevresel ve ekonomik kökenli insan etkinlikleri ele alınmaktadır. Tarih dersinde de Avrupa ulus ve devletlerini günümüze ulaştıran olaylar (savaşlar, göçler, reformlar...) nedenleriyle birlikte sosyal-politik, ideolojik ve kültürel boyutlarda çalışılmaktadır. Sosyal Bilgiler/Politika dersinde varolan ve değişen sosyal, politik ve ekonomik yapılara dayanan Avrupa değerleri, normları ve gerçekleri ele alınmaktadır. Ayrıca, ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlı bir karışım olan ve birlikte yaşama amacı güden Avrupa’nın yasal ve ekonomik temelini oluşturan çeşitli konularda çalışmalar yapılmaktadır. Avrupa’nın sosyal ve ekonomik yaşamına katılma yetisine sahip bireyleri yetiştirmek, Sosyal Bilgiler/Politika dersinin öncelikli amaçlarından. Matematik, Fen Bilgisi, Felsefe, Din Kültürü, Sanat ve Beden Eğitimi gibi derslerde Avrupa düzeyinde bir benzerlik söz konusudur. Ancak, kendi kültürünü, farklı kültürleri ve Avrupa kültürünü öğretmede Tarih, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler stratejik önemi olan derslerdir (Natterer, 2001, s.22). Haenisch ve Schiebl’e (2001, s.56) göre bu derslerin Avrupalılık bilincinin geliştirilmesinde etkin katkılarından vazgeçilemez.

AB ile bütünleşme sürecinde İspanya’nın gerçekleştirdiği değişim Türkiye için de bir örnek olabilir. Son 50 yıllık süreçte İspanya’da diktatör Franko’nun devrilmesi ve AB’ye üyelik gibi iki önemli olay yaşanmıştır. Bunlar ülkeyi ekonomik, sosyal ve politik anlamda etkilemiştir. Bunlara bağlı olarak toplumsal değerler de Avrupalılık yönünde değişime uğramıştır. Eğitim sistemi de bu değişikliklere kayıtsız kalmamıştır. İlköğretim düzeyindeki en önemli değişim toplumun Avrupalılık yönünde demokrasiye katılımını sağlamaya yöneliktir. Yukarıda belirtilen değişimlerden sonra özellikle demokrasi, özgürlük ve hukuk eğitimi önemsenmektedir (Ossenbach-Sauter, 1996, s.1-5).

AB üyeliği kapsamında İspanyol eğitiminde Avrupalılık, Avrupa ülkeleri ile rekabet, hareketlilik, serbest dolaşım, eşitlik ve Avrupa kültürel değerlerinin yayılması boyutlarında tartışılmaktadır. İspanya’da bireysel anlamda politik, kültürel ve üretimsel

alanda gençlere sunulan fırsatlarla onlara yeni bakış açıları kazandırılmaya çalışılmaktadır. AB üyeliği kapsamında İspanya’da neredeyse tüm derslerin programlarında değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin, Avrupa değerlerini dikkate alan Çağdaş Tarih dersinde diğer Avrupa ülkelerinin tarihleri de ele alınmaya başlanmıştır. Buna ek olarak çevre eğitimi, cinsel eğitim, cinsel eşitlik, Avrupalılık kavramı altında ırkların buluşturulması gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir (Ossenbach-Sauter, 1996, s.6).

Dominique’e (1999, s.9) göre, eğitimde Avrupa boyutunu tek disiplinin çalışması yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, Avrupa boyutu disiplinlerarası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. İlköğretim düzeyinde genelde çok disiplinli ve disiplinlerarası eğitim yaklaşımları yeğlenmektedir. Yabancı dil öğrenimi, Tarih, Coğrafya, Sosyal ve Ekonomi Bilimleri ile Felsefe dersleri Avrupa konusunun çalışılmasında bir araç olarak kullanılabilir. Bu yaklaşım ile Avrupa insanları arasında iletişim sağlanacak ve Avrupa gerçeği Avrupa alanında daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, Avrupa boyutunda çevre konusu Tarih ve Coğrafya disiplinlerinin desteğiyle ele alınabileceği gibi Coğrafya, Biyoloji ve Kimya disiplinlerinin yardımıyla da incelenebilir. Böylece, disiplinlerarası yaklaşımla daha etkili çalışmaların gerçekleştirilmesi olanaklı olacaktır.

Araştırmacıların bir kısmına göre, Avrupa vatandaşlığına temel oluşturan kimi kavramlar ilköğretim birinci basamak düzeyinde soyuttur. Bu nedenle, öğrenilmesi güçtür. Bu kapsamda örnek olarak “Avrupa’ya İlişkin Ön Bilgi ve Tutumlar” başlıklı araştırma ele alınabilir. İlköğretim okulu üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik olarak Büker (2001, s.173) tarafından yapılmış olan çalışmada ön bilgilere ilişkin olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Avrupa kavramı bu düzeydeki öğrenciler için soyut olmakla birlikte onların farklı ülkeler hakkında kimi bilgilere sahip oldukları gözlenmektedir.
- Öğrencilerin çoğunluğu Avrupa’yı bir kıta olarak bilmekte; ancak, % 51’i Avrupalı kimliğinin farkında bulunmamaktadır.
- Öğrencilerin bu düzeyde Avrupa ülkeleri hakkındaki bilgilerinin tamamen somut dışsal algılamalara dayalı göstergeler (giysiler vb.) olduğu görülmektedir.

- Bu düzeydeki öğrenciler için “tanıdık” ya da “yabancı” kavramları daha anlaşılır bir durumdadır.

Araştırma sonucunda bu düzeydeki öğrencilerin Avrupalı kimliğini yalnızca kendilerinin geliştiremeyeceği sonucuna varılmıştır. Araştırmacıya göre, Avrupa halkları ve ülkelerinin ilköğretim öğrencilerine öğretilmesi sırasında onların gelişim özelliklerinin yanı sıra çevre koşulları ile biçimlenen öğrenme ortamlarına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Daha soyut bilgiler yerine ilköğretim düzeyinde öğrencilerde belirmeye başlamış olan kimi önbilgileri yakalayıp onları netleştirmek ve geliştirmekte yarar vardır. Örneğin, Avrupa’ya ilişkin bilgiler, öğrencilerin çevre ve kendi ülkelerine ilişkin bilgileri temel alınarak yakından uzağa geliştirilebilir. Büker yapmış olduğu araştırma sonucunda ilköğretim üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin tutumlarına ilişkin kimi sonuçlara da ulaşmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Büker, 2001, s.174):

- Öğrenciler Avrupa ülkelerine özgün özellikleri fark edebilmekte hatta karşılaştırılabilmektedir.
- Öğrencilerin Avrupa ülkelerine yönelik olumsuz önyargıları bulunmamaktadır. Bu fırsat değerlendirilerek eğitim tarafından pekiştirilebilir. Avrupalılık bilinci bu yolla ilköğretim düzeyinde daha sağlıklı bir biçimde geliştirilebilir.
- Öğrenciler ülkeleri doğu ve batı diye ayırmakta, daha çok batı ülkelerine sempati, doğu ülkelerine de antipati beslemektedirler. Bu sonuç, ilköğretim öğretmenlerinin dünyaya açık bir eğitimi gerçekleştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Avrupa, ilköğretim düzeyinden başlayarak öğretilmeli, Avrupalılık kimliği kazandırılırken öğrencilerin farklı ilgi ve bilgilerinden yararlanılmalıdır. Bu nedenle, Avrupa vatandaşlığı eğitimi son derece önemlidir. Yukarıdaki araştırma bu eğitim kapsamında ilköğretim birinci basamak düzeyinde daha somut kabul edilebilecek kimi bilgilerin öğretilebileceğini ancak, AB, Avrupa Anayasası, demokrasi ve insan hakları gibi kavramların daha soyut olmaları nedeniyle öğrenilmelerinde güçlük çekilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu düzeyde birlikte yaşamaya temel oluşturacak farklılığa saygı, hoşgörü, uzlaşma vb. değerlerin öğretilmesinin yeterli olacağına dönük görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Schmitt’e (2001, s.11) göre, Avrupa boyutunun yaşantı ve deneyim ufku, ders ve okul yaşamının boyutundan daha büyüktür. Ancak,

Hayat Bilgisi dersinin toplum, aile, okul, yerleşme, yemek kuralları, oyun oynama, şarkı söyleme, dans etme, seyahat etme, spor, tüketim vb. güncel yaşamı ilgilendiren konuları Avrupa boyutlu eğitimde kullanılabilir. Bu konular çeşitli Avrupalılık değerlerini içeriklerinde bulundurmaktadır. Bundan dolayı, ders programlarında köklü değişiklikler yapılmayabilir. O halde, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği araştırılırken ağırlıklı olarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturan değerlerin öğretilip öğretilmediğine bakmakta yarar vardır. Almanya ve Avusturya'da dördüncü sınıfa değin süren Hayat Bilgisi programında Avrupa adını taşıyan bir konuya rastlanılmamıştır. Ancak, Avusturya Hayat Bilgisi programında üçüncü sınıflarda; birlikte yaşamak, cinsel eşitlikten yana olmak, adil olmak, dördüncü sınıflarda; farklılıkları anlamak, sosyal anlayış, demokratik tartışma, uzlaşma, oy vermek, katılmak, toplumda etkin rol almak gibi konu başlıkları sıralanmış durumdadır. Bu değerlere dikkat edildiğinde, AB ölçütlerinden özellikle politik olanları ile örtüştükleri görülmektedir. Ayrıca, sözü edilen konuların sonunda bu konular kapsamında güdülen temel amacın etkili vatandaşlar yetiştirmek olduğu belirtilmektedir (Bm:bwk, 2003, s.145). Bu amacın AB'nin vatandaş yetiştirme amacı ile benzer olduğu görülmektedir.

Büker (2001, s.174) tarafından gerçekleştirilen araştırma, ilköğretim düzeyinde gerçekleştirilecek vatandaşlık eğitiminin Avrupa'yı aşarak dünya düzeyinde algılanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak, daha önce de yapıldığı gibi sahip oldukları değerler karşılaştırıldığında Avrupa vatandaşlığının dünya vatandaşlığından çok da farklı olmadığı görülmektedir.

Küreselleşme ve bunun bir uzantısı sayılan AB, vatandaşlık kavramını ve vatandaşların yetiştirilmesi kapsamında eğitimi etkilemiştir. Artık, eğitim, küresel topluma olduğu gibi Avrupa toplumuna da vatandaş yetiştirme sorumluluğunu alır duruma gelmiştir (Jarvis, 2002, s.6). AB kaynaklarına göre Avrupa vatandaşlığı kavramından etkili vatandaşlığın anlaşılması gerekmektedir. Avrupa toplumlarının ya da vatandaşlarının bütünleşmesi, ancak etkili vatandaşlar yetiştirme kapasitesine bağlıdır (EU, 1997, s.84). Buradan Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde etkili vatandaşlar yetiştirme kapasitesinin önemli olacağı sonucuna varılabilir.

İlköğretim düzeyinde amacı etkili vatandaşlar yetiştirmek olan derslerden biri Sosyal Bilgiler dersi (Doğanay, 2002, s.17). AB ve Sosyal Bilgiler dersinin etkili vatandaşlar yetiştirme amacıyla birleştikleri söylenebilir. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesindeki işlevselliği büyük önem taşımaktadır.

1.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi

Toplumsal yaşama uyum sağlamak son derece güç bir iştir. Toplumsal kural, kurum ve ilişkilerin basit olduğu toplumlarda toplumsal davranışlar yaşanarak öğrenilebilmektedir. Ancak, bunların geliştiği ve çeşitlendiği günümüz toplumlarında çocuğun karmaşık ilişkiler ağını algılaması ve öğrenmesi güçleşmektedir. Bu çeşit toplumlarda çocuğun insan ilişkilerini, insanların birbirinden farklı olduğunu, toplumdaki formal ve informal gruplar ile bu grupların işlevlerini, aile ile başlayan ve devlet gibi geniş örgütlere değin uzanan toplumsal kurumları ve işlevlerini öğrenmesi gerekmektedir. Bunların tümünün yalnızca aile kurumunda öğrenilmesi olanaklı değildir. Bu yüzden, bireyin toplumsallaşması işlevini eğitim kurumları üstlenmiştir (Erden, tarihsiz, s.4). Ulusal ya da uluslararası düzeyde sürekli yaşanan gelişmeler ve değişimler nedeniyle bireyin ve toplumun gereksinimlerinde oluşan değişimler eğitim kurumlarında da yeni düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmaktadır (Sağlam, 2004). Günümüzde, eğitim küresel bir boyut kazanmaya başlamıştır. Küresel eğitim, dünya vatandaşlığı şemsiyesi altında sürdürülebilir barış, adalet ve uluslararası ilişkilere olumlu katkı sağlayacak bir yapıya gelmek durumundadır. Bu süreçte Sosyal Bilgiler dersinin sorumlulukları ve görevleri vardır (Yaşar, 2003).

Sosyal Bilgiler, yararlanma amacına göre farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Doğanay'ın (2002, s.16) Wesley'den aktararak belirttiğine göre Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerin eğitimsel amaçlarla basitleştirilmiş biçimidir. Barth ve Demirtaş'a (1997b, s.1.4) göre Sosyal Bilgiler, insanların kendileri ve çevreleriyle olan ilişkilerini sosyal bilimlerden yararlanarak, çocuğun gelişim düzeyine uygun bir biçimde toplulaştırıp açıklayan çalışma alanıdır. Sönmez'e (1999, s.17) göre Sosyal Bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgilerdir. NCSS'e göre Sosyal Bilgiler, vatandaşlık becerilerini geliştirmek üzere

insani ve sosyal bilimlerden oluşturulmuş bir çalışma alanıdır (Savage ve Armstrong, 1996, s.9). Erden (tarihsiz, s.8) ise Sosyal Bilgileri, “İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı” biçiminde tanımlamıştır. Sosyal Bilgilere temel oluşturan bu bilgi, beceri, tutum ve değerler aynı zamanda Sosyal Bilgiler eğitiminin genel amaçlarına da kaynaklık etmektedir. Bu özellikler, Sosyal Bilgiler dersini diğer derslerden ayıran en önemli ölçütlerdir.

Doğanay’ın (2002, s.16) Engle ve Ochoa’ya dayanarak belirttiğine göre özellikle vatandaşlık eğitimi ile ilgili olan Sosyal Bilgiler dersi, demokrasilerde toplumsallaşmayı bireylere öğretmekle yükümlüdür. İlköğretim basamağında çocuk toplumsallaştırılırken değişik bilim dalları ile ilgili ilke ve genellemeler, ayrı ayrı dersler olarak okutulmazlar. Ortak noktalar alınarak bir bütünlük içinde kaynaştırılmış olarak sunulurlar. Bütüncül yaklaşımların ürünlerinden biri olan Sosyal Bilgiler dersi de öğrencileri vatandaş rolüne daha iyi hazırlama çabasını güder. Bu yaklaşım, öğretmenlere esneklik, hayal gücü ve yaratıcılık olanakları sağlar. Toplumsal yaşamla yakından ilgili olan Sosyal Bilgiler dersi, bireylere içinde yaşadıkları çevre, geçmiş, bugün ve gelecek gibi konularda bir bakış açısı kazandırmaya çalışır. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersi için, toplumun ideallerini bireylere kazandırmakla yükümlüdür denilebilir. Bu derste öğrenci, toplumsal sorunlarla karşı karşıya bırakılır ve toplumsal yaşamla kaynaşması sağlanır. Böylece, Sosyal Bilgiler dersi bireylerin toplumsal kişiliğinin oluşturulması ve geliştirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmiş olur.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçları arasında toplumsallaştırmanın yanı sıra iyi vatandaş yetiştirme de bulunur. Vatandaşlık bilgisi aktarımı, Sosyal Bilgiler eğitiminin en eski yaklaşımlarından biridir. Sosyal Bilgiler dersinin özellikle vatandaşlık eğitimi üzerinde durma nedeni, demokratik bir ülkede öğrencileri vatandaşlığa hazırlama amacı taşımasıdır (Barth ve Demirtaş, 1997a, s.1.8). Vatandaşlık bilgisi aktarımı programının içeriği; çevre, geçmişi öğrenme, geçmiş ve geleneklerle gurur duyma, bugün ve gelecek, sorumluluk alma, uygun davranışlar sergileme ve otoriteye bağlılık özelliklerinden oluşmaktadır (Doğanay, 2002, s.20). Vatandaşlık eğitimi, ilköğretim döneminde bireye

yavaş yavaş bir takım bilgi, davranış, görüş, tutum, değer ve değer yargıları benimsetilerek verilir (Barth ve Demirtaş, 1997a, s.1.9). Türkiye’de tüm bu bilgi ve becerilerin önemli bir kısmı ilköğretim okullarında okutulan Sosyal Bilgiler dersi tarafından kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersi için ilköğretim okullarının önemli derslerinden biridir denilebilir (Erden, tarihsiz, s.4).

Gerek toplumsallaşma gerekse vatandaş yetiştirme, bireysel ya da toplumsal sorunlara ilişkin karar alma çalışmalarının yapılmasını gerektirir (Barth ve Demirtaş, 1997a, s.1.8; Doğanay, 2002, s.16). Sosyal Bilgileri demokratik vatandaşlık için toplumsallaşma süreci olarak gören Engle ve Ochoa’ya göre demokratik vatandaşlığın temelini bilgi ve bilimsel akıl yürütmeye dayalı etkili karar verme oluşturmaktadır. Karar verme sürecinde birey bilgi, beceri, tutum ve değerlerinden yararlanmaktadır (Doğanay, 2002, s.17). Genelde öğrencinin sorgulamadan kazanması istenen vatandaşlık özellikleri (Barth ve Demirtaş, 1997a, s.1.8) Avrupa vatandaşlığı yaklaşımı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu koşullarda Sosyal Bilgiler dersi, vatandaşlık bilgisi aktarımını Avrupa vatandaşlığı yönünde değiştirmek durumunda kalmaktadır.

Kısaca vatandaşlık eğitimi ve demokrasinin uygulama alanı olarak kabul edilebilecek olan Sosyal Bilgiler dersinde, öğrencilerin geliştirdiği tutum, demokrasinin geleceği ile ilgili ipuçları verebilir. Öte yandan, sağlıklı işleyen bir demokrasi, bireyin tam olarak gelişmesine olanak sağlayabilir. Demokrasinin gelişmesine engel oluşturacak tutum ve davranışların önüne geçilerek öğrencilerin iyi birer birey, ülke, bölge ve Avrupa vatandaşı olmaları sağlanabilir.

Sosyal Bilgiler dersi sınıfları, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla demokrasinin ilkelerini anlamaya çalıştığı, karar verme becerilerini geliştirdiği, demokratik tutum ve davranışlar kazandığı ortamlardır (Yaşar, 2003). Bu ders, karar verme becerisini geliştirerek bireylere demokratik tutum kazandırabilir. Ayrıca, Avrupa vatandaşlığı bilincinin kazandırılmasında önemli bir işlev yüklenebilir. Buna bağlı olarak, Sosyal Bilgiler dersinde varolan durumun saptanması, sorunların çözümüne katkıda bulunulması ve bu yolda yenilikler yapılması gerekebilecektir (Sağlam, 2002).

Kurulduğu günden bu yana Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önemli amaçlarından biri, çağdaş, demokratik bir yaşam sürmek ve hızla gelişmek olmuştur. Sözer'in (1998, s.8) belirttiği gibi,

“Demokrasiyi yerleştirmek, her şeyden önce bilgiyle, kültürle; hak ve özgürlüklere değer veren bir anlayışla; iyi yurttaş olma özelliklerini kazanmak ile olabilir. Türk çocuklarının da bu değerleri öğrenmelerini sağlayarak, demokratik yaşantıların onlara küçük yaşlarda kazandırılmasına çalışmak, Sosyal Bilgiler dersinin ülkemizdeki önemli görevlerinden biridir”

Bu durumda, bireye toplumsal yaşamla ilgili öğrenme yaşantıları sağlayan Sosyal Bilgiler dersinin yaşamsal bir öneme sahip olduğu ileri sürülebilir.

Gelinen aşamada Sosyal Bilgiler dersi hangi özellikleri öğrencilere kazandırarak Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde işlevsel bir rol alabilir? sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu soru, aynı zamanda araştırma probleminin özünü oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılması beklenen özellikler, programın tematik standartlarında bir araya toplanmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir (NCSS, 2003; Turner, 1999, s.61):

- Kültür
- Zaman, süreklilik ve değişim
- İnsan, yer ve çevre
- Bireysel gelişim ve kimlik
- Bireyler, toplumlar ve kurumlar
- Güç, otorite ve yönetim
- Üretim, dağıtım ve tüketim
- Bilim, teknoloji ve toplum
- Küresel bağlantılar
- Vatandaşlık idealleri ve uygulama

Bu standartlar, sosyal bilim disiplinlerinin çalışma alanlarından türetilmişlerdir. Örneğin, bireysel gelişim ve kimlik Psikoloji ve Antropolojiyi; insan, yer ve çevre Coğrafyayı; kültür de Tarih, Sosyoloji ve Antropoloji disiplinlerini ilgilendirmektedir. Standartların çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde olduğu gibi disiplinlerarası bir yaklaşımın ürünü olarak ortaya çıkmıştır (NCSS, 2003).

Sosyal Bilgiler programının amaçları incelendiğinde, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde bu dersin rolü üzerine çeşitli varsayımlar ileri sürülebilir. Sosyal Bilgiler dersinin amaçları bireyin elde edeceği kazanç bakımından, her biri davranışa dönüştürülecek biçimde beş ana kümeye toplanabilir. Bunlar aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersinin özelliklerini bir araya getirmektedir. Bu özellikler şöyle sıralanabilir (Sözer, 1998, s.19):

- *Sorun çözme ve karar verme*: Sosyal Bilgiler dersi çocuğun eleştirci, yapıcı ve yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştirir, sorun çözme ile ilgili beceriler kazanmasını sağlar.
- *Toplumsallaşma ve demokratikleşme*: Sosyal Bilgiler dersi, bireylerarası ilişkileri geliştirerek, öğrencilerin işbirliği ile sorumluluk bilinci kazanmasına yol açar.
- *Vatandaşlık*: Sosyal Bilgiler dersini alan çocuk temel vatandaşlık hak ve sorumluluklarını kavrar, anayasa va yasalar karşısında görev ve sorumluluklarını bilir.
- *Ekonomik olma*: Sosyal Bilgiler dersinde birey ekonomik olma konusunda görüş edinir, gereksinimlerini iyi belirleme ve doğru seçenekler oluşturma alışkanlığı elde eder.

Bunlara çevre, yurt ve dünyayı tanıma özelliği de eklenebilir. Sosyal Bilgiler dersi yoluyla insan geçmişten günümüze zaman boyutu ve yakından uzağa yerel boyutu ile çevresini, yurdunu ve dünyasını tanır. Böylece, çevresinde yaşananlarla ilgili olarak daha duyarlı bir yapıya bürünür.

Türkiye'de uygulanan Sosyal Bilgiler programının benzer başlıklarla amaçlarının bir araya getirildiği görülmektedir. Programın genel amaçlarını bünyesinde toplayan bu alt başlıklar şöyledir (Güngördü, 2001, s.137):

- Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden
- Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden
- Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden
- Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme yönünden

Sosyal Bilgiler dersi, sürekli değişen ülke ve dünya sorunlarını tanımlayan, anlayan ve bunları çözme abasinda olan insanları yetiştirme sorumluluğunu taşımaktadır. Bu sorumluluk temelinde Sosyal Bilgiler dersinin amaçları evrensel ve ulusal olmak üzere ikiye ayrılabilir (Doğanay, 2002, s.20). Sosyal Bilgiler dersi demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, uygarlık, barış, bilim ve bilimsel düşünce, eşitlik, evre duyarlılığı, sanat, sevgi gibi evrensel değerlerin yanında millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler, kahramanlık, dil, gelenek ve görenekler gibi ulusal değerleri de içermektedir (Ercan, 2001, s.15). Kuşkusuz, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde Sosyal Bilgilerin evrensel değerleri kazandırma özelliği oldukça önemlidir.

Sosyal Bilgiler dersinin evrensel amaçları bilgiye, demokratik değer ve inanışlarla becerilere ilişkin amaçlar olmak üzere üç grupta ele alınabilir. İnsanın yaşamı daha iyi anlamlandırmasına yardımcı olan bu bilgilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan birçok beceri, bilgiyi işlemek, tutumları ve değerleri analiz etmek ve toplumsal etkinliklerde etkin olarak rol almakla ilgilidir.

Sosyal Bilgiler dersinin özellikle Avrupa vatandaşlarını yetiştirmede demokratik değer ve inanışlara yönelik amaçlarının son derece etkili olacağı düşünülebilir. Bu değer ve inanışlar evrensel düzeyde olmaları nedeniyle aynı zamanda dünya vatandaşlığının temellerini de oluşturur. Bunlar, demokratik devlet anlayışı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi bildirgelerde belirginleşmiş olan demokratik ilke ve değerlerden oluşmaktadır. NCSS bu değerleri; özgürlük, adalet, eşitlik, insan onuru, çeşitlilik, doğruluk, sadakat, gizlilik, sorumluluk, uluslararası insan hakları, hukukun üstünlüğü, otorite biçiminde belirlemiştir. Bu değerlerin aynı zamanda AB yelik ltlerini de kapsadığı görülmektedir. Demokrasi insanın en yüce değer olarak görüldüğü toplumlarda gelişebilir. O halde Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesinin yolu, demokratik bireyler yetiştirmekten geçmektedir. ABD'nin saygın eğitim kuruluşlarından biri olarak kabul edilen Denetim ve Program Geliştirme Birliği (ASCD), demokratik bir insanda bulunması gereken değerleri şöyle sıralamıştır (ztrk ve Dilek, 2002, s.55):

- İnsan değerine saygı

- Başkalarının iyiliğini düşünme
- Bireysel çıkar ve sosyal sorumlulukları kaynaştırma
- Doğru ve dürüst olma
- Etik seçenekler üzerinde düşünme
- Çalışmalarda barışçıl çözümler arama

Günümüzde Sosyal Bilgiler dersine yüklenen en önemli amacın etkili demokratik vatandaşlık eğitimi olduğu görülmektedir. Bu durumda aynı ders demokratik politik sürecin gelişimine de katkıda bulunmaktadır (Öztürk ve Dilek, 2002, s.53). Sosyal Bilgiler dersinin yetiştirme sorumluluğunda olduğu belirtilen etkili vatandaşı düşünen, duyarlı ve yeterlikli birey olarak tanımlamak olanaklıdır. Düşünen vatandaş, yaşamla ilgili temel kavram ve genellemeleri anlayan ve bunları problemlerin çözümünde ve kararların alınmasında kullanan kişidir. Duyarlı vatandaş, temel demokratik değerlere sahip olan ve bunu yaşamına uygulayan insandır. Yeterlikli vatandaş ise, yaşamını etkili bir biçimde sürdürebilmek için gerekli becerilere sahip olan ve onları düşünmesine yardımcı olacak biçimde kullanan vatandaşdır. Bu üç boyut, Sosyal Bilgiler öğretimi amaçlarının temellerini oluşturur (Öztürk ve Dilek, 2002, s.57).

Günümüz demokratik toplumlarında etkili vatandaşlığın önem kazanması, demokrasinin gücünü vatandaşların niteliğinden almasına bağlıdır (Yaşar, 2004). Çünkü demokrasi ancak ona inanmış, onun için gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatılmış vatandaşlar yoluyla gelişebilir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programının daha çok vatandaşlık aktarımı yaklaşımına göre oluşturulduğu görülmektedir (Öztürk ve Dilek, 2001, s.62). Bu bağlamda Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabileceği düşünülebilir. Çünkü, AB tarafından Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesi oldukça önemsenmektedir. Vatandaş yetiştirme kapsamında son yıllarda AB ve Sosyal Bilgiler dersi amaçlarının etkili vatandaşlar yetiştirme yönünde değiştiği söylenebilir. Bu durumda AB ile bütünleşme kapsamında üye ülkelerdeki Sosyal Bilgiler derslerinden nasıl yararlanıldığına bakmakta yarar vardır.

1.1.2.1. AB Ülkelerinde Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi

Sosyal Bilgiler eğitiminin başlangıç zamanı ve yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu alandaki çalışmalar ve eğitim etkinlikleri oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk olarak “Sosyal Bilgiler” adıyla bir dersin ilköğretim okullarında okutulmasını Fransız düşünürü Condorcet’in (1743-1794) savunduğu bilinmektedir (Sönmez, 1999, s.22; Sözer, 1998, s.8). Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa kökenli olduğu ileri sürülebilir.

Sosyal Bilgiler dersi, 19. yüzyılda ulusal toplum anlayışını oluşturma çabası ile ABD’de Ulusal Eğitim Konseyi’nce Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi konularının kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur (Sözer, 1998, s.8). Sosyal Bilgiler anlayışı ABD’de gelişmiş bir öğretim yaklaşımı olmakla birlikte Türkiye, Japonya ve Güney Kore gibi başka ülkelerde de benimsenmiştir. Ancak, gerek ABD’de gerekse başka ülkelerde birçok eğitimci Sosyal Bilgiler öğretimi yaklaşımına karşı çıkmıştır. Bu eğitimciler, sosyal bilimlerin birbirinden bağımsız olarak öğretildiğinde dersin vatandaşlık eğitimi bakımından daha etkili olacağını savunmaktadır. Başta Birleşik Krallık olmak üzere kimi Avrupa ülkeleri de bu anlayışı benimseyerek ilköğretimin bütün sınıflarında Tarih ve Coğrafya gibi dersleri birbirinden bağımsız olarak okutmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003, s.14). AB ülkelerinin ilköğretim sistemleri incelendiğinde birbirinden farklı yaklaşımlara rastlanılmaktadır. Ayrıca, AB ülkelerinde farklı yaklaşımlar ve farklı eğitim sistemlerinin bulunması Sosyal Bilgiler dersini de etkilemiş gözükmektedir. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersi farklı ülkelerde farklı eğitim basamaklarında yer alabildiği gibi, benzer içeriklerle farklı adlar alan dersler de bulunabilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi, kimi AB ülkelerinde okutulmaktadır. Ancak, kimi ülkelerin eğitim programlarında Sosyal Bilgiler dersini oluşturan disiplinler ayrı dersler biçiminde yer almaktadır. AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersi ya da ona benzer dersler; Eurydice (2005), Öztürk ve Otluoğlu (2003), Sağlam (1999) ve Sözer (1997)’e dayalı verilerden derlenerek Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 2
AB Ülkelerindeki Sosyal Bilgiler Dersi ya da Eşdeğer Dersler

Ülke	Dersler	Öğretim Düzeyi	Öğretim Süresi	Yaş Grubu
Almanya	Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler	İlköğretim Ortaöğretim I. Devre	4 yıl	7-10 yaş
			6 yıl	11-16 yaş
Avusturya	Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler	İlköğretim Ortaöğretim I. Devre	4 yıl	7-10 yaş
			4 yıl	11-14 yaş
Belçika	Hayat Bilgisi Vatandaşlık Bilgisi	İlköğretim	6 yıl	7-12 yaş
Birleşik Krallık	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	7 yıl	5-11 yaş
Danimarka	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	10 yıl	7-16 yaş
Fransa	Tarih-Coğrafya Vatandaşlık Bilgisi	İlköğretim	5 yıl	7-11 yaş
Hollanda	Hayat Bilgisi	İlköğretim	8 yıl	5-12 yaş
İspanya	Doğal Çevre, Toplumsal ve Kültürel Yaşam Bilgileri	İlköğretim	6 yıl	6-11 yaş
Lüksemburg	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	6 yıl	6-11 yaş
Portekiz	Hayat Bilgisi, Sosyal Bilimler	İlköğretim	9 yıl	6-14 yaş
Yunanistan	Hayat Bilgisi, Çevre Bilgisi, Sosyal ve Politik Eğitim, Tarih, Coğrafya	İlköğretim	6 yıl	6-11 yaş

Çizelge 2’de görüldüğü gibi Almanya’da dört yıllık (7-10 yaş) ilköğretim eğitimi sırasında Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan ders, Hayat Bilgisi dersidir. Ancak, altı yıllık (11-16 yaş) Ortaöğretim I. devre düzeyindeki Temel Eğitim Okulları, Ortaokullar, Çok Programlı okullar ve Liselerin I. devrelerinde Sosyal Bilgiler (Tarih,

Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi) dersi okutulmaktadır (Sağlam, 1999, ss.24-31; Sözer, 1997, ss.8-13). Avusturya'da dört yıllık (7-10 yaş) ilköğretim eğitimi sırasında Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan ders, Hayat Bilgisi dersidir. Ancak, dört yıllık (11-14 yaş) Ortaöğretim I. devre düzeyindeki Temel Eğitim Okulları ve Genel Eğitim Okulu Alt Devre'de Tarih/Sosyal Bilgiler dersi ile Coğrafya/Ekonomi Bilgileri dersi okutulmaktadır (Sağlam, 1999, ss.66-73).

Belçika'da altı yıllık (7-12 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Hayat Bilgisi (Tarih, Coğrafya, Doğa Bilgisi) ve Vatandaşlık Bilgisi dersleridir (Sağlam, 1999, s.105). Birleşik Krallık'ta yedi yıllık (5-11 yaş) ilköğretimin her düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler Tarih ve Coğrafyadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003, s.14). Danimarka'da on yıllık (7-16 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Tarih ve Coğrafya dersleridir (Sözer, 1997, s.41). Fransa'da beş yıllık (7-11 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Tarih-Coğrafya dersi ve Vatandaşlık Bilgisi dersidir (Sağlam, 1999, s.139). Hollanda'da sekiz yıllık (5-12 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan ders, Hayat Bilgisi (Tarih, Coğrafya, Fen Bilgisi-Biyoloji, Sosyal Bilgiler-Vatandaşlık Bilgisi, Din Bilgisi ve Dünya Görüşleri dersleri) dersidir (Sağlam, 1999, s.180).

İspanya'da altı yıllık (6-11 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Doğal Çevre dersi ile Toplumsal ve Kültürel Yaşam Bilgileri dersidir (Sağlam, 1999, s.220). Lüksemburg'da altı yıllık (6-11 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Tarih ve Coğrafya dersleridir (Sağlam, 1999, s.272). Portekiz'de dokuz yıllık (6-14 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilimler (Tarih ve Coğrafya) dersleridir (Sağlam, 1999, s.306). Yunanistan'da altı yıllık (6-11 yaş) ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler; Hayat Bilgisi, Çevre Bilgisi, Sosyal ve Politik Eğitim, Tarih ve Coğrafya dersleridir (Sağlam, 1999, s.345).

Türkiye'de Sosyal Bilgiler dersi dördüncü sınıftan (10 yaş) başlayarak yedinci sınıfa da kapsayacak biçimde okutulmaktadır. AB üyeleri içinde Sosyal Bilgiler dersini bu adla

en yaygın biçimde okutan ülkelerin Almanya ve Avusturya olduğu görülmektedir. Almanya ve Avusturya'daki Sosyal Bilgiler dersini incelemenin, Birliğe üye ülkelerde Sosyal Bilgiler dersinden AB ile bütünleşmede yararlanılıp yararlanılmadığı hakkında bir görüş edinebilmek adına katkısı olabilir.

Almanya ve Avusturya'da Sosyal Bilgiler dersi- Almanya ve Avusturya'da Türkiye'dekine benzer bir biçimde Sosyal Bilgiler dersine temel oluşturan dersin Hayat Bilgisi (Sachunterricht) olduğu anlaşılmaktadır (Bm:bwk, 2003; Bildungserver, 2003). İki ülkede de Sosyal Bilgiler dersinin beşinci sınıftan ve 11 yaşından başlayarak ortaöğretim I. devre düzeyinde okutulmakta olduğu gözlenmektedir (Sağlam, 1999, ss.2-54). Bu durumda Türkiye'de dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler dersine denk olarak Almanya ve Avusturya'da Hayat Bilgisi dersi okutulmaktadır. Almanya'da Hayat Bilgisi dersinin; yaşam ve sağlık, yer ve zaman, bitkiler ve hayvanlar, doğa ve teknik, medya ve tüketim, trafik ve çevre temalarının dört yıla dağılan içeriğinin genel çerçevesini oluşturduğu gözlenmektedir.

Avusturya'daki Hayat Bilgisi dersinin Almanya'dakine benzer bir biçimde; zaman, yer, doğa, birliktelik, ekonomi ve teknik temalarının çevresinde örüntülediği görülmektedir. Bu yapılarıyla her iki ülkede de sarmal program anlayışının benimsendiği ve sınıf düzeyinin artmasına bağlı olarak konuların daha kapsamlı duruma geldiği söylenebilir. Bunun sonucunda Hayat Bilgisi dersinde ilk üç sınıfta bireyi topluma hazırlamak amacıyla yakından uzağa ilkesine uyularak aile, okul, toplum çerçevesinde konular işlenmektedir. Dördüncü sınıf konuları içinde öğrencileri bir üst eğitim kurumuna yönlendirme çalışmaları yanında başka ülkelerdeki çocukların yaşamlarını anlamaya çalışarak farklı kültürleri tanıma, karşılıklı anlayış, güven ve saygıyı geliştirme amacı da güdülmektedir. Bu kapsamda "farklı ülkelerde çocukluk" konusu; aileler, bayramlar, günlük yaşam, yerleşmeler, okul, iş, sorunlar, sevinçler alt konularıyla işlenmektedir. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin incelendiği Avrupa günleri de kutlanmaktadır. Farklı ülkelere getirilen oyuncaklar ders etkinlikleri kapsamında incelenmektedir (Lehrplan im Baden Württemberg, 2004, s.169).

Almanya ve Avusturya’da dördüncü sınıfa değin birlikte yaşamaya yönelik değerler temelli bir eğitimin yapıldığı söylenebilir. Bu düzeyde farklılığı algılama temelinde hoşgörü geliştirmeye dönük çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Avusturya’da beşinci sınıftan başlayarak (11 yaş) okutulan dersler içinde Sosyal Bilgiler dersi konu alanı ile örtüşen derslerin, Tarih ve Sosyal Bilgiler (Geschichte und Sozialkunde) ile Coğrafya ve Ekonomi Bilgileri (Geografie und Wirtschaftskunde) dersleri olduğu görülmektedir. Avusturya eğitim programında Tarih ve Sosyal Bilgiler dersi, “Kendi Ulusunun ve Başka Ulusların Kültürünü Tanıma” dersidir biçiminde tanıtılmaktadır. Aynı ders için programda “geçmişteki farklı modeller tanınarak şimdiki zamanda hoşgörü bilincinin geliştirilmeye çalışıldığı derstir” denmektedir. Avusturya eğitim programına göre, Tarih ve Sosyal Bilgiler dersi öğrencileri; Dünya ve Avrupa Tarihini öğrenmeye, geçmişteki olaylardan yola çıkarak bugünü anlamaya, yerelden evrensele gelişmeleri izlemeye ve geçmişten miras kalan değerleri edinmeye sürüklemektedir. Bu dersin görevleri arasında demokrasi ve hukuk devletinin gerektirdiği politik davranışları, barış ve hoşgörüden yana olumlu tutum temelinde geliştirmek de bulunmaktadır. Tarih ve Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı, karşılıklı saygı ve hoşgörüye dayalı olarak kalıcı değer ve normlar edindirmek olarak ortaya konulmuştur (Bm:bwk-GS, 2004, s.1).

Avusturya Temel Eğitim Okulu’nda (Hauptschule) Tarih ve Sosyal Bilgiler dersi eğitim programı incelendiğinde, AB’ye yönelik olarak hazırlanmış olan konuların sekizinci sınıf “Avrupa ve Onun Bütünleşmesi” konusu çerçevesinde yoğunlaştığı görülmektedir (Bm:bwk-GS, 2004, s.5). Bu da Avusturya’da da Almanya gibi doğrudan AB’ye ilişkin konuların sekizinci sınıftan başlanarak öğretilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Avusturya Tarih ve Sosyal Bilgiler, Coğrafya ve Ekonomi Bilgileri derslerinin programları incelendiğinde, Almanya eğitim programlarında olduğu gibi, üst sınıflara doğru daha soyut kabul edilebilecek konuların yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca, Avusturya eğitim programlarında Avrupa vatandaşı yanında dünya vatandaşı yetiştirme amacının da yer aldığı söylenebilir.

Almanya’da, zorunlu bir çerçeve olmakla birlikte eyaletlere, okul türlerine ve sınıf düzeylerine göre içeriklerde kimi değişiklikler yapılabilmektedir. Ancak, Avusturya’da, daha bağlayıcı olduğu söylenen bir ortak program uygulama çabası görülmektedir. Avrupa vatandaşlığına yönelik eğitimin temel değerlerin kazandırılması bağlamında Hayat Bilgisi dersinde başlatılmasına karşın Avrupa ve AB’ye yönelik konuların daha çok Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Almanya’da Schleswig-Holstein Eyaleti’nde beşinci sınıf konuları içinde “Birlikte Yaşam”, “Avrupa’da Seyahat”, altıncı sınıf konuları içinde “Ülke ve İnsanda Egemenlik” , “Dünyadaki Çocuklar” gibi konular yer almaktadır. Bu konular ile Avrupa’dan başlayarak farklı kültürler, gelenekler ve yaşam biçimleri tanınmaya çalışılmaktadır. Yedinci sınıf konuları arasında, “Birlikte Yaşamak”, sekizinci sınıf konuları arasında “Barışı Korumak”, “Haklarımız”, dokuzuncu sınıf konuları arasında “Biz de Avrupalıyız” 10. sınıf konuları arasında “Almanya ve AB Yönetimi” gibi konular yer almaktadır. Konuların akışı dikkate alındığında Almanya’nın bu eyaletinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılarak, bireylerin Avrupa vatandaşı ve dünya vatandaşı olarak yetiştirilmek istendiği düşünülebilir.

Bu araştırmanın Türkiye’de çalışma alanını oluşturan beşinci sınıf düzeyinde “Avrupa’da Seyahat” ünitesinin yer alması anlamlıdır. Aynı ünitenin alt konuları şöyle sıralanmaktadır (Lehrplan im Schleswig-Holstein, 2004, s.26):

- Avrupa’nın yer şekilleri
- Avrupa’daki ülkelerin günlük yaşamlarının karşılaştırılması (dil, para birimi, gelenekler, yemekler, boş zamanların değerlendirilmesi, din, okuldaki günlük yaşam)
- Avrupa’daki madenlerin dağılımı, bitkiler ve tarımsal üretim
- Avrupa’daki bağlantılar (Kardeş şehirler, kardeş okullar)
- Avrupa’daki seyahatler
- Avrupa ülkelerinden gelen ürünler

Sosyal Bilgiler dersi programında “Avrupa’daki seyahatler” konusu kapsamında yapılan açıklamada Avrupa’nın politik, çevresel bütünleşme sürecinin önemi vurgulanmaktadır. Bu konu ile öğrencilerin ulusal karakterli önyargıları olumlu yönde değiştirilmeye,

korkuları da giderilmeye çalışılmaktadır. Avrupa ülkelerinin tanınmasının temel nedeni budur. Bu konu ile barış içinde birlikte yaşama bilinci edindirilmeye çalışılmaktadır. Öğrenciler ülkelerdeki yaşam biçimlerinin farklılık ve benzerliklerini görerek hoşgörü duygularını geliştirmektedirler. Onlar, başkaları tarafından da Alman olarak nasıl algılandıklarını öğrenmekte ve Avrupa’da kimliklerini yitirmeden var olabileceklerini de anlamaktadırlar (Lehrplan im Schleswig-Holstein, 2004, s.26). Böylece, daha üst düzeydeki sınıflarda işlenecek AB’ye ilişkin konulara ön bilgiler oluşturulmakta ve öğrenciler hazırlanmaktadır.

Almanya’da Sosyal Bilgiler dersi kapsamında AB ile bütünleşmede derinleşmenin sağlanmasına yönelik olarak düzenlenmiş olan konuların üst sınıflarda ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Baden Wurtemberg Eyaleti’nde okutulmakta olan sekizinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Hukuk Sisteminde Birey” konusunun alt konuları arasında “AB’nin Hukuku”, “Azınlıkların Korunması”, “AB ve Alman Mahkemeleri”, “Farklılıklarımız ve Görevlerimiz” yer almaktadır (Lehrplan im Baden Wurtemberg, 2004, s.229). Hessen Eyaleti’nde okutulmakta olan sekizinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Avrupa” konusunun alt konuları, “Avrupa’da Çeşitlilik (Avrupa Ülkeleri, Ulusları ve Kültürleri)”, “AB’nin Organları (Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Meclisi ve Komisyonlar)”, “AB Mahkemesi Tarafından İnsan Haklarının İzlenmesi”, “Barışı Güvence Altına Almak”, “Birleşmiş Avrupa’da Gençler İçin Fırsatlar” biçiminde sıralanmaktadır.

Almanya ve Avusturya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri eğitim programlarından Avrupa vatandaşlığı eğitimine ilişkin olarak şu sonuçlar çıkarılabilir:

- İlköğretim okullarında üçüncü ve dördüncü sınıf gibi alt sınıf düzeylerinde daha çok Avrupalılık değerleri temelinde eğitim gerçekleştirilmektedir.
- Beşinci sınıftan başlayarak Avrupalılığa ilişkin daha somut kabul edilebilecek konular da programda yerini almaktadır. Bu sınıftan başlayarak daha soyut konulara geçiş yaşanmaktadır.
- Sekizinci sınıftan başlayarak AB’ye yönelik daha soyut olduğu kadar da ayrıntılı konulara yer verilmektedir.

1.1.2.2. Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi

Tanzimattan bu yana sürekli olarak Avrupalılaşmayı kendisi için amaç edinen Türk halkının bu isteği Cumhuriyet'ten sonra Atatürk ile artarak sürmüştür. Son yıllarda Türkiye, kararlı bir biçimde AB ile bütünleşme çabasına girmiş gözükmektedir. Birliğin tüm politikalarında “önceden önlem almak” çok önemlidir (Karluk, 1996, ss.337-338). Bu konuda Türkiye'nin yapabileceği en etkili işlerden birinin eğitimden yararlanmak olacağı ileri sürülebilir. Eğitime yapılacak yatırımın yalnızca günümüze değil, geleceğe de yansıtacağı açıktır. Bu durumda gelecek yıllarda eğitim, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi ile ortaya çıkacak gelişmeleri dikkate almak zorundadır. Çünkü, AB içinde yer alan Türkiye'de birçok alanda değişimin yaşanacağı bilinmektedir. Sözü edilen değişiklikler eğitimin niteliğini de etkileyecektir. Buna bağlı olarak eğitimin nasıl olması gerektiği sorusunun AB'ye geçiş ekseninde yanıtlanması gerekmektedir.

AB'ye uyum sürecinde eğitim alanındaki her konu; Avrupa'nın ortak değerleri olarak önem kazanan demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlükleri gibi kavramlar, ölçüt ve gösterge alınarak değerlendirilmelidir. Ancak, AB'ye tam üyelik için Türkiye'nin de yukarıda belirtilen kimi yükümlülükleri yerine getirmediği ileri sürülmektedir. Bu kapsamda politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda bir takım değişikliklerin yapılması istenmektedir. Bu nedenle, AB ölçütlerinin yerine getirilmesi için bir takım düzenlemelere gidilmektedir (Erdoğan, 2001, s.269).

AB düzeyindeki çalışmaların yoğunluğu ve alınan kararların karmaşıklığı, insanların sonuçları algılamada güçlük yaşamalarına neden olmaktadır. Üye sayısının 2004'ten başlayarak yirmi beşe çıkmış olması karmaşıklığın daha da artması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla AB yönetimi ile halk arasındaki bağ kopmaktadır. Bu da, insanların gereken dayanışmayı göstermeleri ve ortak değerleri yaşamalarına engel olmaktadır. Bu bağı kurabilecek ve halkın yapılanları daha iyi algılamasını sağlayabilecek en etkili etmenin eğitim olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca, açıklık ve saydamlık artık yalnızca slogan olmayıp eylemin temelini oluşturmaktadır. Bundan böyle, Birliğin organları, konularını halkın anlayabileceği bir biçimde onlara sunmak durumundadır (Borchardt, 1995, ss.71-79; Eralp, 2004).

Türkiye için yeni dönemin en belirgin özelliklerinden biri değişik kültürlerle karşılaşmak olacaktır. Türk toplumunun içine kapanık yapısı nedeniyle geçmişte diğer toplumlarla çok yakın ilişkiler kuramadığı ileri sürülebilir. Oysa, AB ile bütünleşmede Türk toplumunun başka kültürlerle önyargısız olarak tanışmaya ve kaynaşmaya gereksinimi olduğu söylenebilir. Diğer toplumların tanınması ve onlara yönelik alışlagelmiş yaklaşımların terk edilebilmesi, ancak, eğitim yoluyla olanaklı duruma gelebilecektir (Erdoğan, 2001, ss.270-271).

Avrupa vatandaşı olması beklenen Türk insanının yeni yapılanma çerçevesinde yeni değerlere göre donanım kazanması gerekmektedir. Bunu kazandırmak ise, öncelikle eğitimin görevidir. Artık eğitim kurumları, bireylerini yalnızca ulusal gereksinimleri için değil, aynı zamanda Avrupa'nın gereksinimlerini de dikkate alarak yetiştirmek zorundadır. Ayrıca, eğitim sistemini yönetim anlayışından program içeriklerine değil başka üye ülke vatandaşlarına da uyacak biçimde düzenlemek gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerde Avrupa'lı herhangi bir öğrencinin isterse Türkiye'de eğitim görmesine olanak sağlanmalıdır. Bir anlamda AB ölçülerinde evrenselleştirme çalışmasının yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda eğitim anlayışı ve standartları gözden geçirilmelidir. Ulusal bilinci kazandırma üzerine odaklanmış olan eğitim sistemi bundan böyle Avrupa'lılık bilincini kazandırmaya yönlendirilmelidir. Eğitim kurumlarının en temel görevlerinden biri, vatandaşlık bilincinin kazandırılmasıdır. Okullar günümüze değil bu bilinci ulusal değerleri kazandırma düzeyinde sınırlı tutmuşlardır. Ancak, Türk insanı bundan sonra bir Avrupa vatandaşı olacaksa bu vatandaşlığın bilinç ve sorumluluğuna sahip olmak zorundadır (Erdoğan, 2001, s.271). Ulusal düzeydeki kurum ve yasaların nasıl düzeni sağlamak için gerekli olduğu öğretilmeye çalışılıyorsa, artık uluslararası kurum ve yasaların da düzenlilik için gerekli olduğu öğretilmek zorundadır. Bu yüzden, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu vb. kurum ve kuruluşların da önemsenerek işlevlerinin topluma öğretilmesi yararlı olacaktır.

Birliğin çekiciliğine karşın köklü Avrupa ülkelerinin bile AB'ye üyeliğinde sıkıntılar yaşanmıştır. Bu ülkelerin yapmış oldukları halk oylamalarında neredeyse yarıya yakın hayır kararı çıkmıştır (Fransa, Birleşik Krallık vb.). Hatta bu oran başlangıçta İsveç'te % 52,4'e ulaşmıştır (Borchardt, 1995, s.14). Böyle bir sonucun nedenini, ülke

yönetimleri halkları ile AB düşüncesini paylaşmamak ve onları bu sürece hazırlamamak olarak açıklamışlardır. Türkiye’de de kimi zaman yapılan araştırmalarda halkın AB üyeliğine bakış açısı farklı oranlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Buradan Türk halkının AB konusunda yeterince aydınlatılmadığı ve o sürece hazırlanamadığı sonucu çıkarılabilir. Oysa, AB ile bütünleşmenin iyi bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, Türkiye’nin de vatandaşlarını bütünleşme sürecine hazırlaması gerekmektedir (Erdoğan, 2001, s.270).

Bilginin hızla çoğalıp yayılması, iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler dünyayı küçük bir köy durumuna getirmiş, ülkeler arasındaki sınırlar büyük ölçüde kalkmıştır. Eğitimin giderek evrensel boyutlarda ele alınması ve ülkelerin bütünleşme çabaları küresel eğitimin önemini artırmaktadır. Küresel eğitimin gerçekleşmesinde en uygun temel konu alanının Sosyal Bilgiler olduğu ileri sürülebilir (Sözer, 1998, s.35). Son yıllarda ülkelerin birbirine yaklaşması, küreselleşme çabaları ve sivil toplum örgütlerinin gelişimi Sosyal Bilgiler konularına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Sosyal Bilgiler konu alanını etkileyen kimi toplumsal hareketler Avrupa kökenli olup AB üyelik ölçütleri ve politikaları içinde de yer almaktadır. Bunlardan bir kısmı; barış, kadın, ırklara eşitlik, çevre, insan hakları ve özgürlük, üçüncü dünya ülkelerine adalet ve sağlık hareketleridir. Bu konuların ele alınabileceği en uygun konu alanının Sosyal Bilgiler olduğu söylenebilir (Erden, tarihsiz, s.31).

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi çerçevesinde en çok beklenen gerekliliklerden biri demokratikleşmedir. Ancak, birtakım yasal düzenlemeler yapılmasına karşın uygulamada birçok sıkıntının yaşandığı görülmektedir. Demokratikleşme konusunda eğitimi göz ardı ederek yapılacak düzenlemeler eksik kalacaktır (Korkmaz, 2003, s.10). Çünkü, demokrasinin benimsenmesi, özümsemesi ve yaşanması ancak eğitimle olanaklı kılınabilir. Demokrasinin geliştirilebilmesi ve yerleştirilebilmesi için yasal düzenlemelerin yanı sıra eğitim alanında da birtakım çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Demokrasinin evrensel ölçülere göre kuramsal olarak öğretilmesiyle yetinilmemeli, davranışsal uygulamalar ile kazandırılmasına önem verilmelidir. Sosyal Bilgiler dersinin demokrasiye temel oluşturacak bilgi ve becerileri küçük yaştan başlayarak öğretme görevi bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

İnsanlar ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde barışı kendine konu edinen derslerin başında Sosyal Bilgiler gelmektedir. Bu dersin en önemli amaçları arasında; dünyadaki farklı kültürleri tanıtmaya, toplumsal farklılıkların doğallığını ve zenginlik kaynağı olduğunu kavratmaya, toplumsal çatışmalara yol açan nedenlerin anlamsızlığını gösterme ve sürekli değişim süreci içinde geniş bir dünya görüşü kazandırarak, barış yanlı bireyler yetiştirme çabası vardır. Yukarıda da değinildiği gibi, bu özellikler Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesinde son derece önemli görülmektedir.

AB'ye üye olduğunda Türk kültürünün yok olacağı, ulusal benliğin yitirileceği gibi olumsuz yargıların ortadan kaldırılması gerekmektedir. AB üyeliği kapsamında gerçekleşecek uzlaşmanın Türk kültürünü evrenselleştirip, zenginleştirerek geliştireceği düşüncesi ile öğrencilerin olumlu biçimde güdülenmeleri sağlanmalıdır. Bu yüzden, farklı ülke ve kültürleri okul yaşamında ilk olarak toplumun karşısına getiren derslerden biri olan Sosyal Bilgilerin önemi bir kat daha artmış gözükmektedir. AB ile bütünleşme sürecinde önyargıların ortadan kaldırılmasının son derece önemli olduğu ileri sürülebilir. Önyargılar oluşmadan ilköğretim düzeyinde farklı kültür ve ülkelere yönelik hoşgörü eğitimi gerçekleştirilmelidir (Büker, 2001, s.174). Bilindiği gibi, önyargı, yaşamın erken dönemlerinde öğrenilen, bu nedenle de insanların yetişkinlik dönemlerinde yanlış olduğunu duyumsasalar bile tam anlamıyla silinmesi zor olan tepkilerdir. Örneğin, birçok ABD'li güneylinin siyahlardan önyargılar nedeniyle hoşlanmadıkları bilinmektedir. Bireylerin tutumları zamanla değişikliğe uğrayabilir. Ancak, kalıplaşmış tutumların değişmesi oldukça zordur. Bunlar daha çok insan topluluklarına yöneliktir ve durağandır. Tarihi, kültürel, ekonomik, politik ve coğrafi etmenlerin etkisiyle ortaya çıkan ve küçük yaşlardan başlayarak kök salan kalıplaşmış tutumlar, öfkeli toplulukların ortaya çıkmasına yol açar. Nice kavga ve savaşa bu tip tutumların yol açtığı bilinmektedir. Önyargılar kolay silinmemekte, tutumlar kolay değişmemektedir. Türk ve Yunanlılar arasında yaşanan kimi olaylar bu tip davranışlara bir örnek oluşturabilir (Nas, 2000, s.252). Bu durumda ilköğretim birinci basamak düzeyindeki eğitimin veriliş biçimi son derece önemlidir. Ayrıca sosyalleşme, demokratikleşme gibi amaçları güden Sosyal Bilgiler dersinin en önemli işlevleri arasında erken yaşlarda öğrencileri önyargı ve kalıplaşmış tutumlardan uzak tutmak da yer almaktadır.

AB ile bütünleşme çabası, Türkiye'yi sosyal, ekonomik, politik ve kültürel açılardan çevresine daha duyarlı bir duruma getirmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'nin de dışarıyla etkileşiminin hızla arttığı görülmektedir. AB ile bütünleşme kapsamında Türkiye'ye gelen kişi sayısında olduğu gibi, diğer üye ülkelere giden kişi sayısında da artışlar yaşanmaktadır. Bu gidiş geliş sürecinin artarak sürmesi beklenmektedir. Yurt dışında gerçekleştirilecek etkinliklerde başarılı olabilmenin önemli bir koşulu da yabancı dil bilgisi yanında gidilen ülke ve kültürüne yabancı olmamaktır (Erdoğan, 2001, ss.268-271). AB'nin kültür politikaları kapsamında; Avrupa halkları kültürlerinin tanıtılması, yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi, değerlerin korunması, kültürel alış verişin desteklenmesi gibi kararlar bulunmaktadır (Karluk, 1996, s.346; Akşit, 2003). Avrupa vatandaşlığının önemli bir boyutunu kültürel etkileşimin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Farklı kültürleri tanımak sağlıklı bütünleşmenin önemli bir koşulu olarak gözükmektedir. Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler programı standartlarından birinin kültür olduğu unutulmamalıdır.

Avrupa vatandaşlığı kapsamında vatan kavramının üç boyutu öne çıkmaktadır. Bunlar, vatan denilen kara parçası, ortak geçmiş, ve gelecektir. Kara parçası Coğrafyayı, ortak geçmiş Tarihi, gelecek ise Gelecek Bilimini ilgilendirmektedir. Sözü edilen bilimleri bünyesinde kaynaştıran ve disiplinlerarası bir yaklaşımın ürünü olan ders Sosyal Bilgiler dersidir (Doğanay, 2002, s.20).

25 Ekim 2004 tarihinden başlayarak AB, Avrupa Anayasası adını taşıyan bir Anayasaya kavuşmuştur. Bu durumda neredeyse tüm devletlerde olduğu gibi, Anayasanın vatandaşlara öğretilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu görevi ilköğretim okullarında üstlenmekte olan derslerden biri, Sosyal Bilgiler dersidir.

Öğrencilerin temel gereksinimlerine ağırlık vermesi beklenen Sosyal Bilgiler öğretiminde önemli ölçüde değerler sisteminin yerleştirilmesine de çalışılmaktadır. Böylece, Sosyal Bilgiler öğrenen öğrencilerin değerler sisteminin toplumun ve eğitim sisteminin beklentileri doğrultusunda etkilenmesi düşünülmektedir (Kısakürek, 1987, 5). Dünyada ve Türkiye'de yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler toplumsal yaşam koşullarını da değiştirmiş, toplumun eğitimden beklentilerini artırmış ve

çeşitlendirmiştir (Gültekin, 1998, s.104). Türkiye’de son yıllarda yaşanan değişim sürecinin en önemli nedeni olarak AB gösterilmektedir. Bu süreçte toplumun değerler ölçüsünde beklentilerinin de değiştiği gözlenmektedir.

AB’nin çevre politikalarından kimileri; çevrenin kalitesini sürdürmek, korumak ve daha ileriye götürmek, doğal kaynakları mantıklı bir biçimde kullanmak, çevreyi korumaya dönük önlemler geliştirmektir (Karluk, 1996, s.337). Bunların Sosyal Bilgiler dersinin kimi amaçları ile benzeştikleri görülmektedir. AB’nin çevre politikalarının temel ilkelerinden en önemlisi önceden önlem almaktır. Bu ilkenin yaşama geçirilebilmesinde Sosyal Bilgiler dersi gibi çevre eğitimini amaç edinmiş eğitim programlarının tartışılmaz bir rolü olduğu düşünülmektedir. Kuşkusuz, yitirilmiş değerlerin kazanılması, yok edilmesinden daha zordur.

Güvenlik ve barış yanında kimi ülkeler için serbest ve kısıtsız seyahat beklentisi de bütünleşmede etkili olmuştur. Almanya’da kimi eyaletlerde beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa Coğrafyasına dönük “Avrupa’da Seyahat” gibi konuların yer aldığı görülmektedir (Lehrplan im Schleswig-Holstein, 2004, s.26). Böylece, ilköğretim öğrencilerinde Sosyal Bilgiler dersinin coğrafya konularından yararlanılarak “yere” ilişkin ön bilgiler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Avrupa Coğrafyası, AB’nin serbest dolaşım politikasına temel oluşturmaktadır.

Avrupa vatandaşlığı ile eş anlamda kullanılan demokratik vatandaşlık eğitimi, yukarıda sıralanan demokratik değerlerin bilinmesi, bu değerlerin korunması ve geliştirilmesini güvenceye alan demokratik kurum ve süreçler için bireylerin etkin görevler üstlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Gülmez, 2001, s.54). Bu durumda, demokratik vatandaşlık eğitiminin etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Doğanay’ın (2002, s.22) NCSS, Martorella, Engle ve Oacha, Barr, Barth ve Shermis’e dayanarak belirttiğine göre, Sosyal Bilgiler öğretiminin en önemli amacı, etkili demokratik vatandaşlık eğitimidir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi demokratik politik sürecin gelişimine önemli düzeyde katkıda bulunur. Ayrıca, demokratik toplumun etkin bir üyesi olacak bireylere bilgi, beceri ve değerler kazandırır. Avrupa

vatandaşlığı eğitimi ile Sosyal Bilgiler eğitiminin birçok amaçlarda birleştikleri söylenebilir.

Değişime bağlı olarak karmaşıklaşan Avrupa vatandaşlığı tanımlaması ve sorumluluk bilinci, özellikle Sosyal Bilgiler eğitimindeki düzenlemelerle daha anlaşılır bir biçimde gelecek kuşaklara öğretilenilecektir. Sosyal Bilgiler, sorumluluk kavramıyla bağlantılı olarak bilgi, beceri ve tutumların edinilmesi çabasında olan bir derstir. Bu dersin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve AB ailesinin bir üyesi olarak bireyin, Avrupa vatandaşlığı sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlayacağı söylenebilir.

Türkiye’de 1997 yılında ilköğretim, sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz bir biçimde uygulanmaya başlamıştır. Aynı yılda Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri uygulamadan kaldırılmış, yerlerine Sosyal Bilgiler dersi konulmuştur. Böylece, önceden ilköğretim birinci basamakta okutulan Sosyal Bilgiler dersi, iki yıl daha eklenmesiyle ilköğretim dördüncü sınıftan başlayarak dört yıl okutulan bir ders durumuna getirilmiştir (Sözer, 1998, s.10). Bu düzenleme ile hem zorunlu duruma getirilen hem de okunma süresi artırılan Sosyal Bilgiler dersinin toplum üzerindeki etkisinin artırıldığı söylenebilir.

İlköğretim birinci basamakta Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu 9-11 yaş dönemi, genel olarak öğrencilerin çoğunluğunun somut işlemlerden soyut işlemlere geçiş yaşadığı zaman dilimidir (Charles, 2000, s.3). Yukarıda ele alınan ve özellikle Almanya kaynaklı kimi araştırmalar Avrupa, AB, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi kavramların özellikle dördüncü sınıflarda daha soyut olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ancak, aynı araştırmacıların bu kavramlara temel oluşturacak değer ve ön bilgilerin bu dönemde verilmesi gerektiğini belirttikleri de görülmektedir. Bu durumda Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu dönemin öğrencilerde Avrupa vatandaşlığı değerleri ile AB’ye ilişkin ön bilgilerin oluşturulmasında önemli sayılabilecek bir konumda olduğu ileri sürülebilir.

AB ile bütünleşmede eğitim sisteminin de “uyum ve ortak hareket” için hazırlanması gerekir. Çünkü, diğer alanlarda yapılacak geçiş çalışmalarının eğitimdeki uygulamalar ile desteklenmezse kesintiye uğrama olasılığı bulunmaktadır (Korkmaz, 2003, s.10). AB bütünleşmesinde yapılması gereken tüm uyum çalışmalarının eğitimle ilgili olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bütünleşmenin başarılı olabilmesi için eğitim sisteminin tümü yeniden ele alınmalıdır (Erdoğan, 2001, s.270). İlköğretim düzeyinde bu bütünleşmeye önemli düzeyde destek verebilecek olan Sosyal Bilgiler dersinin bu kapsamda taşıdığı rol araştırılmalıdır. AB üyelik ölçüt ve politikaları ile Sosyal Bilgiler dersinin özellikleri incelendiğinde, bu dersin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesine getirebileceği kimi katkılar şöyle sıralanabilir:

- AB'nin hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması gibi politik ölçütleri ile adalet ve bölgesel politikalarının Sosyal Bilgiler dersinin demokratikleşmeye yönelik söylemleriyle ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Bu kapsamın da Sosyal Bilgiler dersinin güç, otorite ve yönetim standardı ile yakından ilgili olduğu söylenebilir.
- Tek Avrupa pazarı kurmak, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmek gibi AB Ekonomik ölçütleri yanında serbest dolaşım, rekabet, tarım, ortak balıkçılık, taşımacılık, vergi, sanayi, enerji, Gümrük Birliği, mali kontrol, parasal birlik oluşturmak gibi AB politikalarının Sosyal Bilgiler dersinin ekonomik olma özelliği ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu boyutta üretim, dağıtım ve tüketim standardı önemli yer tutmaktadır.
- AB kazanımlarına uyum ölçütleri kapsamında yer alan AB'nin politik, ekonomik ve parasal birlik amaçlarını kabul etmek, AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak gibi maddelerin Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık bilinci kazandırma özelliğine uygun olduğu ileri sürülebilir. Bu boyutta Sosyal Bilgiler dersinden vatandaşlık idealleri ve uygulamaları kapsamında yararlanılabilir.
- AB'nin Avrupa vatandaşlığı kavramı oluşturmak ilkesi kapsamında Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık bilinci kazandırma özelliğinden yararlanılabilir. Bu anlamda kültür, zaman, vatan, çevre, bireyler, toplumlar, kurumlar, güç, otorite ve yönetim, vatandaşlık idealleri ve uygulamaları gibi standartlar Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer almaktadır.

- AB'nin sosyal politikaları Sosyal Bilgiler dersinin toplumsallaştırma, vatandaşlık bilinci kazandırma; işe yerleştirme boyutu ile de ekonomik olma, sorun çözme ve karar verme boyutları ile ilişkilendirilebilir. Birliğin enerji, çevre ve iletişim politikaları Sosyal Bilgiler dersinin çevre, dünya ve yurdu tanıma özelliği kapsamında düşünülebilir.
- AB eğitim ve kültür politikalarının Sosyal Bilgiler dersi özelliklerinden kültür, bilgi ve vatandaşlık özellikleri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırma ve çalışmalar, Avrupa vatandaşlığı eğitimi kapsamında ilköğretim birinci basamak düzeyinde daha somut kabul edilebilecek kimi bilgilerin öğretilebileceğini ancak, Avrupa, AB, AB Hukuku ve Antlaşmaları, demokrasi ve insan hakları gibi kavramların daha soyut olmaları nedeniyle öğrenilmelerinde güçlük çekilebileceğini ortaya koymaktadır. İlköğretim birinci basamak düzeyinde birlikte yaşamaya temel oluşturacak farklılığa saygı, hoşgörü, uzlaşma vb. değerlerin öğretilmesinin yeterli olacağına dönük olarak görüşler bulunmaktadır. Bu değerler, aynı zamanda insan haklarının geliştirilmesine katkı sağlar. Çünkü, insan hakları eğitiminin demokrasi eğitiminden ayrı düşünülmesi olanaklı değildir (Gülmez, 2004). Kişinin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan adaleti, hukuk kuralları konu edinir ve sağlar (Doğan, 2001, s.33). Denilebilir ki, demokrasi, insan hakları, hukuk iç içe geçmiş kavramlardır. Bu olgular birbirinin güvencesidir. Aynı zamanda, AB politik ölçütlerini oluşturan bu olguların temeli ilköğretim düzeyinde demokratik değerler eğitimi ile atılabilir. Bu düzeyde somut davranışlarla yapılabilecek değerler eğitimi üzerine sonraki eğitim basamaklarında daha soyut bilgi, beceri ve davranışların eğitimi de eklenebilecektir. O halde, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği araştırılırken ağırlıklı olarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturan değerlerin kazandırılıp kazandırılmadığına bakmakta yarar vardır.

Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesine katkı getirebilmesi için Avrupa'daki gibi öğrencilerin gelişim özelliklerine dikkat edilerek dördüncü ve beşinci sınıf düzeyinde Avrupa vatandaşlığına temel oluşturacak değerlerin kazandırılmasında yarar olabilir. Bu düzeyde AB, insan hakları, demokrasi vb. konular ele alınmasa bile bunların temeli sayılan hoşgörü, dayanışma, uzlaşma, farklılığa saygı, eşitlik, barış gibi

değerlerin edindirilmesi gerekebilir. Bu değerleri edinmiş bireylerin hazırbulunmuşluk düzeyleri daha üst düzeydeki değerleri (demokrasi, insan hakları vb) öğrenmeye olanak sağlayabilecektir. O halde, Türkiye-AB ilişkilerinin yoğunlaştığı günümüzde zaman kaybetmeden bu değerlerin Sosyal Bilgiler dersi tarafından öğrencilere kazandırılıp kazandırılmadığı saptanmalıdır. Böylece, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği belirlenebilecektir. Bu durumda Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemeye yönelik araştırmalara gereksinim bulunmaktadır. Bu araştırma da sözü edilen gereksinimden doğmuştur.

1.1.3. İlgili Araştırmalar

Sosyal Bilgiler dersi ve AB kavramlarını içeren araştırmaların alanyazında son derece az olduğu saptanmıştır. Ancak, AB değerleri ve adı geçen derse ilişkin özellikler dikkate alınarak araştırmayla ilgili olduğu düşünülen kimi araştırmalar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır:

Gabel (1994), “Avrupa Bütünleşmesinde Halk Baskısının Algılanması: Etkili Düşünce, Yararcıl Değerlendirme ve Avrupa Bütünleşmesinde Halk Desteği” konulu çalışmasını Estonya’da gerçekleştirmiştir. Araştırmada kimi kuramsal varsayımların doğruluğu sınanmaya çalışılmıştır. Çalışma, Avrupa barometresi adı verilen iki anket çerçevesinde yapılmıştır. Bu bağlamda Avrupa vatandaşlığı özelliklerinin, pragmatik değerlendirme ve etkili düşünme boyutunda bütünleşmeye etkisi araştırılmıştır. Araştırma, farklı vatandaşların AB’ye bütünleşmeye farklı bakış sergilediklerini göstermiştir. Ancak, sözü edilen bütünleşmede pragmatik değerlendirme ve etkili düşünme boyutlarında halk baskısının önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kirkwood (1995) tarafından yapılan araştırma, “Küresel Bakış Açılarının Öğretimi: Üç Orta Öğretim Kurumunda Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Üzerine Bir Örnek Olay İncelemesi” başlığını taşımaktadır. Araştırmanın amacı, üç okulda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ABD ve dünya tarihi öğretirken küresel bir bakış açısı geliştirip geliştiremediklerinin belirlenmesidir. Araştırma, amaçlı örneklem, katılımcı gözlem,

görüşme ve verilerin kontrolü gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Küresel eğitim davranışları, küresel bakışı geliştirici öğretmen yaklaşımları ve etkili öğretmen deneyimleri çalışma sırasında karşılaştırmalı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma aynı zamanda kimi yeni küresel bakış modellerini de dikkate almıştır. Sonuçta, küresel eğitimin yerinin sınıf ortamı olduğu, yeni küresel bakış açısı modelleri hakkında öğretmenlerin farklı görüşleri ileri sürdüğü, bunların daha da araştırılıp geliştirilmesi gerektiği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır.

Kubow (1996), İngiltere, Kanada ve ABD’de Sosyal Bilgiler öğretmenliği programı öğrencileri üzerinde “Yirmi Birinci Yüzyılda Eğitiminin Yeniden Kavramsallaştırılması” konulu bir örnek olay çalışması yapmıştır. Araştırma kapsamında seçilen okullarda vatandaşlık eğitimi çalışmaları araştırılmıştır. Çalışma sırasında ilköğretim ikinci basamak Sosyal Bilgiler öğretmeni adaylarıyla görüşülmüş ve üç ayrı ülkede bu öğrenci grubuna anket uygulanmıştır. Adı geçen ülkelerde 147 Sosyal Bilgiler öğretmen adayı ile çalışılmış ve onların gelecek 25 yıla ilişkin küresel eğilimleri, eğitim politikaları ve vatandaşlık anlayışındaki değişim beklentileri üzerine anket düzenlenmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerden öğretmenlerin vatandaşlık eğitimine hazırlıkları konusunda görüşler alınmıştır. Ayrıca, öğrencilerin eğitim yoluyla diyalogun geliştirilmesi, çeşitli karşılaştırmalı politikalarla baskı yerine uzlaşmacı bir vatandaşlık anlayışının yerleştirilmesi gerekliliği ve vatandaşlık eğitimi konusunda köklü reformlar yapılmasının gerektiği konularında önerileri ortaya çıkarılmıştır.

Osler (1998) tarafından yapılan “Avrupa Vatandaşlığı ve Yurt Dışında Çalışma: Öğrenci Öğretmenlerin Deneyim ve Saptamaları” adlı araştırma, Avrupa’nın farklı ülkelerinden öğretmen adaylarının görüşleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla öğrencilerin yurt dışında çalışma nedenleri, ulusal vatandaşlık ve Avrupa vatandaşlığına ilişkin algıları, okul eğitim programlarında yapılacak değişikliklerin Avrupa vatandaşlığına katkısı ve bunların gelecekte öğretmen olduklarında yurt dışındaki çalışmalarını nasıl etkileyeceği araştırılmıştır. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının Avrupa vatandaşlığına ilişkin çelişkili söylemlerde buldukları, Avrupa vatandaşlığının eğitim programlarında özellikle sosyal bilim derslerinde ele alınması

gerektiği, demokrasi ve insan hakları eğitiminin çok önemli olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Büker'in (2001) ilköğretim okulu üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik olarak yapmış olduğu araştırma, "Avrupa'ya İlişkin n Bilgi ve Tutumlar" başlığını taşımaktadır. Araştırma, Almanya'nın Paderborn kenti ve çevresindeki ilköğretim okullarında, 377 kız ve erkek ğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler anket yoluyla toplanmıştır. Anket kapsamında ğrencilerin; Avrupa kavramına egemen olup olmadıkları, farklı lkeler arasındaki fark ve benzerlikleri algılama durumları, lkeler hakkında coğrafi bilgilere sahip olup olmamaları, Avrupa lkeleri ile halkları hakkında tutum ve değer yargılarının var olup olmadığı, varsa neler olduğu, Avrupa konusunda ilgi alanlarının ağırlıkları, Avrupai anlaşma konusu hakkında düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulguları arasında; Avrupa kavramının öğrenciler için soyut olmakla birlikte farklı lkeler hakkında kimi bilgilere sahip olduklarının belirlenmesi, öğrencilerin çoğunluğunun Avrupa'yı bir kıta olarak bilmesine karşın, % 51'inin Avrupalı kimliğinin farkında bulunmaması, ğrencilerin Avrupa lkeleri hakkındaki bilgilerinin tamamen somut dışsal algılamalara dayalı olması ve ülke özelliklerinin karşılaştırılabilmesi, bu düzeydeki öğrenciler için "tanıdık" ya da "yabancı" kavramları daha anlaşılır olması, Avrupa ülkelerine yönelik olumsuz önyargılarının bulunmaması, öğrencilerin ülkeleri doğu ve batı diye ayırması ve daha çok batı ülkelerine sempati, doğu ülkelerine de antipati beslemesi bulunmaktadır.

Ercan (2001) tarafından yapılan "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler" başlıklı araştırma tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında ulusal ve evrensel değerleri içeren bir gözlem formu ile ğretmen görüşlerini belirlemede kullanılan anket formundan yararlanılmıştır. Araştırma sonunda; ğretmenlerin Sosyal Bilgiler programındaki genel amaç ifadelerini daha çok ulusal ve hem ulusal hem evrensel kategorilerinde algıladıkları, birinci basamak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değerlere ağırlık verildiği, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin kullanılma sıklığı bakımından basamaklar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu, ulusal değer kategorilerinin birinci basamaktaki Sosyal Bilgiler programında daha da yoğunlaştığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Ültanır (2001) tarafından yapılan “AB Üyelğine Giriş Sürecinde Ders Programlarında Yapılacak Değişikliklerle İlgili Bir Model Önerisi” adlı araştırmada Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin AB ülkelerindeki denklere ile karşılaştırılması yer almıştır. Bu karşılaştırmalı eğitim çalışmasında Almanya ve Avusturya Sosyal Bilgiler programları ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Elde edilen bulgular problem alanları, coğrafya, tarih, ekonomi, çevre, insan toplulukları, yasalar ve devlete ilişkin amaçlar ile konular bağlamında ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, bunlar açısından Almanya, Avusturya ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler programları karşılaştırılmıştır. Sonuçta AB ve Türkiye Sosyal Bilgiler programlarının birbiriyle uyumlu olmadığı belirtilerek yapılması gerekenler sıralanmıştır.

Sağlam’ın (2002) yapmış olduğu “Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü” konulu araştırmada tarama yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin kişisel bilgileri, Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili görüş ve düşünceleri anket yoluyla belirlenmiştir. Bu araştırma sonucunda, öğrencilerin ve öğretmenlerin cinsiyetleri ile demokratik tutumları arasında kadınlar lehine anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersindeki davranışları ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında ve öğrencilerin ailelerinin kültürel düzeyi ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Aslan ve Gökkaya (2004) tarafından yapılan ve “AB Eğitim Politikalarının Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçlarına Etkisi” adlı araştırma, bir anket ile veri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu üç ayrı eğitim fakültesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği son sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Çalışma sonunda AB’ye üyelik sürecinde Sosyal Bilgiler programına yeni amaçların eklenmesi, öğretmenlerin AB hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları nedeniyle eğitilmesi, farklı amaç alanlarının AB bağlamında öğretmen adayları tarafından farklı değerlendirilmesi, amaç alanlarının öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre farklı algılanması gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye’de AB ile bütünleşmeye ilişkin araştırmaların çoğunun ekonomik ağırlıklı olduğu görülmektedir (AÜKDM, 2003). Oysa ki, başlangıçta ekonomik kaygı ile

oluşturulan bu Birliğin zamanla sosyo-kültürel bir yapı da kazandığı gözlenmiştir. Bu yapının en önemli temel taşlarından birini de eğitimin oluşturduğu ileri sürülmektedir. Son yıllarda sosyo-kültürel alanda AB ile Türkiye ilişkilerine dönük araştırmalarda bir artış olduğu gözlenmektedir. Eğitim alanında da kendisini gösteren bu olumlu gelişmenin nedeni, Türkiye'nin AB ile üyelik görüşmelerine başlaması olabilir.

Yabancı araştırmalar içinde Avrupa Birliği ve Sosyal Bilgiler dersine yönelik olarak çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, iki konu bağlamında çalışma neredeyse yok denecek kadar azdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşleri nelerdir?
2. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
3. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşleri ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri arasında benzerlik ve farklılıklar var mıdır?
4. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin kazanımları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye'nin AB ile bütünleşme yönündeki girişimlerine son yıllarda daha da hız verdiği gözlenmektedir. Bu anlamda, Helsinki kararlarının Türkiye-AB ilişkileri açısından bir dönüm noktası niteliğinde olduğu söylenebilir. Türkiye bundan sonra AB ile ilişkileri

bağlamında önemli adımlar atmak, önlemler almak durumunda kalacaktır. Bunların hukuki, sosyal, politik ve ekonomik açılardan önemli etkilerinin olması beklenmektedir. Bu yüzden, ilgili konularda Türk halkının aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye tarafından gerçekleştirilen son yasal değişiklikler, AB ile bütünleşme yönünde önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir (Radikal, 2004, s.1). Ayrıca, 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'ye üyelik yolunda görüşmelere başlanması için AB tarafından 3 Ekim 2005 tarihi verilmiştir. Geline bu aşamada araştırmanın Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine katkı getirebileceği düşünülmektedir.

AB tüm üyeleri ile bütünleşmesinde halkların bilinçlenmesinin önemli rol oynayacağını bilmekte ve bu yönde çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Birçok toplantıda olduğu gibi, 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşmasında da (126. ve 127. maddelerinde) bütünleşmede eğitimin önemine dikkat çekilmektedir (Kısakürek, 2003). Bilinçlenmenin etkili bir tanıtım yanında eğitim programları yoluyla da gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" hizmetiçi eğitim ve tanıtım programları düzenlenmesi düşünülen gruplar arasında ilk ve ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenler bulunmaktadır (DPT, 2000, s.155).

Türkiye'nin özellikle son yıllarda AB adaylığında elde etmiş olduğu konum daha etkili ve uzun vadeli çalışmalar yapmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye-AB bütünleşmesi sürecinde kimi yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte, uygulamada eksiklikler görülmektedir. Bu aşamada eğitim kurumlarının gelişmelerden kendini ayrı tutması olanaklı değildir. Hatta eğitim, öncelikli olarak bu yöndeki değişimi gerçekleştirme gereken kurumların başında gelmektedir. Toplumun diğer organlarını da hızla etkileme gücü olan bu değişim yoluyla; yerel, geçici ve etkililiği sınırlı çalışmalar ile zaman yitirilmemiş olacaktır.

Son günlerde Türkiye'nin AB ile bütünleşme yönünde attığı adımlar basında da oldukça yoğun bir biçimde ele alınmaktadır. Bu çabalara eğitimin de katılması yönünde

tartışmalar yapılmaktadır. Ülsever'e (2004, s.16) göre; AB yolunda ve 21.yüzyılın eşiğinde Türkiye'nin en büyük ödevi insanını yeniden yaratmaktır. Türkiye'nin varolan insan sermayesi ile AB üyeliğinde ve 21. yüzyılda saygın, etkin bir ülke olması olanaklı değildir. Türkiye'nin bir an önce bu doğrultuda projeler hazırlaması ve özellikle bilişim teknolojisi, eğitim ve kültür alanlarında çalışmalar yapması gerekmektedir. Civaoglu'na (2003, s.1) göre ise; çocuklar ve gençler okullarda zorunlu ya da seçmeli olarak AB dersleri almalıdır. Böylece, bu birliğin tüm gerçekliği ile öğretilmesi gerçekleştirilmelidir. AB'ye önemli bir mesaj olacak bu araştırma, Türkiye'de gerçekleştirildiğinde belki de bir ilk, yaşama geçirilmiş olacaktır.

İlköğretim, kültürel sürekliliğin sağlanması, demokrasinin güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yaşam boyu sürecek bir öğrenmenin gerçekleştirilmesi için gerekli olduğu kadar insan gelişiminin temeli olması açısından da oldukça önemlidir. Ülkenin geleceğini belirlemesi beklenen bu eğitim basamağı, Türkiye'nin uluslararası düzeydeki ilişkilerine de katkı sağlayarak sosyo-ekonomik olarak kalkınmasını hızlandırabilecektir (Kavak, 1997, ss.17-67). Bu nedenle, özellikle ilköğretim birinci basamakta yer alan kimi dersler, Türk toplumunu AB'ye hazırlama konusunda işlevsel olarak işe koşulabilir. Sosyal Bilgiler dersinden de bu anlamda yararlanılabilir. Eksen ders olması nedeniyle, diğer dersleri de etkilemesi bakımından ayrı bir öneme sahip olan Sosyal Bilgiler dersinin öncelikle seçilmiş olması anlamlıdır.

Son yıllarda Avrupa Konseyi'nin, sık sık düzenlediği toplantı ve çalışmalarda Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesinde Tarih öğretiminin önemine dikkat çektiği görülmektedir (Council of Europe, 2004, s.1; MEB, 2003, s.1). AB ülkelerinde Avrupa vatandaşlığına yönelik eğitim isteklerinin özellikle Tarih ve Coğrafya dersleri üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir (Ryba, 1995, s.3). Bu dersler, genel olarak Avrupa'da zorunlu eğitim bünyesinde ele alınmaktadır. Böylece, tüm vatandaşların Avrupa vatandaşı olarak yetiştirilme olasılığı vardır. Ancak, Türkiye'de Ortaöğretimin zorunlu olmadığı dikkate alındığında ilköğretimin Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmak adına daha stratejik öneme sahip olduğu düşünülebilir. Tarih ve Coğrafya bilimlerinin disiplinlerarası yaklaşımla ele alındığı ilköğretim dersi Sosyal Bilgilerdir. Bu durumda

araştırmanın ilköğretim düzeyinde ve Sosyal Bilgiler dersi odağında gerçekleştirilmesi önemini daha da artırmaktadır.

Bu çalışma sonrasında elde edilecek bulguların Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine, eğitimin desteğini alarak özellikle ilköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek yoluyla önemli bir katkı getireceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 2004-2005 öğretim yılı,
- 1997-1998 öğretim yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programı,
- Üniversitelerde eylemli olarak çalışan Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanı öğretim üyelerinden elde edilen veriler,
- Eskişehir'deki ilköğretim okullarında beşinci sınıfları okutmakta olan öğretmenlerden toplanan veriler,
- Eskişehir'deki ilköğretim okullarının beşinci sınıf öğrencilerinden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

İlköğretim: 7-14 yaş arasındaki çocukların fiziksel, zihinsel, etik gelişimine hizmet eden, onları yaşam ile bir üst eğitime hazırlayan temel eğitim ve öğretim (Gürkan ve Gökçe, 1999, s.6).

Sosyal Bilgiler Dersi: Temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinlerarası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren; ilköğretim düzeyine ve çocuğun küresel algılamaya özelliğine uygun duruma getirilmiş bir ders (Sözer, 1998, s.3).

Avrupa Birliği (AB): Kimi Avrupa ÷lkelerinin sosyo-ekonomik ve politik alanda birlikte hareket etme temeline dayalı olarak oluşturmuş oldukları birlik (şahin, 2000, s.343).

Avrupa Birliği Kazanımları (M÷ktesebatı): AB'nin kuruluşundan bu yana birikmiş ve yeniden dñzenlenmiř olan yönetmelikler topluluğu. Birlik kazanımları, Tek Senet, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile yeniden gözden geçirilmiş biçimiyle Roma Antlaşması, Bakanlar Konseyince kabul edilmiş olan düzenleme ve yönergeler ve Avrupa Adalet Divanı kararlarını içermektedir (AKTT, 2004).

1.6. Kısaltmalar

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu.

ABD: Amerika Birleşik Devletleri.

ABGS: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu.

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu.

AKTT: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

AT: Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun birleştirilmesi ile oluşturulmuş olan Avrupa Topluluğu.

CDCC: Kültürel İşbirliği Konseyi.

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NCSS: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi.

ODAÜ: Orta ve Doğu Avrupa ÷lkeleri.

OECD: Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma, tarama modelindedir. Tarama modelleri, geçmişteki ya da şu andaki bir durumu varolduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 1998, s.77). Araştırma nitel ve nicel yöntem bir arada kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasına yöntem çeşitlemesi denilmektedir. Böylece, aynı araştırma sorusuna farklı araştırma yöntem ve teknikleri ile yanıt aranmaya çalışılmaktadır (Türnüklü, 2001, s.9). Araştırmada yöntem çeşitlemesinin tercih edilmesinin nedeni, farklı yöntemler sonucunda elde edilen verilerin karşılaştırılmasına olanak sağlamasıdır (Yıldırım, 1999, s.13). Yöntem çeşitlemesinde bir veri toplama yönteminin sınırlılığı, diğer bir veri toplama yöntemi ile aşılmaya çalışılmaktadır. Aynı yaklaşımın, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmada etkili olabileceği düşünülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.56).

Araştırmada, yöntem çeşitlemesi kapsamında çok yöntemli desenlerden olan karma yöntem deseni kullanılmıştır. Bu desende hem nicel hem de nitel yöntemlerle birbirine paralel olarak veri toplanmakta ve analiz yapılabilmektedir (Creswell, 1994, s.178; Tashakkori, 2004). Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı çok yöntemli desen yaklaşımında yorum aşamasına değin yöntemlerin çalışmaları birbirinden bağımsız olarak sürdürülebilmektedir (Niglas, 2004, s.11). Karma yöntem deseninde araştırmaya nitel ya da nicel yaklaşımlardan biri ile başlanarak aynı yöntemlere dayalı olarak araştırma sürdürülebilir. Örneğin, bir araştırma nitel bir betimleme ile başlayabileceği gibi, karşılaştırma ve ilişkisel nicel bir çalışma ile de başlayabilir. Deneysel araştırma kapsamındaki grupların karşılaştırıldığı bölüme ek olarak görüşme yönteminin

kullanılması da karma yöntem desenine bir başka örnek oluşturabilir (Creswell, 1994, ss.185-189).

Karma yöntem deseninde araştırmacı gerek nitel gerekse nicel yöntemlerle elde etmiş olduğu bulguları bir arada ya da ayrı ayrı sunabilmektedir. Karma yöntemde birkaç amaca hizmet eden bulgular, sonuçlar kısmında çeşitlendirilerek ya da bir noktaya yönlendirilerek sunulabilir. Böylece, birbiriyle çatışan bakış açıları keşfedilerek araştırmanın etki alanı genişletilebilir (Creswell, 1994, s.184-187). Bu sunumda temalar ve istatistiksel çözümler bütünleştirilerek verilebilir (Bogdan ve Biklen, 1998, s.37). Bu yolla nitel veriler (temalar) ve nicel verilerin (istatistiksel çözümler) yorumlanmasıyla sonuçlara ulaşılır. Nitel ve nicel sonuçların her ikisinin de özetlendiği tartışmalar kısmında her iki sonuç bütünleştirilerek sunulabilir. Özetle, araştırmanın neredeyse her aşamasında araştırmacı nitel ve nicel yöntemlerden yararlanabilir (Creswell, 1994, ss.185-189).

Araştırmanın tarama gerektiren bölümü betimsel nitelikte ortaya konulmuştur. Bu yolla öncelikle AB ölçütleri ve buna ilişkin olarak ilköğretim birinci basamakta okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılması beklenen özellikler saptanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, Sosyal Bilgiler dersini diğer derslerden ayıran ölçütler olan bu özellikleri saptamak amacıyla konuyla ilgili alanyazın taranmıştır. Bunlara dayalı olarak araştırma verilerinin bir bölümü nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmış, çözümlenmesinde ise betimsel analiz yapılmıştır. Bu bağlamda görüşme formu kullanılarak 2004-2005 öğretim yılında Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri ile görüşmeler gerçekteştirilmiştir.

Kaynak taraması ve görüşme verilerine paralel olarak öğrencilere uygulanmak üzere AB ölçütlerini kapsayan bir başarı testi geliştirilmiştir. Sözü edilen başarı testi ile ilköğretim birinci basamakta okutulan Sosyal Bilgiler dersinden AB ölçütleri doğrultusunda öğrencilerin elde etmiş oldukları kazanımlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kazanımlar dikkate alınarak, aynı dersin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesindeki işlevselliği üzerine

bir yargıya ulaşılmaya çalışılmıştır. 2004-2005 öğretim yılı sonunda beşinci sınıf öğrencilerine başarı testi uygulanmıştır.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini ortaya çıkarmak amacıyla farklı görüş açılarını yakalayabilmek için farklı veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında öğretim üyeleri ve öğretmenler ile öğrencilerden oluşan farklı veri kaynaklarına farklı zamanlarda gidilerek veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Tüknüklü'nün (2001, s.10) Patton'a dayanarak belirttiğine göre, veri kaynakları çeşitlenmesi, yöntem çeşitlenmesi ile ilişkili olarak farklı zaman dilimlerinde elde edilen bilgilerin sürekliliğinin birbirleriyle doğrulanarak karşılaştırılabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu süreci oluşturan basamaklardan biri de farklı mesleki formasyon ve statüye sahip kişilerin (işletmeci, memur, bankacı ve öğretmen) görüşlerinin birbiriyle karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın örnekleminde öğrenci, işçi, memur ya da alt-üst sosyo-ekonomik grup gibi farklı veri kaynaklarının çok olması, çalışma sonuçlarının genellenebilirliği açısından önemlidir. Patton farklı veri kaynaklarının araştırmaya farklı bir yönelim de getirdiğini belirtmektedir. Farklı verilerin birbirini doğrulamadığı durumlarda her iki verinin de geçerliliğinin olmadığını ileri sürmek güçtür. Farklı kaynaklardan elde edilen farklı görüntüye sahip verilerdeki süreklilik, sonuçların geçerliği ve güvenilirliği açısından olumlu katkıda bulunmaktadır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapan Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları, beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri ve beşinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma, üç ayrı örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu örneklemelerin belirlenmesinde nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının özellikleri dikkate alınmıştır. Görüşme gibi nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı bilimsel çalışmalarda örneklem belirlemede çok sıkı kurallar bulunmamaktadır.

Nitel araştırmaların örneklem belirlemedeki esnekliği, araştırmacılar için bir üstünlük sayılmaktadır (Tüknüklü, 2000, s.548; Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.75). Nitel

araştırmalar, genelde küçük örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilmektedir (Türnüklü, 2000, s.548). Elde edilen sonuçların evrene genellenmesi gibi bir durum söz konusu olmadığı için kimi araştırmacılar örnekleme gibi bir yönteme gereksinim duymamaktadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.64) Genelleme kayęısı olmadığından örneklem seçiminde istatistiksel temsil edilebilirlik yerine örneklem daha bütünsel, derinlemesine ve bağlamında anlaşılmasına yönelim söz konusudur. Bu yüzden, örneklem sayısı ve büyüklüğü yerine örneklem gereksinim duyulan bilgi miktarını karşılayıp karşılamaması ile ilgilenilmektedir. Örneklem seçimi, amaca dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Buna bağlı olarak nitel araştırmalardaki örneklem seçiminde temel eğilim, çalışılan konu ile ilgili olarak daha fazla bilgi verecek kişileri seçmek ve sayı konusunda esnek davranmaktır. Çok sıkı kurallar olmamakla birlikte örneklem sayısı; ne öğrenilmek istendiğine, çalışmanın amacına, neyin daha fazla kullanışlı ve güvenilir olduğuna ve sahip olunan olanaklar içinde nelerin yapılabileceğine bağlı olarak değişebilmektedir (Türnüklü 2000, s.548).

Nitel araştırma, doğası gereği esnektir ve bu esneklik araştırmanın her aşamasında söz konusudur. Bu bağlamda örneklem belirlenirken birden fazla örnekleme yer verilebilir. Ayrıca, araştırmanın herhangi bir aşamasında başlangıçta olmamasına karşın başka bir örnekleme yöntemi uygulamaya konulabilir. Bundaki amaç, daha zengin, betimsel ve derinlemesine bilgiye dayalı bir veri seti oluşturmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.75). Araştırmanın rneklemine oluşturan Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları, beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri ve beşinci sınıf öğrencileri ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.2.1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile yapılan görüşmelerde Türkiye evreninden örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir. Örneklem belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan lt örneklemeden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanmakta ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alabilmektedir (Balcı, 2001, s.102). Bu yöntem, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına, olgu ve

olayların keşfedilmesine, açıklanmasına olanak vermektedir. Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların çalışılmasıdır. Sözü edilen ölçüt, araştırmacı tarafından oluşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.73). Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına ilişkin örneklemin belirlenmesinde temel alınan ölçüt, “Sosyal Bilgiler eğitimi alanında uzmanlaşarak, Profesör ve Doçent ünvanını almış olmak” olarak belirlenmiştir. Tarama sonucunda Türkiye’de Sosyal Bilgiler eğitimi alanında altı uzman öğretim üyesinin bulunduğu belirlenmiştir. Bu öğretim üyelerinin Anadolu, Ankara, Hacettepe, Marmara, Yıldız Teknik ve Zonguldak Karaelmas üniversitelerinde görev yaptıkları saptanmıştır. Örneklem grubuna giren uzmanlara tek tek ulaşılarak araştırmanın amaçları ile nasıl yürütüldüğü açıklanmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılıp katılmayacakları sorulmuştur. Gönüllü olan uzmanlar araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Görüşme sürecinde Sosyal Bilgiler eğitimi alanında uzman olan bir “Yardımcı Doçent” ünvanlı öğretim üyesinin de Doçent ünvanını aldığı öğrenilmiştir. Kendisi ile diğer öğretim üyeleri gibi bağlantı kurulan bu uzman da örneklem grubuna dahil edilmiştir. Böylece, örneklem grubu, yedi öğretim üyesinden oluşmuştur. Bu uzmanların özellikleri Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3
Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanların Özellikleri

Özellik	f
Ünvan	
Profesör	5
Doçent	2
Cinsiyet	
Erkek	5
Kadın	2
N=7	

Çizelge 3’te görüldüğü gibi araştırma kapsamında beşi profesör, ikisi doçent olmak üzere toplam yedi Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Kendileriyle görüşme yapılan bu uzmanların beşi erkek ikisi kadındır.

2.2.2. Araştırmanın Yapıldığı Okullar, Araştırmaya Katılan Öğretmenler ve Öğrenciler

Araştırmanın öğretmenlerle gerçekleştirilen bölümünün evrenini, Eskişehir’de bulunan ilköğretim okullarında görevli beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Bu süreçte evrende yer alan öğretmenlerden amaçlı örnekleme yöntemleri arasında bulunan maksimum çeşitlilik örneklemesinden yararlanılarak bir grup öğretmen belirlenmiştir.

Amaçlı örnekleme yöntemleri, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak sağlayan birçok durumda olgu ve olayların ortaya çıkarılmasında yararlı olmaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleme ise görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır. Böylece, çeşitlilikler sağlanarak bu durumlar arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaya çalışılabilmektedir. Çeşitliliklere coğrafi konum, kent/ kırsal ayrımı, sosyo ekonomik farklılıklar, devlet ve özel okul statüsü, cinsiyet, bilişsel duyuşsal farklılıklar örnek olabilmektedir. Örneğin okullara yönelik bir çalışmada kırsal, kent merkezi ve varoşlarda bulunma maksimum çeşitleme kapsamında dikkate alınabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000, ss.69-71).

Araştırma sürecinde veri çeşitlemesini sağlamak amacıyla farklı sosyo ekonomik yapıdaki okullara ulaşılmaya karar verilmiştir. Okulların sosyo ekonomik yapılarını öğrenmek üzere Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik Araştırma Merkezine başvurulmuştur. Bu konuda daha önce yapılmış bir araştırma ve belge olmadığı öğrenilmiştir. Araştırmanın bu aşamasında Eskişehir’deki ilköğretim okullarının sosyo ekonomik yapılarını belirlemek üzere araştırmacı tarafından bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonda yer alan bireyler ve seçilme nedenleri şöyledir:

- Eğitim Fakültesinde görevli öğretim elemanı; ilköğretim okulları ile “uygulama” dersleri nedeniyle sürekli olarak iletişimde bulunan fakülte koordinatörü olması
- Milli Eğitim Müdürlüğü Şube Müdürü; ilköğretimden sorumlu olması

- Milli Eğitim Müdürlüğü Teftiş Kurulu Başkanı; ilköğretim okullarının rehberlik ve denetim görevini yürütmesi
- İki Rehberlik Uzmanı (Psikolojik Danışman); rehberlik hizmetleri yanında ilköğretim okullarının öğrencileri ve aileleri düzeyinde çeşitli çalışmalar yapmaları
- İlköğretim Okulu Müdürü; il ve eğitim bölgeleri kapsamında yapılan etkinliklerde diğer ilköğretim okulları ile çalışıyor olması
- Sınıf öğretmeni; il ve eğitim bölgesi düzeyinde etkin bir öğretmen olması

Sonraki aşamada komisyonun ilköğretim okullarını sosyo ekonomik yapılarına göre sınıflandırarak oluşturduğu listeden seçkisiz örneklem yöntemi ile araştırma kapsamına alınan okullar belirlenmiştir. Seçkisizlik, belli bir örnekleme büyüklüğüne ulaşmada evrendeki her nesnenin örnekleme girebilme olasılığının belli, bağımsız ve eşit olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Karasar, 1998, s.112). Oluşturulan liste içinden seçildikten sonra araştırmaya katılan okullar şunlardır:

- Ahmet Olcay İlköğretim Okulu
- Hürriyet İlköğretim Okulu
- İki Eylül İlköğretim Okulu
- Kılıçarslan İlköğretim Okulu
- Mehmet Gedik İlköğretim Okulu
- Melahat Ünügür İlköğretim Okulu
- Milli Zafer İlköğretim Okulu
- Mustafa Kemal İlköğretim Okulu
- Pilot Binbaşı Ali Tekin İlköğretim Okulu
- Porsuk İlköğretim Okulu
- Sinan Alağaç İlköğretim Okulu
- Ş. Ali Gaffar Okkan İlköğretim Okulu
- Vali Sami Sönmez İlköğretim Okulu
- Ülkü İlköğretim Okulu
- 30 Ağustos İlköğretim Okulu

Okullar belirlendikten sonra araştırmacı her okula telefon ederek yüz yüze görüőebilmek için randevu almıştır. Belirlenen günlerde okullara giden araştırmacı, Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan resmi izin belgesini (Ek-1) okul yönetimlerine sunmuő ve bir örneğini vermiştir. Bu okullardaki beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine ulaşılarak araştırmanın amaçları ile nasıl yürütüleceği açıklanmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılıp katılmayacakları sorulmuştur. Gönüllü olan öğretmenler araştırmanın örneklemini oluőturmuőlardır. Bu öğretmenlerin özellikleri Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4
Araştırmaya Katılan ve Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Özellikleri

Özellik	f
Kıdem	
0-6 yıl	5
7-12 yıl	11
13-18 yıl	4
19-24 yıl	4
25 yıl ve üzeri	6
Mezun Olunan Okul	
Öğretmen Okulu	4
Eğitim Enstitüsü	4
Eğitim Yüksek Okulu	6
Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Programı	7
Eğitim Fakültesindeki Diğer Programlar	4
Diğer Fakülteler	5
Öğrenci Sayısı	
20-30	10
31-40	16
41-50	4
Cinsiyet	
Erkek	11
Kadın	19
N=30	

Çizelge 4'te görüldüğü gibi, görüşmeye katılan öğretmenlerden beşi 0-6 yıl, onbiri 7-12 yıl, dördü 13-18 yıl, dördü 19-24 yıl ve altısı 25 yıl ve üzerinde mesleki kıdeme sahiptir. Bu öğretmenlerden dördü Öğretmen Okulu, dördü Eğitim Enstitüsü, altısı Eğitim Yüksek Okulu, yedisi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Programı, dördü Eğitim Fakültesindeki Diğer Programlar, beşi Diğer Fakültelerden mezun olmuştur. Araştırma kapsamında görüşleri alınan ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin neredeyse 1/3'ünün sınıf öğretmenliği alanı dışındaki alan ya da mesleklerden olduğu görülmektedir.

Görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerin bir kısmı, mezuniyetleri sonrasında farklı okulları da bitirdiklerini dile getirmiştir. Bu kapsamda Eğitim Enstitüsü mezunu bir öğretmen, Açıköğretim Fakültesi tarafından düzenlenen Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans tamamlama programını bitirdiğini ifade etmiştir. Yine iki Eğitim Yüksek Okulu mezunu öğretmen aynı programı tamamladıklarını dile getirmiştir. Öğretmen okulu mezunu bir öğretmen ile Eğitim Yüksek Okulu mezunu bir öğretmen ise, Açıköğretim Fakültesi ön lisans programlarını tamamladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, Eğitim Enstitüsü mezunu bir öğretmen daha sonra Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünü tamamladığını bildirmiştir.

Çizelge 4'teki öğretmenlerin öğrenci sayılarına bakıldığında öğretmenlerden onunun 20-30, onaltısının 31-40, dördünün 41-50 öğrencisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca, görüşme yapılan öğretmenlerin onbirinin erkek, ondokuzunun kadın olduğu gözlenmektedir.

Araştırmanın nicel bölümünde beşinci sınıfları okumakta olan öğrencilere başarı testi uygulanmıştır. Bu kısmın örneklemini görüşme yapılan ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinden oluşmuştur. Beşinci sınıfları okutmakta olan öğretmenlerle yapılan görüşmeler sırasında öğrenci sayısı 978 olarak saptanmıştır. Başarı testinin 2004-2005 öğretim yılı sonunda uygulanması ve devamsızlık yapan öğrenciler bulunması nedeniyle test 949 öğrenciye uygulanabilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında öncelikle kuramsal boyutu oluşturmak üzere geniş bir alanyazın taraması yapılmıştır. Sosyal Bilgiler eğitimi alanında yapılan çalışmaların ABD’de yoğunlaştığı görülmüş; ayrıca, AB üyeleri içinde bu dersin en yaygın biçimde Almanya ve Avusturya’da okutulduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda kimi ABD, Almanya ve Avusturya kökenli kaynaklara ulaşılarak Türkçe’ye çevrilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, İnternet aracılığı ile Eğitim Bakanlıkları sayfalarındaki ders programları incelenmiştir. Tüm çevrilen kaynaklardan elde edilen bilgiler daha sonra Türkçe kaynaklardan elde edilenlerle birleştirilerek araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulmaya çalışılmıştır. Tarama sırasında Sosyal Bilgiler eğitim programı ayrıntılı bir biçimde incelenmiş, AB ölçüt ve politikalarına temel olabilecek amaç ve konular saptanmıştır.

Araştırmada yöntem çeşitlemesine başvurulmuştur. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinden toplanan nitel verilere yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla ulaşılmıştır. Beşinci sınıfta okumakta olan öğrencilerden elde edilen nicel veriler ise başarı testi ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan yöntemler aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1. Görüşme

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesine temel oluşturabileceği düşünülen Sosyal Bilgiler programı amaç ve içeriğinden yararlanılarak kaynak kişilere uygulanmak üzere bir yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, belirli standartları ve esnekliği nedeniyle eğitim araştırmalarına daha uygun bir teknik görünümündedir (Türnüklü, 2000, s.547). Bu yöntemde araştırmacı soruları önceden hazırlamakta, ancak, kaynak kişilere kısmi esneklik sağlayarak soruların yeniden düzenlenmesini ve tartışılmasını sağlamaktadır. Böylece, araştırma üzerinde kaynak kişilerin de kontrolü söz konusu olmaktadır (Ekiz, 2003, s.62). Görüşmeler arasındaki benzerlik ve farklılıkları yansıtabilmek amacıyla Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ve

beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine temelde birbirine benzeyen bir görüşme formu (EK-2) geliştirilerek uygulanmıştır.

2.3.1.1.Görüşme Formunun Hazırlanması

Araştırma sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılması planlandıktan sonra, araştırmacı tarafından öncelikle Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına uygulanmak üzere bir görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formunun hazırlanmasında dikkate alınması gereken kimi ilkeler; kolay anlaşılabilir sorular yazma, odaklı sorular hazırlama, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorulardan kaçınma, alternatif soru ve sondalar hazırlama, farklı türden sorular yazma, soruları mantıklı bir biçimde düzenleme biçiminde sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.101). Araştırmacı bu ilkeleri göz önünde bulundurarak bir görüşme formu hazırlamıştır.

Tarama sonuçlarına dayalı olarak AB ölçütleri ve bunlara temel oluşturabilecek Sosyal Bilgiler dersi özellikleri saptanmaya çalışılmıştır. Sosyal Bilgiler dersini diğer derslerden ayıran ölçütler olan bu özellikleri saptamak amacıyla programın amaçları ile içeriği de ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda taslak görüşme formları oluşturularak içerik geçerliliğini sağlamak üzere eğitim uzmanları ile Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına verilmiştir. Uzmanlardan görüşme formlarındaki soruların açık ve anlaşılır olup olmaması, araştırılan konuyu kapsayıp kapsamaması, araştırılan verileri sağlayıp sağlamaması açılarından kontrol etmeleri istenmiştir. Sonuçta uzmanlar tarafından soru maddelerinin geçerliliği saptanmış ve yeterli görülmüştür. Böylece, Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanı ve beşinci sınıfları okutan sınıf öğretmenlerine uygulanacak görüşme formları geliştirilmiştir. Aralarında görüş benzerliği ve farklılığını belirlemek amacıyla iki formda da soruların aynı olmasına dikkat edilmiştir. Ancak, uygulamanın içinde bulunan öğretmenlere “yapmış oldukları etkinliklere” ilişkin olarak ek bir soru sorulmuştur. Böylece, Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşme formu sekiz sorudan oluşurken, beşinci sınıfları okutan sınıf öğretmenlerinin görüşme formu dokuz sorudan oluşmuştur.

Daha sonra görüşme formları bir Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanı ve bir beşinci sınıfı okutan sınıf öğretmeni ile ön görüşmeler yapılarak uygulanmıştır. Ön görüşme yapılan bu uzman ve öğretmen daha sonra araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Ön görüşmenin gerçekleştirilebilmesi için Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanı ile görüşülerek önceden randevu alınmıştır. Ön görüşmenin başlangıcında görüşmeci araştırmanın amacını ve nasıl yürütüleceğini uzmana açıklamıştır. Verilerin güvenilir bir biçimde elde edilebilmesi amacıyla ses kayıt cihazına kayıt edilmesi için kendisinden izin alınmıştır. Ön görüşme, Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanının üniversitedeki kendi odasında 46 dakikada gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmenin gerçekleştirilebilmesi için beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmeni ile de görüşülerek önceden randevu alınmıştır. Ön görüşmenin başlangıcında görüşmeci araştırmanın amacını ve nasıl yürütüleceğini öğretmene açıklamıştır. Verilerin güvenilir bir biçimde elde edilebilmesi amacıyla ses kayıt cihazına kayıt edilmesi için kendisinden izin alınmıştır. Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmeni ile öğretmenler odasında yapılan ön görüşme 44 dakikada gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmeler sonucunda anlaşılmakta güçlük çekilen ya da amacına uygun olmadığı düşünülen soru olmadığı görülmüş ve görüşme formunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?
- İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?
- Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

- Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?
- Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?

Uygulamanın içinde bulunan ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine yönelik görüşme formunda Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları görüşme formundaki sorulara ek olarak “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz?” sorusu yer almıştır.

2.3.1.2. Görüşme Kılavuzu

Sorularla birlikte görüşme formuna son biçimi verildikten sonra görüşme süreci ile ilgili açıklamaları içeren görüşme kılavuzu hazırlanmıştır. Görüşme kılavuzu, araştırmacının kendini tanıttığı, amaç ve beklentilerini açıkladığı bir belgedir. Ayrıca, bu belgede soruların sırası ve soruluş biçimi, kayıt işleminin yürütülüş biçimi, görüşmenin bitirileceği ifadeler ve görüşmecinin görevleri gibi bir dizi ayrıntılar yer alır (Karasar, 1998, s.169).

Araştırmacı, görüşme kılavuzunda Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olarak çalıştığını belirterek kendisini tanıtmıştır. Ayrıca, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı Sınıf Öğretmenliği Programında Doktora öğrencisi olduğunu açıklamıştır. Araştırmacı yapmış olduğu bu araştırmadan elde edilecek bilgilerin Doktora tezinin verilerini oluşturacağını belirtmiştir.

Araştırmacı kaynak kişilerle yapmış olduğu görüşmenin temel amacını, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek için Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşlerini almak biçiminde açıklamıştır. Kaynak kişilere görüşme

sürecinde tüm söyleyeceklerinin gizli tutulacağı ve bu araştırma dışında başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacağı bildirilmiştir. Ayrıca, görüşülen bireylerin adlarının kesinlikle rapora yansıtılmayacağı; bu nedenle, birer kod adı seçmeleri gerektiği belirtilmiştir. Görüşme sırasında soruların araştırmacı tarafından yöneltileceği, istendiğinde sorunun tekrarlanabileceği, sorularla gerek duyulması durumunda ilgili açıklama yapılabileceği ifade edilmiştir.

Araştırmacı, kaynak kişilerden, görüşme sırasında, kendilerini bir sohbet ortamında olduğu gibi rahat hissetmeye çalışmalarını rica etmiştir. Araştırmanın herhangi bir sürecinde bu çalışmaya katılmaktan vazgeçilebileceği ve bu istek için kesinlikle bir yaptırım uygulanmayacağı kaynak kişilere bildirilmiştir. Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine, zamanı etkili bir biçimde kullanma, verilen yanıtları ayrıntılı ve doğru olarak tutma olanağı sağlaması nedeniyle ses kayıt cihazı ile kayıt yapılmak istendiği belirtilmiştir. Görüşmenin yaklaşık olarak 45 dakika süreceği kendilerine bildirilmiştir. Görüşmeci kaynak kişilere son olarak “Görüşmeye başlamadan önce söylediklerime ilişkin bir düşünce ya da sorunuz var mı? İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum” diyerek soruları yöneltmeye başlamıştır. Ek 2 ve Ek 3’te Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri için hazırlanmış olan görüşme kılavuzlarının bir örneği yer almaktadır.

2.3.1.3. Görüşme İlkeleri

Görüşmeler sırasında dikkat edilen ilkeler şöyle sıralanabilir;

- Görüşmeler sırasında kaynak kişilere soruların sırayla yöneltilmesi
- Herhangi bir sorunun yanıtı alınırken başka bir sorunun da yanıtının alındığı durumlarda o sorunun tekrar sorulmaması, ancak, yüzeysel yanıt verilen durumlarda soruların tekrarlanması
- Kaynak kişilerin anlayamadığı ya da anlamakta güçlük çektiği fark edilen durumlarda soruların tekrar yöneltmesi ve gerekli açıklamaların yapılması
- Görüşme anında yönlendirme yapmamaya özen gösterilmesi

- Görüşmeler yapılırken kaynak kişilerin adlarının kullanılmaması kararı uygulamaya geçirilmiştir.
- Verilen yanıtların araştırmanın amacını aştığı durumlarda soruların tekrarlanması ve araştırmanın amacının hatırlatılması

2.3.1.4. Görüşmelerin Yapılması

Araştırmanın nitel boyutunda görüşme yapılan kaynak kişiler, Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri olmuştur. Görüşmelerin yapılabilmesi için öncelikle Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarından randevular alınmıştır. Bu doğrultuda uzmanlar ile 1 Eylül 2004-15 Ekim 2004 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme takvimi Ek-4’de verilmiştir. Görüşmeler tüm uzmanların üniversitelerdeki odalarında yapılmıştır.

Eskişehir ilinde görev yapan ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri ile görüşme yapabilmek için öncelikle il Milli Eğitim Müdürlüğü’nden resmi izin belgesi alınmıştır (Ek-1). Öğretmenlerle görüşme yapılmadan önce okul müdürleri ile telefon aracılığıyla iletişim kurulmuştur. Randevu alındıktan sonra yüz yüze görüşülerek Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan araştırma izin belgesinin bir örneği kendilerine sunulmuştur. Okul müdürlerinden okullarında görev yapan ve beşinci sınıfları okutmakta olan öğretmenlerin adları alınmıştır. Adları listelenen öğretmenler arasından seçkisiz örnekleme yöntemi ile görüşme yapılacak öğretmenler belirlenmiştir. Daha sonra gönüllülük ilkesine uyularak kendileri ile görüşülen öğretmenlerden randevu alınmıştır. Bu doğrultuda kendileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri ile yapılan görüşmeler, 1 Ekim 2004-19 Ekim 2004 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Görüşme tarih ve süreleri Ek-5’de verilmiştir. Görüşmeler, ilköğretim okullarında müdür odası, müdür yardımcısı odası, öğretmenler odası, rehberlik servisi, memur odası, kütüphane ve hizmetli odasında yapılmıştır. Görüşmeler sırasında her kaynak kişi için görüşme kılavuzu, görüşme formu, ses kayıt cihazı, 60 dakikalık kayıt kaseti ve kalem kullanılmıştır.

Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin başlangıcında görüşmeci görüşmenin temel amacını, “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek için Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ve beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşlerini almak” biçiminde açıklamıştır. Ayrıca, kayıt öncesinde görüşme kılavuzunda belirlenen açıklamalar kaynak kişilere okunmuş ve kendilerine verilmiştir. Bu açıklama sırasında kaynak kişilerden araştırmada kullanılmak üzere kendileri için bir kod adı belirlemeleri istenmiştir. Belirlenen kod adları hemen not edilmiştir. Kaynak kişilere kendi adlarının araştırmada kesinlikle kullanılmayacağı bildirilmiştir.

Kaynak kişilere zamanı etkili kullanma, verilen yanıtları ayrıntılı ve doğru olarak tutma olanağı sağlaması nedeniyle ses kayıt cihazı ile kayıt yapılmak istendiği belirtilmiştir. Onayları alınan kaynak kişilerin tümüyle kayıtlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, kayıtlar ve dökümlerinin araştırma dışında kullanılmayacağı kendilerine bildirilmiştir. Görüşmeler yapılırken kayıt ortamına herhangi bir kişinin girmesi ve telefon çalması gibi durumlar ile karşılaşmıştır. Bu durumlarda görüşme ve kayda ara verilmiştir.

Kaynak kişilere sorular daha önceden gönderilmemiştir. Belirlenen randevu yer ve zamanında sorular kendilerine tek tek yöneltilmiştir. Uzmanlara sekiz soru, öğretmenlere dokuz soru sorulmuştur. Kaynak kişilere sorular aynı sırada yöneltilmiştir. Araştırma kapsamının dışına çıkılan yanıtlarda sorular tekrarlanmıştır. Farklı soruların yanıtlanması sırasında yanıtı yeterli düzeyde alınan soruların tekrarlanmamasına özen gösterilmiştir. Ancak, yüzeysel yanıt verilmesi durumunda o sorular tekrar yöneltilmiştir. Uzmanlarla yapılan görüşmeler genel olarak 30-60 dakika arasında öğretmenlerle yapılan görüşmeler ise genel olarak 20-45 dakika arasında sürmüştür.

2.3.2. Başarı Testi

Öğrencilerden oluşan örneklem grubuna uygulanmak üzere, kaynak taraması ve görüşmelere paralel olarak başarı testi geliştirilmiştir. Bu testin hazırlanmasındaki temel amaç, “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin

işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin kazanımlarını belirlemeye çalışmaktır.” Başarı testi, Sosyal Bilgiler programında yer alan ve AB ölçütlerine temel oluşturabileceği düşünülen amaçlar ve içerik, yoğun bir biçimde incelenerek hazırlanmıştır. Test, dört seçenekli çoktan seçmeli 25 sorudan oluşmuştur. Başarı testi, görüşme formundaki ölçütlere paralel soru ve seçeneklerden oluşmuştur. AB ölçütleri bağlamında her bir temaya dört soru düşmüştür. Böylece, her temanın dört soru üzerinden değerlendirilebilmesi olanağı ortaya çıkmıştır.

AB ölçütleri ve Sosyal Bilgiler programı temel alınarak hazırlanan soruların ölçmek istediği davranışı ölçebilmesi amacıyla başarı testi önce uzmanların görüşüne sunulmuştur. Testin geçerliliğine yönelik olarak görüşüne başvuru uzmanlar arasında bir eğitim uzmanı, iki Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanı, bir Türk dili uzmanı ve bir sınıf öğretmeni yer almıştır. Ayrıca, soruları algılama biçimlerini değerlendirmek üzere test, iki beşinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Bu çalışmalar, başarı testinin tekrar düzenlenmesine yol açmıştır.

Başarı testinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Eskişehir’deki ilköğretim okullarından seçkisiz örneklem yöntemi ile sosyo ekonomik yapıları farklı olan üç okul belirlenmiştir. Bu okullar; Adalet İlköğretim Okulu, Dumlupınar İlköğretim Okulu ve TEİ Alparslan İlköğretim Okulu’dur. Başarı testinin ön denemesinin yapılabilmesi için önceden okul yönetimlerinden izin alınmıştır. Kura ile belirlenen sınıfların öğretmenleri ile görüşülerek testin uygulanacağı zaman belirlenmiştir. Ön denemeler gerçekleştirildikten sonra elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Başarı testinin güvenilirlik hesaplaması, testi ikiye bölme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem ile güvenilirlik katsayılarını belirlemek üzere önce,

$$r_{oe} = \frac{\sum XY - \frac{(\sum X)(\sum Y)}{N}}{\sqrt{\left[\sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{N} \right] \left[\sum Y^2 - \frac{(\sum Y)^2}{N} \right]}}$$

formülü kullanılarak yarı testin güvenilirliği hesaplanmıştır. Başarı testinin tümünün güvenilirliğini hesaplamak için ise Spearman-Brown formülü kullanılmıştır (Tekin, 2003, s.61).

$$r_{xx} = \frac{2r_{oe}}{1 + r_{oe}}$$

r_{oe} = yarı testin güvenilirliği

r_{xx} = testin bütününe güvenilirliği

Ön deneme sonuçları yukarıdaki formüllere uygulanmış ve başarı testinin güvenilirlik katsayısı; Adalet İlköğretim Okulu'nda .72, Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda .78 ve TEİ Alparslan İlköğretim Okulu'nda .92 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, başarı testinin güvenilirliği için yeterli görülmüştür.

Uzman görüşleri ile ön denemelerin tamamlanması sonucunda gerekli düzeltmeler yapılarak başarı testi uygulanabilir duruma getirilmiştir. Test, beşinci sınıfın ikinci döneminde, ders bitimine yakın bir sürede 949 öğrenciye uygulanmıştır. Bundaki temel amaç, Sosyal Bilgiler dersini almış olan öğrencilerin kazanımlarını saptamaktır.

2.4. Verilerin Çözümü

2.4.1. Görüşme Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümü

Görüşmeye dayalı araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmış, bulgular nicel olarak sunulmuştur. Nitel veriler, güvenilirliği artırmak, yanlılığı azaltmak vb. amaçlarla nicelleştirilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.178). Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı araştırmalarda betimsel istatistik ve nitel bulgular birlikte sunulabilmektedir (Bogdan ve Biklen, 1998, s. 38). Bu araştırmada da görüşmeler ile elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiş, daha sonra nicelleştirilerek sunulmuştur. Bu yöntemde veriler daha önceden belirlenen betimlemelere göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Betimsel analizin amacı, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde

okuyucuya sunmaktır. Bu yolla elde edilen veriler daha sonra mantıklı ve anlaşılır bir yapıda betimlenir. Ulaşılan betimlemeler de yorumlanır, neden sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.159). Betimsel analiz yöntemi şu aşamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir:

- İlk aşamada, ses kayıtları görüşme formlarına aktarılır. Daha sonra dökümü yapılan görüşme formlarının tümü ya da %25'i yansız atamayla (Gay, 1987, s.335) seçilir. Bir uzman tarafından ses kayıtlarıyla görüşme formları, ses kayıtlarıyla dökümlerin aynı ve tutarlı olmasını sağlamak için incelenir (Türnüklü, 2000, s.551; Uzuner, 2003). Bu doğrultuda görüşmelerden sonra ses kayıtlarının bilgisayar ortamındaki görüşme formlarına aktarılması sağlanmıştır. Her kaynak kişi için ayrı bir görüşme formu kullanılmıştır. Bu işlem tamamlandıktan sonra ses kayıtlarının %25'i bir uzman tarafından dinlenmiş ve görüşme formlarına yapılan döküm kontrol edilmiştir. İnceleme sonucunda ses kayıtlarıyla görüşme formlarındaki dökümlerin birbirleriyle aynı ve tutarlı olduğu saptanmıştır.
- Veriler yazılı metne dönüştürüldükten sonra araştırma sorularının yanıtlarını bulup çıkarmak için işlenir. Bu süreçte ham veriler sıraya konarak gereksiz yerler atılır ve düzenleme yapılarak önemli noktalar gün ışığına çıkarılır. Tüm bu işlemler için birçok veri belirli alanlara göre sınıflandırılır (Türnüklü, 2000, s.555). Böylece, yanıtların görüşme formlarından kopyalanarak ilgili sorunun altına yapıştırılıp sınıflandırılmasıyla görüşme kodlama anahtarı oluşturulur. Bir uzman ve araştırmacı, birbirlerinden bağımsız olarak yansız atamayla belirlenen görüşme formlarından %25'ini (Gay, 1987, s.335) görüşme kodlama anahtarına işaretlerler. Bu işaretlemeler her sorunun yanıtı için tek tek incelenir. Uzman ve araştırmacı arasında fikir birliği oluşması sağlanarak görüşme kodlama anahtarına son biçimi verilir (Uzuner, 2003). Bu doğrultuda her bir soru için verilen yanıtların görüşme formlarından kopyalanarak ilgili sorunun altına yapıştırılıp sınıflandırılmasıyla görüşme kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Bu işlemde yanıtların anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesine dikkat edilmiştir. Görüşülen kişi sayısına dikkat edilerek veri dökümü yapılan görüşme formlarının %25'i yansız atamayla belirlenmiştir. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşme formları arasından iki tanesi ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşme formlarından sekiz tanesi yansız atamayla seçilerek bir

uzman tarafından görüşme kodlama anahtarına işaretlenmiştir. Bu işaretlemeler her sorunun yanıtı için tek tek incelenmiş ve araştırmacıyla uzman arasında fikir birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte araştırmacı ve uzmanın görüşleri doğrultusunda kimi düzenlemelere gidilerek görüşme kodlama anahtarlarının tutarlılığı sağlanmış ve son biçimi verilmiştir.

- Bir uzman ve araştırmacı birbirlerinden bağımsız olarak görüşmecilere ait görüşme formlarını görüşme kodlama anahtarına işaretlerler (Gay, 1987, s.217; Miles ve Huberman, 1994, s.64). Araştırmacı ve uzman işaretlemelerinden yararlanılarak kodlamalar karşılaştırılır. Uzmanın da benzer kodlamalar yapması, araştırmacının verilerin kodlanması sürecinde tutarlı ve güvenilir olmasını sağlayacaktır (Türnüklü, 2000, s.551). Böylece, “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” sayıları belirlenir. Araştırmanın güvenilirliği aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır (Gay, 1987, s.217; Miles ve Huberman, 1994, s.64; Türnüklü, 2000, s.551):

$$\text{Güvenilirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği} \times 100}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$$

Bu sonucun %80’e yaklaşması ya da geçmesi durumunda (Gay, 1987, s.217; Türnüklü, 2000, s.555) ya da %90’a yaklaşması ya da geçmesi durumunda (Miles ve Huberman, 1994, s.64) değerlendiriciler arası güvenilirlik sağlanmış olur. Buna bağlı olarak tüm görüşme formları görüşme kodlama anahtarına işaretlenmek üzere bir uzmana verilmiştir. Bu uzman ve araştırmacı birbirlerinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarını işaretlemeyi gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacı ve uzmanın işaretlemiş oldukları görüşme kodlama anahtarları karşılaştırılarak araştırmanın güvenilirliği bulunmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” sayıları belirlenmiştir. Araştırmacı ve uzman soruların yanıtlarını aynı biçimde kodlamışsa, bu uzmanlar arası görüş birliği olarak kabul edilmiştir. Fakat, yanıtlar araştırmacı ve uzman tarafından farklı bir biçimde kodlanmışsa, bu görüş ayrılığı olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği yukarıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzman arasındaki güvenilirlik oranları Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları için %75-100 arasında değişmiş ve araştırma

güvenirliği ortalaması %90,3 olmuştur. Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına ilişkin görüşme kodlama anahtarında bulunan soruların güvenilirlik yüzdeleri Çizelge 5’de görölmektedir.

Çizelge 5
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları Görüşme Kodlama Anahtarında Bulunan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri

Sorular	Güvenirlik Yüzdeleri (%)
1	75
2	100
3	100
4	100
5	80
6	80
7	87,5
8	100

Araştırmacı ve uzman arasındaki güvenilirlik oranları beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenleri için %80-100 arasında değişmiş ve araştırma güvenilirliği ortalaması %95,75 bulunmuştur. Öğretmenlere ilişkin görüşme kodlama anahtarında bulunan soruların güvenilirlik yüzdeleri ise Çizelge 6’da görölmektedir.

Çizelge 6
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri Görüşme Kodlama Anahtarında Bulunan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri

Sorular	Güvenirlik Yüzdeleri (%)
1	100
2	100
3	90,9
4	100
5	100
6	90,9
7	100
8	80
9	100

- Görüşme kodlama anahtarına göre düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Bu aşamada verilerin kolay anlaşılabilir bir biçimde tanımlanması ve gereksiz tekrarlardan kaçınılması gerekmektedir (Yıldırım ve

Şimşek, 2000, s.159). Güvenirlik işlemleri yapıldıktan sonra verilerin, görüşme kodlama anahtarında belirlenen temalar çerçevesinde tekrarlanma sıklıkları sayılmıştır. Böylece, her tema belli bir frekansa dökülmüştür. Görüşme kodlama anahtarına göre düzenlenen veriler tanımlanmış frekanslara dayalı olarak elde edilen bulgular yorumlanmış ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

- Tanımlanan bulguların araştırmacı tarafından açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yoluyla yorumlanması gerçekleştirilir. Bulgular arasında neden sonuç ilişkilerinin ortaya konulması, karşılaştırmalar yapılması yorumun daha nitelikli olmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.159). Araştırmacı sunulan verilerden kimi anlamları, ilişkileri, karşıtlıkları, örüntüleri çıkarıp okuyucuya aktarmak ve bunları doğrulamak durumundadır. Böylece, belirsizlik ve karmaşaya son verilerek düzenli ve sistemli bir biçimde okuyucuya sunulabilir. Verilerin sunumundaki temel amaç, okuyucuya verilerin görsel ve sistematik biçimde sunulması yoluyla geçerli ve doğru sonuçlar çıkarmaya bir temel oluşturmaktır. Böylece, kişiler, olaylar ve süreç hakkında yoğunlaştırılan veriler özetlenerek araştırma soruları yanıtlanmaya çalışılır. Okuyucuya verilerin sunulacağı biçim oldukça esnek ve araştırmacıya göre değişen bir durumdur. Her araştırmacı, tarzına uygun bir biçimde soruları en iyi açıklayabileceği bir çalışma sunmalıdır (Türnüklü, 2000, ss.556-557). Sunumda asıl olan, sayılar ya da istatistiksel ifadeler ve sözcükler ya da sözel ifadeler değil, veriyi ortaya koyacak uygun ve açık bir düzeyin oluşturulmasıdır. Veriler her ne biçimde ortaya konulursa konulsun anlaşılır bir durumda sunulmalıdır (Ekiz, 2003, s.133). Bu doğrultuda tanımlanan bulguların araştırmacı tarafından açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yoluyla yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Bulgular arasında karşılaştırmalar yapılarak benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Ayrıca, beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ile öğrencilerinin kazanımları arasında benzerlik ve farklılıklar saptanmaya çalışılmıştır.

2.4.2. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümü

Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenlerin öğrencilerine, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin kazanımlarını belirlemek üzere başarı testi uygulanmıştır.

Başarı testi, görüşme yapılan öğretmenlerin toplam 949 öğrencisine uygulanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler kontrol edilmiş ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Başarı testinden elde edilen puanların frekansları ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Böylece, öğrencilerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak kazanım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. İstatistiksel çözümlerinin gerçekleştirilmesinde Microsoft Office Excel ve SPSS paket programlarından yararlanılmıştır.

Başarı testi görüşme formundaki ölçütlere paralel soru ve seçeneklerden oluşmuştur. AB ölçütleri bağlamında görüşmelerin de altı temadan oluşması nedeniyle 25 soruluk testte her bir temaya dört soru düşmüştür. Diğerlerine göre daha genel kabul edilen demokrasi temasında beş soru yer almıştır. Bundaki amaç, başarı testindeki her bir sorunun tam puan üzerinden değerlendirilebilmesini sağlamaktır. Temalar arasındaki soru dengesini kurabilmek için daha sonra demokrasi soruları içinden bir tanesi kura yolu ile seçilerek ayrılmıştır. Böylece, her temanın dört soru üzerinden değerlendirilebilmesi olanağı ortaya çıkmıştır.

Görüşmeler sırasında öğretmenlerin temalar çerçevesindeki sorular kapsamında çoğunlukla Sosyal Bilgiler dersini Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde "işlevsel", "kısmen işlevsel" ve "işlevsel değil" kabul ettikleri görülmüştür. Öğrenci kazanımları dikkate alınarak soruların tümünü doğru işaretleyen öğrenciler (Üst düzeyde kazanım elde edenler), Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğinin göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Temalara ilişkin soruların iki ve üç tanesini doğru belirleyenler (Orta düzeyde kazanım elde edenler), Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen

işlevselliğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Temalara ilişkin sorulardan hiç birini doğru yanıtlayamayanlarla birini doğru yanıtlayanlar (Alt düzeyde kazanım elde edenler), Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığının göstergesi olarak sayılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırma sürecinde görüşme yoluyla toplanan verilerin betimsel analizi ile başarı testi yoluyla toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın nitel boyutunda görüşme yapılan Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanları ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinden elde edilen bulguların sunulmasında, görüşme formunda yer alan soruların sıralaması temel alınmıştır.

3.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına sekiz soru yöneltilmiştir. Daha sonra alınan yanıtlar betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş, frekanslara dökülmüş, bulgular ve yorumlara ulaşılmıştır.

3.1.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına görüşmeler sırasında ilk olarak “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 7'de görülmektedir.

Çizelge 7'ye göre, uzmanların Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Uzmanların belirttikleri görüşlerin 6'sı “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”, 4'ü “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir”, 2'si “Sosyal Bilgiler dersi

kısmen işlevseldir”, 2’si “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir” biçimindedir.

Çizelge 7
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	6
a1. Vatandaş yetiştirme görevi vardır.	2
a2. Toplumsallaştırma görevi vardır.	1
a3. Demokratik davranış biçimlerini öğretme görevi bulunmaktadır.	1
a4. Kültürel değerleri kazandırma özelliği bulunmaktadır.	1
a5. Küreselleşme bağlamında AB bütünleşmesine katkıda bulunabilecek bir derstir.	1
a6. Yönetim felsefesi kazandırma özelliğine sahiptir.	1
a7. Politik ideolojiyi kazandırma özelliği vardır.	1
a8. Üst düzey yaşam ve düşünme becerilerini kazandırma görevi bulunmaktadır.	1
a9. AB’yi tanıtmaya çok uygundur.	1
a10. İçeriği ve uygulama özelliği bütünleşmeye uygundur.	1
a11. Hoşgörü ve bilimsel bilgiyi kazandıran bir derstir.	1
a12. Diğer dersleri de etkileyen yönlendirici ve belirleyici eksen bir derstir.	1
a13. Gün ve haftaları ele alması özelliği bulunmaktadır.	1
a14. Hayat Bilgisi ve Tarih-Coğrafya gibi sosyal bilim dersleri arasında köprü görevi üstlenmektedir.	1
a15. Sosyo-ekonomik yapıyı kavratma özelliği bulunmaktadır.	1
b. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.	4
b1. Türkiye ve AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersleri birbirleriyle uyuşmamaktadır.	2
b2. Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin amacı, cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmektir.	1
c. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.	2
c1. Sosyal Bilgiler dersi soyut, ezberci ve davranışçı ekole sahiptir.	1
d. Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir.	2
d1. Gelecekte Sosyal Bilgiler dersi, AB vatandaşlarını yetiştirmek durumunda olacaktır.	1
d2. Sosyal Bilgiler dersinin gelecekteki işlevi, hem kendi toplumu hem de Avrupa toplumuna uygun vatandaşlar yetiştirmek olacaktır.	1
Görüşler Toplamı	36

Uzmanların 6’sı bu soruya “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi süreci için Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” biçiminde yanıt vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle

ortaya koymuştur. Bu uzmanlardan 2'si Sosyal Bilgiler dersinin neden önemli olduğunu açıklarken “vatandaş yetiştirme görevi vardır” görüşünü dile getirmiştir. 1 uzman bu konudaki görüşlerini “toplumsallaştırma görevi vardır” ve “demokratik davranış biçimlerini öğretme görevi bulunmaktadır” biçiminde ifade etmiştir. Sosyal Bilgiler dersi için “kültürel değerleri kazandırma özelliği bulunmaktadır” biçiminde görüş bildiren 1 uzman (Mehmet) bu konudaki düşüncesini “...*Sosyal Bilgilerin bir amacı yaşadığı kültürel değerleri bireye kazandırmaktır. Bu değerler, bireyin gelişmesini, sorunları çözmesini, insanlaşmasını sağlayan değerlerdir. Bu açıdan bir işlevi var Sosyal Bilgiler dersinin. Bu açıdan baktığınız zaman siz de AB'nin üyesi olacağınıza göre AB'nin normlarını, o toplumun kültürel değerlerini bireye kazandırmada Sosyal Bilgiler dersi önemli bir işlev sahibi olacaktır...*” (st. 7-12) biçiminde ortaya koymuştur.

Bir başka uzman bu konuda “küreselleşme bağlamında AB bütünleşmesine katkıda bulunabilecek bir derstir” düşüncesini ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1'i görüşlerini “yönetim felsefesi kazandırma özelliğine sahiptir” ve “politik ideolojiyi kazandırma özelliği vardır” biçiminde ifade etmiştir. Bu uzman (Mehmet) düşüncelerini “...*Sosyal Bilgiler, toplumun yönetiminde bulunan felsefeyi bireylere kazandırır...AB'nin dayandığı felsefe pragmatik bir felsefedir. O felsefeye göre insan yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi yine önemli bir işleve sahiptir ve önemli bir araç olarak da kullanılabilir...Devletler hangi politik ideolojiyi benimsemişse onu savunan, koruyan ve geliştirecek olan yurttaşlar ister...bireylerin hangi politik değerlere mensup insanlar olması isteniyorsa, devlet yurttaşının hangi görüşleri benimsemesini istiyor ise, Sosyal Bilgiler dersini bu amaç için kullanır. Ve en önemli araçlardan biridir...Bu açıdan bakınca da AB demokratik ilkeleri savunan bir yurttaş istiyor...o zaman Sosyal Bilgiler dersi bu açıdan da ona hizmet edecek şekilde kullanılabilir...*” (st. 13-40) biçiminde açıklamıştır.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak bir başka uzman görüşlerini “üst düzey yaşam ve düşünme becerilerini edindirme görevi bulunmaktadır”, “AB'yi tanıtmaya çok uygundur” ve “içeriği ve uygulama özelliği bütünleşmeye uygundur” biçiminde dile getirmiştir. Aynı uzman (Gamze) bu düşüncesini “*Gerek üst düzey yaşam ve düşünme becerileri açısından olsun gerekse*

vatandaşlık becerileri açısından olsun...gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda baktığımız zaman Sosyal Bilgiler dersine çok büyük bir rol düşüyor ilköğretimde. Dolayısıyla AB ile bütünleşmede kilit bir ders olduğuna inanıyorum. Bunun gerek tanıtılması açısından AB'nin bu bütünleşmenin olması için gereken bir takım ortak değerler, ortak bir takım kültürel öğeler açısından Sosyal Bilgiler dersine büyük görevler düşüyor. Yani bu derse gerek içerik bakımından gerek bu dersin öğrenciler tarafından uygulanması açısından AB ile ilgili bir takım uygulamalı özellikler bu ders sayesinde verilebilir” (st. 10-17) biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1'i ise, Sosyal Bilgiler dersi için “sosyo-ekonomik yapıyı kavratma özelliği bulunmaktadır” görüşünü ifade etmiştir. Bu konuya ilişkin olarak aynı uzman (Mehmet) düşüncesini “...insanın içinde yaşadığı toplumsal, psikolojik eee sosyolojik demiyeyim de sosyo-politik özellikleri ile ilgili olarak bazı değerleri var. Yani bir insanın vazgeçemeyeceği ihtiyaçlardan bir tanesi ekonomik ihtiyaçlardır. Şimdi ekonomik ihtiyaçların en önemli özelliklerinden bir tanesi bilinçli üretici ve bilinçli tüketici yetiştirmek. Bilinçli üretici ve bilinçli tüketici yetiştirmek, Sosyal Bilgiler dersinin amaçları içerisindedir. Eğer insanı böyle yetiştirmek istiyorsanız Sosyal Bilgiler dersini bu amaç için de kullanabilirsiniz. AB'nin veya bizim de AB'ye girsek de girmesek de bizim de savunduğumuz genel ilkeler bunlardır... Eee bu açıdan baktığınız zamanda Sosyal Bilgiler dersi bu dördüncü amaca da hizmet eden bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan da AB aynı tip insan istiyor. Yani bu değerler evrensel. Evrensel olduğu için AB istesen de istemesen de bu değerleri benimseyecek. Çağdaş bir insan da bu değerleri benimsemek zorunda kalacak” (st. 41-58) biçiminde açıklamıştır. Uzmanlardan bir diğeri, “diğer dersleri de etkileyen yönlendirici ve belirleyici eksen bir derstir”, “gün ve haftaları ele alması özelliği bulunmaktadır” ve “Hayat Bilgisi ve Tarih-Coğrafya gibi sosyal bilim dersleri arasında köprü görevi üstlenmektedir” görüşlerini dile getirmiştir.

Görüşüne başvuru alan uzmanlardan 1'i soruya ilişkin olarak görüşünü “hoşgörü ve bilimsel bilgiyi kazandıran bir derstir” biçiminde dile getirmiştir. Bu uzman (Mehmet) aynı konudaki düşüncesini “...hoşgörülü, çok boyutlu, düşünen, bilimi önder alan, ancak bilimsel bilginin her an değişebileceğini bilen... dogmatik olmayan, kültürel

farklılıklara saygıyla bakan, görüşleri saygıyla dinleyen insanlar yetiştirmek zorundayız ki bu çağdaş insanın en önemli özelliğidir... Şimdi bunu sağlayacak derslerden birisi de Sosyal Bilgilerdir. Biz AB'ye girelim veya girmeyelim, AB bizi alsın veya almasın ama bu değer çağdaş insanın değeridir. Türk toplumu istese de istemese de bu değerleri benimsemek ve savunmak zorunda kalacaktır. Sadece Türk toplumu değil bütün insanlık. Öyleyse Sosyal Bilgiler dersinin bu yönüyle de büyük katkı getireceğini ve işlevsel boyutları olduğunu düşünüyorum... Bu değer şimdi başat değer olmaya başladı. Başat değer, Sosyal Bilgilerin büyük oranda yönünü değiştirebilecek gibi gözüküyor...geçmiş programlarda da istenen ölçüde değil. Şimdiki programda da istenen ölçüde değil” (st. 59-83) biçiminde ifade etmiştir.

Uzmanlardan 4'ü bu soruya “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi işsel değildir” yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı biçimlerde ortaya koymuştur. Bu yanıtı veren uzmanlardan 2'si “Türkiye ve AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersleri birbirleriyle uyumamaktadır” düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Başka bir uzman ise, bu konuya ilişkin olarak düşüncesini “Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersinin amacı, cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmektir” biçiminde ifade etmiştir.

Kendileriyle görüşülen 2 uzman “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir” yanıtını vermiştir. Bu uzmanlardan 1'i böyle düşünme nedenini “Sosyal Bilgiler dersi soyut, ezberci ve davranışçı ekole sahiptir” biçiminde dile getirmiştir.

Araştırmaya katılan uzmanlardan 2'si “Türkiye ile AB bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir” öngörüsünde bulunmuştur. Bu uzmanlardan 1'i “Gelecekte Sosyal Bilgiler dersi, AB'nin iyi vatandaşlarını yetiştirmek durumunda olacaktır” diyerek düşüncesini ortaya koymuştur. Aynı uzman (Mete) bu düşüncesini “*Şu anda üniter devlet yapısına uygun olarak Cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmek hedefindeki bir programdır bu. Bundan sonraki program da AB'nin iyi vatandaşlarını yetiştirmeye yönelik bir amaç edinecektir*” (st. 40-44) biçiminde açıklamıştır. Bir başka uzman ise, bu soruya ilişkin olarak “*Sosyal Bilgiler*

dersinin gelecekteki işlevi, hem kendi toplumu hem de Avrupa toplumuna uygun vatandaşlar yetiştirmek olacaktır” ifadesini kullanmıştır.

Çizelge 7’deki veriler, uzmanların Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, uzmanlardan 6’sı; vatandaş yetiştirme görevi, toplumsallaştırma görevi, demokratik davranış biçimlerini öğretme görevi, kültürel değerleri kazandırma, küreselleşme bağlamında AB bütünleşmesine katkıda bulunabilecek bir ders olması, yönetim felsefesi kazandırma, politik ideolojiyi kazandırma, üst düzey yaşam ve düşünme becerilerini kazandırma, AB’yi tanıtmaya çok uygun olması, içeriği ve uygulama özelliğinin bütünleşmeye uygun olması, hoşgörü ve bilimsel bilgiyi kazandıran bir ders olması, diğer dersleri de etkileyen yönlendirici ve belirleyici eksen bir ders olması, gün ve haftaları ele alma özelliğinin bulunması, Hayat Bilgisi ve Tarih-Coğrafya gibi sosyal bilim dersleri arasında köprü görevi üstlenmesi, sosyo-ekonomik yapıyı kavratma, gibi bir dizi özellik nedeniyle Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu dile getirmiştir. Uzmanlardan 4’ü de, Türkiye ve AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler derslerinin birbirleriyle uyuşmaması ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin amacının yalnızca cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmek olması gibi nedenlerle Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını ileri sürmüştür.

Uzmanlardan 2’si, Sosyal Bilgiler dersinin soyut, ezberci ve davranışçı ekole sahip olması yüzünden Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde bu dersin kısmen işlevsel olduğunu belirtmiştir. Uzmanlardan 2’si ise, Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevinin hem kendi toplumu hem de Avrupa toplumuna uyumlu vatandaşlar yetiştirmek üzere değişeceği yönünde bir öngöründe bulunmuştur.

Uzmanların önemli bir kısmı Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulmamakla birlikte tümüne yakını dersi bu konuda önemli gördüklerini ifade etmiştir. Çizelgedeki verilerden uzmanların Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi

sürecinde Sosyal Bilgiler dersini önemli buldukları ancak işlevsel bulmadıkları söylenebilir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu dile getiren kimi uzmanlar gibi Ültanır'ın (2001, s.973) araştırmasında da Sosyal Bilgiler dersinin bu süreçteki önemi vurgulanmıştır. Bu açıdan, araştırmada elde edilen bulgular ile Ültanır tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarının birbiriyle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Türkiye ve AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersleri birbirleriyle uyum sağlamadığı için Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulmayan uzmanlar olmuştur. Ültanır'ın (2001, ss.951-975) yapmış olduğu araştırmada da Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ile AB'deki denklemlerin uyum sağlamadığı sonucuna varılmıştır. Akpınar ve Turan (2004, s.392) tarafından yapılan araştırmada ise, ilköğretim öğretmenlerinin ilköğretim programlarını AB standartları ve demokrasi açısından yetersiz buldukları saptanmıştır. Sözü edilen iki araştırma bulgularının bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Uzmanların belirttiği gibi, devletler hangi politik ideolojiyi benimsemişse onu savunan, koruyan ve geliştirecek olan vatandaşlar yetiştirmek istemektedir. AB'nin istediği vatandaş tipi de buna uygun olarak demokratik vatandaşdır. Ültanır (2001, s.969) çalışmasında Almanya ve Avusturya'daki Sosyal Bilgiler derslerinin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hoşgörü kavramları çerçevesinde yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Kimi uzmanlar, Sosyal Bilgiler dersinin hoşgörülü bireyler yetiştirerek AB ile bütünleşme sürecine katkı getirebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ültanır (2001, s.968) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin demokratikleşme ve hoşgörüyü devreye sokma çabasında olduğu saptanmasında bulunmuştur. Görüşleri alınan uzmanlardan 1'i hoşgörü ve bilimsel bilgiyi kazandıran bir ders olması nedeniyle Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci için Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünü savunmuştur. Ercan (2001, s.63) yapmış olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler programında demokrasi ve bilimsel düşünce değer kategorilerinin yoğun olarak

geçmesini Türkiye'nin AB adaylığı bağlamında olumlu bir gelişme olarak ifade etmiştir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını dile getiren kimi uzmanlar bunun nedenini, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersinin amacının cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmek olduğu biçiminde ortaya koymuştur. Ültanır'a göre (2001, s.963) bir kısım amaçların temel noktası, Cumhuriyetin kurulduğu dönemdir. Ercan'ın (2001, s.46) yapmış olduğu araştırmada da Sosyal Bilgiler dersinin çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri başlığı altında sıralanan genel amaçlarının öğretmenler tarafından ulusal olarak yorumlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sözü edilen araştırmalarla gerçekleştirilen araştırma bulgularının birbirine paralel olduğu söylenebilir.

3.1.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına görüşmeler sırasında ikinci olarak “Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 8’de görülmektedir.

Çizelge 8’e göre, uzmanların demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Uzmanların belirttikleri görüşlerin 6’sı “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”, 5’i “Demokrasi yaşanarak öğrenilir”, 4’ü “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur”, 4’ü “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır”, 2’si “Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir”, 1’i “Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir”, 1’i “Ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar vermektedir”, 1’i “Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir”, 1’i “Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz”, 4’ü “Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır” biçimindedir.

Çizelge 8
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?	f
a. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	6
a1. Demokratik değer ve becerileri edindirmeye çok uygundur.	1
a2. AB'nin ölçütlerini yeni kuşaklara aktarmaya uygundur.	1
a3. Kültürü konu edinen bir ders olarak demokratik değerlerin edinilmesinde önemlidir.	1
a4. Politik bir derstir.	1
b. Demokrasi yaşanarak öğrenilir.	5
b1. Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ancak, sınıfta yaşatılarak etkili öğretilir.	2
c. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.	4
c1. Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değer ve becerileri edindirmede kuramsal kalmaktadır.	2
c2. İlköğretim birinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla birlikte demokrasinin üzerinde durması nedeniyle önemli bir katkısı bulunmaktadır.	1
c3. İlköğretim ikinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersi bilgi ağırlıklıdır.	1
d. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.	4
d1. Sosyal Bilgiler dersi, ezberletilerek kuramsallıktan öteye geçirilememektedir.	1
d2. AB'nin demokratikleşmeye ilişkin uyarıları, Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri kazandıramadığını kanıtlamaktadır.	1
e. Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir.	2
f. Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir.	1
g. Ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar vermektedir.	1
ğ. Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir.	1
h. Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz.	1
ı. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır.	4
ı1. Demokrasi her ortamda yaşatılarak öğretilmelidir.	3
ı2. Dersin içeriği demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmelidir.	1
ı3. Ders kitapları değiştirilmelidir.	1
ı4. Öğretmenler eğitilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	47

Uzmanlardan soruya “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” yanıtını veren 6’sının neden böyle düşündüklerine ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir. Bu uzmanlardan 1’i görüşünü “demokratik değer ve becerileri edindirmeye çok uygundur” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka uzman da görüşünü “AB’nin ölçütlerini yeni kuşaklara aktarmaya uygundur” biçiminde ifade etmiştir. Bu konuda görüş bildiren uzmanlardan 1’i görüşünü, “kültürü konu edinen bir ders olarak demokratik değerlerin edinilmesinde önemlidir” biçiminde belirtmiştir. Bir diğer uzman ise, “politik bir derstir” biçiminde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 5’i soruya “Demokrasi yaşanarak öğrenilir” yanıtını vermiş ve böyle düşünme nedenlerini farklı biçimlerde ortaya koymuştur. Bu uzmanlardan 2’si düşüncelerini, “Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ancak, sınıfta yaşatılarak etkili öğretilir.” sözleri ile dile getirmiştir. Aynı uzmanlardan 1’i (Mehmet) görüşünü “*Şimdi Sosyal Bilgiler dersini eğer işlevsel olarak sınıf ortamında kullanırsanız bu değerleri öğrencilere kazandırmada çok etkili oluyorsunuz... çocuklar kuralları kendileri koyuyorlarsa, o kurallara sıkı sıkıya bağlı kalıyorlar. O kadar ilginç yapılar oluyor ki, o kurallar için her türlü özveride bulunmaya hazır hale geliyorlar... Sosyal Bilgiler dersini böyle kullanmalısınız... İnanın Sosyal Bilgiler dersi bu açıdan çok uygun*” (st.91-141) biçiminde bir deneyimini de aktararak ortaya koymuştur. Diğer uzman (Gamze) da bu görüşe ilişkin düşüncesini “*Eee Sosyal Bilgiler dersinin tabii yine burada uygulamasına iş düşüyor. Uygulaması öğrencilerin kendisi yaparak yaşayarak öğrendikleri zaman özellikle bu demokratik değer ve becerileri rahatlıkla kazandırabiliriz bireylere*” (st. 66-69) biçiminde ifade etmiştir.

Uzmanlardan 4’ü bu soruya “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır” yanıtını vermişlerdir. Uzmanlar neden böyle düşündüklerini çeşitli görüşlerle dile getirmişlerdir. Aynı uzmanlardan 2’si “Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değer ve becerileri edindirmede kuramsal kalmaktadır” biçiminde görüşlerini belirtmiştir. Uzmanlardan 1’i “İlköğretim birinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla birlikte demokrasinin üzerinde durması nedeniyle önemli bir katkısı bulunmaktadır” ve “İlköğretim ikinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersi bilgi ağırlıklıdır” görüşlerini ifade etmiştir. Aynı uzman (Gamze) bu görüşe ilişkin olan düşüncesini “*İlköğretimin ilk*

birkaç yılında belki dört ve beşte biraz duruluyor ama altı, yedi ve sekizde daha çok kayıyor, alanlara kayıyor şu andaki program... böyle bilgi ağırlıklı bir program görüyorum ben baktığım zaman. Eee bilgi ağırlıklı olduğu için de bu beceri ve değerleri kazandırma noktasında eksik olduğuna inanıyorum. Dört ve beşte biraz verilebileceğine inanıyorum. Yani birazcık amaçlar açısından baktığımızda kazandırılacak davranışlar açısından baktığımızda bunu görebiliyoruz. Ama orada da uygulama boyutunda sıkıntılar var. Ama en azından davranışlarda şeylerde onu görebiliyoruz... Altı, yedi ve sekizde kesinlikle sorun var” (st. 88-101) biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 4’ü “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur” görüşünü dile getirmekle birlikte böyle düşünme nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu uzmanlardan 1’i düşüncesini “Sosyal Bilgiler dersi ezberletilerek kuramsallıktan öteye geçirilememektedir” biçiminde dile getirmiştir. Bir diğer uzman ise, bu soruya ilişkin olarak, “AB’nin demokratikleşmeye ilişkin uyarıları, Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri kazandıramadığını kanıtlamaktadır” biçiminde görüş bildirmiştir. Bu uzman (Kemal) konuya yönelik görüşünü “*Aslında demokrasi açısından baktığımız zaman AB bize birçok şartlar da öne sürüyor. İşte şu hususlarda biraz iyileşme yapmanız gerekir gibi... Bu bakımdan Sosyal Bilgiler bunun için olmazsa olmaz diyebileceğimiz bir derstir...Mevcut program... öyle olmadığı aşikar ki AB ha bire bize şunu düzeltin bunu da düzeltin şeklinde telkinlerde bulunuyor”* (st-42-55) biçiminde ortaya koymuştur.

Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısına ilişkin olarak 2 uzman görüşlerini “Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir” biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1’i de soruya “Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir” biçiminde yanıt vererek görüş bildirmiştir. Görüş bildiren uzmanlardan 1’i, demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşlerini “Ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitime zarar vermektedir”, “Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir” ve “Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz” biçiminde ortaya koymuştur.

“Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır” diyerek öneri getiren 4 uzmandan 3’ü önerilerini “Demokrasi her ortamda yaşatılarak öğretilmelidir” biçiminde ifade etmiştir. Bu uzmanlardan 1’i (Mete) düşüncesini “*İşte John Dewey der, okul demokratik bir toplumdur der... Yani okulda yaşanmalı kurallarda yaşamak, kuralların işlemesi gerekiyor demokratik kuralların işlemesi gerekiyor herhangi bir kurumda bu aile kurumu da olabilir eğitim kurumu da olabilir diye düşünüyorum*” (st. 58-63) biçiminde ortaya koymuştur. Aynı grupta yer alan bir başka uzman (Mualla) da bu konuya ilişkin olarak “*Nasıl olması gerekir diyorsanız; biraz yaşantısal öğrenme olmalı yani ya da değer öğrenme gibi demokratik tutum kazandırılmaya çalışılmalı. Bilgi düzeyinde değil de gerçekten uygulamalı olarak öyle yaşamayı öğretmeleri gerekiyor*” (st-20-23) önerisinde bulunmuştur. Diğer uzman (Alp) ise, bu konudaki görüşünü “*Tabii bunun için yaparak yaşayarak öğrenme diye sloganlaşan eee kavramın, yaklaşımın hayata geçirilmesi lâzım. Çocuklar eee okulda yönetime katılarak, bazen programın amaçlarının belirlenmesine kadar katılarak eee Eğitim öğretimde aktif rol alabilirler*” (st. 53-55) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 1’i düşüncesini “Dersin içeriği demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Aynı uzman (Kemal) bu öneriyi “*Tabii o zaman bize düşen şey demokratik ideallere uygun olarak ders içeriklerimizi de bu konular içerisinde birbirleriyle çelişmeyecek şekilde vermek. Aynı zamanda da Avrupa kültürüyle çelişmeyecek bir şekilde vermek gerekiyor ki demokratik ideallere uyalım*” biçiminde ortaya koymuştur (st. 38-41) Uzmanlardan 1’i “Ders kitapları değiştirilmelidir”, bir diğeri de “Öğretmenler eğitilmelidir” biçiminde görüşlerini dile getirmiştir.

Çizelge 8’deki veriler, görüş ve önerilerini dile getiren uzmanların birden çok nokta üzerinde durduklarını ve farklı görüşler ileri sürdüklerini göstermektedir. Buna göre uzmanlardan 6’sı; demokratik değer ve becerileri edindirmeye çok uygun olması, AB’nin ölçütlerini yeni kuşaklara aktarmaya uygun olması, kültürü konu edinmesi, politik bir ders olması gibi nedenlerle demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu dile getirmiştir.

Uzmanlardan 5'i, demokrasinin yaşanarak öğrenileceğini özellikle sınıfta yaşatılarak öğretilbileceği görüşündedir. Uzmanlardan 4'ü, demokrasi üzerinde durduğu ancak kuramsal kaldığı gerekçesiyle demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersinin katkısının kısmen var olduğunu ortaya koymuştur. İlköğretim birinci basamakta Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla birlikte demokrasinin üzerinde durması, ikinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersinin bilgi ağırlıklı olması nedenleriyle dersin bu konudaki katkısının kısmen var olduğunu ileri süren uzmanlar olmuştur.

Kendileriyle görüşülen uzmanlardan 4'ü, ezberletilerek kuramsallıktan öteye geçirilemediği için demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersinin katkısının olmadığını düşünmektedir. Bu uzmanlara göre, AB'nin demokratikleşmeye ilişkin uyarıları, Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri kazandıramadığını kanıtlamaktadır. Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada araç-gereç kullanımını da önemli gören kimi uzmanlar bulunmaktadır.

Uzmanlardan 4'ü tarafından ortaya konan görüşlerin bir kısmı; bu konuda öğretmenin önemli bir etmen olduğu, ülkedeki demokrasiye ters uygulamaların Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar verdiği, demokratik bireyler yetiştirmede örtük programın daha önemli olduğu ve demokrasi kültürünün yalnızca bir derste kazandırılmayacağı biçimindedir.

Uzmanların bir kısmı demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin kısmen katkısı bulunduğu görüşünü dile getirmişken bir bölümü de katkısının olmadığını ileri sürmüştür. Buna karşın, demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersi uzmanların tümüne yakını tarafından önemli görülmüştür. Uzmanlardan 4'ü Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısını artırmak için; demokrasinin her ortamda yaşatılarak öğretilmesi, ders içeriğinin demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmesi, ders kitaplarının değiştirilmesi ve öğretmenlerin eğitilmesi gerektiği yönünde bir dizi öneri getirmişlerdir.

Araştırmada demokratik değer ve becerileri edindirmeye çok uygun buldukları için bunları bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu ifade eden uzmanlar olmuştur. Selvi (2003, ss.202-204) çalışması sonunda elde ettiği bulgularda bu dersin demokrasi ve insan hakları eğitimine uygunluğunu Sosyal Bilgiler programı ile yapmış olduğu kaynaştırma örneğiyle ortaya koymuştur. Selvi'nin (2003, s.197) Tibbittes'ten (1995) aktararak belirttiğine göre, demokrasi ve insan hakları konusunun kaynaştırılarak eğitimine dönük derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir.

Araştırma kapsamında görüşlerine başvurulmuş uzmanlar içinde demokrasinin yaşanarak öğrenilebileceği yönünde görüş bildirenler olmuştur. Sönmez (2003, s.64) yapmış olduğu araştırma sonundaki bulgular kapsamında sınıfta demokrasi uygulaması yoluyla öğrencilerde istendik davranışlar geliştirilebildiğini bildirmiştir. Yaşar (1997, s.350) tarafından yapılan araştırma bulgularına dayalı olarak demokrasinin ancak demokratik bir eğitim ortamında uygulanarak öğrenilebileceği düşüncesinden hareketle eğitimde demokrasinin bir yaşam biçimi durumuna getirilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur. Yeşil'in (2002, s.162) yapmış olduğu araştırma sonuçlarında demokrasinin bir kültür ve zihniyet sorunu olduğu ve daha çok yaşanarak, gözlenerek öğrenilebildiği belirtilmiştir.

Uzmanlardan ilköğretim birinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersinin demokrasinin üzerinde durması nedeniyle Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine kısmen katkısı bulunduğunu dile getirenler olmuştur. Ültanır (2001, s.968) da araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin demokratikleşmeyi ele aldığını vurgulamıştır. Ercan'ın (2001, ss.63-73) yapmış olduğu çalışmada da Sosyal Bilgiler programında demokrasi değerinin yoğun olarak işlenmesi AB'ye aday ülke konumundaki Türkiye için olumlu bir gelişme olarak nitelenmiştir. Bu araştırmada ilköğretimin her iki basamağında okutulan Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi, uygarlık, bilimsel düşünce ve sevgi gibi değerlerin sıklık oranları benzer bulunmuştur.

Araştırma sürecinde bir uzmanın belirttiği demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında öğretmenin önemli bir etmen olduğu görüşünü, Sağlam'ın (2002) çalışmasında öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersindeki davranışları ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusunu desteklediği

söylenbilir. Araştırmada kimi uzmanlar öğretmenlerin eğitilmesi gerekliliğinden söz etmişlerdir. Yeşil'in (2002, s.165) ve Sağlam'ın (2002) yapmış oldukları araştırmalarda da öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinde demokrasi eğitimine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yaşar (1997, ss.344-350) araştırmasında öğrencilerin öğretmenleri kendi yaşamları için idealize ettikleri bir model olarak görmeleri nedeniyle demokrasi eğitiminde öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düştüğünü belirtmiştir. Buna dayalı olarak araştırma sonucunda öğretmenlerin tüm eğitim ortamlarında demokratik tutum ve davranışlar sergilemeleri gerektiği önerisine yer verilmiştir.

Akpınar ve Turan (2004, s.387) araştırmalarında demokrasi değerinin bireylere kazandırılmasında öğretmenlerin, özellikle de ilköğretim öğretmenlerinin çok önemli rollerinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Çünkü değer, tutum ve karakter eğitimi için ilköğretim dönemi kritiktir, ilköğretim öğretmeni ise, en etkili modeldir. Akpınar ve Turan'ın (2004, s.393) araştırma bulguları arasında ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi eğitimi konusunda kendilerini yeterli görmekte birlikte yine de kendilerini geliştirmeleri gerektiği görüşü yer almıştır. Büyükkaragöz ve Kesici (1998, s.277) çeşitli araştırmalarda demokrasi ve insan hakları eğitiminin ilköğretimdeki önemine dikkat çekildiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle ilköğretimin, ilköğretim öğretmenin ve okul ortamının demokrasi eğitiminde son derece önemli bir yeri vardır. Demokrasi eğitimindeki başarıda öğretmenlerin almış oldukları eğitimin niteliği ve sınıflarında demokrasiyi yaşatıyor olmaları çok etkilidir. Osler'in (1998, s.11) yapmış olduğu araştırmada öğretmenlerin demokrasi ve insan hakları alanında eğitim görme gereksinimlerinin olduğu belirtilmiş ve özellikle sınıf ortamında demokrasinin demokratik yöntemlerle öğretilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Uzmanların bir bölümü demokrasinin her ortamda yaşatılarak öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yeşil (2002, s.165) araştırmasında okul ve ailede demokrasi eğitiminin etkili bir biçimde verilebilmesi için bu ortamlarda demokrasinin yaşatılması gerektiği önerisini dile getirmiştir. Araştırmada kimi uzmanlar demokrasi eğitiminde örtük programın daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Yeşil'in (2002, ss.161-163) çalışması

sonunda okul-aile başta olmak üzere öğrencinin yer aldığı tüm ortamların demokrasi eğitimi etkilediği belirtilmiştir.

Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmesi gerektiği yönünde öneride bulunmuştur. Sağlam (2002) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin demokrasi ile ilgili amacına uygun olacak biçimde işlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ültanır (2001, 974) yapmış olduğu araştırma sonucunda bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini şöyle ortaya koymuştur:

- Yabancılara karşı hoşgörü geliştirilerek
- Empati kurularak ve duyuşsal amaçlar kazandırılarak
- Uç bölgelerden örnekler alınarak
- AB'deki gibi politika ile ilişkilendirilerek (Coğrafya-politika ilişkisi yabancı kavramını somutlaştırmaktadır)
- Demokratikleşmeye ilişkin örnekler verilerek

3.1.1.3. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına üçüncü olarak “İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya ilişkin yanıtları ve frekans dağılımları Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9’a göre, uzmanların insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 6’sı “Sosyal Bilgiler dersinin bir rolü yoktur”, 4’ü “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”, 1’i “Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir”, 1’i “Türkiye’deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki vardır”, 1’i “Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur”, 5’i “Bu konuda

Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere kimi önerilerde bulunulabilir” biçimindedir.

Çizelge 9
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinin bir rolü yoktur.	6
a1. Amaç ve davranışlar işe vuruk yazılmamıştır.	1
a2. Eğitim ve sınama durumları belirlenmemiştir.	1
a3. Öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmemiştir.	1
a4. Sosyal Bilgiler programı, buna uygun değildir.	1
a5. Müfettişler buna hazır değildir.	1
a6. Sosyal Bilgiler dersi, aktarıma dayalı olarak işlenmektedir.	1
a7. Eğitim süreci sonunda alınan sonuçlara bakılırsa bu ders, insan hakları ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirmemektedir.	1
b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	4
b1. Sorumluluk yanında hakları da öğretme amacı gütmektedir.	1
b2. İyi vatandaşlar yetiştirme amacı bulunmaktadır.	1
b3. Hoşgörülü bireyler yetiştirme özelliğine sahiptir.	1
b4. Gündemi izleme özelliği vardır.	1
c. Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir.	1
d. Türkiye’deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki vardır.	1
e. Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur.	1
f. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere kimi önerilerde bulunulabilir.	5
f1. İnsan haklarına ve azınlıklara saygı yaşayarak öğretilmelidir.	3
f2. Bu derste insan hakları ve azınlıkların korunması gibi değerler çok iyi öğretilmelidir.	2
f3. Sosyal Bilgiler dersi, dünyaya açık olmalıdır.	1
f4. Öğretmenler, insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	37

Uzmanlardan 6’sı soruya “Sosyal Bilgiler dersinin bir rolü yoktur” biçiminde yanıt vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle orta koymuştur. Bu uzmanlardan 1’i görüşlerini “Amaç ve davranışlar işe vuruk yazılmamıştır”, “Eğitim ve sınama durumları belirlenmemiştir”, “Öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygı

anlayışına göre yetiştirilmemiştir”, “Sosyal Bilgiler programı, buna uygun değildir”, “Müfettişler buna hazır değildir” biçiminde dile getirmiştir. Aynı uzman (Mehmet) bu konudaki düşüncesini “*Bizde hedefler ve davranışlar işe vuruk yazılmadığı için eğitim durumları da belirlenmediğinden sınama durumları da belirlenmediğinden öğretmen de bu anlayışa göre yetiştirilmediğinden siz bunları bu öğretmenlerle, bu programla, bu müfettiş takımıyla gerçekleştiremezsiniz. Mümkün değil...*” (st. 275-278) biçiminde ifade etmiştir. Bir diğer uzman ise, bu konuyla bağlantılı olarak görüşlerini “Sosyal Bilgiler dersi, aktarıma dayalı olarak işlenmektedir” ve “Eğitim süreci sonunda alınan sonuçlara bakılırsa bu ders, insan hakları ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirmemektedir” biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 4’ü bu soruya “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” biçiminde yanıt vermiştir. Aynı yanıtı veren uzmanlardan 1’i, Sosyal Bilgiler dersinin önemini ortaya koyan özelliklerini “Sorumluluk yanında hakları da öğretme amacı gütmektedir”, “İyi vatandaşlar yetiştirme amacı bulunmaktadır” ve “Hoşgörülü bireyler yetiştirme özelliğine sahiptir” biçiminde sıralamıştır. Bir başka uzman ise, “Gündemi izleme özelliği vardır” biçiminde görüş bildirmiştir.

Düşüncesini “Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir” yanıtını vererek dile getiren 1 uzman (Mehmet) bunun nedenini “*Öğretmenin kendisi de mutlak değil. Öğretmenin kendisi insan haklarının ne olduğunu bilmiyor. Kendi haklarının ne olduğunu bilmiyor*” (st. 278-280) biçiminde açıklamıştır. Uzmanlardan 1’i bu soruyu “Türkiye’deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki vardır” biçiminde yanıtlamıştır. Başka bir uzman da soruya “Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur” biçiminde yanıt vermiştir.

İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü değerlendiren uzmanlardan 5’i, “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere kimi önerilerde bulunulabilir” diyerek önerilerini sıralamıştır. Bu uzmanlardan 3’ü “İnsan haklarına ve azınlıklara saygı yaşayarak öğretilmelidir” biçiminde önerilerini dile getirmiştir. Uzmanlardan 2’si önerilerini “Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları ve azınlıkların korunması gibi değerler çok iyi öğretilmelidir”

biçiminde ifade etmiştir. Önerilere 2 farklı uzman da “ Sosyal Bilgiler dersi, dünyaya açık olmalıdır” ve “Öğretmenler, insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmelidir” düşünceleriyle katkıda bulunmuştur.

Çizelge 9’deki veriler, uzmanların insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü hakkında çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, uzmanlardan 6’sı; amaç ve davranışların işe vuruk yazılmamış olması, eğitim ve sınav durumlarının belirlenmemiş olması, öğretmenlerin insan haklarına ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmemiş olması, Sosyal Bilgiler programının buna uygun bulunmaması, müfettişlerin buna hazır olmaması, Sosyal Bilgiler dersinin aktarıma dayalı olarak işlenmesi gibi nedenlerden dolayı insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin bir rolünün bulunmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca, bu görüşte olan uzmanlar eğitim süreci sonunda alınan sonuçların da Sosyal Bilgiler dersinin insan hakları ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirmediğini gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Sorumluluk yanında hakları da öğretme amacı gütmesi, iyi vatandaşlar yetiştirme amacı bulunması, hoşgörülü bireyler yetiştirme özelliğine sahip olması ve gündemi izleme özelliğinin bulunması gibi nedenlerle uzmanlardan 4’ü, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir.

Uzmanlar tarafından insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne yönelik olarak ortaya konan görüşlerin bir bölümü; bu konuda öğretmen etmeninin çok önemli olduğu, Türkiye’deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişkinin varlığı ve Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan haklarının söz konusu olduğu biçimindedir. Uzmanların tümüne yakınının insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünün olmadığı yönünde görüş bildirmesine karşın önemli bir kısmının dersin bu konuda önemli olduğunu dile getirmiş olması anlamlıdır. Uzmanlardan 5’i insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere; insan haklarına ve azınlıklara saygının yaşayarak öğretilmesi, bu derste insan hakları ve azınlıkların

korunması gibi değerlerin çok iyi öğretilmesi, dersin dünyaya açık olması ve öğretmenlerin insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmesi gerektiği yönünde bir dizi öneride bulunmuştur.

Uzmanların bir kısmı Sosyal Bilgiler dersinin dünyaya açık olması gerektiği yönünde öneride bulunmuşlardır. Ültanır (2001, s.974) araştırmasının sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde insan toplulukları bağlamında tüm dünyayı kapsayan bilgilerin iletilmesi ve insan haklarının örneklerle anlatılması gerektiği önerisini ortaya koymuştur.

Kimi uzmanlar araştırma kapsamında öğretmenlerin insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Yeşil (2002, s.165) araştırmasında gerek hizmet öncesinde gerekse hizmet içinde öğretmenlerin insan hakları alanında eğitilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Osler (1998, s.11) araştırmasında öğretmenlerin demokrasi ve insan hakları alanında gerek okullarda gerekse hizmetiçi eğitim programlarında çok iyi eğitilmeleri gerektiğini belirtmiştir.

3.1.1.4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına dördüncü olarak “Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya ilişkin yanıtları ile frekans dağılımları Çizelge 10’da verilmiştir.

Çizelge 10’a göre, uzmanların Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 5’i “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur”, 3’ü “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır”, 2’si “Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi vardır”, 2’si “Bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir”, 5’i “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak üzere yapılması gerekenler vardır” biçimindedir.

Uzmanlardan 5'i soruya "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur" biçiminde yanıt vermiş ve böyle düşüncelerinin nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Aynı uzmanlardan 1'i düşüncesini "Mezun öğrencilerin davranışları, bunu kanıtlamaktadır" biçiminde dile getirmiştir. Bu uzman (Mete) görüşünü "...derste o bilgiler sunulur derste, işte T.C. bir hukuk devletidir, mahkemeleri vardır vs. işleyiş tarzı budur şeklinde ama mezun olan öğrencilerde bunun çok fazla da etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır" (st. 140-143) biçiminde ortaya koymuştur. Diğer uzman ise, düşüncesini "Hukuk, bilgi düzeyinde kalmakta uygulanamamaktadır" biçiminde ifade etmiştir.

Çizelge 10

Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının "Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.	5
a1. Mezun öğrencilerin davranışları, bunu kanıtlamaktadır.	1
a2. Hukuk bilgi düzeyinde kalmakta, uygulanamamaktadır.	1
b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.	3
b1. Çevrede yaşanan hukuksuz olaylar, Sosyal Bilgiler dersinin çabasının yeterli olmadığını kanıtlamaktadır.	3
b2. Belli bir düzeyde hukuk bilgisi edindirilmekle birlikte, amaçlardaki hukuka ilişkin özellikler istenildiği düzeyde kazandırılmamaktadır.	1
b3. Hukuku, yasaları ve anayasayı tanıtmakta; ancak, bunların benimsenmesinde sıkıntı bulunmaktadır.	1
b4. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk eğitimindeki yetersizliğinin bir nedeni, öğretmen yetiştirme sistemidir.	1
c. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi vardır.	2
c1. Vatandaşlık eğitimi görevi nedeniyle hukuk eğitiminde önemli bir derstir.	1
d. Bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir.	2
e. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak üzere yapılması gerekenler vardır.	5
e1. Uygulamaya ağırlık verilmelidir.	3
e2. Hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması gerekmektedir.	1
e3. Programın düzeltilmesi gerekmektedir.	1
Görüşler Toplamı	31

Uzmanlardan 3'ü bu soruya "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır" biçiminde yanıt vermiş ve bunun nedenlerini farklı düşüncelerle ortaya koymuştur. Aynı uzmanlardan 3'ü, "Çevrede yaşanan hukuksuz olaylar, Sosyal Bilgiler dersinin çabasının yeterli olmadığını kanıtlamaktadır" düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Bu uzmanlardan 1'i (Kemal) konuya ilişkin olarak düşüncesini "*Sosyal Bilgiler dersimiz tabii normal koşullarda bir hukuk nosyonu kazandırıyor. Ama bu istediğimiz ölçüde yani amaçlarda yazıldığı gibi dört dörtlük sonuçlanıyor mu? Eee bu konuda bir soru işareti koyabiliriz. Çünkü, bakıyoruz meselâ iyi eğitilmiş olduğunu düşündüğümüz örgün anlamda eğitimden geçmiş insanlar bile kendi şahsi haklarını başkalarının haklarından daha ön plana çıkarabiliyor. O zaman soru işareti işte buradan geliyor. Demek ki, bu kadar okuduğuna göre hatta yüksek tahsil yaptığına göre eee böyle davranmaması gerekirken bu davranışları gösteriyorsa burada bir formasyon eksikliği var. Bu da bize şunu gösteriyor, yani programlar yeteri kadar bu konuda istediğimiz ölçüde diyelim belki de başarılı olamıyor yani tam anlamıyla*" (st. 140-150) biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1'i ise, düşüncesini "Belli bir düzeyde hukuk bilgisi edindirilmekle birlikte, amaçlardaki hukuka ilişkin özellikler istenildiği düzeyde kazandırılmamaktadır" biçiminde ifade etmiştir. Bir başka uzman da görüşünü "Hukuku, yasaları ve anayasayı tanıtmakta ancak bunların benimsenmesinde sıkıntı bulunmaktadır" biçiminde dile getirmiştir. 1 uzman da düşüncesini "Sosyal Bilgiler dersinin hukuk eğitimindeki yetersizliğinin bir nedeni, öğretmen yetiştirme sistemidir" biçiminde ortaya koymuştur.

Görüşlerine başvurulmuş 2 uzmandan soruya "Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi vardır" biçiminde yanıt veren 1 uzman bunun nedenini "Vatandaşlık eğitimi görevi nedeniyle hukuk eğitiminde önemli bir derstir" biçiminde ortaya koymuştur. Bu uzmanlardan 1'i (Ozan) düşüncesini "*Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlık eğitimi bağlamında hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi yönünde çaba var*" (st. 35-36) biçiminde ifade etmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz? sorusuna uzmanlardan 2'si, "Bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir" yanıtını vermiştir. Uzmanlardan 5'i

“Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak üzere yapılması gerekenler vardır” diyerek önerilerini sıralamıştır. Bu uzmanlardan 3’ü “Uygulamaya ağırlık verilmelidir” önerisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu öneriyi getiren uzmanlardan 1’i (Alp) görüşünü “*Ha ne kadar olur peki hukukun üstünlüğü, hukuk devletine inanan bireyler yetiştirme konusunda... niye başarılı değiliz diye düşünürsek; orada da yine eğitimin çok kuramsal olmasından ve yaşamla çok ilişkilendirilmemesinden kaynaklandığını düşünüyorum ben. Yani vaka incelemesi türünde bir olay alıp ya da yarım bırakılmış öykü alıp çocuklar tartıştırsaydı, dramatizasyon yapılsaydı vs. Yani öğretmen çocuklar hukuk budur, bu çok üstündür, hepimiz hukuka uymalıyız falan gibi nutuklar atarak dersi işlemeyip de, tabi ki bu sadece geçmek için öğrenilen bir konu haline geliyor*” (st. 120-126) biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1’inin önerisi, “Hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması gerekmektedir” biçimindedir. Bir başka uzman da öneri olarak “Programın düzeltilmesi gerekmektedir” düşüncesini dile getirmiştir.

Çizelge 10’daki veriler incelendiğinde, uzmanların Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 5’i; hukukun bilgi düzeyinde kaldığı ve uygulanamadığı için Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda katkısının bulunmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bu uzmanlar mezun öğrencilerin davranışlarının bunu kanıtladığını da ileri sürmüşlerdir.

Uzmanlardan 3’ü; belli bir düzeyde hukuk bilgisi edindirilmekle birlikte amaçlardaki hukuka ilişkin özelliklerin istenildiği düzeyde kazandırılmaması, hukuku, yasaları ve anayasayı tanıtmaya karşın bunların benimsenmesinde sıkıntılar bulunması, öğretmen yetiştirme sistemindeki yetersizlikler gibi nedenlerle Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda kısmen katkısının olduğu görüşünde birleşmiştir. Aynı uzmanlara göre, çevrede yaşanan hukuksuz olaylar, Sosyal Bilgiler dersinin katkısının yeterli olmadığını kanıtlamaktadır.

Uzmanlardan 2’si, vatandaşlık eğitimi görevi nedeniyle hukuk eğitiminde önemli bir ders olduğu için Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi bulunduğu ve bu konuda öğretmenin çok önemli olduğu görüşlerini dile getirmiştir. Uzmanların çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan

bireylerin yetiştirilmesine olan katkısının bulunmadığı yönünde görüş bildirmesine karşın bir kısmı dersin bu anlamda önemli olduğunu belirtmiştir.

Uzmanlardan 5'i bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak üzere uygulamaya ağırlık verilmesi, hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması ve programın düzeltilmesi gerektiği gibi öneriler getirmiştir. Yapılan araştırmada kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin belli bir düzeyde hukuk bilgisi içerdiğini, hukuku, yasaları ve anayasayı tanıttığını belirtmiştir. Ültanır (2001, s.969) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin hukuk boyutunu yasa ve devlet otoritesi olarak ele aldığını vurgulamıştır.

3.1.1.5. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına görüşmeler sırasında beşinci olarak “Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 11’de görülmektedir.

Çizelge 11’e göre, uzmanların bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 7’si “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir”, 3’ü “Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi, son derece önemli bir derstir”, 3’ü “Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevi, AB vatandaşı yetiştirmek biçiminde olacaktır”, 2’si “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır”, 1’i “Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir”, 5’i “Sosyal Bilgiler dersi, Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebilir” biçimindedir.

Çizelge 11
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.	7
a1. Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir içeriği yoktur.	5
a2. Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmaya yönelik bir program değildir.	3
a3. Ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeye yöneliktir.	2
a4. Avrupa vatandaşlığına yönelik bir amacı yoktur.	2
b. Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi, son derece önemli bir derstir.	3
c. Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevi, AB vatandaşı yetiştirmek biçiminde olacaktır.	3
d. Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır.	2
d1. Avrupa vatandaşlığı bilinci, Avrupa ve AB’ne yeni katılan ülkelerin vatandaşları için de yeni bir durumdur.	1
e. Avrupa vatandaşlığı bilinci yaşanarak öğrenilir.	1
f. Sosyal Bilgiler dersi, Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebilir.	5
f1. Ünitelerde Avrupa vatandaşlığı işlenebilir.	1
f2. Programlarda bütünleşme sağlanabilir.	1
f3. AB’nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırmalıdır.	1
f4. Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermelidir.	1
f5. Ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirmelidir.	1
Görüşler Toplamı	39

Görüşlerine başvurulmuş uzmanlardan 7’si bu soruya “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir” yanıtını vermiştir. Aynı uzmanlar böyle düşünme nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuşlardır. Bu uzmanlardan 5’i düşüncelerini “Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir içeriği yoktur” biçiminde dile getirmiştir. Uzmanlardan 3’ü bu görüşünü “Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmaya yönelik bir program değildir” biçiminde ifade etmiştir. Bu uzmanlardan 1’i (Mete) görüşünü “*Şu andaki Sosyal Bilgiler dersi Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmaya yönelik bir program değil... Bu daha çok Türk vatandaşı yetiştirmeye yönelik bir program*” (st. 146-148) biçiminde sürdürmüştür. Bu grupta yer alan başka bir uzman (Gamze) da benzer bir biçimde

düşüncesini “*Şu andakinde Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandıran bilgiler yoktu... Varolan programda tabii ki bu Avrupa Birliği vatandaşlığı diye bir şey yok ki hep Türk vatandaşlığı var... Daha ulusal boyutu görebiliyoruz. Tabii ki uluslararası boyuta çok az bir giriş söz konusu. Daha çok işte tarihsel boyutumuz var coğrafi boyutumuz var. Ama hep Türkiye Türk vatandaşlığı. Türkiye çevresinde düşünülmüş*” (st. 181-194) biçiminde ortaya koymuştur. Aynı konu kapsamında diğer bir uzman (Mualla) ise, görüşünü “*Bu hiç yok bizim programımızda. Zaten Sosyal Bilgiler daha çok milliyetçi yetiştirmeye yönelik bir program. Yani Avrupa vatandaşlığı gibi bir şey yok*” (st. 58-59) biçiminde dile getirmiştir. Soruyu yanıtlayan uzmanlardan 2’si “*Ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeye yöneliktir*” biçiminde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 2’si düşüncelerini “*Avrupa vatandaşlığına yönelik bir amacı yoktur*” biçiminde ifade etmiştir.

Kendileriyle görüşülen uzmanlardan 3’ü bu soruya “*Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi, son derece önemli bir derstir*” biçiminde yanıt vermiştir. Bu uzmanlardan 1’i (Kemal) düşüncesini “*Bundan böyle Birliğin bir üyesi olursak hem bize uygun hem Avrupa’ya uygun Yani Avrupa’da da yaşayabilir orda da yadınmayan, oradaki insanlarla da uyum içinde çalışabilecek, iş yapabilecek, eğitimini sürdürebilecek bireylerin yetiştirilmesi açısından Sosyal Bilgileri çok önemli görüyorum*” (st. 165-168) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 3’ü bu soruyu yanıtlarken “*Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevi, AB vatandaşı yetiştirmek biçiminde olacaktır*” öngörüsünde bulunmuştur. Bu uzmanlardan 1’i (Mete) öngörüsünü “*Türk vatandaşlarının kendilerini Avrupalı hissetmelerini sağlamak aynı zamanda Sosyal Bilgilerin yeni işlevi de bu olacak*” (st. 151-152) biçiminde ortaya koymuştur.

Görüş bildiren uzmanlardan 2’si düşüncelerini “*Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır*” biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1’i bu konuda “*Avrupa vatandaşlığı bilinci, Avrupa ve AB’ye yeni katılan ülkelerin vatandaşları için de yeni bir durumdur*” biçiminde açıklama getirmiştir.

Uzmanlardan 1'i "Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusunu "Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir" biçiminde yanıtlamıştır. Uzmanlardan 5'i "Sosyal Bilgiler dersi, Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebilir" diyerek öneriler getirmiştir. Bu uzmanlardan 1'i öneri olarak "Ünitelerde Avrupa vatandaşlığı işlenebilir" ve "Programlarda bütünleşme sağlanabilir" düşüncelerini dile getirmiştir. Bir diğer uzman ise, "AB'nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırmalıdır" önerisini dile getirmiştir. Bu uzman (Kemal) önerisini "*Eğer Türkiye, AB'nin bir parçası olacaksa siz artık sadece kendi toplumunuzda yaşamayacaksınız. Avrupa'da da yaşayacaksınız. O bakımdan Avrupa'nın bu konudaki veya sizin dışınızdaki Birliğin diğer üyesi ülkelerin eee hukukunu veya davranış biçimlerini, normlarını diyelim kısaca Sosyal Bilgilerin kazandırması lâzım*" (st. 159-162) biçiminde ortaya koymuştur.

"Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermelidir" ve "Ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirmelidir" önerileri 1 uzman tarafından dile getirilmiştir. Aynı uzman (Mualla) düşüncesini "*Ama AB ile bütünleşmesinde belki en önemlisi Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmak. Yani kişinin kendisini Avrupa değil de dünya vatandaşı gibi görmesi gerekiyor. Kendi kültürünü de bilecek ama diğer kültürleri de bilecek ve o kültürlerle de saygı duyacak, tabi ona bağlı olarak hukukun üstünlüğü geliyor, insan hakları geliyor, demokratik yaşam geliyor. Bu çerçeveden çıkması gerekiyor. Belki zaten Avrupa vatandaşlığı bilinci de bu*" (st. 129-134) biçiminde ortaya koymuştur.

Çizelge 11'deki veriler, uzmanların bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği konusunda çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir içeriğinin bulunmaması, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmaya yönelik bir program olmaması, programın ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeye yönelik olması ve Avrupa vatandaşlığına yönelik bir amacının bulunmaması gibi nedenlerle uzmanların tümü Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada işlevsel olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 3'ü hem Türkiye hem de AB'ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin son derece önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlardan 3'ü bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevinin, AB vatandaşları yetiştirmek biçiminde olacağı yönünde öngöründe bulunmuştur. Uzmanlardan 2'si de Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişmenin, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmak olduğunu ortaya koymuştur. Uzmanlar tarafından dile getirilen bir başka görüş ise, Avrupa vatandaşlığı bilincinin yaşanarak öğrenilebileceği yönündedir. Uzmanların tümünün bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığı görüşünü dile getirmelerine karşın önemli bir kısmının bu konuda Sosyal Bilgiler dersini önemli görmeleri dikkat çekicidir.

Görüşleri alınan 5 uzman bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için; dersin AB'nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırması, Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermesi, ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirmesi gerektiği yönünde bir dizi öneride bulunmuştur. Bu yönde uzmanlar tarafından ders kapsamında ünitelerde Avrupa vatandaşlığının işlenebileceği ve programlarda bütünleşme sağlanabileceği yönünde görüşler dile getirilmiştir.

Uzmanların bir kısmı Avrupa vatandaşlığına yönelik bir amacı, içeriği olmayıp ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeye yönelik olduğundan Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmada işlevsel olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Ültanır (2001, ss.958-968) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin milliyetçilik çerçevesinde Türkiye sınırları ile kısıtlanarak Türk vatandaşlığı bağlamında dar çerçevede yapılandırıldığı saptamasında bulunmuştur. Ercan'ın (2001, s.43) yapmış olduğu araştırma sonucunda, Sosyal Bilgiler dersindeki vatandaşlık görev ve sorumluluklarına ilişkin genel amaçların çoğunluğunun öğretmenler tarafından ulusal olarak algılandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların uzmanların görüşünü desteklediği söylenebilir.

Uzmanların bir bölümü hem Türkiye hem de AB'ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgilerin, son derece önemli bir ders olduğunu dile getirmiştir. Osler'in (1998, s.10) yapmış olduğu farklı Avrupa ülkelerini kapsayan ve görüşmeye dayalı olan

araştırmada görüşleri alınan öğrencilerden bir kısmı, Avrupa vatandaşlığı eğitiminde Tarih, Coğrafya ve Psikoloji gibi sosyal bilim alanlarının önemli olduğuna değinmiştir. Türkiye koşulları dikkate alındığında bu alanların ilköğretim düzeyinde bütüncül bir biçimde öğretilmeye çalışıldığı dersin Sosyal Bilgiler olduğu söylenebilir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı eğitiminde önemli olduğu ileri sürülebilir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişmenin Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmak olduğu görüşünü dile getiren uzmanlardan 1'i, Avrupa vatandaşlığı bilincinin Avrupa ve AB'ye yeni katılan ülkelerin vatandaşları için de yeni bir durum olduğunu ileri srmştir. Osler'in (1998, ss.6-8) yapmış olduğu araştırmada görüşleri alınan farklı ülke ğretmen adaylarının bu konuda çelişkili ifadeler kullandıkları belirlenmiştir. Buradan uzmanların belirttiği gibi AB lkeleri vatandaşları için de Avrupa vatandaşlığı bilincinin henüz tam anlaşılmamış bir kavram ya da yeni bir olgu olduğu ileri sürülebilir.

Uzmanların bir kısmı getirmiş oldukları önerilerde Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığının da ötesine geçerek dünya vatandaşlığı bilincini vermesi gerektiğini belirtmiştir. ltanır (2001, ss.973-974) araştırmasının sonunda uzmanların bu önerisine paralel olduğu söylenebilecek şu önerilerde bulunmuştur;

- AB'ye giriş aşamasındaki bir ülke için temel sorunlardan biri vatandaşının çok kültürlü yapıya uyumunun sağlanması olmalıdır.
- Sosyal Bilgiler dersinde yapılacak değişiklikler bağlamında küreselleşmede gerekecek dostluk davranışları ve insancıl yaklaşımlar aktarılmalıdır.
- Tüm dünyayı içerecek bilgiler iletilmeli ve yabancılara karşı hoşgörü geliştirilmelidir.

Osler'in (1998, s.8) yapmış olduğu araştırmada özelikle İsveç'li öğrencilerin küçük bir alan olduğuna inandıkları Batı Avrupa ile sınırlı olması nedeniyle Avrupa vatandaşlığını dar anlamlı buldukları ve dünya vatandaşlığını tercih ettikleri belirlenmiştir. Kendileri ile görüşülen Fransız öğrencilerden bir kısmı benzer görüşler dile getirmiştir.

Büker'in (2001, s.174) ilköğretim okulu üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik olarak yapmış olduğu araştırmasının sonunda ortaya konan bulgu ve önerilerden birkaçının yukarıdaki uzman görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bunlar şöyle sıralanabilir;

- Bu yaşlarda diğer Avrupa ülkelerine yönelik olarak olumsuz önyargıların bulunmaması nedeniyle, küçük yaşlarda yabancı ülkelere yönelik olumlu tutumlar varken eğitim tarafından bunların pekiştirilmesi gerekmektedir. Avrupalılık bilinci bu yolla ilköğretim düzeyinde daha sağlıklı bir biçimde geliştirilebilecektir.
- Araştırmada öğrencilerin ülkeleri doğu ve batı diye ayırdıkları, daha çok batı ülkelere sempati, doğu ülkelere de antipati besledikleri saptanmıştır. Bu durumda ilköğretim öğretmenlerinin uluslararası düzeyde dünyaya açık bir eğitim gerçekleştirmesi gerekmektedir. Böylece, yalnızca Avrupa odaklı bakış açısından uzaklaşmış olacaktır.

Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebileceğini ileri sürmüştür. Osler (1998, ss.12-13) de yapmış olduğu araştırma sonunda Avrupa vatandaşlığı bilincinin geliştirilebilmesi için okul programlarının Avrupa vatandaşlığını geliştirecek biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

3.1.1.6. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına altıncı olarak “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya ilişkin yanıtları ve frekans dağılımları Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12’ye göre, uzmanların çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 6’sı “Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir”, 5’i “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”, 2’si “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulama çok önemlidir”, 1’i “Bu

konuda öğretmen duyarlılığı çok önemlidir”, 4’ü “Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki işlevselliğini artırmak üzere kimi öneriler getirilebilir” biçimindedir.

Çizelge 12
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?	f
a. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.	6
a1. Çevre bilincine yönelik öğeler, işlevsel olarak ortaya konulamamaktadır.	1
a2. Sınav baskısı, çevre bilincinin gelişimine zarar vermektedir.	1
a3. Aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletilmektedir.	1
a4. Problem çözme süreci yaşatılmamaktadır.	1
a5. Özellikle son yıllarda toplumda yeşeren çevre bilincinde kısmen de olsa Sosyal Bilgiler dersinin payı vardır.	1
b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	5
b1. Çevre bilincini geliştirmede Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri önemlidir.	3
b2. Vatandaş yetiştirme görevi bağlamında Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincinin gelişiminde önemlidir.	1
b3. Sorumluluk edindirme görevi, çevre bilinci edindirmede Sosyal Bilgiler dersini önemli kılmaktadır.	1
b4. Çevre bilinci edindirme, Sosyal Bilgiler dersinin önemli amaçlarından biridir.	1
c. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulama çok önemlidir.	2
c1. Sosyal Bilgiler dersinde çevre bağlamında uygulama düzeyine gelinememektedir.	1
d. Bu konuda öğretmen duyarlılığı çok önemlidir.	1
e. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki işlevselliğini artırmak üzere kimi öneriler getirilebilir.	4
e1. Sosyal Bilgiler dersinin uygulamaya dönük olması gerekir.	2
e2. Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebilir.	1
e3. Sosyal Bilgiler dersi çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebilir.	1
e4. Öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	34

Uzmanlardan 6’sı soruya “Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir” biçiminde yanıt vermiş ve bunun nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu yanıtı veren uzmanlardan 1’i düşüncesini “Çevre bilincine yönelik öğeler, işlevsel olarak ortaya konulamamaktadır” biçiminde ifade etmiştir. Aynı uzman (Mehmet) bu düşüncesini

“Böyle ünitelerimiz var. Var da bunlar işlevsel olarak ortaya konulamıyor. Var hedefleri de belirlenmiş. Hatta davranışları da yazılmış. Üniteleri de belirlenmiş. Nasıl işleyeceği de belirlenmiş.”(st. 367-369) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 1’i de yanıtını “Sınav baskısı, çevre bilincinin gelişimine zarar vermektedir”, “Aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletilmektedir”, “Problem çözme süreci yaşatılmamaktadır” gibi nedenlere dayandırmıştır. Aynı uzman (Mete) bu düşüncesini “...tabi burada farklı faktörler de devreye giriyor. İşte sınav baskısıdır, şudur budur derken öğretmen direkt aktarıma dayalı teknikleri kullanarak Sosyal Bilgiler dersini işliyor... Sosyal Bilgilerde problem çözme süreci yaşatılmıyor öğrencilere. Bilgilerin ezberletilmesi şeklinde yer alıyor” (st. 164-168) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka uzman da “Özellikle son yıllarda toplumda yeşeren çevre bilincinde kısmen de olsa Sosyal Bilgiler dersinin payı vardır” düşüncesini dile getirmiştir.

Uzmanlardan 5’i soruyu “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” biçiminde yanıtlamış ve farklı düşüncelerle neden böyle düşündüklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu uzmanlardan 3’ü düşüncelerini “Çevre bilincini geliştirmede Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri önemlidir” biçiminde ifade etmiştir. 1 uzman da “Vatandaş yetiştirme görevi bağlamında Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincinin gelişiminde önemlidir” görüşünü dile getirmiştir. Aynı uzman (Gamze) bu görüşünü “Eee vatandaşı yetiştirmede en temel noktasının Sosyal Bilgilere ait olduğuna inanıyorum bu anlamda. Vatandaşın en temel görevlerinden biri çevre sorunlarına duyarlı olmasıdır zaten” (st. 232-234) biçiminde ortaya koymuştur.

Görüşlerine başvuru uzmanlardan 1’i bu soruya yönelik olarak böyle düşünme nedenlerini “Sorumluluk edindirme görevi, çevre bilinci edindirmede Sosyal Bilgiler dersini önemli kılmaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka uzman ise, “Çevre bilinci edindirme, Sosyal Bilgiler dersinin önemli amaçlarından biridir” biçiminde düşüncesini ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1'i soruya "Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulama çok önemlidir" biçiminde yanıt vermiş ve neden böyle düşündüğünü "Sosyal Bilgiler dersinde çevre bağlamında uygulama düzeyine gelinememektedir" biçiminde ortaya koymuştur. Aynı uzman (Mete) bu düşüncesini "*Sosyal Bilgilerde duyuşsal ve bilişsel alan hep devrededir ama nedense bu alanlarda ikinci basamaktan öteye çıkılmaz. Yani bilişsel alanda da kavrama düzeyine ancak çıkılır. Üniversiteyi bitirirsiniz yine kavrama düzeyinde kalır. Dolayısıyla, kavrama düzeyinde olan bir çocuk eğer Bloom'un dilinden konuşacaksa çevre sorunlarına çokta duyarlı biri haline gelmez, ancak o sorunu kendi yaşadığında duyarlı hale gelir diye düşünüyorum ben*" (st. 176-182) biçiminde ifade etmiştir.

Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir? sorusunu 1 uzman "*Bu konuda öğretmen duyarlılığı çok önemlidir*" biçiminde yanıtlamıştır. Aynı uzman (Mete) düşüncesini "*Programında bu konulara yer veriliyor. Yine öğretmen faktörü belki devrede olabilir. Çevre sorunları ile ilgili öğretmen duyarlı ise, ve öğrencilere bir şekilde gözlemler yaptırıyorsa ki Sosyal Bilgiler programının böyle bir esnekliği var esasında...*" (st. 161-163) biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 4'ü "Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki işlevselliğini artırmak üzere kimi öneriler getirilebilir" ifadesini kullanarak bu konuda yapılması gerekenlerle ilgili önerilerini sıralamıştır. Görüş bildiren 2 uzman bu konuya ilişkin olarak düşüncelerini "Sosyal Bilgiler dersinin uygulamaya dönük olması gerekir" biçiminde ifade etmiştir. Öneri getiren uzmanlardan 1'i düşüncesini "Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı yurttaşlar yetiştirilebilir" biçiminde ortaya koymuştur. Aynı uzman (Gamze) bu düşüncesini "*Ve bizim nasıl davranmamız gerektiğine dair örnekler gösterilerek, incelemeler yaptırılarak çok rahatlıkla eğitilebilir çevre sorunlarına duyarlı vatandaş. Ancak bunun da yeri Sosyal Bilgiler. Ve aynı zamanda da Sosyal Bilgiler ile tabii ki Fen Bilgisinin bütünleşmesi*" (st. 218-223) biçiminde dile getirmiştir.

Bir başka uzman, “Sosyal Bilgiler dersi çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebilir” görüşünü ortaya koymuştur. “Öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmelidir” önerisi de bir uzman tarafından dile getirilmiştir. Aynı uzman (Kemal) bu düşüncesini “*Hatta bir kısım konularda özellikle öğretmen yetiştirme programlarımızda bunun tedbirleri üzerinde durmamız eee gerekir. Çünkü biz bu konuları çok fazla ciddi olarak da ele almıyoruz*” (st. 210-212) biçiminde ortaya koymuştur.

Çizelge 12’deki veriler incelendiğinde uzmanların çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 6’sı; çevre bilincine yönelik öğelerin, işlevsel olarak ortaya konulamaması, sınav baskısının çevre bilincinin gelişimine zarar vermesi, aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletilmesi, problem çözme sürecinin yaşatılmaması ve özellikle son yıllarda toplumda yeşeren çevre bilincinde kısmen de olsa Sosyal Bilgiler dersinin payının bulunması gibi nedenlerle çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 5’i; çevre bilincini geliştirmede Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin önemli olması, vatandaş yetiştirme ve sorumluluk edindirme görevlerinin bulunması, çevre bilinci edindirmenin Sosyal Bilgiler dersinin önemli amaçları arasında yer alması nedenleriyle çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir.

Uzmanlardan 2’si, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulamanın çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Bu uzmanlardan 1’i, Sosyal Bilgiler dersinde çevre bağlamında uygulama düzeyine gelemediğini belirtmiştir. Uzmanlar tarafından bu konuya ilişkin olarak ortaya konan görüşlerden biri de çevre konusunda öğretmen duyarlılığının çok önemli olduğu yönündedir.

Uzmanların tümüne yakını, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersini kısmen işlevsel bulmakla birlikte aynı zamanda uzmanların

önemli bir kısmı dersi bu anlamda önemli bulmuştur. Bu bağlamda uzmanların çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine olumlu baktıkları söylenebilir.

Kendileri ile görüşme yapılan 4 uzman, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak üzere; Sosyal Bilgiler dersinin uygulamaya dönük olması, çocuklara sorumluluk yüklenmesi, öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmesi gerektiği gibi öneriler dile getirmiştir. Uzmanların bir kısmına göre Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebilir.

Yapılan araştırmada uzmanların bir kısmı Sosyal Bilgiler dersinde çevreye ilişkin öğeler bulunduğu ancak bunların işlevsel olarak ortaya konulmadığı yönünde görüşler ortaya koymuştur. Ültanır (2001, ss.961-967) araştırmasında Sosyal Bilgiler programındaki çevreye ilişkin öğelerde bir netlik olmadığını belirtmiştir.

Uzmanlardan 1'i aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletildiği ve problem çözme süreci yaşatılmadığı için Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada kısmen işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Köken (2002, s.61) yapmış olduğu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretiminde problem çözme yönteminin göz ardı edildiğini belirtmiştir. Problem çözme sürecinin yaşatılmamasının nedenini, kimi uzmanlar gibi Köken de programın yükü ve sınav baskısına dayandırmıştır. Deveci (2003, s.73) araştırmasının sonunda Sosyal Bilgiler dersinde probleme dayalı öğrenmeden yararlanıldığında öğrencilerin derse ilişkin olumlu tutumlar geliştirdiği, akademik başarılarının yükseldiği ve bilgileri hatırlama düzeylerinin arttığı sonuçlarına yer vermiştir. Bu sonuçların araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırma bağlamında kimi uzmanlar çevre bilincini geliştirmede Sosyal Bilgiler dersini daha işlevsel kılabilmek için uygulamaya ağırlık verilmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Ültanır (2001, s.974) araştırmasının sonunda çevre bağlamında yalnızca

bilgi aktarılmaması gezi-gözlem ve proje çalışmaları ile uygulamaya dönük çalışmalar yapılması gerektiği önerisinde bulunmuştur.

3.1.1.7. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli Olan Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına yedinci olarak “Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması hakkında görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya ilişkin yanıtları ve frekans dağılımları Çizelge 13’te verilmiştir.

Çizelge 13

Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması hakkında görüşleriniz nelerdir?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır.	6
a1. Devletçilik anlayışı egemendir.	3
a2. Ailelerin davranışları rekabetçi bireyler yetiştirilmesini engellemektedir.	1
a3. Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiyle ilgisi yoktur.	1
a4. Rekabetçilik, girişimcilik öğretilmemektedir.	1
b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	3
c. Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır.	2
c1. Rekabet yalnızca tanılanmakta ancak, girişimcilik bulunmamaktadır.	2
d. Bu konuda öğretmenlerin yaklaşımı çok önemlidir.	1
e. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabilmesi için kimi öneriler getirilebilir.	5
e1. Rekabet yaşayarak öğretilmelidir.	4
e2. Devletçi anlayış, girişimcilik yönünde değiştirilmelidir.	1
e3. Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir.	1
e4. Sosyal Bilgiler dersi bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmelidir.	1
Görüşler Toplamı	32

Çizelge 13'e göre, uzmanların piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmasına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 6'sı "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır", 3'ü "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir", 2'si "Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır", 1'i "Bu konuda öğretmenlerin yaklaşımı çok önemlidir", 5'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabilmesi için kimi öneriler getirilebilir" biçimindedir.

Uzmanlardan 6'sı soruya "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır" yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu düşüncede olan uzmanlardan 3'ü "Devletçilik anlayışı egemendir" görüşünde birleşmişlerdir. 1 uzman da görüşünü "Ailelerin davranışları rekabetçi bireyler yetiştirilmesini engellemektedir" biçiminde ifade etmiştir. Bir başka uzman ise, görüşlerini "Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiyle ilgisi yoktur" ve "Rekabetçilik, girişimcilik öğretilmemektedir" biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 3'ü soruyu "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir" görüşünü ifade ederek yanıtlamıştır. Uzmanlardan 2'si bu soruya verdikleri "Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır" biçimindeki yanıtın nedenini "Rekabet yalnızca tanılanmakta ancak, girişimcilik bulunmamaktadır" düşüncesi ile açıklamıştır.

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarından 1'i soruya "Bu konuda öğretmenlerin yaklaşımı çok önemlidir" biçiminde yanıt vermiştir. Aynı uzman (Mete) bu konudaki düşüncesini *"...yine öğretmenin rolü burada devrede. Açıp kitaptan okunuyorsa üretim-tüketim ilişkisi, arz-talep ilişkisi çünkü bunlar Sosyal Bilgiler kitaplarında mevcut olan bilgilerdir. Öğrencilerinin pek çoğunun belki de anlamadığı kavramlardır. Dolayısıyla rekabetçi bireylerin yetiştirilmesi pek de mümkün olmaz. Ama yöntemi öğretmen belirlerse veya daha esnek bir program olursa, daha çok zaman ayrılırsa, öğrenci doğrudan ekonominin içerisine girebilirse, yani katkı sağlayabilirse, pazarı gözlemleyebilirse, bir yerde kısa bir süre çalışabilirse, toplum hizmeti yapabilirse vs.*

gibi bir takım etkinliklerde bulunabilirse eğer rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin katkısı olabilir” (st. 190-198) biçiminde dile getirmiştir.

Kendileriyle görüşme yapılan uzmanlardan 5’i “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabilmesi için kimi öneriler getirilebilir” diyerek önerilerini sıralamıştır. Bu uzmanlardan 4’ü “Rekabet yaşayarak öğretilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Bu uzmanlardan 1’i (Alp) düşüncesini “...kuramsal olmaması derslerin, olabildiğince çocukların bilgiyi kendilerinin oluşturmalarına, o bilgilerden başka bilgiler yeni bilgiler meydana getirmelerine ve ayrıca onları da yaşama geçirecek şekilde programın düzenlenmesi gerekir” (st.216-218) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka uzman (Gamze) ise, bu konudaki görüşünü “Yine burada uygulamalı bir eğitimin verilmesi gerekiyor. Yaşamla iç içe olabilir meselâ iş dünyası ile ilişkili bir şekilde. Yani çocuğun piyasa ekonomisini tanıyacağı şekilde. Hatta kendi bulunduğu ortamda rekabet yaratılacak ortamlar oluşturulabilir. Bir takım projelerle falan bu yapılabilir diye düşünüyorum” (st. 246-250) biçiminde ifade etmiştir.

Uzmanlardan 1’i “Devletçi anlayış, girişimcilik yönünde değiştirilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Aynı uzman (Alp) bu görüşünü “Ama geçmiş dönemdeki programa baktığımızda tabi karma ekonominin getirdiği bir yaklaşım söz konusu, özellikle içerik ve amaçlar açısından.... Dolayısıyla da çocuğun kafasında devletçilik çok önemli bir yer oluşturuyordu. Şimdi yeni ekonomik yaklaşım, yeni yöneliş ise, serbest piyasaya açık, o serbest piyasanın gereklerini yerine getirebilecek rekabete açık bireyler şeklinde. Tabi Türkiye’de programın buna göre düzenlenmesi lâzım. Çok önemli bir rolü olabilir Sosyal Bilgiler öğretiminin” (st. 207-214) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka uzman da, “Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir” düşüncesini ifade etmiştir. Uzmanlardan 1’i tarafından dile getirilen son öneri de “Sosyal Bilgiler dersi bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmelidir” biçiminde olmuştur.

Çizelge 13’teki veriler incelendiğinde, uzmanların piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 6’sı;

devletçilik anlayışının egemen olması, ailelerin davranışlarının rekabetçi bireyler yetiştirilmesini engellemesi, Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiyle ilgisinin bulunmaması, rekabetçilik ve girişimciliğin öğretilmemesi gibi nedenlerle piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 3'ü ise, piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Görüşlerine başvurulmuş 2 uzman rekabet yalnızca tanılandığı ancak, girişimcilik bulunmadığı için Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlandığı görüşünü ifade etmiştir. Uzmanlar tarafından dile getirilen görüşlerden biri de bu konuda öğretmenlerin yaklaşımının çok önemli olduğu yönündedir.

Uzmanların tümüne yakını, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamadığını dile getirmesine karşın önemli bir kısmı, dersin bu konuda önemli olduğunu vurgulamıştır. Kendileri ile görüşme yapılan 5 uzman piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabilmesi için; rekabetin yaşatılarak öğretilmesi, devletçi anlayışın girişimcilik yönünde değiştirilmesi, Sosyal Bilgiler dersinin bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmesi gerektiği yönünde bir dizi öneri dile getirmiştir. Bu uzmanlara göre, Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir.

3.1.1.8. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilme ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilme İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarına görüşmeler sırasında son olarak “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilme ya da işlevsellik düzeyini artırabilme için neler yapılmasını öneriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Uzmanların bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 14'te görülmektedir.

Çizelge 14
Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilmek ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilmek İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.	7
a1. Program AB ölçütlerine göre yeniden yapılandırılmalıdır.	5
a2. Program temalarla örüntülenebilir.	2
a3. Programın bilgi düzeyi en aza indirilmeli, uygulamaya ağırlık verilmelidir.	1
a4. Programda davranışlar işe vuruk duruma getirilmelidir.	1
a5. AB ülkeleri ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin amaçları örtüştürülmelidir.	1
a6. Sarmal program anlayışı benimsenmelidir.	1
a7. Programda üst düzey yaşam ve düşünme becerilerine yer verilmelidir.	1
a8. Program daha zenginleştirilmelidir.	1
a9. Program tüm sosyal bilimleri kapsamalıdır.	1
a10. Avrupa ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersi içerikleri örtüştürülmelidir.	1
a11. Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa kurumlarına yer verilmelidir.	1
a12. Sosyal Bilgiler dersinde Türkiye dışındaki ülkeler de tanıtılmalıdır.	1
a13. Sosyal Bilgiler dersinde farklı kültür, yaşam tarzı ve sosyal içeriğe yer verilmelidir.	1
a14. Sosyal Bilgiler içeriği AB bütünleşmesi bağlamında düzenlenmelidir.	1
b. Eğitim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi gereklidir.	3
b1. AB’ye uyum sürecinde öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlilikleri artırılmalıdır.	1
b2. Ders kitapları değiştirilmeli, etkinlik ve ölçme değerlendirme kılavuzlarıyla zenginleştirilmelidir.	1
b3. Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye göre tasarlanmalıdır.	1
c. AB’de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmelidir.	3
d. AB’ye uyum için öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir.	2
e. Öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir.	2
e1. Eğitim durumları AB ile bütünleşmeye göre uyarlanmalıdır.	1
f. Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı, felsefesi analiz edilmelidir.	2
g. Yöneticiler eğitilmelidir.	1
ğ. Kamuoyu desteği alınmalıdır.	1
h. Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir.	1
ı. Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir.	1

Çizelge 14 (Devamı)

i. Sosyal Bilgiler dersi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır.	1
j. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık vermek gerekmektedir.	1
k. Türkiye'deki değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	52

Çizelge 14'e göre, uzmanların Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için yapmış oldukları öneriler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 7'si "Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir", 3'ü "Öğretim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi gereklidir", 3'ü "AB'de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmelidir", 2'si "AB'ye uyum için öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir", 2'si "Öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir", 2'si "Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı, felsefesi analiz edilmelidir", 1'i "Yöneticiler eğitilmelidir", 1'i "Kamuoyu desteği alınmalıdır", 1'i "Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir", 1'i "Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir", 1'i "Sosyal Bilgiler dersi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır", 1'i "Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık vermek gerekmektedir", 1'i "Türkiye'deki değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir" biçimindedir.

Uzmanlardan 7'si bu soruya "Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir" biçiminde yanıt vermiştir. Aynı uzmanlardan 5'i "Program AB ölçütlerine göre yeniden yapılandırılmalıdır" düşüncesini ortaya koymuştur. Bu uzmanlardan 1'i (Kemal) düşüncesini "*Sosyal Bilgileri de bu çerçevede düşünmek gerekir. Öyle olunca da Sosyal Bilgilerin amaçlarından başlayarak içeriği olmak üzere, ve geleneksel olarak kullandığımız öğretim süreçleri işte ders anlatması öğretim yöntemleri sınıf ortamları, sınıf dizaynları, düzenleri, kullandığınız araç gereçler, değerlendirme şekilleri... Bunları yeni baştan gözden geçirmemiz lâzım*" (st. 324-328) biçiminde ifade etmiştir. Aynı grupta yer alan bir diğer uzman (Mete) ise, düşüncesini, "*Dün AB ile bütünleşme*

sürecinde AB ülkelerinde yer alan Sosyal Bilgiler dersinin içerikleri ile, amaçları ile Türkiye’de yer alan Sosyal Bilgiler dersinin amaç ve içeriklerinin örtüşmesi benzeşmesi yakın olması gerekiyor. Çünkü bir Avrupa vatandaşı bilincinin oluşturulması gerekiyor. Doğaldır ki o zaman programların da birbirine çok yakın olması gerekiyor. Yerelliğin ön plana çıkması gerekiyor, işte Avrupa’nın çeşitli bölgelerindeki yerel kimliklerin Türkiye’ye tanıtılması gerekiyor. Avrupa’nın kurum ve kuruluşlarının işleyişinin programın konusu olarak yer alması gerekiyor” (st. 207-215) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 2’si “Program temalarla örüntülenebilir” biçiminde bir öneri getirmiştir. Uzmanlardan 1’i “Programın bilgi düzeyi en aza indirilmeli uygulamaya ağırlık verilmelidir” ve “Programda davranışlar işe vuruk duruma getirilmelidir” görüşlerini dile getirmiştir. Uzmanlardan 1’i, görüşünü “AB ülkeleri ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin amaçları örtüştürülmelidir” biçiminde ortaya koymuştur. Görüşlerine başvuru alan 1 uzman ise, bu konuya ilişkin olarak “Sarmal program anlayışı benimsenmelidir”, “Programda üst düzey yaşam ve düşünme becerilerine yer verilmelidir” ve “Program daha zenginleştirilmelidir” görüşlerini ifade etmiştir. Görüş bildiren uzmanlardan 1’i ise, “Program tüm sosyal bilimleri kapsamalıdır” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 1’i bu konudaki düşüncelerini, “Avrupa ve Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersi içerikleri örtüştürülmelidir”, “Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa kurumlarına yer verilmelidir”, “Sosyal Bilgiler dersinde Türkiye dışındaki ülkeler de tanıtılmalıdır” biçiminde ifade etmiştir. Bir diğer uzman ise, “Sosyal Bilgiler dersinde farklı kültür, yaşam tarzı ve sosyal içeriğe yer verilmelidir”, “Sosyal Bilgiler içeriği AB bütünleşmesi bağlamında düzenlenmelidir” biçiminde önerilerde bulunmuştur.

Bu konuda görüş belirten uzmanlardan 3’ü önerilerini “Eğitim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi gereklidir” biçiminde dile getirmiştir. Aynı uzmanlardan 1’i “AB’ye uyum sürecinde öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlilikleri artırılmalıdır” biçiminde bir öneri getirmiştir. Aynı uzman (Kemal) önerisini “...enformasyon iletişim teknolojileri sadece sosyal bilimlerde değil, birçok alanda bize yeni kapılar açıyor. Artı, bugün inanamayacağınız kadar çok kaynağa sınıf ortamından ulaşmak mümkün. İnternet işte bunun tipik bir şeyi. Bugün internet biliyorsunuz dünyanın en zengin kütüphanesi. Eee o bakımdan farklı

kültürleri tanımak için bugün geçmişle kıyaslanmayacak kadar çok imkân var. Ne bileyim eskiden bir atlasınız olmazsa dersi işlemekte zorluk çekerdiniz. Ama bugün eee bırakın atlasları noktasal bir yeri bile uydulardan izlemeniz mümkün... O zaman e-devlet projeleriyle ya da e-europe dediğimiz Avrupa projeleri ile ya da başka ülkelerde olan şeylerle artık internetten her türlü özellikle Sosyal Bilgiler sosyal içeriklere insanların yaşam tarzına insanların konuştukları dillere, dillerin öğrenilmesine kadar pek çok şey mümkün. Bu bakımdan eee içerik yanında bu teknolojileri de kullanarak öğrencilere öğretmemiz bu teknolojileri kullanmayı öğretmemiz son derece önemli” (st. 330-344) biçiminde ifade etmiştir. Başka bir uzman da, araç gereç kullanımına ilişkin olarak “Ders kitapları değiştirilmeli, etkinlik ve ölçme değerlendirme kılavuzlarıyla zenginleştirilmelidir” düşüncesini dile getirmiştir. Uzmanların araç-gereç konusundaki son önerisi, “Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye göre tasarlanmalıdır” biçiminde olmuştur.

Uzmanlardan 3’ü bu soruyu “AB’de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmelidir” önerisini dile getirerek yanıtlamıştır. Bu uzmanlardan 1’i (Mehmet) önerisini “Yani uygulamalı dersler yapılması lâzım. Çocukların hepsi en az uygulama düzeyine getirilmesi lâzım. Halbuki bizim programımızda çok fazla bilgi düzeyinde hedef var. Oysa bilgi düzeyindeki hedefleri en aza indirmek kavrama ve uygulama özellikle uygulamaya ağırlık vermek. Analiz sentez de yapabilirler. Değerlendirme de yapılabilir. Ağırlığı uygulamaya vermek zorundayız. Bizim Sosyal Bilgiler dersi büyük oranda ezbere dayalıdır. Bilgi düzeyindedir. Soruların büyük bir çoğunluğu bilgi düzeyindedir. Bütün sınavlarda bilgi düzeyinde sorular ağırlıklıdır. Neticede sistem bilgi düzeyinin üzerine inşa edildiği sürece Sosyal Bilgiler dersinin asıl hedefi olan uygulamaya ulaşmak çok zor olur” (st. 531-541) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 2’si soruyu “AB’ye uyum için öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu uzmanlardan 1’i (Alp) önerisini “Programın iyi olması iyi bir eğitimin olması için gerek ve yeter şart değil. Peki ne olacak o halde? Burada bir öğretmenin iyi yetiştirilmesi lâzım. Şu anki eğitim fakültelerimizde öğretmen yetiştirenlerin bir kısmının da bu anlayışa sahip olduğunu düşünmüyorum... Ha mevcut öğretmenliğe giriş sınavı da bunu biraz daha teşvik

ediyor... Genel olarak eğitim fakültelerinde kontenjanın makul seviyeye indirilmesi lâzım. Bugünkü sistemde bu da olmaz... Şimdi onun dışında tabii iş başındaki öğretmeni de iyi yetiştirmek lâzım. Şimdi bizim gönderdiklerimiz bir süre sonra o iş başındakilere benziyorlar. Çünkü onları model öğretmen olarak görüyorlar. Bu çok önemli bir sorun aslında... çağdaş anlayışları sınıfına taşımaya çalışan öğretmenler itelenebiliyor. Dolayısıyla eğitim yöneticisinin ve iş başındaki öğretmenin de eğitilmesi gerekiyor” (st. 251-261) biçiminde dile getirmiştir.

Kendileriyle görüşülen uzmanlardan 2’si soruyu “Öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu uzmanlardan 1’i (Gamze) önerisini “Yeni yaklaşımların esas alınması gerekiyor. Bunlardan da meselâ en temelde ne geliyor? Konstruktivizm gibi çoklu zekâ gibi, işbirlikli öğrenme gibi yani öğrenciyi etkin hale getirebilecek bu mevcut yaklaşımlardan hareket edilerek programın uygulanması gerekiyor. Artık şu nedir bu nedir değil de şöyle durumda neler yapılabilir? Tarihsel doğrultuda böyle bir durumda neler yapılabilirdi? Neden böyle oldu? Gibi sorgulayan eleştiren, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, araştırma, teknolojiyi etkili ve düzgün kullanma, dilini etkili ve düzgün kullanma gibi girişimcilik gibi” (st. 275-283) biçiminde dile getirmiştir. Diğer uzman da bu konuda “Eğitim durumları AB ile bütünleşmeye göre uyarlanmalıdır” önerisinde bulunmuştur.

Uzmanlardan 2’si tarafından Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek amacıyla “Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı, felsefesi analiz edilmelidir” biçiminde bir öneri getirilmiştir. Bu uzmanlardan 1’i (Kemal) önerisini “Şimdi bir defa yeni baştan Türk toplumunun AB içindeki yeri ve AB’nin değerler sistemini yaşam tarzını felsefesini analiz etmemiz lâzım. Bunları eğitim sistemimizin genel hedefleri ile uyuştur duruma getirmemiz lâzım. Bu amaçları bu şekilde değiştirdikten sonra zaten derslerin amaçlarının da buna göre değişmesi lâzım. Sosyal Bilgileri de bu çerçevede düşünmek gerekir” (st. 318-324) biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1’i “Yöneticiler eğitilmelidir”, “Kamuoyu desteği alınmalıdır”, “Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir” biçimindeki önerilerle bu soruya yanıt

vermiştir. Aynı uzman (Alp) önerisini “Eğitim yöneticisinin ve iş başındaki öğretmenin de eğitilmesi gerekiyor. Yani bu bir kültürlenme ancak belli bir süreç içerisinde gerçekleşebilir. Eee tabii kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerekiyor. Kamuoyu buna açık gibi görünüyor şu anda. Yani çok farklı kesimlerden Bakanlığın yaptığı çalışmalara çok olumlu destek var. Ama bu desteğin hakikaten harcanmaması lâzım. İyi kullanılması lâzım. Önemli bir gelişme bu önemli bir süreç. Kamuoyu deyince ana baba da burada söz konusu. Meselâ batıda 1930’larda yeniden yapılandırılmacılığa dayalı uygulamalara şiddetli tepkilerin önemli bir kısmı ana-babalardan gelmişti. Çünkü çocuklarımız az şey öğreniyor. Siz çocuklarımıza boş şeyler öğretiyorsunuz filan gibi tepkiler gelmişti. Bu Türkiye’de de gözlemlediğim bir durum. Yani yeni öğretim uygulamalarını deneyen özel okullardaki velilerin ben bu tür tepkiler verdiğini gözlemlemiştim. Dolayısıyla da Eee Anne-baba eğitimi de çok önemli” (st. 261-277) biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 1’i bu soruyu “Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir” biçiminde yanıtlamıştır. Aynı uzman (Mualla) bu konuya ilişkin önerisini “Kişinin kendisini Avrupa değil de dünya vatandaşı gibi görmesi gerekiyor. Kendi kültürünü de bilecek ama diğer kültürleri de bilecek ve o kültürlere de saygı duyacak, tabii ona bağlı olarak hukukun üstünlüğü geliyor, insan hakları geliyor, demokratik yaşam geliyor. Bu çerçeveden çıkması gerekiyor. Belki zaten Avrupa vatandaşlığı bilinci de bu. Avrupalılar bizi onun için istemiyorlar. Demokratik değilsiniz diyorlar, insan haklarını ihlâl ediyorsunuz diyorlar” (st. 129-136) biçiminde dile getirmiştir. Bu uzman bir başka önerisini ise, “Sosyal Bilgiler dersi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır” biçiminde ortaya koymuştur. Görüş alınan uzmanlardan 1’i bu konudaki önerilerini “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık vermek gerekmektedir” ve “Türkiye’deki değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir” biçiminde sıralamıştır.

Çizelge 14’teki veriler incelendiğinde uzmanların Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için çeşitli öneriler getirdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanların tümü, Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesinin gerekliliği yönünde görüş

bildirmiştir. Uzmanlardan 3'ü, eğitim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi ve AB'de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmesi önerilerinde birleşmiştir. Görüş bildiren 2 uzman da AB'ye uyum için öğretmenlerin donanımlı bir biçimde yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Öneri getiren 2 uzman öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Uzmanlardan 2'si Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı ve felsefesinin analiz edilmesi önerisini getirmiştir.

Uzmanlar tarafından dile getirilen öneriler arasında; yöneticilerin eğitilmesi, kamuoyu desteğinin alınması, aile desteği ve eğitiminin gerçekleştirilmesi vardır. Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerektiği önerisi üzerinde durmuştur. Uzmanlardan biri Sosyal Bilgilerin bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitim sisteminin çok önemli bir parçası olan Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık verilmesi gerektiği yönündeki öneri de dersin bu konudaki önemini ortaya çıkarmıştır. Uzmanlar tarafından ileri sürülen bir başka öneri ise, Türkiye'deki değerlendirme anlayışının kökten değiştirilmesi gerektiği yönünde olmuştur. Bu önerilere göre, uzmanların Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için, programın amaçlarından değerlendirilmesine, aile desteğinden kamuoyu desteğinin sağlanmasına değin bir dizi önerinin yerine getirilmesi gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

Araştırma bağlamında kimi uzmanlar AB ile bütünleşme sürecine yönelik olarak Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Gültekin (1998, s.104) çalışmasında dünyada ve Türkiye'de yaşanan hızlı değişme ve gelişmelerin toplumsal yaşam koşullarını da değiştirdiğini, bunun da toplumun eğitimden beklentilerini artırdığını ve çeşitlendirdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada yazar tarafından eğitim programlarının da bu değişime uyarlanarak geliştirilmesi gerekliliğinden söz edilmiştir. Kısakürek'e (1987, s.6) göre, hiçbir Sosyal Bilgiler programı bulunduğu toplum ve kültürün istemlerini dikkate almaksızın etkili olamaz. Çevreden etkilenmekte

olan Türk toplumunun beklentilerinde de son yıllarda değişim yaşıandığı gözlenmektedir.

Ültanır (2001, s.973) yapmış olduğu araştırma sonucunda AB ile bütünleşme kapsamında Sosyal Bilgiler ders programında önemli eksiklikler olduğunu saptamıştır. Araştırmacı bu saptama doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersinde kimi değişiklikler yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Akpınar ve Turan (2004, s.393) araştırmalarında ilköğretim öğretmenlerinin ilköğretim programlarının demokrasi ve insan hakları bakımından AB ile uyumlu bir duruma getirilmesi yönünde görüş belirttiklerini ortaya koymuşlardır. Araştırma çerçevesinde görüşüne başvuru olan kimi uzmanlar gibi Ültanır (2001, s.973) da Sosyal Bilgiler ders içeriğinde farklı kültürleri tanıtarak AB ile bütünleşmeye gençleri hazırlayacak biçimde değişiklikler yapılması gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuştur.

Alkan (2003, ss.51-55) çalışmasında AB'nin üye ve aday ülkelerden en önemli beklentilerinden birinin eğitim programlarında Avrupa boyutunun oluşturulması olduğunu ifade etmiştir. Alkan yüksek öğretimin her alanında AB'ye ilişkin dersler verilemeyeceğini; bu nedenle, Türk öğrencilerinin erken yaşlardan başlayarak ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinden önce öğrenci değişim programlarına başlanması nedeniyle öğrencilerin bu konuda erken yaşlardaki eğitiminin son derece önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Alkan (2003, s.53) aynı çalışmasında, araştırmada kimi uzmanların belirtmiş olduğu gibi ders kitaplarının AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi gerekliliği bağlamında programın temalarla örüntülenebileceğini dile getirmiştir. Kısakürek'e göre (1987, s.14) program içeriği seçilirken ilk yapılması gereken iş tema belirlemektir. Temalar belli bir sınıf düzeyinde bir yıllık çalışma için değişkenler ortaya koyarlar. Açık ve bilimsel açıdan savunulabilir olduğu sürece Sosyal Bilgiler dersinde çok çeşitli temalar ele alınabilir.

Uzmanların bir bölümü, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersi amaçları ile örtüştürülmesi gerekliliğinden söz etmiştir. Aslan ve Gökaya (2004, s.233) araştırmalarında AB'ye uyum sürecinde Sosyal Bilgiler dersi genel amaçlarının yeniden belirlenmek yoluyla uyumunun sağlanması gerekliliğini dile getirmişlerdir.

Araştırma sürecinde uzmanların bir kısmı öğretmenlerin AB'yi tanımadıklarını belirttikten sonra AB'ye uyum için öğretmenlerin donanımlı bir biçimde yetiştirilmeleri gerektiği önerisinde bulunmuştur. Gültekin (2002, s.50) çalışmasında devletlerin eğitim politikalarını uygulayan öğretmenlerin çok önemli olan bu sorumlulukları yerine getirebilmeleri için oldukça iyi yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Devletlerin politik ideolojilerini bireye kazandırma sorumluluğu taşıyan Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde öğretmenlerin daha önemli bir konuma geldikleri söylenebilir. Son yıllarda Türkiye'nin diğer politikalarında olduğu gibi eğitim politikalarını belirleyen en önemli etmenlerden birinin AB olduğu da dikkate alınırca bunların uygulanmasında öğretmenlerin bir kat daha önemli duruma geldikleri ileri sürülebilir. Ayrıca, AB düzeyinde uygulama ve uygulamanın içindeki bireylerin daha önemli görüldükleri bilinmektedir. Aslan ve Gökaya (2004, s.242) yapmış oldukları araştırmada da öğretmen adaylarının AB hakkında fazla bilgiye sahip olmadığını belirtip uzmanlar tarafından öğretmenlerin eğitilmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Osler de (1998, s.13) araştırmasının sonunda Avrupa vatandaşlığı için öğretmen eğitimindeki başarının, Danimarka'daki eğitimde demokrasi uygulamaları örneğinde olduğu gibi demokrasi ve insan haklarının ders içeriklerinde yer alması ve uluslararası işbirliği ile ortaklıklarının geliştirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Demirel (2004, s.3) çalışmasında Türkiye'nin AB ile bütünleşmeyi amaçladığını belirttikten sonra bu durumda öğretmenlerin AB ülkelerinden birinde görev yapacak nitelikte olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin bir an önce uluslararası standartlarda öğretmen yetiştirmesi gerektiğini dile getirmiştir. Akpınar ve Turan (2004, s.389) ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi eğitimi konusunda eğitim gereksinimi olduklarını belirttikten sonra AB eğitim programları çerçevesinde AB ülkelerine uygulamaları gözlemek üzere gönderilmelerinin yararlı olacağını ifade etmişlerdir.

Kimi uzmanlar AB'ye uyum sürecinde öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterliliklerinin artırılması gerektiği önerisini dile getirmiştir. Yaşar, Odabaşı ve Namlu (1997, s.9) yapmış oldukları araştırma sonunda, öğretmenlerin tanımama, kullanmayı bilmeme gibi nedenlerle öğretme-öğrenme süreçlerinde araç-gereçleri kullanmadıkları sonucuna ulaşmış ve bu konuda hizmetiçi eğitime alınmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Uzmanların bir kısmı eğitim durumlarının AB ile bütünleşmeye göre uyarlanması bağlamında öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ültanır (2001, s.974) da araştırması sonunda bu uzmanları destekler biçimde Sosyal Bilgiler dersinde yeni öğretim yaklaşımlarına yer verilmesi gerektiği önerisini ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1'i Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde yöneticilerin eğitilmesi ve kamuoyu desteğinin alınmasının önemine değinmiştir. Osler (1998, s.12) araştırmasının sonunda Bell'e (1991) dayanarak aktardığına göre, kültürlerarası bir eğitim olan Avrupa vatandaşlığı eğitiminin gerekleri arasında öğretmen yetiştiren eğitimciler, eğitim yöneticileri, politikacılar ve öğretmenler arasında kurulacak sağlıklı işbirliği yatmaktadır. Bu çalışmada öğretmenlerin yapacakları eylem araştırmalarının sonuçlarını değerlendirerek yaymanın olumlu katkısı olacağı belirtilmiştir. Akpınar ve Turan (2004, s.393) yapmış oldukları çalışmada ilköğretim öğretmenlerinin, kendileri yanı sıra okul yöneticilerinin de demokrasi ve insan hakları alanında geliştirilmesi gerektiği görüşünde birleştiklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada demokrasi eğitiminde ailelerle birlikte sivil örgütlerle de işbirliği yapılması gereği ortaya konulmuştur.

Uzmanların bir bölümü, Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerektiğini belirtmiştir. Nas (2000, s.255) çalışmasında önyargının erken yaşlarda öğrenildiği için bireyin geleceğini olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkileyebildiğini belirtmiştir. Öyle ki, yetişkinlik döneminde insanlar bunların yanlış olduğunu öğrenseler bile tam anlamıyla değiştirememektedirler. Büker'in (2001, s.174) Almanya'da yapmış olduğu çalışmada ilköğretim öğrencilerinin ülkeleri doğu-batı diye ayırarak doğu ülkelerine antipati

beslediklerini ortaya koymuştur. Araştırmaya göre küçük yaşlarda olumsuz önyargılar oluşmadan önlenebilir ve bunun için Avrupa'yı da aşan tüm dünyaya açık bir eğitim gerçekleştirilmelidir. Barth ve Demirtaş'a (1997a, s.1.9) göre de ilköğretim düzeyinde vatandaşlığa ilişkin birçok tutum ve değer olumsuzları gelişmeden daha sağlıklı bir biçimde bireylere kazandırılabilir. Böylece, geleceğe dönük birçok sorunun kaynağı baştan kurutulmuş olur. Bu araştırma sonuçlarının uzmanlar tarafından dile getirilen öneriyi destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

3.1.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf ğretmenleri ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Araştırma kapsamında Eskişehir'de bulunan ilköğretim okullarında görevli, beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine dokuz soru yöneltilmiştir. Daha sonra alınan yanıtlar betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş elde edilen sonuçlar sayılara dökülmüş, bulgular ve yorumlara ulaşılmıştır. Bulgular görüşme formundaki soru sırası dikkate alınarak sunulmuştur.

3.1.2.1. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf ğretmenlerinin "Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin işlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine görüşmeler sırasında ilk olarak "Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları izelge 15'de görülmektedir.

Çizelge 15
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.	15
a1. Daha çok Türkiye’yi ele almakta, AB’ye yeterince yer vermemektedir.	5
a2. Bilgi düzeyinde kalmakta, uygulamada yetersizlikleri bulunmaktadır.	3
a3. Konuları AB ile tam olarak örtüşmemektedir.	1
a4. Hoşgörülü bireyler yetiştirerek, AB ile bütünleşmeye hizmet etmektedir.	1
a5. Çok kapsamlı bir derstir.	1
a6. AB gereklerini tam olarak yerine getirememektedir.	1
a7. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kendi ülkeleri hakkında bilgilenmesi, diğer ülkeleri de değerlendirme sürecine yardımcı olabilecektir.	1
a8. Programın eksiklikleri bulunmaktadır.	1
b. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.	10
b1. Yalnızca Türkiye’yi kapsamakta, AB’ye ilişkin bir konusu bulunmamaktadır.	6
b2. Ezbere dayalı olup, öğretilenleri davranışa dönüştürememektedir.	2
b3. Dünya coğrafyasındaki son değişiklikleri içermemektedir.	1
b4. Gerçekleri ele almamaktadır.	1
c. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	8
c1. AB ile bağlantı kurulabilecek konular içermektedir.	1
c2. AB’ye ilişkin konuları işlemeye uygundur.	1
c3. Beceri kazandırmak açısından önemlidir.	1
c4. Kişisel hakları edindirme açısından önemlidir.	1
c5. Kendine güven açısından önemlidir.	1
c6. Yaşamı tanıtmaktadır.	1
c7. Toplumsallaşmayı öğretmektedir.	1
c8. Demokratik yaşamı öğretmektedir.	1
d. Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir.	4
d1. Sosyal Bilgiler dersi güncel olayları ele alma özelliğine sahiptir.	1
e. Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeni etkilemektedir.	4
e1. Öğretmenlerin bütünleşmeye yönelik eğitim çabaları bulunmaktadır.	2
e2. Öğretmenlerin çabalarını programa uyma zorunluluğu sınırlandırmaktadır.	1
f. Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımını önemlidir.	2
f1. Dünya coğrafyasındaki son değişiklikler, ders kitaplarında bulunmamaktadır.	1
f2. Ders kitapları, AB’ye ilişkin yanlış bilgiler içermektedir.	1
g. Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları, aileler tarafından pek yerine getirilememektedir.	1
Görüşler Toplamı	77

Çizelge 15'e göre, öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 15'i "Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir", 10'u "Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir", 8'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir", 4'ü "Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir", 4'ü "Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeni etkilemektedir", 1'i "Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları, aileler tarafından pek yerine getirilememektedir", 2'si "Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımı önemlidir" biçimindedir.

Öğretmenlerden 15'i soruyu, "Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir" biçiminde yanıtlamış ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 5'i görüşünü "Daha çok Türkiye'yi ele almakta, AB'ye yeterince yer vermemektedir" biçiminde ifade etmiştir. Bu öğretmenlerden 1'i (Elif) düşüncesini "*Şu anda ben Sosyal Bilgilerde bu konunun yeterli olmadığını düşünüyorum, müfredatın. Özellikle çünkü biz yakınımız olayı var yani önce kendi bulunduğumuz yeri daha sonra ülkemizi daha sonra dışarıyı. Ama ünitelerimizde dördüncü ve beşinci özellikle Sosyal Bilgilerde Avrupa'yı alan konularımız yok. Yeterli değil*" (st. 3-8) biçiminde dile getirmiştir. Bu öğretmenlerden bir diğeri (Gül) de görüşünü "*Tam yeterli olduğuna inanmıyorum. Şu an için şu programa göre. Birinci ünitemiz olan Vatan ve Millet, daha sonra Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk ünitelerinde gayet güzel bir giriş yapıyoruz konuya ancak AB'yi tanıma açısından yeterli olduğuna inanmıyorum. AB ülkelerini onların kısaca tarihlerini en azından kısaca coğrafi özelliklerini çok basit bir şekilde o sınıf düzeyinde olması gerektiğine inanıyorum, ancak o zaman işlevselliği artacak diye düşünüyorum*" (st. 3-9) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 3'ü, "Bilgi düzeyinde kalmakta, uygulamada yetersizlikleri bulunmaktadır" biçiminde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 1'i "Konuları AB ile tam olarak örtüşmemektedir" düşüncesini dile getirmiştir. Bir başka öğretmen düşüncesini, "Hoşgörülü bireyler yetiştirerek, AB ile bütünleşmeye hizmet etmektedir" olarak ifade etmiştir. Aynı öğretmenlerden 1'i görüşlerini "Çok kapsamlı bir derstir" ve "AB gereklerini tam olarak yerine getirememektedir" biçiminde sıralamıştır. Kendisiyle

görüülen öğretmenlerden 1'i tarafından ortaya konulan görüşlerden biri de “Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kendi ülkeleri hakkında bilgilenmesi, diğer ülkeleri de değerlendirme sürecine yardımcı olabilecektir” biçiminde olmuştur. Öğretmenlerden 1'i düşüncesini “Programın eksiklikleri bulunmaktadır” olarak ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 10'u soruya “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir” yanıtını vermiş ve bunun nedenlerini çeşitli biçimlerde ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 6'sı “Yalnızca Türkiye'yi kapsamakta, AB'ye ilişkin bir konusu bulunmamaktadır” biçiminde düşünce bildirmişlerdir. Öğretmenlerden 2'si düşüncelerini “Ezberle dayalı olup, öğretilenleri davranışa dönüştürememektedir” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen de “Gerçekleri ele almamaktadır” biçiminde düşüncesini ortaya koymuştur. Görüşünü 1 öğretmen, “Dünya coğrafyasındaki son değişiklikleri içermemektedir” biçiminde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 8'i, bu soruyu “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” biçiminde yanıtlamış ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1'i görüşünü “AB ile bağlantı kurulabilecek konular içermektedir” biçiminde dile getirirken bir diğeri de “AB'ye ilişkin konuları işlemeye uygundur” düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerden 1'i ise, görüşlerini “Beceri kazandırmak açısından önemlidir”, “Kişisel hakları edindirme açısından önemlidir”, “Kendine güven açısından önemlidir” biçiminde sıralamıştır. Aynı öğretmen (Nurten) bu konuya ilişkin olarak düşüncesini “*AB'nin bütünleşme sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu düşünüyorum. Tabi ki bu ders katkısı olacak öğrencilere. Şimdi beceri kazandırmak açısından, kişisel haklar bakımından, kendine güven açısından ben demokrasi açısından ele alıyorum o konuda yararlı olduğunu düşünüyorum*” (st. 3-9) biçiminde dile getirmiştir. Bu gruptan bir başka öğretmen düşüncelerini, “Yaşamı tanıtmaktadır”, “Toplumsallaşmayı öğretmektedir”, “demokratik yaşamı öğretmektedir” biçiminde sıralamıştır. Aynı öğretmen (Yalkım) bu düşüncelerini “*Sosyal Bilgiler dersi özellikle benim sınıfımda öğrencilerin çok sevdiği bir ders. Yaşamı tanıyorlar, sosyalleşmeyi öğreniyorlar, toplumda özellikle demokratik*

yaşamayı öğreniyorlar bu da AB ile bütünleşme süreci için çok önemli olduğunu düşünüyorum” (st. 3-9) biçiminde ortaya koymuştur.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna öğretmenlerden 4'ü “Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir” yanıtını vermiştir. Aynı öğretmenlerden 1'i bunun nedenini “Sosyal Bilgiler dersi güncel olayları ele alma özelliğine sahiptir” biçimindeki görüşü ile ortaya koymuştur.

“Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeni etkilemektedir” yanıtını veren 4 öğretmenden 2'si “Öğretmenlerin bütünleşmeye yönelik eğitim çabaları bulunmaktadır” biçiminde görüş bildirmiştir. Aynı öğretmenlerden 1'i de, “Öğretmenlerin çabalarını programa uyma zorunluluğu sınırlandırmaktadır” diyerek düşüncesini ortaya koymuştur. Bu öğretmen (Fatoş) konuya ilişkin görüşünü “*Şu anki bulunan programda şimdi biz kendimizde bir şeyler katmak isteriz, ama müfredat ne ise, biz onu uyguluyoruz. Onun dışına da pek fazla çıkamıyoruz*” (st. 7-8) biçiminde dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 2'si “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımı önemlidir” biçiminde yanıt vermiştir. Bu öğretmenlerden 1'i düşüncesini “Dünya coğrafyasındaki son değişiklikler, ders kitaplarında bulunmamaktadır” biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen ise, görüşünü, “Ders kitapları, AB'ye ilişkin yanlış bilgiler içermektedir” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1'i, bu soruyu “Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları, aileler tarafından pek yerine getirilememektedir” biçiminde yanıtlamıştır.

Çizelge 15'deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerden 15'i; daha çok Türkiye'yi ele alması AB'ye yeterince yer vermemesi, bilgi düzeyinde kalması uygulamada yetersizliklerinin bulunması, konularının AB ile tam olarak örtüşmemesi, hoşgörülü bireyler yetiştirerek AB ile bütünleşmeye hizmet etmesi, çok kapsamlı bir

ders olması, AB gereklerini tam olarak yerine getirememesi, programın eksikliklerinin bulunması gibi nedenlerle Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda bir öğretmenin dile getirmiş olduğu “öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kendi ülkeleri hakkında bilgilenmesi, diğer ülkeleri de değerlendirme sürecine yardımcı olabilecektir” biçimindeki görüşü ilgi çekicidir.

Öğretmenlerden 10'u; yalnızca Türkiye'yi kapsamaması, AB'ye ilişkin bir konusunun bulunmaması, ezbere dayalı olup, öğretilenleri davranışa dönüştürememesi, dünya coğrafyasındaki son değişiklikleri içermemesi, gerçekleri ele almaması gibi bir dizi nedenden dolayı Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 8'i; AB ile bağlantı kurulabilecek konular içermesi, AB'ye ilişkin konuları işlemeye uygun olması, beceri kazandırmak açısından önemli olması, kişisel hakları edindirme açısından önemli olması, kendine güven açısından önemli olması, yaşamı tanıtmayı, toplumsallaşmayı öğretmesi, demokratik yaşamı öğretmesi nedenleriyle Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Güncel olayları ele alma özelliğinin bulunması gibi gerekçeleri ileri süren 4 öğretmen Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Öğretmenlerden 4'ü de bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeninin etkilediğini ileri sürmüştür. Bu öğretmenlere göre, öğretmenlerin bütünleşmeye yönelik eğitim çabaları bulunmakta ancak, bu çabayı programa uyma zorunluluğu sınırlandırmaktadır.

Öğretmenlerden 2'si Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımının önemli olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenler tarafından ortaya konulan görüşlerden biri de Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamalarının, aileler tarafından pek yerine getirilemediği yönündedir.

Öğretmenlerin çoğunluğu Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi için kısmen işlevsel, önemli bir kısmı da işlevsel değil görüşlerini bildirmesine karşın kimi öğretmenler dersin bu konuda işlevsel olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte, öğretmenlerin bir bölümü Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünü dile getirmiştir.

Yapılan araştırmada kimi öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini yalnızca Türkiye'yi ele alması AB'ye yeterince yer vermemesi nedeniyle kısmen işlevsel bulmuştur. Bir kısım öğretmen de aynı gerekçeyle dersin işlevsel olmadığını dile getirmiştir. Ültanır'ın (2001, ss.959-968) yapmış olduğu bir araştırmada da Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye ve Türk milliyetçiliğinde odaklandığı ortaya konulmuştur. Ültanır (2001, s.972) çalışmasında kimi öğretmenlerin görüşlerinde olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersi konularının AB'dekilerle uyuşmadığını ifade etmiştir. Akpınar ve Turan (2004, s.393) da yapmış oldukları bir araştırmada ilköğretim öğretmenlerinin var olan ilköğretim programlarının demokrasi ve insan hakları eğitimi bakımından AB ile uyumlu olmadığı görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Bu verilerin araştırmayı desteklediği ileri sürülebilir.

Kimi öğretmenler araştırma sırasında Sosyal Bilgiler dersinin yalnızca Türkiye'yi aktararak ulusalcı bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Ercan'ın (2001, ss.43-46) yapmış olduğu bir araştırma sonucunda bu öğretmen görüşlerini desteklediği düşünülen bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre araştırmada, Sosyal Bilgiler dersindeki gerek vatandaşlık görev ve sorumlulukları gerekse çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerine ilişkin genel amaçların çoğunluğunun öğretmenler tarafından ulusal olarak algılandığı belirtilmiştir.

Öğretmenlerden öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kendi ülkeleri hakkında bilgilenmesinin diğer ülkeleri de değerlendirme sürecine yardımcı olabileceği yönünde düşünce dile getirenler olmuştur. Büker'in (2001, s.173) araştırmasında ilköğretim düzeyinde küçük yaştaki öğrencilerin somut bilgileri ve yakın çevreyi daha iyi öğrenebildikleri saptanmıştır. Bundan yola çıkan araştırmacıya göre, daha soyut kalan

Avrupa'nın öğretilmesi için bu öğrencilere öncelikle yakın çevre ve kendi ülkelerinin iyi bir biçimde öğretilmesi gerekmektedir.

Görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerden Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeninin etkilediğini ileri sürenler olmuştur. Gültekin (2000, s.107) tarafından yapılan araştırmada ilk önce sınıf öğretmeni ile karşılaşan öğrenci beşinci sınıfın sonuna değin sınıf öğretmeni ile birlikte olmaktadır. Öğrenci yalnızca öğretmenini tanımakta, onu model almakta ve tüm sorunlarını paylaşmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirleyen etmenlerden birinin öğretmenler olduğu söylenebilir.

3.1.2.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine görüşmeler sırasında ikinci olarak “Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 16'da görülmektedir.

Çizelge 16'ya göre, öğretmenlerin demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 13'ü “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır”, 10'u “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır”, 8'i “Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir”, 3'ü “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”, 1'i “Bu konuda aile önemli bir etmendir”, 6'sı “Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısı artırılabilir” biçimindedir.

Çizelge 16
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Demokratik Değerleri ve Becerileri Bireylere Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin Katkısı Konusunda Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır.	13
a1. İçerdiği kimi konularla demokrasi bilincini kazandırmaktadır.	6
a2. Öğrenciler demokratik değer ve becerileri edinmekte ve sergilemektedir.	5
a3. Seçimlerle demokrasinin yaşandığı bir ders olarak ortaya çıkmaktadır.	3
b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.	10
b1. Demokrasiye temel oluşturan kimi konular işlenmektedir.	2
b2. Sınıf başkanı ve eğitsel kol seçimlerinde demokrasiden yararlanılmaktadır.	1
b3. Demokrasi, bilgi düzeyinde kalmakta, davranışa tam olarak yansıtılmamaktadır.	3
b4. Öğretim boyutuna ve sınav hazırlığına ağırlık verilmektedir.	1
b5. Demokrasi yalnızca okul içinde öğretilmektedir.	1
b6. Demokratik değer ve beceriler, konularda yetersiz bulunmaktadır.	1
c. Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir.	8
d. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	3
d1. Sınıf başkanlığı seçimi ve sınıf kurallarının belirlenmesinde önemlidir.	1
d2. Seçimlere olan katkısı nedeniyle önemlidir.	1
e. Bu konuda aile önemli bir etmendir.	1
f. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısı artırılabilir.	6
f1. Sosyal Bilgiler programı kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabilir.	2
f2. Bu derste demokrasi konusu daha çok uygulamalı olarak ortaya konulmalıdır.	2
f3. Demokratik değerler yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmamalıdır.	2
f4. Ders kitaplarına bağlı kalınmamalıdır.	1
f5. Çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmelidir.	1
Görüşler Toplamı	74

Öğretmenlerin 13’ü bu soruya “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır” yanıtını vermiştir. Aynı öğretmenler bunun nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 6’sı “İçerdiği kimi konularla demokrasi bilincini kazandırmaktadır” düşüncesinde olduklarını dile getirmiştir. 5 öğretmen de düşüncelerini “Öğrenciler demokratik değer ve becerileri edinmekte ve sergilemektedir” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 3’ü ise, düşüncelerini “Seçimlerle demokrasinin yaşandığı bir ders olarak ortaya çıkmaktadır” biçiminde bildirmişlerdir. Bu öğretmenlerden 1’i (Sueda) düşüncesini “*Demokratik değerler konusunda faydası olduğuna inanıyorum. En*

azından birçok seçim, sınıf başkanlığı, kol rehberlik seçimi olsun bunlar mümkün olduğunca demokratik bir şekilde yapılmaya çalışılıyor. Her şey seçimle, oylamayla en azından el kaldırılarak ya da bir pusulaya yazılarak yapılmaya çalışılıyor. İşte bunlar genelde hep Sosyal Bilgiler dersinin içinde yapılıyor” (st. 15-20) biçiminde ortaya koymuştur.

Görüşlerine başvuru alan öğretmenlerden 10’u bu soruyu “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır” biçiminde yanıtlamış ve neden böyle düşündüklerini çeşitli görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 2’si düşüncelerini “Demokrasiye temel oluşturan kimi konular işlenmektedir” biçiminde ifade etmiştir. Bir başka öğretmen görüşünü “Sınıf başkanı ve eğitsel kol seçimlerinde demokrasiden yararlanılmaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2’si “Demokrasi, bilgi düzeyinde kalmakta, davranışa tam olarak yansıtılmamaktadır” görüşünde birleşmişlerdir. Görüş bildiren öğretmenlerden 1’i “Öğretim boyutuna ve sınav hazırlığına ağırlık verilmektedir” diyerek görüşünü ortaya koymuştur. Aynı öğretmen (Mehmet) bu düşüncesini “*Konular daha çok ne yazık ki bilgi düzeyinde kalıyor. Türkiye’de birazcık da eğitim sisteminin uygulananından yani bizim daha çok öğretim boyutuna, istemeden sınav sistemine yönelişimizden dolayı beceri boyutuna gelmesi biraz zorlaşıyor” (st. 25-28) biçiminde dile getirmiştir.*

Görüş bildiren öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Demokrasi yalnızca okul içinde öğretilmektedir” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1’i ise, konu hakkında “Demokratik değer ve beceriler, konularda yetersiz bulunmaktadır” biçiminde düşündüğünü ifade etmiştir.

“Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?” sorusunu öğretmenlerden 8’i “Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu konuda görüş bildiren öğretmenlerden 1’i (Hayal) düşüncesini “*Olumlu yönde ama yetersiz çünkü bilgiler genellikle kalıplaşmış olduğu için biraz öğretmene düşüyor yine görev öğrencilerle iletişimde öğretmen etkilidir bu konularda. Öğretmene göre işlevsel. Yani öğretmenle*

birleşirse, öğretmenin katkısı olursa işlevsel hale gelir o zaman” (st. 12-22) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 3’ü bu soruyu “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bunun nedenlerini öğretmenlerden 1’i düşüncelerini “Sınıf başkanlığı seçimi ve sınıf kurallarının belirlenmesinde önemlidir” ve “Seçimlere olan katkısı nedeniyle önemlidir” biçiminde açıklamıştır. Aynı öğretmen (Erhan) bu düşüncesini “*Şimdi biz Sosyal Bilgiler dersinde sınıf başkanlığı seçiminden başlıyoruz. Sınıf başkanını kendileri seçiyorlar. Sınıfta uyulacak kuralları da kendileri seçiyorlar. İlk önce kurallar seçiliyor kendileri ile bir belge hazırlıyoruz o asılıyor sonra da bu kurallar tartışılıp, değerlendirmesini yapıyoruz. Acaba biz bu öğretim yılı boyunca ya da dönem sonunda koyduğumuz kurallara uyduk mu ya da uyamadık mı, neler yapabildik, daha neler koyabiliriz bu kurallar içerisine, yine kendimiz demokratik bir ortam yaşam hazırlamaya çalışıyoruz. Üst sınıflara geldiğimizde... sandık kurulunu oluşturuyoruz, sınıf listemiz var, öğrencilerimiz propagandalarını yapıyorlar, ben sadece gözlemciyim bu şekilde güzel atmosfer yakalıyoruz. Ben de çok güzel, çok olumlu şeyler çıktığını gözlemledim” (st. 40-53) biçiminde ortaya koymuştur. Görüşüne başvuru olan 1 öğretmen soruyu “Bu konuda aile önemli bir etmendir” biçiminde yanıtlamıştır.*

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin 6’sı, “Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısı artırılabilir” diyerek önerilerini sıralamışlardır. Bu öğretmenlerden 2’si düşüncelerini “Sosyal Bilgiler programı kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabilir” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2’si önerilerini “Bu derste demokrasi konusu daha çok uygulamalı olarak ortaya konulmalıdır” biçiminde ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1’i (Mehmet) düşüncesini “*Programda aslında çok büyük eksiklikler yok. Bazı eklemeler yapılarak daha etkin hale getirilebilir. Ancak programı biraz daha uygulama boyutuna getirerek karşılaştırma yapmada ve uygulama gösterilerek daha işlevsel hale getirilebilir” (st. 31-34) biçiminde dile getirmiştir. Diğer öğretmen (İsmet) ise, konuya ilişkin görüşünü “Sosyal Bilgiler dersinde, kişi hak ve özgürlükleri, seçimler, yasama-yürütme-yargı konuları işlenmekte. Güncel yaşama baktığımızda söylediklerimizle uygulamalar farklı olmakta. Bu da bazı öğrencilerimizde*

özellikle bilinçli öğrencilerimizde endişeye şüpheye yer vermekte. Bunların giderilmesi için özellikle Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinde demokratikleşme konusu bizzat uygulamalı olarak ortaya konması gerekir” (st. 24-29) biçiminde ortaya koymuştur.

Kendileriyle görüşülen 2 öğretmen “Demokratik değerler yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmamalıdır” biçiminde daha genel bir öneri getirmişlerdir. Bir başka öğretmen de önerisini “Ders kitaplarına bağlı kalınmamalıdır” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1’i ise, önerisini “Çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmelidir” biçiminde dile getirmiştir.

Çizelge 16’daki veriler, öğretmenlerin demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, öğretmenlerden 13’ü; içerdiği kimi konularla demokrasi bilincini kazandırması, öğrencilerin demokratik değer ve becerileri edinmesi ve sergilemesi, seçimlerle demokrasinin yaşandığı bir ders olarak ortaya çıkması gibi nedenlerle Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada katkısının olduğunu dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 10’u da; demokrasiye temel oluşturan kimi konular işlenmesi, sınıf başkanı ve eğitsel kol seçimlerinde demokrasiden yararlanılması, demokrasinin bilgi düzeyinde kalması ve davranışa tam olarak yansıtılamaması, öğretim boyutuna ve sınav hazırlığına ağırlık verilmesi, demokrasinin yalnızca okul içinde öğretilmesi, demokratik değer ve becerilerin konularda yetersiz olarak bulunması gibi bir dizi nedenle demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısının kısmen var olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerden 8’i demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında öğretmenin önemli bir etmen olduğunu dile getirmiştir. Öğretmenlerden 3’ü, sınıf başkanlığı seçimi ve sınıf kurallarının belirlenmesinde etkili olması, seçimlere katkısının bulunması nedenleriyle demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersini önemli bulduğunu dile getirmiştir. Öğretmenler

tarafından bu konuda ortaya konan görüşlerden biri de demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında ailenin önemli bir etmen olduğu yönündedir.

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 6'sı; Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değer ve becerileri edindirmedeki katkısını artırmak için; Sosyal Bilgiler programına kimi eklemeler yapılması, Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi konusunun daha çok uygulamalı olarak ortaya konulması, demokratik değerlerin yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmaması, ders kitaplarına bağlı kalınmaması, çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmesi gibi bir dizi gerekliliği öneri olarak ortaya koymuştur.

Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda katkısının ya da kısmen katkısının bulunduğunu dile getiren öğretmenler oldukça fazladır. Bu anlamda öğretmenlerin demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine olumlu baktıkları söylenebilir. Ayrıca, öğretmenlerin aynı konuya ilişkin olarak öğretmen etmenini öne çıkardıkları gözden kaçmamaktadır.

Demokrasiye ilişkin konular içermesi nedeniyle Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine Sosyal Bilgiler dersinin bir kısım öğretmenlerce tamamen, bir kısım öğretmenlere göre de kısmen katkısı vardır. Ercan'ın (2001, s.63) yapmış olduğu araştırmada da Sosyal Bilgiler programında demokrasi değerinin yoğun olarak işlenmesi AB'ye aday ülke konumundaki Türkiye için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ültanır (2001, s.968) da yapmış olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin demokratikleşmeyi ele aldığını belirtmiştir. Bu bağlamda aile kavramının öne çıkarıldığını belirten Ültanır'ın Sosyal Bilgiler dersinde işlenen ailede demokratik hayat konusuna dikkat çekmek istediği düşünülebilir.

Araştırmada kimi öğretmenler demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında öğretmenin önemli bir etmen olduğunu dile getirmiştir. Akpınar ve Turan (2004, s.387) tarafından yapılan araştırmada özellikle ilköğretim düzeyinde öğrencilerin demokrasiye ilişkin tutum, davranış geliştirmesinde öğretmenlerin son derece önemli modeller olduğu ifade edilmiştir. Büyükkaragöz ve Kesici (1998, s.255) demokrasi eğitiminde yapılan araştırmaları değerlendirirken öğrencilerde demokratik

tutum ve değerleri benimsetecek ve geliştirecek en önemli öğenin öğretmen olduğunu vurgulamışlardır. Sağlam (2002) da araştırmasında öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersindeki davranışları ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Araştırma sürecinde kendileri ile görüşülen kimi öğretmenler, demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında ailenin önemli bir etmen olduğunu söylemişlerdir. Yeşil'in (2002, s.160) yapmış olduğu bir araştırmada sınıf ve aile ortamları ile öğrenci davranışları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu sonucun öğretmen görüşlerinde yer aldığı gibi demokratik değer ve becerilerin öğrencilere kazandırılmasında ailenin de önemli bir etmen olduğu görüşünü desteklediği söylenebilir. Sağlam (2002) da yapmış olduğu araştırmada ailelerin kültürel düzeyleri ile öğrencilerin tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulmuş ve sonuçta ailelerin demokrasi eğitiminden geçirilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Akpınar ve Turan'ın (2004, s.393) araştırmalarında öğretmenlerin ilköğretim okulları ve aileleri demokrasi bilincinin geliştirilmesinde çok önemli gördükleri dile getirildikten sonra demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında okul ve ailelerin sürekli işbirliği içinde çalışması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

3.1.2.3. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine görüşmeler sırasında üçüncü olarak “İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları izelge 17’de görölmektedir.

Çizelge 17
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “İnsan Haklarına ve Azınlıklara Saygılı Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolü vardır.	12
a1. Üzerinde çok fazla durulmayıp belirli gün ve haftalar kapsamında işlenip geçilmektedir.	2
a2. İnsan hakları bağlamında yeterince konu yer almamaktadır.	2
a3. Öğrencilerin bunu davranışa dönüştürmede sıkıntıları bulunmaktadır.	1
a4. Daha çok Türk tarihi verilmeye çalışılmaktadır.	1
a5. İnsan hakları işlenmekle birlikte azınlıklara saygı üzerinde pek durulmamaktadır.	1
a6. Öğrenciler daha çok adet ve törelerine göre davranmaktadır.	1
b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir	11
b1. Eksen derstir.	1
b2. Vatandaşlığı ele almaktadır.	1
c. Sosyal Bilgiler dersinin rolü vardır.	10
c1. Türk milletinin özelliklerinden hoşgörü işlenirken buna hizmet edilmektedir.	2
c2. Öğrenciler birbirlerinin haklarına saygı göstermeyi öğrenmektedir.	1
c3. Türk tarihi işlenirken insan hakları ve azınlıklara saygı ile bağlantı kurulmaktadır.	1
c4. İnsan hakları ve azınlıklara saygıya ilişkin yeterince konu bulunmaktadır.	1
c5. Öğrenciler insan hakları ve vatandaşlık haklarını öğrenmektedir.	1
d. Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir.	9
d1. İnsan hakları ve azınlıklara saygıda öğretmenin dünyaya bakış açısı, çalışma ve becerileri çok önemlidir.	1
d2. Öğretmen bir rol modelidir.	1
d3. Programa uyma zorunluluğu ve azınlıklar konusundaki sınırlılıklar öğretmenleri kısıtlamaktadır.	1
e. Bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmemektedir.	4
f. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolü yoktur.	2
g. Bu konuda araç-gereç kullanımı çok önemlidir.	2
g1. Ders kitaplarında insan hakları ve azınlıklara saygı bağlamında çok fazla konu yoktur.	1
ğ. Öğrenciler, bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket etmektedir.	2
h. Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır.	2

Çizelge 17 (Devamı)

1. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir.	8
11. İnsan haklarına ve azınlıklara saygı, ezberletilmeden yaşatılarak öğretilmelidir.	3
12. Bu derste insan haklarına ve azınlıklara saygı gibi değerler çok iyi öğretilmelidir.	1
13. Ulusal tarih konuları biraz daha hafifletilerek işlenmelidir.	1
14. Geçmiş ile bugün bağlantısı kurularak insan haklarına saygılı bireyler yetiştirilebilir.	1
15. Sosyal Bilgiler dersindeki insan hakları konuları AB ile bütünleştirilerek işlenmelidir.	1
16. Dünyadaki insan hakları uygulamaları da öğretilmelidir.	1
17. İnsan hakları ve azınlıklara saygı konusu, üniteler arasında işlenerek verilebilir.	1
18. Sosyal Bilgiler dersi biraz daha çağa yönelik olmalıdır.	1
19. Tarih yerine, iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	93

Çizelge 17'ye göre, öğretmenlerin insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda öğretmenlerin belirttikleri görüşlerin 12'si "Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolü vardır", 11'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir", 10'u "Sosyal Bilgiler dersinin rolü vardır", 9'u "Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir", 4'ü "Bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmemektedir", 2'si "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolü yoktur", 2'si "Bu konuda araç-gereç kullanımı çok önemlidir", 2'si "Öğrenciler, bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket etmektedir", 2'si "Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır", 8'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir" biçimindedir.

Öğretmenlerden 12'si bu soruyu, "Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolü vardır" biçiminde yanıtlamış ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 2'si bu konuda "Üzerinde çok fazla durulmayıp belirli gün ve haftalar kapsamında işlenip geçilmektedir" düşüncesinde olduklarını bildirmiştir. Öğretmenlerden 2'si ise, düşüncelerini "İnsan hakları bağlamında yeterince konu yer almamaktadır" biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i düşüncesini "Öğrencilerin bunu davranışa dönüştürmede sıkıntıları bulunmaktadır" biçiminde ifade etmiştir.

Bir başka öğretmen de bu soruyu yanıtlarken, “Daha çok Türk tarihi verilmeye çalışılmaktadır” görüşünü dile getirmiştir. Görüş bildiren öğretmenlerden 1’i ise, “İnsan hakları işlenmekle birlikte azınlıklara saygı üzerinde pek durulmamaktadır” düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Aynı öğretmen (Turan) bu düşüncesini “*İnsan haklarına yönelik çok bilgi verebiliyoruz ama azınlıklar olarak pek bir bilgi veremiyoruz. Zaten bunlar kısıtlı programlarda yer almayan şeylerin üzerinde pek fazla duramıyoruz. Azınlık olarak ele almıyoruz zaten. Yani, kurallar kondu zaten, bazı terimleri kullanmamamız istendi ve çocuk bunu sorduğunda “hayır o da Türk’tür” diyerek geçiştiriyoruz. İnsan hakkı veriliyor ama azınlıklar olarak verilmiyor Sosyal Bilgiler dersinde. İnsan hakları tamam ama azınlık olarak ele alınmadığı için onu düşünmüyor zaten çocuk*” (st. 31-38) biçiminde ifade etmiştir. Bu soruya ilişkin düşüncesini 1 öğretmen de “Öğrenciler daha çok adet ve törelerine göre davranmaktadır” biçiminde dile getirmiştir.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 11’i bu soruyu “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” diyerek yanıtlamıştır. Bunun nedenlerini öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Eksen derstir” ve “Vatandaşlığı ele almaktadır” biçiminde dile getirerek açıklamıştır.

Öğretmenlerden 10’u bu soruya “Sosyal Bilgiler dersinin rolü vardır” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bu öğretmenler böyle düşünme nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 2’si düşüncelerini “Türk milletinin özelliklerinden hoşgörü işlenirken buna hizmet edilmektedir” biçiminde dile getirmiştir. 1 öğretmen düşüncesini, “Öğrenciler birbirlerinin haklarına saygı göstermeyi öğrenmektedir” biçiminde ifade etmiştir. Bir başka öğretmen ise, “Türk tarihi işlenirken insan hakları ve azınlıklara saygı ile bağlantı kurulmaktadır” düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Öğretmenlerden 1’i görüşünü, “İnsan hakları ve azınlıklara saygıya ilişkin yeterince konu bulunmaktadır” biçiminde belirtmiştir. Aynı öğretmenlerden 1’i “Öğrenciler insan hakları ve vatandaşlık haklarını öğrenmektedir” biçiminde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerden 9’u bu soruya, “Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir” yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini çeşitli düşüncelerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1’i düşüncesini “İnsan hakları ve azınlıklara saygıda öğretmenin

dünyaya bakış açısı, çalışma ve becerileri çok önemlidir” biçiminde ifade etmiştir. Aynı öğretmen (İsmet), bu konuya ilişkin olarak görüşünü “*Sosyal Bilgiler dersinde programdan ziyade öğretmenin kişisel çalışmaları, kişisel becerileri, dünyaya bakış açısı daha etkili olmaktadır. Geçtiğimiz günlerde vatan millet ünitesinde dil birliği konusunu tartışırken, çocuklarımız Türkiye’de Kürtçe, Zazaca, Ermenice, Gürcüce dillerinin konuşulduğu ama mademki yurt birliğinde dil birliği var bunu çocuklara farklı dillerin ulusumuzun bir zenginliği olması gerektiğini ana dilleri olduğunu ama devlet düzeninde düzenin sağlanması için resmi bir dil kullanılması gerektiğini, bunun yadırganacak ya da korkulacak bir durum olmadığını öğrencilerimize aktardık. Burada da öğretmenin kişisel görüşleri ön plana çıkıyor*” (st. 40-49) biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i insan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi bağlamında “Öğretmen bir rol modelidir” görüşünü dile getirmiştir. Bir başka öğretmen ise, “Programa uyma zorunluluğu ve azınlıklar konusundaki sınırlılıklar öğretmenleri kısıtlamaktadır” biçiminde düşüncesini ortaya koymuştur.

“İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusunu 4 öğretmen, “Bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmemektedir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu konuda öğretmenlerden 1’i (Şirin) düşüncesini “*Uygulamada, o kadar göreceli ki yani çok iyi olsaydı bugün bu durumda olmazdık herhalde. İnsan haklarına saygıyı bilebilen bir öğrenci sırada arkadaşını geçmez. Demek ki hâlâ kazandıramamışız*” (st. 35-38) biçiminde dile getirmiştir.

Görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerden 2’si bu soruya, “Sosyal Bilgiler dersinin rolü yoktur” yanıtını vererek düşüncelerini ifade etmiştir. Diğer 2 öğretmen ise, soruyu, “Bu konuda araç-gereç kullanımı çok önemlidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 1’i, “Ders kitaplarında insan hakları ve azınlıklara saygı bağlamında çok fazla konu yoktur” düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Öğretmenlerden 2’si soruya, “Öğrenciler, bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket etmektedir” yanıtını vermiştir. Diğer 2 öğretmen ise, soruyu “Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır” biçiminde yanıtlayarak düşüncelerini dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 8'i, "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir" diyerek önerilerini sıralamışlardır. Bu öğretmenlerden 3'ü "İnsan haklarına ve azınlıklara saygı, ezberletilmeden yaşatılarak öğretilmelidir" önerisinde bulunmuştur. Öğretmenlerden 1'i "Sosyal Bilgiler dersinde insan haklarına ve azınlıklara saygı gibi değerler çok iyi öğretilmelidir" önerisini getirmiştir. Bir başka öğretmen de, "Ulusal tarih konuları biraz daha hafifletilerek işlenmelidir" önerisinde bulunmuştur. Aynı öğretmen (Olca) bu konuya ilişkin olarak, "*Ne oluyor biz Sosyal Bilgiler dersinde ne yapıyoruz kendi tarihimizi daha çok vermeye başlıyoruz. Ama bu tarihi milli tarih falan Osmanlı Tarihinin belli biraz daha uygun şekilde hafifletilerek anlatılmasına taraftarım*" (st. 36-39) düşüncesini ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 1'i ise, "Geçmiş ile bugün bağlantısı kurularak insan haklarına saygılı bireyler yetiştirilebilir" "Sosyal Bilgiler dersindeki insan hakları konuları AB ile bütünleştirilerek işlenmelidir" "Dünyadaki insan hakları uygulamaları da öğretilmelidir" düşüncelerinde olduğunu bildirmiştir. Aynı öğretmen (Mehmet) bu düşüncelerini, "*Biraz daha AB ile, insan hakları boyutu ile, daha varolan boyutu ile bütünleştirilerek anlatılması daha uygun olur. Yani yalnızca tek başına insan hakları şu şu şudur demek yetmiyor ve dünyadaki uygulamalarla çocuklara anlatılması gerekir*" (st. 51-54) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 1'i tarafından dile getirilen bir diğer düşünce ise, "İnsan hakları ve azınlıklara saygı konusu, üniteler arasında işlenerek verilebilir" olmuştur. Bir diğer öğretmen önerisini, "Sosyal Bilgiler dersi biraz daha çağa yönelik olmalıdır" biçiminde ifade etmiştir. Bu konudaki önerilerden biri de "Tarih yerine, iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmelidir" biçiminde 1 öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Bu öğretmen (Anıl) düşüncesini "*Bu konuyla ilgili de ünitelerimiz konularımız var. Bunlarda işleniyor. Ama bence daha çok tarih ağırlıklı çok, Osmanlı devletinden başlıyor günümüze kadar ve en ince ayrıntısına kadar, yaşlarına göre çok ağır buluyorum, çok detaylı buluyorum konuları. Onun yerine dördüncü ve beşinci sınıfta daha çok geçmişteki tarih, tamam o da önemli anlatılsın ama çok detaylı değil. Onun yerine nasıl vatandaş olunur, toplum kurallarına uygun davranma, iyi vatandaş yetişmesi gibi*

konuların daha fazla yoğun olmasını istiyorum” (st. 20-28) biçiminde ortaya koymuştur.

Çizelge 17’deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü hakkında çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerden 12’si; üzerinde çok fazla durulmayıp belirli gün ve haftalar kapsamında işlenip geçilmesi, insan hakları bağlamında yeterince konunun yer almaması, öğrencilerin bunu davranışa dönüştürmede sıkıntılarının bulunması, daha çok Türk tarihinin verilmeye çalışılması, insan hakları işlenmekle birlikte azınlıklara saygı üzerinde pek durulmaması, öğrencilerin daha çok adet ve törelerine göre davranması gibi nedenlerle insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolünün var olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerin 11’i de, eksen ders olması ve vatandaşlığı ele alması nedenleriyle insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 10’u ise, Türk milletinin özelliklerinden hoşgörü işlenirken buna hizmet edilmesi, öğrencilerin birbirlerinin haklarına saygı göstermeyi öğrenmesi, Türk tarihi işlenirken insan hakları ve azınlıklara saygı ile bağlantı kurulması, insan hakları ve azınlıklara saygıya ilişkin yeterince konu bulunması, öğrencilerin insan hakları ve vatandaşlık haklarını öğrenmesi gibi bir dizi nedenle bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünün var olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden 9’u, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde bir rol modeli olan öğretmenin çok önemli bir etmen olduğu görüşünü ifade etmiştir. Bu öğretmenlerden 1’i insan hakları ve azınlıklara saygı konusunda öğretmenlerin dünyaya bakış açısı ile çalışma anlayışı ve becerilerinin etkili olduğunu dile getirmiştir. Öğretmenlerin 1’i ise, programa uyma zorunluluğu ve azınlıklar konusundaki sınırlılıkların öğretmenleri kısıtladığını dile getirerek uygulamada yaşanan önemli 2 soruna dikkat çekmiştir.

Öğretmenlerden 4'ü bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmediği düşüncesini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2'si tarafından ortaya konan görüşlerden biri bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünün bulunmadığı yönündedir. Görüşlerine başvurulmuş 2 öğretmen bu konuda araç-gereç kullanımının çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Diğer 2 öğretmen ise, öğrencilerin bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket ettiklerini ifade etmiştir. Öğretmenlerden 2'si tarafından dile getirilen görüşlerden biri de, Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan haklarının işlenmekte olduğu ama azınlıklara saygıya ilişkin konuların bulunmadığıdır.

İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü konusunda kısmen rolü var ve rolü var görüşlerini dile getiren öğretmenler oldukça fazladır. Buna karşın rolü yoktur diyen öğretmenler azdır. Öğretmenlerin önemli bir kısmı da dersi bu anlamda önemli gördüklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne olumlu baktıkları söylenebilir. Bu konuda da öğretmenler tarafından öğretmen etmenine dikkat çekilmiştir.

Kendileri ile görüşme yapılan 8 öğretmen insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere; insan haklarına ve azınlıklara saygının yaşatılarak öğretilmesi, bu derste insan haklarına ve azınlıklara saygı gibi değerlerin çok iyi öğretilmesi, ulusal tarih konularının biraz daha hafifletilerek işlenmesi, dünyadaki insan hakları uygulamalarının da öğretilmesi, bu konunun üniteler arasında işlenmesi, Sosyal Bilgiler dersinin biraz daha çağa yönelik olması ve Tarih yerine, iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmesi gibi bir dizi gerekliliğin yerine getirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu öğretmenlere göre, geçmiş ile bugün bağlantısının kurulması ve insan hakları konularının AB ile bütünleştirilerek işlenmesi yoluyla bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği artırılabilir.

Araştırmada kimi öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinin daha çok Türk tarihine yer vermesi nedeniyle bu dersin insan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Ültanır (2001, ss.959-963) yapmış

olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin AB'dekilerden en büyük farklılığını milli tarih boyutuna ağırlık vermesi, ülke dışına dar çerçeveyle yaklaşması biçiminde ortaya koymuştur.

Kimi ğretmenler insan hakları ve azınlıklara saygıda öğretmenin dünyaya bakış açısı, çalışması ve becerilerini çok önemli gördüklerini ifade etmiştir. Büker'in (2001, s.174) araştırmasında Avrupa'da ilköğretim ğrencilerinin ülkeleri doğu ve batı diye ayırdıkları, daha çok batı ülkelerine sempati, doğu ülkelerine de antipati besledikleri saptanmıştır. Araştırmacı tarafından ilköğretim ğretmenlerinin uluslararası düzeyde dünyaya açık bir eğitimi gerçekleştirmesi gerektiği nerisi dile getirilmiştir. Ayrımcı bireylerin yetiştirilmemesinde öğretmenlerin dünyaya bakış açısının son derece etkili olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin bir bölümü araştırma sırasında öğrencilerin insan hakları konusunda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket ettiklerini ifade etmiştir. Bu görüşe ilişkin olarak Yeşil (2002, s.165) yapmış olduğu araştırmada ailelerin önemine dikkat çektikten sonra ailelere yönelik olarak insan hakları, demokrasi eğitimi programlarının düzenlenmesi ve böylece demokratik ortam oluşturma, ocuk haklarına saygılı olma gibi konularda bilinçlendirilmeleri gerektiği önerisinde bulunmuştur.

3.1.2.4. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf ğretmenlerinin “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun stnlğ ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine görüşmeler sırasında dördüncü olarak “Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları izelge 18'de görülmektedir.

Çizelge 18
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Sosyal Bilgiler Dersinin Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk Devletine İnanan Bireylerin Yetiştirilmesine Olan Katkısı Konusunda Neler Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır.	15
a1. Sosyal Bilgiler dersindeki hukuka ilişkin çalışmalar, öğrencilerin yaşamına yansımaktadır.	2
a2. Hukuka ilişkin konular işlenmektedir.	2
a3. Kurallar ve yapılması gerekenleri içermekte ve öğretmektedir.	1
b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.	12
b1. Hukuka ilişkin olarak yeterince konu içermemektedir.	1
b2. Demokrasi konusu içinde hukuk kuralları kısa geçilmektedir.	1
c. Hukuk bilincinin gelişiminde öğretmen çok önemlidir.	6
c1. Hukukun üstünlüğüne inanan bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin görüşü önemlidir.	1
c2. Hukuk konusunda öğretmenler soyut kalmakta ve öğrencilerin yaşamındaki örnekler karşısında zorlanmaktadır.	1
d. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.	3
d1. Hukuk konusuyla direkt bağlantılı bir derstir.	1
d2. Bu derste koyulan demokratik kurallar, diğer dersleri ve okulu da etkilemektedir.	1
e. Hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir.	3
e1. Ders kitaplarındaki hukuk konuları, uygulamadakilere karşılaştığından geçersiz duruma gelmektedir.	1
e2. Sosyal Bilgiler dersi ders kitapları hukuk konusunda yeterli değildir.	1
f. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir.	3
f1. Evdekiler okuldaki uygulamalarla karşılaştığında öğrenciler, öğrendiği davranışları sürdürememektedir.	1
g. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.	2
g1. Hukuka ilişkin konular bulunmayan, tarih ağırlıklı bir derstir.	2
g2. İşleniş tarzı; ezberci, yüzeysel, sıkıcı ve soyut olan bir derstir.	1
ğ. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır.	9
ğ1. Hukuk konularına daha fazla yer verilmelidir.	4
ğ2. Hukuk yaşatılarak öğretilmelidir.	2
ğ3. Öğretmenler hukuk konusunda çok iyi bir model olmalıdır.	2
ğ4. Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması gerekir.	1
ğ5. Öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları gereklidir.	1
ğ6. Hukuk konusunda öğrenciler sık sık uyarılmalıdır.	1

Çizelge 18 (Devamı)

ğ7. Dersin içeriği gözden geçirilmeli, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmelidir. 1

Görüşler Toplamı **83**

Çizelge 18'e göre, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 15'i "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır", 12'si "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır", 6'sı "Hukuk bilincinin gelişiminde öğretmen çok önemlidir", 3'ü "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir", 3'ü "Hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir", 3'ü "Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir", 2'si "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur", 9'u "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır" biçimindedir.

Öğretmenlerden 15'i bu soruya "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır" yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 2'si düşüncelerini "Sosyal Bilgiler dersindeki hukuka ilişkin çalışmalar, öğrencilerin yaşamına yansımaktadır" biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 2'si ise, bu konuda "Hukuka ilişkin konular işlenmektedir" düşüncesini dile getirmiştir. Bir başka öğretmen görüşünü "Kurallar ve yapılması gerekenleri içermekte ve öğretmektedir" biçiminde ortaya koymuştur. Bu öğretmen (Kağancan) düşüncesini "*Çok önemi var çünkü kuralları öğrendiler. Sosyal Bilgiler dersinde kuralları, yapılması gerekenleri öğrendiler. Bu kuralların dışında aykırı bir şey fark ettikleri an kendi mahkemelerini kuruyorlar ve yargılıyorlar ben sadece dışarıdan bir değerlendirme yapıyorum ya da gözlemliyorum onlar kendileri oluşturmuşlar, eksiklerini fazlalıklarını her şeyini kendileri tespit ediyorlar*" (st. 49-53) biçiminde ifade etmiştir.

Bu soruyu "Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır" biçiminde yanıtlayan öğretmenlerden 12'si böyle düşünme nedenlerini çeşitli düşüncelerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i "Hukuka ilişkin olarak yeterince konu içermemektedir"

düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Bir başka öğretmen ise, düşüncesini “Demokrasi konusu içinde hukuk kuralları kısa geçilmektedir” biçiminde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 6’sı bu soruyu “Hukuk bilincinin gelişiminde öğretmen çok önemlidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenler neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Hukukun üstünlüğüne inanan bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin görüşü önemlidir” biçiminde dile getirmiştir. Bu konuda görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretmen ise, “Hukuk konusunda öğretmenler soyut kalmakta ve öğrencilerin yaşamındaki örnekler karşısında zorlanmaktadır” düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Aynı öğretmen (Gül) bu düşüncesini “*Hukukun üstünlüğünün öğrencilere anlatımında tam yeterli olduğumuza inanmıyorum ve programında buna uygun olduğuna inanmıyorum. Şimdi konuları biz anlatırken daha soyut kalıyoruz. Çocukların çünkü kendi çevrelerinde yaşadığı somut örnekler olduğu için size karşı bir örnekle gelebiliyor ya da haksız bir uygulamayla geldiği zaman siz bocalıyorsunuz*” (st.48-54) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 3’ü soruya “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” yanıtını vermiş ve böyle düşünme nedenlerini çeşitli düşüncelerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Hukuk konusuyla direkt bağlantılı bir derstir” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen ise, “Bu derste koyulan demokratik kurallar, diğer dersleri ve okulu da etkilemektedir” görüşünde olduğunu belirtmiştir. Aynı öğretmen (Erhan) bu düşüncesini “*İlk önce Sosyal Bilgilerde bu konu olduğu için orada anlatıyoruz, şartları anlatıyoruz ve kuralları da seçiyoruz. Yani öğrenciler koyuyorlar kuralları. Sosyal Bilgiler dersinde uyguluyoruz. Bütün derslerde de etkili oluyor tabii. Sosyal Bilgiler dersinde koyulan bu kurallar bütün derslerde okuldaki kurallar olarak uygulanıyor. Demokratik kurallar*” (st. 75-81) biçiminde ortaya koymuştur.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 3’ü bu soruya “Hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir” yanıtını vermişlerdir. Öğretmenlerden 1’i neden böyle düşündüğünü “Ders kitaplarındaki hukuk konuları, uygulamadakilere çeliştiğinden geçersiz duruma gelmektedir” biçiminde açıklamıştır. Başka bir öğretmen ise, “Sosyal

Bilgiler dersi ders kitapları hukuk konusunda yeterli değildir” görüşünde olduğunu dile getirmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusundaki soruyu 3 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Evdekiler okuldaki uygulamalarla çeliştiğinde öğrenciler, öğrendiği davranışları sürdürememektedir” biçiminde dile getirmiştir.

“Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur” yanıtını veren 2 öğretmen bunun nedenini “Hukuka ilişkin konular bulunmayan, tarih ağırlıklı bir derstir” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i de “İşleniş tarzı; ezberci, yüzeysel, sıkıcı ve soyut olan bir derstir” görüşünde olduğunu bildirmiştir.

Görüş bildiren öğretmenlerden 9’u, “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır” diyerek önerilerini sıralamışlardır. Öğretmenlerden 4’ü önerilerini “Hukuk konularına daha fazla yer verilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2’si “Hukuk yaşatılarak öğretilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Diğer 2 öğretmen tarafından dile getirilen öneri ise, “Öğretmenler hukuk konusunda çok iyi bir model olmalıdır” olmuştur. Aynı öğretmenlerden 1’i (İsmet) düşüncesini “*Bunu sınıf uygulamalarıyla yani başta öğretmen öğrencisine saygılı davranarak, öğrencinin hakkına saygılı davranarak, çalıştığı kurumdaki öğretmen arkadaşlarının haklarına saygılı davranarak ve sınıftaki uygulamalarıyla örnek olması gerekir. Öğrencinin düşüncelerine saygı göstermesi gerekir. Nasıl ki biz bizim üst amirlerimizden fikirlerimize, düşüncelerimize saygı gösterilmesini istiyorsak önce kendimiz örnek olalım ki hukukun üstünlüğü ilkesi toplumda gelişsin*” (st. 66-73) biçiminde ifade etmiştir.

Bir başka öğretmen, “Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması gerekir” görüşünde olduğunu bildirmiştir. Aynı öğretmen (Barış) bu düşüncesini “*Çevre katkısı da çok önemli. Yani çocuklar artık eskisi gibi değil,*

bugün çok uyanık, siyasileri değerlendirebiliyorlar. Hukuk devletinin üstünlüğü tabiki biz bunları konularımızda veriyoruz. Ama toplum yaşantısı bakımından da hukukun üstünlüğünü tüm çevreler olarak kabul etmemiz gerekiyor. Yani bunu davranışlarla göstermemiz gerekiyor. Dersin bu anlamda katkısı zaten programda var, biz bunu uyguluyoruz ama hukukun üstünlüğünü toplum olarak yaşamalıyız yaşatmalıyız” (st. 33-40) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 1’i önerisini“Öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları gereklidir” biçiminde dile getirmiştir. Görüşü alınan 1 öğretmen “Hukuk konusunda öğrenciler sık sık uyarılmalıdır” önerisinde bulunmuştur. “Ders hukuk konusunda geliştirilir ve detaylandırılırsa daha yararlı olabilir” düşüncesi 2 öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Öğretmenlerden 1’i önerisini “Dersin içeriği gözden geçirilmeli, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmelidir” biçiminde ortaya koymuştur.

Çizelge 18’deki veriler, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, öğretmenlerden 17’si; Sosyal Bilgiler dersindeki hukuka ilişkin çalışmaların öğrencilerin yaşamına yansımaları, hukuka ilişkin konular işlenmesi, kurallar ve yapılması gerekenleri öğretmesi gibi nedenlerle Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısının var olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 12’si, hukuka ilişkin olarak yeterince konu içermemesi, demokrasi konusu içinde hukuk kurallarının kısa geçilmesi nedenleriyle Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde kısmen katkısının var olduğu görüşünde birleşmiştir.

Öğretmenlerden 6’sı, hukukun üstünlüğüne inanan bireylerin yetiştirilmesinde görüşünün önemli olması nedeniyle hukuk bilincinin gelişiminde öğretmenin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu öğretmenlere göre hukuk konusunda öğretmenler soyut kalmakta ve öğrencilerin yaşamındaki örnekler karşısında zorlanmaktadır. Öğretmenlerden 3’ü; hukuk konusuyla direk bağlantılı bir ders olması, bu derste

koyulan demokratik kuralların, diğ er dersleri ve okulu da etkilemesi gibi nedenlerle hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda Sosyal Bilgiler dersini önemli gördüklerini ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 3'ü; ders kitaplarındaki hukuk konularının uygulamadakilere ç eliştirildiğinde geçersiz duruma gelmesi, Sosyal Bilgiler dersi ders kitaplarının hukuk konusunda yetersiz olması gerekçelerini vurgulayarak hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımının önemli olduğunu ileri sürmüştür. Öğretmenlerden 3'ü de Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamaların olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Öğretmenlerden 2'si; hukuka ilişkin konular bulunmaması, tarih ağırlıklı bir ders olması, işleniş tarzının ezberci, yüzeysel, sıkıcı ve soyut olması gibi bir dizi nedenle bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısının olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusuna olumlu bir biçimde baktıkları söylenebilir. Çünkü, öğretmenlerin çoğunluğu dersin bu konuda katkısının var olduğu ya da kısmen katkısının var olduğu görüşlerini dile getirmiştir. Öğretmenlerin bu konuda da öğretmen etmenine dikkat çektikleri gözlenmektedir.

Kendileri ile görüşme yapılan 9 öğretmen Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısını artırmak için; hukuk konularına daha fazla yer verilmesi, hukukun yaşatılarak öğretilmesi, öğretmenlerin hukuk konusunda çok iyi bir model olması, Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması, öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları, hukuk konusunda öğrencilerin sık sık uyarılması, ders içeriğinin gözden geçirilmesi, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmesi gerektiğine ilişkin bir dizi öneri dile getirmiştir.

Hukuk konusuna ilişkin olarak kimi öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinin yeterince bu konuya eğilmemesi nedeniyle kısmen işlevsel olduğunu belirtmiştir. Ültanır (2001,

s.969) araştırmasında hukuk konusuna değinen Sosyal Bilgiler dersinin bu konuyu yalnızca yasa ve devlet otoritesi olarak ele aldığını ifade etmiştir.

Araştırmada öğretmenlerin bir bölümü, Sosyal Bilgiler dersindeki hukuka ilişkin çalışmaların öğrencilerin yaşamına yansması nedeniyle bu dersin Türkiye AB bütünleşme sürecinde işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, kimi öğretmenler bu derste koyulan demokratik kuralların diğer dersleri ve okulu da etkilediği görüşünden hareketle Sosyal Bilgiler dersinin hem işlevsel hem de önemli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Yeşil'in (2002, s.162) yapmış olduğu araştırmada ise, ilköğretimde öğrencilerin kural bilincine sahip olmalarına ilişkin olarak öğretmenlerin yarısından fazlası (%68) oldukça olumsuz görüş bildirmiştir.

Kimi öğretmenlere göre hukuk yaşatılarak öğretilmelidir. Sönmez (2003, s.72) bir ilköğretim okulunda beş yıl süren araştırmasında sınıfta öğrencilerin tartışarak kendilerinin belirlediği kurallarla ancak doğrudan demokrasi yaşandığında istendik davranış değişikliğinin gerçekleştirilebildiğini ortaya koymuştur. Sönmez'e göre bu süreçte öğretmenler ile ailelerin de kurallara uyarak katılması son derece önemlidir.

3.1.2.5. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine görüşmeler sırasında beşinci olarak “Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 19'da görülmektedir.

Çizelge 19
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Bireylere Avrupa Vatandaşlığı Bilinci Kazandırmada Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.	18
a1. Avrupa vatandaşlığına ilişkin bir konu bulunmamakta, Avrupa yaşam ve düşünme biçimi öğretilmemektedir.	12
a2. Tamamen Türk kültürü aktarılmaktadır.	3
a3. Hep geçmiş ele alınmakta gelecekle ilgilenilmemektedir.	1
b. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.	10
b1. Vatandaşlık bilincini kazandırarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturmaktadır.	2
b2. Çağdaş bireyler yetiştirme çabasıyla Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir.	2
b3. Hoşgörüyü geliştirerek Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir.	1
b4. Avrupa vatandaşlığı bilincini uygulamaya geçirememektedir.	1
b5. Hak ve sorumlulukları öğretmekte ama, yaşama geçirmekte yetersiz kalmaktadır.	1
b6. Avrupa vatandaşlığını yeterince tanıtmamaktadır.	1
c. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi çok önemlidir.	4
c1. Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede çok önemlidir.	4
c2. Çağdaş bireyler yetiştirme çabası ile Avrupa vatandaşları yetiştirmede önemlidir.	1
d. Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir.	4
d1. Öğretmenler bu bilinci bilmemektedir.	4
d2. Fırsat eğitiminden yararlanan öğretmenler bu bilinci edindirmeye çalışmaktadır.	2
d3. Öğretmenler programa bağlı kalmadan da bu bilinci verebilir.	1
e. Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir.	4
e1. Ders kitaplarında Avrupa vatandaşlığı konusu yoktur.	3
e2. Ders kitaplarında daha çok Türk vatandaşlığı ön planda tutulmaktadır.	1
f. Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir.	2
f1. Konuları yetiştirme kaygısıyla uygulamaya zaman ayırlanamamaktadır.	1
f2. Hak ve sorumluluklar öğretilmekte ama uygulamaları yetersiz kalmaktadır.	1
g. Sosyal Bilgiler dersi, bu konuda işlevseldir.	1
ğ. Vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir.	1
h. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği kimi çabalarla artırılabilir.	6
h1. Bu derse AB ile ilgili konular eklenmesi gerekmektedir.	5
h2. Bu ders Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek biçimde düzenlenebilir.	2
h3. Avrupa vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.	1
h4. Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir.	1
h5. Bu derste ki kimi konular değiştirilebilir.	1
h6. Bu dersin ulusalcı yaklaşımı değiştirilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	103

Çizelge 19'a göre, öğretmenlerin bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda öğretmenlerin belirttikleri görüşlerin 18'i "Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir", 10'u "Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir", 4'ü "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi çok önemlidir", 4'ü "Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir", 4'ü "Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir", 2'si "Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir", 1'i "Sosyal Bilgiler dersi, bu konuda işlevseldir", 1'i "Vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir", 6'sı "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği kimi çabalarla artırılabilir" biçimindedir.

Öğretmenlerden 18'i bu soruyu "Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir" biçiminde yanıtlamıştır. Öğretmenler bunun nedenlerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 12'si düşüncelerini "Avrupa vatandaşlığına ilişkin bir konu bulunmamakta, Avrupa yaşam ve düşünme biçimi öğretilmemektedir" biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1'i (Burcu) düşüncesini "*Bu konuda işlevsel değil. Tamamen kendi kültürümüzü, kendi tarihimizi diyeyim, kendi sosyal yaşantımızı, tamamen kendimize ait olan şeyleri aktarıyoruz. Yani bir Avrupalının yaşam tarzı, yaşam biçimi ya da bir Avrupalı gibi düşünmeyi öğretemiyoruz. Bu konuda yetersiz, bence*" (st. 42-45) biçiminde ortaya koymuştur.

Bu konuya ilişkin olarak 3 öğretmen de "Tamamen Türk kültürü aktarılmaktadır" düşüncesinde olduklarını bildirmiştir. Öğretmenlerden 1'i ise, görüşünü "Hep geçmiş ele alınmakta gelecekle ilgilenilmemektedir" biçiminde dile getirmiştir.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 10'u "Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir" yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini çeşitli düşüncelerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 2'si düşüncelerini "Vatandaşlık bilincini kazandırarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturmaktadır" biçiminde dile getirmiştir. Bu öğretmenlerden 1'i (Kağanca) bu konuya ilişkin düşüncesini, "*İlk önce vatandaş kavramını zaten veriyoruz. Vatandaş olup, vatandaş olmanın görevlerini de az çok öğreniyorlar. Yaşadıkları toplum nasıl bir vatandaş olacağını, iyi bir vatandaş olarak yetişmesi*

gerektiğini biliyor ve bunu da Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerimizde kullanmak için bir basamak olarak görüyor, bir basamak olduğunu düşünüyorum” (st. 62-70) biçiminde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 2’si bu konuya ilişkin görüşünü “Çağdaş bireyler yetiştirme çabasıyla Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir” biçiminde dile getirmiştir. Aynı öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Hoşgörüyü geliştirerek Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir” biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen ise, “Avrupa vatandaşlığı bilincini uygulamaya geçirememektedir” görüşünde olduğunu bildirmiştir. Öğretmenlerden 1’i tarafından ortaya konulan görüşlerden biri “Hak ve sorumlulukları öğretmekte ama, yaşama geçirmekte yetersiz kalmaktadır” biçiminde olmuştur. 1 öğretmen de düşüncesini “Avrupa vatandaşlığını yeterince tanıtmamaktadır” biçiminde dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 4’ü bu soruyu “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi çok önemlidir” biçiminde yanıtlamış ve bu düşüncelerinin nedenini “Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede çok önemlidir” biçiminde açıklamıştır. Bu öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Çağdaş bireyler yetiştirme çabası ile Avrupa vatandaşları yetiştirmede önemlidir” biçiminde ortaya koymuştur.

Görüş bildiren öğretmenlerden 4’ü “Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir” yanıtını vermişlerdir. Öğretmenler neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. 4 öğretmen “Öğretmenler bu bilinci bilmemektedir” görüşünü ileri sürmüştür. Bu öğretmenlerden 1’i (Mutlu) düşüncesini “*Şimdi biz büyükler bile Avrupa vatandaşlığı bilincine henüz kavuşamadık. Bu doğrultuda öğrencilere Avrupa vatandaşlığı bilincini tam kazandırmamız mümkün değil*” (st. 55-56) biçiminde ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 2’si “Fırsat eğitiminden yararlanan öğretmenler bu bilinci edindirmeye çalışmaktadır” görüşünü paylaşmıştır. Bu öğretmenlerden 1’i (Dinç) düşüncesini “*Bu konu son birkaç yıldır bizim gündemimize geliyor, kamuoyumuzu meşgul ediyor. Bize gelen kaynaklarda bu yok. Planda da yok, programda da yok. Ama biz fırsat eğitimini ön planda tutarak bunu sürekli gündeme alıyoruz. Sürekli uygulamaya çalışıyoruz. AB ya da Avrupa vatandaşı nasıl olmalı, yani genellikle şu örneği veriyorum; AB bizi almakta zorlanıyor, bizden oraya giden*

vatandaşlarımız onlara uyum sağlamakta zorlanıyor. Bizim sokaktaki on vatandaşımızdan en az yedi tanesi hala sokaklara tükürüyor örneğini veriyorum. Elli metre ilerisinde ışıklar varken onlar yolu yarıp geçmeye çalışıyor, bu Avrupa vatandaşlığı ile çelişkili şeklinde, bunları örneklerle açıklamaya çalışıyoruz” (st. 64-75) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen ise, “Öğretmenler programa bağlı kalmadan da bu bilinci verebilir” düşüncesinde olduğunu belirtmiştir.

Görüşmelerde öğretmenlerden 4’ü bu soruya “Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir” yanıtını vermiş ve nedenlerini ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 3’ü bu konudaki düşüncelerini “Ders kitaplarında Avrupa vatandaşlığı konusu yoktur” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i de “Ders kitaplarında daha çok Türk vatandaşlığı ön planda tutulmaktadır” görüşünde olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden 2’si soruyu “Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Konuları yetiştirme kaygısıyla uygulamaya zaman ayıramamaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Aynı öğretmen (Seda) düşüncesini “*Sosyal Bilgiler dersi bence veriyor da çocukların uygulamaya geçirmesi bilgide kalıyor. Yani davranışı tam olarak uygulayamıyoruz konuları yetiştireceğiz diye ancak işte örnek olabilirsek...*” (st. 65-67) biçiminde ortaya koymuştur. Bir diğer öğretmen de bu konuya yönelik olarak “Hak ve sorumluluklar öğretilmekte ama uygulamaları yetersiz kalmaktadır” biçiminde ortaya koymuştur.

Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna öğretmenlerden 1’i “Sosyal Bilgiler dersi, bu konuda işlevseldir” biçiminde yanıt vermiştir. Öğretmenlerden 1’i ise, aynı soruyu “Vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir” biçiminde yanıtlamıştır.

Öğretmenlerden 6’sı “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği kimi çabalarla artırılabilir” diyerek bu soruya ilişkin olarak önerilerini sıralamışlardır. 5 öğretmen de “Bu derse AB ile ilgili konular eklenmesi gerekmektedir” önerisinde bulunmuştur. Öğretmenlerden 2’si “Bu ders Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek biçimde düzenlenebilir” görüşünü dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i önerisini “Avrupa

vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir” biçiminde ortaya koymuştur. Aynı öğretmen (Gül) düşüncesini “*Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda çok önemli olduğuna inanıyorum ama şu anki programın değiştirilmesi inancındayım. Çünkü Avrupa’yı tanımadan Avrupa vatandaşlığını çocuğun kavraması mümkün değil. Biz ne kadar anlatsak ta mümkün değil. O nedenle mutlaka programın buna göre değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum*” (st. 57-60) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 1’i önerilerini “Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir” ve “Bu derste ki kimi konular değiştirilebilir” biçiminde sıralamıştır. Önerilerden biri de 1 öğretmen tarafından dile getirilen “Bu dersin ulusalcı yaklaşımı değiştirilmelidir” biçiminde olmuştur.

Çizelge 19’deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği konusunda çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerden 18’i; Avrupa vatandaşlığına ilişkin bir konu bulunmaması, Avrupa yaşam ve düşünme biçiminin öğretilmemesi, Tamamen Türk kültürünün aktarılması, hep geçmişin ele alınması ve gelecekle ilgilenilmemesi gibi nedenlerle Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmada işlevsel olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerden 10’u ise, vatandaşlık bilincini kazandırarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturması, çağdaş bireyler yetiştirme çabasıyla Avrupa vatandaşlığına hizmet etmesi, hoşgörüyü geliştirerek Avrupa vatandaşlığına hizmet etmesi, Avrupa vatandaşlığı bilincini uygulamaya geçirememesi, hak ve sorumlulukları öğretmekte ama, yaşama geçirmekte yetersiz kalması, Avrupa vatandaşlığını yeterince tanıtmaması gibi bir dizi nedenle bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Öğretmenlerden 4’ü; hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmedeki rolü, çağdaş bireyler yetiştirme çabası ile Avrupa vatandaşları yetiştirmeye katkısı nedenleriyle Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin çok önemli olduğunu dile getirmiştir.

Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmenlerin önemli olduğu görüşünü dile getiren 4 öğretmen; öğretmenlerin bu bilinci bilmediğini ve fırsat eğitiminden yararlanan öğretmenlerin bu bilinci edindirmeye çalıştığını belirtmiştir. Onlara göre, öğretmenler programa bağlı kalmadan da bu bilinci verebilirler.

Öğretmenlerden 4'ünün görüşü, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada araç-gereç kullanımının önemli olduğu yönünde olmuştur. Onlara göre, ders kitaplarında Avrupa vatandaşlığı konusu bulunmamakta üstelik daha çok Türk vatandaşlığı ön planda tutulmaktadır.

Avrupa vatandaşlığı bilincinin yaşanarak öğrenilebileceğini dile getiren 2 öğretmen, konuları yetiştirme kaygısıyla uygulamaya zaman ayıramamasının önemli bir sorun olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, onlara göre hak ve sorumlulukların öğretilmesine karşın uygulamaları yetersiz kalmaktadır. Öğretmenler tarafından dile getirilen diğer görüşler arasında, Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda işlevsel olduğu ve vatandaşlık davranışları üzerinde aile ile çevrenin çok önemli bir etkiye sahip olduğu görüşleri de yer almıştır.

Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal bilgiler dersinin işlevselliğine öğretmenlerin olumsuz bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Çünkü, çoğunluğu dersin bu konuda işlevsel olmadığını ileri sürmüştür. Ancak, öğretmenlerden kimi dolaylı işlevler nedeniyle dersi Avrupa bilinci kazandırmada kısmen işlevsel kabul edenler de olmuştur. Avrupa vatandaşlığı bilincinin kazandırılmasında kimi öğretmenlerin gerek Sosyal Bilgiler dersini gerekse öğretmen etmenini önemli görmeleri dikkat çekicidir.

Kendileri ile görüşme yapılan 6 öğretmen bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için; Sosyal Bilgiler dersine AB ile ilgili konular eklenmesi, Avrupa vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi ve Sosyal Bilgiler dersinin ulusalcı yaklaşımının değiştirilmesi gerekmektedir biçiminde bir dizi öneri getirmiştir. Öğretmenlere göre bunu gerçekleştirmek üzere Sosyal Bilgiler dersi Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek

biçimde düzenlenebilir, Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir ve dersteki kimi konular değiştirilebilir.

Araştırma kapsamında kimi öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinin hoşgörüyü geliştirerek Avrupa vatandaşlığına hizmet ettiği görüşünü dile getirmiştir. Ültanır (2001, s.968) da araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin hoşgörüyü demokratikleşme bağlamında devreye soktuğunu ortaya koymuştur. Öğretmenlerin bir kısmı Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye ve Türk kültürü çerçevesinde işlenişinin dersi Avrupa vatandaşlığı bilinci edindirmede işlevsel kılmadığını vurgulamıştır. Ültanır (2001, ss.958-968) araştırması kapsamında incelediği Sosyal Bilgiler dersi problem alanlarının her birinde aynı sorunu dile getirmiştir. Ercan'ın (2001, s.43) yapmış olduğu araştırma sonucunda bu öğretmen görüşlerini desteklediği düşünülen bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre araştırmada, Sosyal Bilgiler dersindeki vatandaşlık görev ve sorumluluklarına ilişkin genel amaçların çoğunluğunun öğretmenler tarafından ulusal olarak algılandığı belirtilmiştir.

Öğretmenlerin bir bölümünün Sosyal Bilgiler dersinin hep geçmişle ilgilendiği, gelecekle ilgilenmediği görüşü ile Ültanır'ın (2001, s.960) Sosyal Bilgiler dersinin özellikle yeni politik yapılanmada yeni yetişen kuşağı geleceğe hazırlamaması endişesi birbirine paralel görüşler olarak kabul edilebilir. Öğretmenlerin bir bölümü Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Osler'in (1998, s.10) yapmış olduğu farklı Avrupa ülkelerini kapsayan ve görüşmeye dayalı olan araştırmada görüşleri alınan öğrencilerden bir kısmı Avrupa vatandaşlığı eğitiminde Tarih, Coğrafya ve Psikoloji gibi sosyal bilim alanlarının önemli olduğuna değinmiştir. Türkiye koşulları dikkate alındığında bu alanların ilköğretim düzeyinde bütüncül bir biçimde öğretilmeye çalışıldığı dersin Sosyal Bilgiler olduğu söylenebilir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı eğitiminde önemli olduğu ileri sürülebilir.

Görüşüne başvurulmuş öğretmenlerin bir kısmı Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Douglas (2002, s.1) yapmış olduğu çalışmada Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenlerin karakter ve vatandaşlık

eğitiminde büyük sorumluluk taşıdıklarını belirtmiştir. Bunun araştırma bulgularını desteklediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenler içinde Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebileceği görüşünü bildirenler olmuştur. Aslan ve Gökaya (2004, s.242) tarafından yapılan çalışmada AB'ye uyum sürecinde Sosyal Bilgiler dersine vatandaşlık hakları ile ek amaçların konulması gerektiği belirtilmiştir. Osler'in (1998, s.9) yapmış olduğu araştırmada görüşleri alınan öğretmen adaylarından bir kısmı demokrasi ve insan hakları değerlerini içeren Avrupalılık bilincinin eğitim sistemlerine eklenmesine ilişkin önerilerde bulunmuştur. Araştırmada Avrupa vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi gerektiğini belirten öğretmenler olmuştur. Osler (1998, ss.12-13) de yapmış olduğu araştırma sonunda Avrupa vatandaşlığı bilincinin geliştirilebilmesi için okul programlarının Avrupa vatandaşlığını geliştirecek biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

3.1.2.6. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Görüşmeler sırasında beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 20'de görülmektedir.

Çizelge 20
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Çevre Sorunlarına Duyarlı Vatandaşların Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevine İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?	f
a. Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir.	13
a1. Birçok konuda çevreye yer verilmektedir.	10
a2. Çevre bilinci uygulama düzeyinde öğretilmektedir.	2
a3. Belirli günler, çevreyle bağlantılı olarak işlenmektedir.	1
b. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.	8
b1. Çevre sorunları üzerinde yeterince durulmamaktadır.	2
b2. Uygulamada eksiklikler bulunmaktadır.	1
c. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.	6
c1. Gençlere bakıldığında çevreye duyarlı olmadıkları görülmektedir.	1
c2. Çevreye ilişkin konu bulunmamaktadır.	1
d. Çevre bilinci yaşanarak öğrenilir.	5
d1. Sosyal Bilgiler dersinde çevre konuları kuramsal olarak işlenmekte, uygulamaya geçirilememektedir.	4
d2. Okulda çevre bilinci verilmeye çalışılmakta; ancak, dışarıda uygulanamamaktadır.	1
e. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmen çok önemlidir.	3
f. Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincini geliştirmede önemli bir derstir.	1
g. Çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitim etkili olamamaktadır.	1
ğ. Çevre konusu, ders kitaplarında kuramsal olarak ele alınmaktadır.	1
h. Çevreye duyarlılık çocuğun yapısına bağlıdır.	1
ı. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir.	8
ı1. Sosyal Bilgiler dersinde çevre konusu daha kapsamlı ele alınabilir.	3
ı2. Varolan ünitelere çevre konusu eklenebilir ya da yeni ünite oluşturulabilir.	3
ı3. Çevre bilincini kazandırma görevi yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmamalıdır.	3
ı4. Sosyal Bilgiler dersinde uygulama artırılırsa, çevre sorunları daha azalır.	2
ı5. Çevre bilinci aile içinde de verilerek pekiştirilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	82

Çizelge 20’ye göre, öğretmenlerin çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda uzmanların belirttikleri görüşlerin 13’ü “Sosyal

Bilgiler dersi işlevseldir”, 8’i “Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir”, 6’sı “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir”, 5’i “Çevre bilinci, yaşanarak öğrenilir”, 3’ü “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmen çok önemlidir”, 1’i “Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincini geliştirmede önemli bir derstir”, 1’i “Çevredeki uygulamalarla okuldakiler çalıştığınde eğitim etkili olamamaktadır”, 1’i “Çevre konusu, ders kitaplarında kuramsal olarak ele alınmaktadır”, 1’i “Çevreye duyarlılık çocuğun yapısına bağlıdır”, 8’i “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir” biçimindedir.

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 13’ü bu soruya “Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir” yanıtını vermiş ve neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 10’u bu konudaki düşüncelerini “Birçok konuda çevreye yer verilmektedir” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2’si “Çevre bilinci uygulama düzeyinde öğretilmektedir” görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Aynı öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Belirli günler, çevreyle bağlantılı olarak işlenmektedir” biçiminde dile getirmiştir.

Görüş bildiren öğretmenlerden 8’i soruya “Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir” yanıtını vermiştir. Öğretmenlerden 2’si böyle düşüncelerinin nedenini “Çevre sorunları üzerinde yeterince durulmamaktadır” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i ise, “Uygulamada eksiklikler bulunmaktadır” düşüncesinde olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden 6’sı soruyu “Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir” biçiminde yanıtlamış ve böyle düşünme nedenlerini çeşitli görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1’i “Gençlere bakıldığında çevreye duyarlı olmadıkları görülmektedir” görüşünü dile getirmiştir. Aynı öğretmen (Meral) düşüncesini “*Yani biz Sosyal Bilgiler dersinde çocuklarımızı, öğrencilerimizi çevreye duyarlı eğitiyoruz, eğitmeye çalışıyoruz. Ama şimdiki gençlerimize baktığımızda bunun gerçekleşmediğini de görüyoruz. Çevreye pek duyarlı değiller. Ha, kitaplarımız veriyor çevreye baktığımızda on gençten sadece ikisi veya üçü çevreye duyarlıdır. O zaman ben diyorum ki; gençlerimiz dikkat etmiyor, yani biz veriyoruz okulda eğitim kalıyor, dışarıda uygulayamıyoruz. Dönüştürmüyor. Yani çocuklara meselâ; sadece çöpü yere atmama onu dahi kazandırmak çok zor... Yani*

burada işlevini yerine getirmiyor diyebilirim” (st. 62-76) biçiminde ortaya koymuştur. Bir diğer öğretmen de bu soruya yönelik olarak düşüncesini “Çevreye ilişkin konu bulunmamaktadır” biçiminde dile getirmiştir.

Görüşleri alınan öğretmenlerden 5’i bu soruyu “Çevre bilinci, yaşanarak öğrenilir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 4’ü neden böyle düşündüklerine ilişkin olarak “Sosyal Bilgiler dersinde çevre konuları kuramsal olarak işlenmekte, uygulamaya geçirilememektedir” görüşünü bildirmiştir. Bu öğretmenlerden 1’i (Taha) düşüncesini *“Yani bizim çalışmalarımız çevre konusunda zannedersen kuramsal kalıyor. Bu kuramı uygulamaya dönüştüremiyoruz. Bu çevre kirliliği de zannedersen bu uygulamaya dönük çalışmalarımızın yaptıramadığından kaynaklanıyor. Kitaplarımızda da zaten kuram bazında alınıyor yapılan çalışmalar. Programlarımızda da böyle. Yani bir uygulamaya geçiş, çevre çünkü çok önemli gerçekten... Sosyal Bilgiler de kuramsal kalıyor, uygulamaya dönük bir çalışma yapamıyoruz çevre üzerinde” (st. 50-60) biçiminde ortaya koymuştur. Çevre konusuna ilişkin olarak bir başka öğretmen de (Gül) “Sosyal Bilgiler olarak baktığımızda da yetersiz. Çünkü uygulamalar yok. Önümüze bazı prosedürler geliyor her şeyde yani uygulamalar yok. Çocuğa çevre bilincini aşulamaya çalışıyorsunuz ama dediğim gibi... soyut kalıyor bazı şeyler” (st. 67-72) düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerden 1’i de düşüncesini “Okulda çevre bilinci verilmeye çalışılmakta ancak, dışarıda uygulanamamaktadır” biçiminde dile getirmiştir.*

Öğretmenlerden 3’ü çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak görüşlerini “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmen çok önemlidir” yanıtını vererek ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1’i (Perran) düşüncesini *“Ben ders olarak yine diyeceğim şu öğretmende bitiyor her şey. Yani öğretmen çok duyarlıysa çıkarken ışığı kapatıyorsa, sürekli onlara ışıkları boşa yakmayın, suları akıtmayın, çevreye çöp atmayın diye uyarması gerekiyor yoksa ders olarak işleyip kitabı kaldırdığımız zaman orada kalıyor” (st. 77-81) biçiminde ortaya koymuştur.*

Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir? sorusunu öğretmenlerden 1'i "Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincini geliştirmede önemli bir derstir" biçiminde yanıtlamıştır. Görüş bildiren 1 öğretmen bu soruyu "Çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitim etkili olamamaktadır" biçiminde yanıtlarken bir diğeri aynı soruya "Çevre konusu, ders kitaplarında kuramsal olarak ele alınmaktadır" yanıtını vermiştir. Öğretmenlerden 1'i görüşünü "Çevreye duyarlılık çocuğun yapısına bağlıdır" sözleriyle dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 8'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir" diyerek önerilerini sıralamışlardır. Bu öğretmenlerden 3'ü "Sosyal Bilgiler dersinde çevre konusu daha kapsamlı ele alınabilir" düşüncesini dile getirmiştir. 3 öğretmen de "Varolan ünitelere çevre konusu eklenebilir ya da yeni ünite oluşturulabilir" düşüncesini ortaya koymuştur. Diğer 3 öğretmen ise, "Çevre bilincini kazandırma görevi yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmamalıdır" görüşünde olduklarını belirtmiştir. Öğretmenlerce dile getirilen önerilerden biri ise, "Sosyal Bilgiler dersinde uygulama artırılırsa, çevre sorunları daha azalır" biçiminde olmuştur. Bu öğretmenlerden 1'i (İsmet) düşüncesini "*Kitap doğru yazıyor ancak uygulamadaki aksaklıklar bunun önüne geçiyor. Kitaplarda yazan her şey harfiyen uygulanıyor diyemeyiz. Uygulansa bu sorunların daha da azaldığını göreceğiz*" (st. 115-117) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen de "Çevre bilinci aile içinde de verilerek pekiştirilmelidir" önerisini dile getirmiştir.

Çizelge 20'deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin çeşitli görüşler bildirdikleri görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerden 13'ü; birçok konuda çevreye yer verilmesi, çevre bilincinin uygulama düzeyinde öğretilmesi, belirli günlerin çevreyle bağlantılı olarak işlenmesi gibi nedenlerle çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerden 8'i; çevre sorunları üzerinde yeterince durulmaması, uygulamada eksiklikler bulunması nedenleriyle çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu görüşünde birleşmiştir.

Öğretmenlerden 6'sı, çevreye ilişkin konu bulunmaması nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda işlevsel olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Onlara göre, gençlerin çevreye duyarlı olmamaları bunun bir kanıtıdır.

Öğretmenlerden 5'i çevre bilincinin yaşanarak öğrenilebileceği görüşünü dile getirmiştir. Onlara göre Sosyal Bilgiler dersinde çevre konuları kuramsal olarak işlenmekte, uygulamaya geçirilememektedir. Ayrıca, okulda çevre bilinci verilmeye çalışılmakta ancak, dışarıda uygulanmamaktadır. Öğretmenlerden 3'ü çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmenin çok önemli olduğu görüşünü ifade etmiştir.

Öğretmenler tarafından ortaya konan görüşlerin bir bölümü; Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilincini geliştirmede önemli bir ders olduğu, çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitimin etkili olamadığı, çevre konusunun ders kitaplarında kuramsal olarak ele alındığı ve çevreye duyarlılığın çocuğun yapısına bağlı olduğu yönündedir.

Öğretmenlerin çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine olumlu baktıkları söylenebilir. Çünkü önemli bir kısmı, dersi bu konuda işlevsel ya da kısmen işlevsel olarak gördüklerini belirtmiştir. Sayıları onlara göre az olmakla birlikte yine de bu konuda Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulmayan öğretmenler olmuştur. Kimi öğretmenler tarafından çevre bilincinin yaşanarak öğrenilebileceği görüşü de dile getirilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerden öğretmenin bu konuda önemli olduğu görüşünü ifade edenler olmuştur.

Kendileri ile görüşme yapılan 8 öğretmen çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için; çevre bilincini kazandırma görevinin yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmaması, Sosyal Bilgiler dersinde uygulamanın artırılması ve çevre bilincinin aile içinde de verilerek pekiştirilmesi gerektiği yönünde bir dizi öneri dile getirmiştir. Bu öğretmenlere göre çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin

işlevselliğini artırmak için, Sosyal Bilgiler dersinde çevre konusu daha kapsamlı ele alınabilir ve varolan ünitelere çevre konusu eklenebilir ya da yeni ünite oluşturulabilir.

Araştırma sürecinde kimi öğretmenler birçok konuda çevreye yer vermesi nedeniyle Sosyal Bilgiler dersini, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirmede işlevsel bulduklarını ifade etmiştir. Ercan'ın (2001, s.73) araştırmasında özellikle ilköğretim birinci basamak Sosyal Bilgiler dersi özel amaç ve konularında en sık rastlanan evrensel değerler çevre duyarlılığı olduğu saptanmıştır. Ültanır (2001, s.972) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinde çevreye özel bir ünite ayrılmamakla birlikte bu konunun değişik ünitelere serpiştirilerek öğretilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.

Öğretmenlerin bir kısmının dile getirdikleri gibi Ültanır (2001, s.974) da araştırmasının sonunda Sosyal Bilgiler dersi çevre konularında gezi-gözlem ve proje çalışmalarlarıyla uygulamaların artırılması gerektiği ancak, bu durumda çevre bilincinin daha iyi gelişeceği önerisinde bulunmuştur. Bu sonuçların araştırma bulgularını desteklediği ileri sürülebilir.

3.1.2.7. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Görüşmeler sırasında beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine “Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 21’de görülmektedir.

Çizelge 21
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Piyasa Ekonomisi İçin Gerekli olan, Rekabete Açık Bireylerin Yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinden Yararlanılması Hakkında Görüşleriniz Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması hakkında görüşleriniz nelerdir?	f
a. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır.	14
a1. Rekabetçi bireyler yetiştirmeye Sosyal Bilgiler programı uygun değildir.	3
a2. Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin konular bulunmamaktadır.	3
a3. Türkiye’deki uygulamalar Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi bireyler yetiştirmediğini göstermektedir.	2
a4. Sosyal Bilgiler dersi rekabetçilik davranışını kazandıramamaktadır.	1
a5. Sosyal Bilgiler dersinin aşırı yükü, çocukların yaratıcılık gelişimini engellemektedir.	1
a6. Sosyal Bilgiler dersinde girişimcilik ve rekabet yetersizdir.	1
b. Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır.	11
b1. Programda rekabet yeterince yer almamaktadır.	3
b2. Rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netlik yoktur.	1
b3. Bilinçli tüketici yetiştirmekte ama rekabetçi bireyler yetiştirememektedir.	1
b4. Derste rekabet ortamı sınırlı kalmaktadır.	1
c. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır.	6
c1. Ekonomiye ilişkin öğeler ve konular içermektedir.	2
c2. Türkiye ekonomisi işlenerek buna hizmet edilmektedir.	1
c3. Tüketici ve girişimcilik bilinci kazandırılmaktadır.	1
d. Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir.	5
d1. Öğretmen programın dışına çıkarak rekabetçi bireyler yetiştirebilir.	2
e. Rekabet yaşanarak öğrenilir.	3
e1. Rekabet piyasada öğrenilmektedir.	1
e2. Bilgi ağırlıklı olan Sosyal Bilgiler dersinin uygulanabilirliği yetersizdir.	1
f. Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir.	2
g. Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi, girişken bireyler yetiştirmesini Türk aile yapısı engellemektedir.	1
ğ. Rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır.	1
h. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması için kimi öneriler getirilebilir.	5
h1. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.	2
h2. Programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir.	2
h3. Öğretmenler rekabet konusunda eğitilmelidir.	1
h5. Çocuklar yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yönlendirilmelidir.	1
Görüşler Toplamı	79

Çizelge 21'e göre, öğretmenlerin piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmasına ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu konuda öğretmenlerin belirttikleri görüşlerin 14'ü "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır", 11'i "Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır", 6'sı "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır", 5'i "Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir", 3'ü "Rekabet yaşanarak öğrenilir", 2'si "Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir", 1'i "Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi, girişken bireyler yetiştirmesini Türk aile yapısı engellemektedir", 1'i "Rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır", 5'i "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması için kimi öneriler getirilebilir" biçimindedir.

Öğretmenlerden 14'ü bu soruyu "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır" biçiminde yanıtlamıştır. Öğretmenler neden böyle düşündüklerini farklı görüşlerle ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 3'ü "Rekabetçi bireyler yetiştirmeye Sosyal Bilgiler programı uygun değildir" biçiminde düşüncelerini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 3'ü "Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin konular bulunmamaktadır" düşüncesinde olduklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerden 2'si "Türkiye'deki uygulamalar Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi bireyler yetiştirmedini göstermektedir" düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. 1 öğretmen görüşünü "Sosyal Bilgiler dersi rekabetçilik davranışını kazandıramamaktadır" biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen düşüncesini "Sosyal Bilgiler dersinin aşırı yükü, çocukların yaratıcılık gelişimini engellemektedir" biçiminde ifade etmiştir. Aynı öğretmen (Ozan) düşüncesini "*Rekabetçi bireyler değil, kendini düşünen bireyler yetiştiriyoruz. Bizim programımızda yaratıcı öğrenciye yer yok. Hiç ben görmedim. Yaratıcı olan çocuğun zaten yaptığı araştırmayı, bulduğu şeyleri getirip derste saatlerce anlatmasına zamanımız yetmiyor. Bir başka dersi kullanmamız gerekiyor. Program çok yüklü*" (st. 73-78) biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i "Sosyal Bilgiler dersinde girişimcilik ve rekabet yetersizdir" görüşünde olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden 11'i bu soruya "Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır" yanıtını vermiş ve bunun nedenlerine ilişkin farklı görüşler ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 3'ü düşüncelerini "Programda rekabet yeterince yer almamaktadır" biçiminde dile getirmiştir. Aynı gruptan 1 öğretmen "Rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netlik yoktur" görüşünde olduğunu belirtmiştir. Bir başka öğretmen de düşüncesini "Bilinçli tüketici yetiştirmekte ama rekabetçi bireyler yetiştirememektedir" biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i ise, "Derste rekabet ortamı sınırlı kalmaktadır" biçiminde görüş bildirmiştir.

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 6'sı bu soruya "Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır" yanıtını vermiş ve nedenlerini farklı görüşleri dile getirerek ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 2'si düşüncelerini "Ekonomiye ilişkin öğeler ve konular içermektedir" biçiminde ortaya koymuştur. 1 öğretmen "Türkiye ekonomisi işlenerek buna hizmet edilmektedir" görüşünü dile getirmiştir. Bir başka öğretmen de "Tüketicilik ve girişimcilik bilinci kazandırılmaktadır" düşüncesinde olduğunu bildirmiştir.

Öğretmenlerden 5'i soruyu "Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir" biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 1'i "Öğretmen programın dışına çıkararak rekabetçi bireyler yetiştirebilir" düşüncesinde olduğunu bildirmiştir.

Öğretmenlerden 3'ünün verdiği yanıtlar arasında "Rekabet yaşanarak öğrenilir" düşüncesi de yer almıştır. 1 öğretmen görüşünü "Rekabet piyasada öğrenilmektedir" biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i de "Bilgi ağırlıklı olan Sosyal Bilgiler dersinin uygulanabilirliği yetersizdir" düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Aynı öğretmen (Burcu) görüşünü "*Bence yeterli değil. Yani çocuğun girişimciliğini ön plana çıkarmıyoruz. İşte akademik bilgilerle donatıyoruz. Vermiş olduğumuz bilgilerin uygulanabilirliği yetersiz*" (st. 56-59) biçiminde ortaya koymuştur.

Soruyu yanıtlayan öğretmenlerden 2'si "Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir" görüşünde olduklarını dile getirmiştir. Görüşlerine başvuru yapılan öğretmenlerden 1'i soruyu "Sosyal

Bilgiler dersinin rekabetçi, girişken bireyler yetiştirmesini Türk aile yapısı engellemektedir” biçiminde yanıtlamıştır. Aynı öğretmen (İsmet) düşüncesini “*Türk aile yapısından kaynaklanan baskıcı, korkak bireyleriz maalesef. Çoğunluğumuz diyelim bu durumda. Bir işe atılırken, bir piyasaya atılırken hedefi değil göreceğimiz zararı önce düşünüyoruz. Hedef koymadan zararına bakıyoruz. Ama önce hedef koyup ondan sonra zarar düşünülmesi. Bunun içinde rekabete açık bireyler değiliz*” (st. 124-128) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 1’i Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir? sorusunu “Rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır” biçiminde yanıtlamıştır. Öğretmenlerden 5’i “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması için kimi öneriler getirilebilir” diyerek önerilerini sıralamıştır. Bu öğretmenlerden 2’si “Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Bu öğretmenlerden 1’i (Erhan) önerisini “*Burada Sosyal Bilgilerin etkisi var diye düşünüyorum. Ama buna daha da işlevsellik kazandırılabilir. Aslında bizim hedeflerimiz var ama bu hedeflere uygun programlar hazırlanması daha etkili olacak o zaman*” (st. 128-133) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 2’si “Programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i önerisini “Öğretmenler, rekabet konusunda eğitilmelidir” biçiminde ortaya koymuştur. Aynı öğretmen (Gül) bu konuya ilişkin olarak “*Ve biz öğretmenlerin de sadece Sosyal Bilgiler dersi olarak değil biz öğretmenlerin de bu konuda yetiştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü biz kendimiz zaten rekabete açık bireyler olarak yetiştiğimize inanmıyorum*” (st.81-83) görüşünde olduğunu belirtmiştir. Bir başka öğretmen ise, “Çocuklar yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yöreklendirilmelidir” biçiminde öneri getirmiştir.

Çizelge 21’deki veriler, öğretmenlerin piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmasına ilişkin çeşitli görüşler bildirdiklerini göstermektedir. Buna göre, öğretmenlerden 14’ü; rekabetçi bireyler yetiştirmeye Sosyal Bilgiler programının uygun olmaması, Sosyal Bilgiler

dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin konuların bulunmaması, Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçilik davranışını kazandırılmaması, Sosyal Bilgiler dersinin aşırı yükünün çocukların yaratıcılık gelişimini engellemesi, Sosyal Bilgiler dersinde girişimcilik ve rekabetin yetersizliği gibi bir dizi nedenle piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bu öğretmenlere göre, Türkiye'deki uygulamalar Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi bireyler yetiştirmediğini kanıtlamaktadır.

Öğretmenlerden 11'i; programda rekabetin yeterince yer almaması, rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netliğin olmaması, bilinçli tüketici yetiştirmesi ama rekabetçi bireyler yetiştirememesi, derste rekabet ortamının sınırlı kalması gibi nedenlerle piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılabildiği görüşünde birleşmiştir.

Öğretmenlerden 6'sı; ekonomiye ilişkin öğeler ve konular içermesi, Türkiye ekonomisi işlenerek buna hizmet edilmesi, tüketicilik ve girişimcilik bilincinin kazandırılması gibi nedenlerle bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanıldığı düşüncesini ifade etmiştir. Öğretmenlerden 5'i; rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin yaklaşımının çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu öğretmenlere göre, öğretmenler programın dışına çıkarak rekabetçi bireyler yetiştirebilirler. Rekabetin yaşanarak öğrenilebileceği düşüncesini dile getiren 3 öğretmene göre, rekabet piyasada öğrenilmekte olup bilgi ağırlıklı olan Sosyal Bilgiler dersinin uygulanabilirliği yetersizdir.

Öğretmenlerden 2'si Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinildiğini ve bu derste rekabete açık bireyler yetiştirildiğini ileri sürmüştür. Öğretmenler tarafından ortaya konan görüşlerin bir bölümü; Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi, girişken bireyler yetiştirmesini Türk aile yapısının engellediği ve rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeninin çocukların yapısındaki farklılıktan kaynaklandığı yönündedir.

Öğretmenlerin piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması konusuna olumsuz baktıkları

söylenbilir. Çünkü, öğretmenlerin önemli bir kısmı bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmadığını ifade etmiştir. Ancak, kimi yetersizliklerini belirterek dersi bu konuda kısmen işlevsel bulan öğretmenler de olmuştur. Bu konuda bir kısım öğretmen de ekonomiyle bağlantılı konular nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin dolaylı olarak rekabete açık bireyler yetiştirmeye katkısının olduğunu belirtmiştir. Kimi öğretmenler tarafından bu konuda öğretmen etmeninin önemli olduğu ve rekabetin yaşanarak öğrenilebileceğine dikkat çekilmiştir.

Kendileri ile görüşme yapılan 5 öğretmen; piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması için; Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi, programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmesi, öğretmenlerin rekabet konusunda eğitilmesi, çocukların yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yöreklendirilmesi gerektiğine yönelik bir dizi öneriyi dile getirmiştir.

Araştırma kapsamında kimi öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin kimi konular bulunduğunu belirtmiştir. Ültanır (2001, s.965) araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiye ilişkin öğeler içerdiğini ortaya koymuştur. Rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netlik olmadığı gerekçesiyle öğretmenlerin bir kısmı, Sosyal Bilgiler dersinden rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlandığını ifade etmiştir.

Ercan'ın (2001, s.48) yapmış olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmeye dönük genel amaçlarının öğretmenler tarafından hem ulusal hem evrensel olarak algılandığı belirtilmiştir. Küreselleşmenin bir parçası olarak kabul edilen AB ölçütleri içindeki rekabet, günümüzde demokratik toplumların önemli değerlerinden biri ve aynı zamanda evrensel bir değer olarak kabul edilmektedir. Araştırma sonuçlarında ulaşılan Sosyal Bilgiler programında rekabet konusunda netlik olmadığı sonucunun Ercan'ın bulgusu tarafından desteklendiği ileri sürülebilir.

3.1.2.8. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilmek ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilmek İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Görüşmeler sırasında beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 22’de görülmektedir.

Çizelge 22
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersini İşlevsel Kılabilmek ya da İşlevsellik Düzeyini Artırabilmek İçin Neler Yapılmasını Öneriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?	f
a. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.	21
a1. AB’ye ve Avrupa vatandaşlığına ilişkin konular eklenmesinde yarar vardır.	17
a2. Sosyal Bilgiler dersi, Tarihi bilgiden öte değerler ve uygulamaya dönük konular içermelidir.	4
a3. Program yoğunluğu azaltılmalı, öğrenci düzeyine çekilmelidir.	3
a4. AB’deki Sosyal Bilgiler programları incelenmeli ve bize uygun olanlar alınmalıdır.	3
a5. Programın araştırma uygulama alanlarında geliştirilmesi gereklidir.	3
a6. Sosyal Bilgiler dersinde geçmişten çok geleceğin incelenmesinde yarar vardır.	2
a7. Dış dünyayı içeren evrensel konular eklenmelidir.	2
a8. Varolan konulara ilişkin olarak AB’den örnekler verilebilir.	2
a9. Varolan programda AB ile bütünleşmeye uygun konular belirlenmelidir.	2
a10. Sosyal Bilgiler dersi AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir.	1
a11. Dünyaya açık, hoşgörülü, rekabetçi ve teknik bireyler yetiştirmeye dönük bir program geliştirilmelidir.	1
a12. Program, kişi haklarına daha uygun duruma getirilmelidir.	1
a13. İçerikte güncel konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir.	1
a14. Öğrenci ilgileri ve gereksinimleri dikkate alınarak demokrasiye ilişkin konular eklenebilir.	1
a15. Millet konusu evrensel boyutta yeniden yorumlanarak ele alınmalıdır.	1
a16. Çocukların daha etkin olacağı konular artırılmalıdır.	1
a17. Kişilik bilinci kazandıracak davranışları içeren konuların konulması gerekmektedir.	1
A18. Türk tarihi, AB tarihi ile birlikte öğretilmelidir.	1

Çizelge 22 (Devamı)

b. AB'ye uyum sürecinde öğretmenler kendilerini yenilemelidir.	8
b1. Öğretmenler eğitilmelidir.	5
b2. Öğretmenlere kaynaklar verilmelidir.	1
b3. Amaçların belirlenmesinde öğretmenler daha etkili olabilirler.	1
c. Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmelidir.	8
c1. Bilgilerden çok değerler ve davranış biçimleri öğretilmelidir.	7
c2. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında uygulama dersleri yapılabilir.	1
d. Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir	6
d1. Sosyal Bilgiler dersinin kitaplar yerine CD gibi görsel işitsel araçlarla işlenmesi gerekmektedir.	1
d2. Türk tarihini AB ile birlikte işlemek için kitaplar hazırlanmalıdır.	1
d3. Ders kitapları AB ile bütünleşmeye uygun olarak çok iyi hazırlanmalıdır.	1
d4. Okullara bütünleşmeyle ilgili araç-gereçler gönderilmelidir.	1
d5. Daha etkili kaynaklar hazırlanarak öğrencilerin bu alandaki ilgileri artırılabilir.	1
d6. AB ile ilgili resim, CD vb. araç-gereçlerle öğrenciler eğitilmelidir.	1
d7. Öğrenciler gazete, dergi gibi kaynaklardan gündemi izlettirilerek AB ile bütünleşmeye hazırlanabilir.	1
e. Sosyal Bilgilerin öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir.	5
e1. Eğitim ortamlarında farklı yaklaşımlara yer verilmelidir.	1
e2. Konular daha basit yalın bir anlatımla işlenebilir.	1
e3. Dersler dramatize edilerek işlenebilir.	1
e4. Sosyal Bilgiler dersi laboratuvar, arazi vb farklı ortamlarda işlenmelidir.	1
f. Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir.	2
g. AB iyi analiz edilmelidir.	2
ğ. Öğrenciler geniş bir dünya görüşüne sahip olacak biçimde eğitilmelidir.	1
h. Sosyal Bilgiler dersinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur.	1
ı. AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir.	1
i. AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulmalıdır.	1
Görüşler Toplamı	129

Çizelge 22'ye göre, öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için yapmış oldukları öneriler farklılık göstermektedir. Bu konuda öğretmenlerin belirttikleri görüşlerin 21'i "Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir", 8'i "AB'ye uyum sürecinde öğretmenler kendilerini yenilemelidir", 8'i "Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmelidir", 6'sı "Araç-gereçlerin AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmesi

gereklidir”, 5’i “Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir”, 2’si “Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir”, 2’si “AB, iyi analiz edilmelidir”, 1’i “Öğrenciler geniş bir dünya görüşüne sahip olacak biçimde eğitilmelidir”, 1’i “Sosyal Bilgiler dersinde bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur”, 1’i “AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir”, 1’i “AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulabilir” biçimindedir.

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 21’i “Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir” önerisinde birleşmiştir. Bunlardan 17’si “AB’ye ve Avrupa vatandaşlığına ilişkin konular eklenmesinde yarar vardır” önerisinde bulunmuştur. Öğretmenlerden 4’ü önerilerini “Sosyal Bilgiler dersi, Tarihi bilgidен öte değerler ve uygulamaya dönük konular içermelidir” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 3’ü “Program yoğunluğu azaltılmalı, öğrenci düzeyine çekilmelidir” biçiminde öneri getirmiştir. Öğretmenlerden 3’ü önerilerini “AB’deki Sosyal Bilgiler programları incelenmeli ve bize uygun olanlar alınmalıdır” olarak ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1’i (Gül) düşüncesini *“Öncelikle AB ülkelerinin Sosyal Bilgiler dersi programlarının incelenmesi, bize uygun olanların alınması ve kendi toplumumuzun da kendi öz kültürünü kaybetmeden adaptasyonunu düşünüyorum. Yani, bir çocuk AB ile bütünleşmek isteyecek programın sonunda ama kendi öz değerlerini yitirmeden isteyecek. Yani bunun sağlanmasını istiyorum, buna göre uygun bir program ve bizim de bunu uygulamamızı istiyorum”* (st. 87-93) biçiminde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 3’ü önerilerini “Programın araştırma uygulama alanlarında geliştirilmesi gereklidir” biçiminde ortaya koymuştur. Görüş bildiren 2 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersinde geçmişten çok geleceğin incelenmesinde yarar vardır” önerisini getirmiştir. Öğretmenlerden 2’si önerilerini “Dış dünyayı içeren evrensel konular eklenmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Kendileriyle görüşülen 2 öğretmen de düşüncelerini “Varolan konulara ilişkin olarak AB’den örnekler verilebilir” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 2’si ise, “Varolan programda AB ile bütünleşmeye uygun konular belirlenmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 1'i önerisini "Sosyal Bilgiler dersi AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir" biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i "Dünyaya açık, hoşgörülü, rekabetçi ve teknik bireyler yetiştirmeye dönük bir program geliştirilmelidir" önerisini dile getirmiştir. Aynı öğretmen (Erhan) önerisini *"İlkönce öğrencileri yetiştirirken, yalnız dar çerçeve içerisinde değil, bütün insanları seven, bütün insanlarla rekabet edecek düşünce ve zihniyetinde yetiştirmek gerekir. Yani burada ilk önce öyle yetiştireceksin ki; dünyayı tanıyan, insanları bilen, teknolojiden yararlanabilen, dünya insanlarıyla yarışabilecek insanlar yetiştirilmeli"* (st.136-143) biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i ise, önerisini "Program, kişi haklarına daha uygun duruma getirilmelidir" biçiminde dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 1'i "İçerikte güncel konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir" önerisini dile getirmiştir. Görüş bildiren 1 öğretmen düşüncesini "Öğrenci ilgileri ve gereksinimleri dikkate alınarak demokrasiye ilişkin konular eklenebilir" biçiminde açıklamıştır. Öğretmenlerden 1'i "Millet konusu evrensel boyutta yeniden yorumlanarak ele alınmalıdır" önerisini getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i önerisini "Çocukların daha etkin olacağı konular artırılmalıdır" biçiminde ortaya koymuştur. Bir diğer öğretmen ise, "Kişilik bilinci kazandıracak davranışları içeren konuların konulması gerekmektedir" önerisini gündeme getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i tarafından dile getirilen önerilerden biri de "Türk tarihi, AB tarihi ile birlikte öğretilmelidir" biçiminde olmuştur.

Görüş alınan öğretmenlerden 8'i soruya "AB'ye uyum sürecinde öğretmenler kendilerini yenilemelidir" yanıtını vermiştir. Bu öğretmenlerden 5'i "Öğretmenler eğitilmelidir" önerisinde bulunmuştur. Aynı öğretmenlerden 1'i (İsmet) önerisini *"Öğretmen daha ikinci planda kalıyor. Ama yine burada iş öğretmene düşüyor. Öğretmen önderlik edecek, öğretmen yol gösterici olacak ama arka planda. Bir defa öğretmenlerin düzenli bir seminerden geçirilmesi gerekir. Önce öğretmenimizi bir aydınlatalım, yol gösterelim. Yasaları, tüzükleri onlar bir öğrensin ki ondan sonra çocuklarımıza doğrusunu öğretsin. Şu anda değişen yasaların çoğunu, çoğunu değil hiç bilmiyorum. Hangi yasa değişti, acaba bundan önceki baskıcı korkutucu yasalar mı var? Benim haklarım ne? Ben önce kendi haklarımı bilmiyorum ki öğrenciye senin hakkın şu*

diyebileyim. Önce öğretmen hakkını bilmeli. Sınıfına karşı, yönetime karşı veyahut da diğer kamuoyu idaresine karşı haklarım ne, onu bilmeli” (st. 143-155) biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i önerisini “Öğretmenlere kaynaklar verilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen de önerisini “Amaçların belirlenmesinde öğretmenler daha etkili olabilirler” biçiminde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden 8’i soruya “Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmelidir” yanıtını vermiştir. Bu öğretmenlerden 7’si “Bilgilerden çok değerler ve davranış biçimleri öğretilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Bu öğretmenlerden 1’i (Anıl) önerisini “Derse ilişkin... davranış, iyi insan olma, iyi vatandaş olma, görevlerimiz, sorumluluklarımız, küçüklere sevgi, büyüklere saygı bu tür konuların daha ağırlıklı olmasını istiyorum” (st. 57-59) biçiminde dile getirmiştir. Bu konuya ilişkin olarak bir başka öğretmen (Ozan) “AB’nin ne olduğu açıklanmalı, bizim için önemli olan değerler bir tarafa konulmalı. Neleri almamız, neleri almamamız? bunların hepsi maddeler halinde geçirilmeli daha sonra karar verilmeli, neler yapılması, nasıl konular işlenebilir, vatandaş bilinci, insan haklarına saygı, insanların birbirine saygısı bunlar çok önemli. Dersten önemli. Avrupa ülkelerini öğrenmekten önemli. İnsanların davranışını öğrenmesi gerekir davranış olarak. En basit olarak; sıraya girmek nedir?” (st. 89-96) biçiminde görüşünü açıklamıştır. Öğretmenlerden 1’i de önerisini “Sosyal Bilgiler dersi kapsamında uygulama dersleri yapılabilir” biçiminde dile getirmiştir.

Çizelge 22’de görüldüğü gibi öğretmenlerden 6’sı bu soruyu “Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bu öğretmenlerden 1’i “Sosyal Bilgiler dersinin kitaplar yerine CD gibi görsel işitsel araçlarla işlenmesi gerekmektedir” önerisinde bulunmuştur. Öğretmenlerden 1’i de önerisini “Türk tarihini AB ile birlikte işlemek için kitaplar hazırlanmalıdır” biçiminde ortaya koymuştur. Görüş bildiren 1 öğretmen ise, önerilerini “Ders kitapları AB ile bütünleşmeye uygun olarak çok iyi hazırlanmalıdır”, “Okullara bütünleşmeyle ilgili araç-gereçler gönderilmelidir” ve “Daha etkili kaynaklar hazırlanarak öğrencilerin bu alandaki ilgileri artırılabilir” biçiminde sıralamıştır. Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 1’inin önerisi ise, “AB ile ilgili resim, CD vb. araç-gereçlerle öğrenciler eğitilmelidir” biçiminde olmuştur. Bir başka öğretmen de düşüncesini “Öğrenciler gazete, dergi gibi

kaynaklardan gündemi izlettirilerek AB ile bütünleşmeye hazırlanabilir” biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 5’i soruyu “Sosyal Bilgilerin öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir” biçiminde yanıtlamıştır. Bunlardan 1’i önerisini “Eğitim ortamlarında farklı yaklaşımlara yer verilmelidir” biçiminde ifade etmiştir. Bir başka öğretmen de “Konular daha basit yalın bir anlatımla işlenebilir” görüşünü dile getirmiştir. 1 öğretmen ise, “Dersler dramatize edilerek işlenebilir” düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Önerilerden biri de 1 öğretmen tarafından “Sosyal Bilgiler dersi laboratuvar, arazi vb. farklı ortamlarda işlenmelidir” biçiminde ortaya konulmuştur. Aynı öğretmen (Kağancan) düşüncesini “*Az çok değiştirilmesi gerekiyor çünkü sadece anlatılmayla değil. Bunlar bize daha çok olanak verilecek, daha çok işte sadece bir sınıf ortamında değil de başka ortamlarda da bu ders işlenecek, gezi düzenlenecek, laboratuvarlarda çalışılacak, bunlar çok kısıtlı sınırlı. Daha çok uygulamalar olacak, ders anlatmaktan çok uygulamamız olacak. Yapararak yaşayarak öğrenecek çocuk sadece bilgi verilmesiyle olmayacak*” (st. 104-108) biçiminde ifade etmiştir.

Görüşüne başvuru alan öğretmenlerden 2’si bu soruya “Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir” yanıtını vermiştir. Öğretmenlerden 2’si tarafından bu soru “AB iyi analiz edilmelidir” biçiminde yanıtlanmıştır. Bu öğretmenlerden 1’i (Ozan) düşüncesini “*AB’nin ne olduğu açıklanmalı, bizim için önemli olan değerler bir tarafa konulmalı daha sonra AB bize neler verebilir. Neleri almalyız, neleri almamalyız bunların hepsi maddeler halinde geçirilmeli daha sonra karar verilmeli, neler yapılmalı, nasıl konular işlenebilir, neler artırabiliriz? bunların hepsinin tartılıp bir komisyon oluşturulması gerekir*” (st. 89-98) biçiminde ortaya koymuştur. Diğer öğretmen (Mutlu) ise, “*AB’de işlenen Sosyal Bilgiler derslerini inceleyip, bu konuda komisyonlar kurarak yeni konular yeni üniteler ele alarak işlevsellik düzeyini artırabiliriz*” (st.101-103) düşüncesinde olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden 1’i Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılması gerektiği hakkında görüşünü “Öğrenciler geniş bir dünya görüşüne sahip olacak biçimde

eğitilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Bu öğretmen (Erhan) “*Öğrencileri yetiştirirken, yalnız dar çerçeve içerisinde değil bütün insanları seven, bütün insanlarla rekabet edecek düşünce ve zihniyetinde yetiştirmek gerekir. Yani burada ilk önce öyle yetiştireceksin ki; dünyayı tanıyan, insanları bilen, teknolojiden yararlanabilen, dünya insanlarıyla yarışabilecek insanlar yetiştirilmeli*” (st.136-143) biçiminde öneride bulunmuştur.

Görüşlerine başvuru alan öğretmenlerden 1’i aynı soruya “Sosyal Bilgiler dersinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur” yanıtını vermiştir. 1 öğretmen de bu soruya “AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir” yanıtını vermek yoluyla önerisini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i önerisini “AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulmalıdır” biçiminde ortaya koymuştur.

Çizelge 22’deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için çeşitli öneriler getirdikleri görülmektedir. Öğretmenler tarafından dile getirilen öneriler arasında; Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi, AB’ye uyum sürecinde öğretmenlerin kendilerini yenilemesi ve Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmesi bulunmaktadır. Kimi öğretmenler Araç-gereçlerin AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmesi ve Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiği yönünde öneriler getirmişlerdir. Bu durumda Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için öğretmenlerin, başta programın kendisi olmak üzere öğretmenlerden araç-gereç kullanımına değin bir dizi yeniliğin gerçekleştirilmesi gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

Öğretmenlerin bir kısmı Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi bağlamında Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ültanır (2001, s.973) da araştırmasının sonunda benzer bir biçimde Sosyal Bilgiler dersi programında önemli eksiklikler olduğunu, bu nedenle kimi değişiklikler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Kimi öğretmenler programda yapılacak değişikliğin dünyaya açık, hoşgörülü, rekabetçi ve teknik bireyler yetiştirecek biçimde yine evrensel konular içeren bir yapıda olması

gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Ültanır (2001, s.974) da çalışması sonunda Sosyal Bilgiler programının küreselleşmede gerekecek olan dostluk ve insancıl yaklaşımlarını içeren, hoşgörüyü geliştiren, dış dünyadan örnekler içeren, iyi bir üretici ve bilinçli tüketici yetiştiren bir yapıya kavuşturulması gerektiği dile getirilmiştir.

Kimi öğretmenler araştırma kapsamında AB'deki Sosyal Bilgiler programlarının incelenmesi yoluyla Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmesi gerekliliği yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Alkan (2003, ss.51-55) çalışmasında AB'nin üye ve aday ülkelerden en önemli beklentilerinden birinin eğitim programlarında Avrupa boyutunun oluşturulması olduğunu ifade etmiştir. Alkan'a göre (2003, ss.54-55), MEB'nin programlarda yapması gerektiğini düşündüğü değişikliklerin nedenleri şunlardır;

- Yüksek öğretimde her alanda AB'ye ilişkin düzenlemeler yapılamayacağı için ilköğretim gibi erken yaşlarda öğrencilerin eğitilmesi gerekmektedir.
- Türkiye'nin AB'ye üye olmasından önce eğitimde değişim programlarının yaşama geçmesi nedeniyle Türk öğrencilerin erken yaşlardan başlayarak AB konusunda acilen bilinçlenmeleri gerekmektedir.

Akpınar ve Turan'ın (2004, s.393) araştırmalarında da ilköğretim öğretmenlerinin, ilköğretim programlarının AB standartlarına uymaması nedeniyle özellikle demokrasi ve insan hakları alanında AB ile uyumlu bir duruma getirilmesi gerektiğini bildirdikleri görülmektedir.

Araştırma sürecinde öğretmenlerin bir kısmı, "AB'ye uyum sürecinde öğretmenler kendilerini yenilemelidir" önerisini getirmiştir. Kabakçı ve Odabaşı (2003, s.101) yapmış oldukları çalışmada bilgi toplumunun oluşturulabilmesi için öğretmen eğitiminin stratejik öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bilindiği gibi bilgi toplumu AB tarafından önemsenen ve ulaşılmaması beklenen amaçlardan biridir. Aynı araştırmacılara göre, öğrencilerde bilgi toplumunun gerektirdiği davranışları oluşturacak öğretmenleri yetiştirme, eğitim fakültelerinin görevidir. Bu doğrultuda eğitim fakülteleri ulusal değerlerle birlikte dünya görüşüne ve çağın özelliklerine açık olan küresel bilinç ve teknoloji okuryazarlığına sahip öğretmen adayları yetiştirmekle yükümlüdür. Aslan ve

Gökkaya (2004, s.242) yapmış oldukları araştırmada da öğretmen adaylarının AB hakkında uzmanlar tarafından eğitilmeleri gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Osler'in (1998, s.11, 13) yapmış olduğu araştırma kapsamında ulaşılan bulgular arasında, öğretmenlerin demokrasi ve insan hakları alanında eğitilerek Avrupa vatandaşlığı bilincini öğrencilere kazandırmasının sağlanması gerektiği yönünde görüşler yer almıştır. Osler araştırmasının sonunda Avrupa vatandaşlığı için öğretmen eğitiminin, demokrasi ve insan haklarının ders içeriklerinde yer alması ve uluslararası işbirliği ile ortaklıklarının geliştirilmesine bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

Kimi öğretmenler, öğretmenlerin eğitilmesi ve öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiği gibi bir dizi öneri dile getirmiştir. Odabaşı (2000, s.165) tarafından yapılan çalışmada bilgi patlaması, teknik gelişmeler, dünya görüşlerinde yaşanan değişim, küreselleşme, rekabet gibi özelliklerle nitelenen çağda ilerlemenin, başarmanın ve eskimişlikten kurtulmanın yolunun, yeni yaklaşımlar, yöntemler ve beceriler geliştirerek sürekli mesleki gelişimden geçtiği ifade edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde sürekli mesleki gelişimi gerekli gördükleri söylenebilir.

Araştırma kapsamında kimi öğretmenler; ders kitaplarının AB ile bütünleşmeye uygun olarak çok iyi hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Alkan (2003, ss.54-55) çalışmasında, araştırmada kimi öğretmenlerin belirtmiş olduğu gibi AB'ye uyum sürecinde ders kitaplarının yeniden hazırlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Ercan (2001, s.81) da araştırmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemiş ve programla ders kitaplarının değer sıklıkları açısından tutarsız olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna sonuca göre, programda öncelikli olarak evrensel değerlere yer verilmesine karşın ders kitapları bunun tam tersini yansıtmaktadır. Programda öğrencilere evrensel değerler kazandırılmaya çalışılırken ders kitaplarında bu değerler daha az sıklıkta geçmektedir. Bu saptamanın araştırma bulgularını desteklediği ileri sürülebilir.

3.1.2.9. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB İle Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini Sağladığını Düşündüğünüz Hangi Eğitim Etkinliklerine Yer Veriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

Görüşmeler sırasında beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Çizelge 23’te görülmektedir.

Çizelge 23’e göre, öğretmenlerin Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için yapmış oldukları öneriler farklılık göstermektedir. Bu konuda öğretmenlerin belirttikleri görüşlerin 14’ü “Sınıfta yapılan seçimler Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağlamaktadır”, 7’si “Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniği kullanılmaktadır”, 6’sı “Sosyal Bilgiler dersi tartışma (AB ile ilişkiler vb) yöntemine bağlı etkinliklerle işlenmektedir”, 6’sı “Sınıfta demokrasi yaşatılmaktadır”, 6’sı “AB ile bütünleşme kapsamında pek bir etkinlik yapılamamıştır”, 5’i “AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlarla bulunulmaktadır”, 5’i “Sosyal Bilgiler dersindeki örnekler genelde AB sürecinden verilmektedir”, 3’ü “Araştırma tekniğine sık sık başvurulmaktadır”, 3’ü “Güncel olaylardan yararlanarak fırsat eğitimi verilmektedir”, 3’ü “Çevre incelemesi ve geziler yapılmaktadır”, 2’si “Öğrencilere rehberlik yapılmaktadır”, 2’si “Ekip çalışmaları yapılmaktadır”, 2’si “Ders kitabına bağlı kalınmadan farklı kaynaklardan yararlanılarak AB ele alınmaktadır”, 2’si “TV gibi görsel kaynaklardan yoğun biçimde yararlanılmaktadır”, 1’i “Orada eğitim görmüş biri olarak Avrupa koşullarını sık sık öğrencilerimle paylaşıyorum”, 1’i Sosyal Bilgiler dersinde konularla (insan hakları vb.) ilgili olan öyküler okunmaktadır”, 1’i AB ile bütünleşme bağlamında okuma parçaları hazırlanmıştır” biçimindedir.

Çizelge 23
Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz?	f
a. Sınıfta yapılan seçimler Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağlamaktadır.	14
a1. Sınıf başkanlığı seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.	11
a2. Eğitsel kol seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkı getirmektedir.	9
b. Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniği kullanılmaktadır.	7
b1. Sınıfta mahkeme kurulmaktadır.	1
b2. Sınıfta meclis oluşturulmaktadır.	1
c. Sosyal Bilgiler dersi tartışma (AB ile ilişkiler vb) yöntemine bağlı etkinliklerle işlenmektedir.	6
d. Sınıfta demokrasi yaşatılmaktadır.	6
d1. Bir değer olarak görülen öğrencilerin fikirleri alınıp, katılımları sağlanmaktadır.	1
d2. Sınıfta seçimler yapılmaktadır.	1
d3. Öğrencilerin belirlemiş olduğu kurallar Sosyal Bilgiler dersinde uygulanmaktadır.	1
d4. Mahkeme kurulup hukuk yaşatılmaktadır.	1
e. AB ile bütünleşme kapsamında pek bir etkinlik yapılamamıştır.	6
e1. Sınav sistemi ve konuları yetiştirme kaygısı yaşanmaktadır.	3
e2. Olanakların sınırlı olması ve bürokrasiye bağlılık bunu engellemektedir.	1
f. AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlar (demokrasi, haklar vb.) bulunmaktadır.	5
g. Sosyal Bilgiler dersindeki örnekler genelde AB sürecinden verilmektedir.	5
ğ. Araştırma tekniğine sık sık başvurulmaktadır.	3
ğ1. Araştırmalar, rekabet bilincinin yerleşmesine katkı getirmektedir.	1
h. Güncel olaylardan yararlanarak fırsat eğitimi verilmektedir.	3
ı. Çevre incelemesi ve geziler yapılmaktadır.	3
i. Öğrencilere rehberlik yapılmaktadır.	2
j. Ekip çalışmaları yapılmaktadır.	2
k. Ders kitabına bağlı kalınmadan farklı kaynaklardan yararlanılarak AB ele alınmaktadır.	2
l. TV başta olmak üzere görsel kaynaklardan yoğun biçimde yararlanılmaktadır.	2
m. Sosyal Bilgiler dersinde konularla (insan hakları vb.) ilgili olan öyküler okunmaktadır.	1
n. AB ile bütünleşme bağlamında okuma parçaları hazırlanmaktadır.	1
Görüşler Toplamı	101

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 14'ü bu soruya "Sınıfta yapılan seçimler Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağlamaktadır" yanıtını vermiştir. 11 öğretmen de düşüncelerini "Sınıf başkanlığı seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkıda bulunmaktadır" biçiminde ifade etmiştir. Bu öğretmenlerden 1'i (Nazlı) görüşünü "*Özellikle her şeyin seçimle olmasına, çoğulcu düşünceye önem veriyorum. Çocukların düşüncelerini doğru ya da yanlış mutlaka söylemeleri gerektiğini, eleştirilere olumlu bakmalarını ya da eleştirirken olumlu eleştiri yapmalarına özellikle dikkat ediyorum. Yani meselâ, sınıf başkanını seçerken oylamayla yapıyoruz, yine sınıfın çoğunluğuna uyarak hareket ediyoruz*" (st. 86-94) biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 9'u düşüncelerini "Eğitsel kol seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkı getirmektedir" biçiminde dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 7'si yapılan eğitim etkinliklerine ilişkin soruya "Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniği kullanılmaktadır" yanıtını vermiştir. Bu öğretmenlerden 1'i dramatizasyona "Sınıfta mahkeme kurulmaktadır" cümlesi ile açıklık getirmiştir. Bu öğretmen (Kağancan) yapmış olduğu etkinliği "*Sosyal Bilgiler dersinde kuralları, yapılması gerekenleri öğrendiler. Bu kuralların dışında aykırı bir şey fark ettikleri an kendi mahkemelerini kuruyorlar ve yargılıyorlar ben sadece dışarıdan bir değerlendirme yapıyorum ya da gözlemliyorum onlar kendileri oluşturmuşlar, eksiklerini fazlalıklarını her şeyini kendileri tespit ediyorlar*" (st. 49-53) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen de "Sınıfta meclis oluşturulmaktadır" diyerek sınıfta yapmış oldukları etkinliği dile getirmiştir. Aynı öğretmen (Alim) bu etkinliği "*Yine sınıflarımızda demokrasi ile ilgili birçok yaptığımız çalışmada çocukların oylamasına sunuyoruz. Artı eğitim çalışmalarına örnekler verdiriyoruz. Sınıfımızı meclise, çeviriyoruz, sınıf başkanını meclis başkanı yapıyoruz gibi çalışmalarımız var*" (st. 84-88) sözleri ile anlatmıştır.

Görüşleri alınan öğretmenlerden 6'sı bu soruya "Sosyal Bilgiler dersi tartışma (AB ile ilişkiler vb) yöntemine bağlı etkinliklerle işlenmektedir" yanıtı vererek yapmış oldukları etkinlikleri ortaya koymuştur. Bu öğretmenlerden 1'i (Turan) yapmış oldukları etkinliği "*Kimin başkanı neymiş, ne yapıyorlarmış, kimler girmiş, ne zamanlar toplanıyorlarmış, neyi amaçlıyorlarmış. Bunları veririz, Türkiye'nin neden giremediğini veririz, bunları*

tartırırız. Tartırırma konularımızın çoğu buna y6nelik” (st. 113-116) biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka 6đretmen de (Mutlu) bu konuda d6şunçesini “Sosyal Bilgiler dersinde daha 7ok 6đrencilerin d6şüncelerini 6đrenmek i7in tartırırma boyutunda etkinlik yapıyoruz ve onları konuyla ilgili araştırmaya sevk ederek kendi bulduklarını kendi d6şüncelerine g6re olumlu ya da olumsuz bulduklarını arkadaşlarıyla tartırırmalarını sağlıyoruz” (st. 73-77) biçiminde ifade etmiştir.

Sınıfta yapılan etkiliklere ilişkin olarak 6đretmenlerden 6’sı bu soruyu “Sınıfta demokrasi yaşatılmaktadır” biçiminde yanıtla mıştır. 6đretmenler sınıfta demokrasinin nasıl yaşatıldığını farklı etkilikleri dile getirerek ortaya koymaya 7alışmışlardır. Bu 6đretmenlerden 1’i yanıtını “Bir değer olarak g6r6len 6đrencilerin fikirleri alınıp, katılımları sağlanmaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka 6đretmen de d6şunçesini “Sınıfta se7imler yapılmaktadır” biçiminde belirtmiştir. 6đretmenlerden 1’i ise, “6đrencilerin belirlemiş olduğu kurallar Sosyal Bilgiler dersinde uygulanmaktadır” c6mlesi ile sınıfta demokrasiyi yaşattığını anlatmaya 7alışmıştır. Bu 6đretmen (Erhan) sınıfta yapmış oldukları etkilikler hakkında “*Kuralları 6đrenciler koyuyor. Ondan sonra da bunun eleştirisini ve yorumunu yapıyoruz. Eğer kuralları ben koymuş olsam uymamak i7in 7eşitli bahaneler uydurabilirler, ama kendi koydukları kurallara uymak durumunda kalıyorlar. Bunu da ilk 6nce Sosyal Bilgilerde bu konu olduğu i7in orada anlatıyoruz, şartları anlatıyoruz ve kuralları da se7iyoruz. Yani 6đrenciler koyuyorlar kuralları. Sosyal Bilgiler dersinde uyguluyoruz. B6t6n derslerde de etkili oluyor tabi. Sosyal Bilgiler dersinde konulan bu kurallar b6t6n derslerde okuldaki kurallar olarak uygulanıyor. Demokratik kurallar” (st. 73-81) biçiminde g6r6ř bildirmiştir. 6đretmenlerden 1’i sınıfta yaptığı etkilikleri “Mahkeme kurulup hukuk yaşatılmaktadır” biçiminde dile getirmiştir.*

6đretmenlerden 6’sı soruyu “AB ile b6t6nleşme kapsamında pek bir etkilik yapılamamıştır” biçiminde yanıtla mıştır. Bu 6đretmenlerden 3’6 etkilik yapılamamasının nedeni “Sınav sistemi ve konuları yetiştirme kaygısı yaşanmaktadır” biçiminde ortaya koymuştur. Bu 6đretmenlerden 1’i (Mehmet) d6şunçesini “*Yani doğrusu 6yle etkilik fazla yapamıyoruz. Zaten biraz da biz sınav sisteminden dolayı işte konuları yetiştirelim biraz daha aslında 6đretime 6ncelik vermek zorunda*

kalıyoruz” (st. 149-151) biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i de bunun nedenini “Olanakların sınırlı olması ve bürokrasiye bağlılık bunu engellemektedir” biçiminde ifade etmiştir. Aynı öğretmen (Meral) bu konuda “Türkiye’deki olanaklarımız çok sınırlı, her şey bürokrasiye bağlı. Onun dışında fazla bir etkinliğe yer veremiyoruz” (st. 116-117) düşüncesinde olduğunu belirtmiştir.

Kendileriyle görüşülen öğretmenlerden 5’i yapılan etkinlikler bağlamında sorulan soruyu “AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlar (demokrasi, haklar vb.) bulunmaktadır” biçiminde yanıtlamıştır. Öğretmenlerden 5’i ise, “Sosyal Bilgiler dersindeki örnekler genelde AB sürecinden verilmektedir” diyerek yapmış oldukları eğitim etkinliklerini dile getirmiştir. Bu öğretmenlerden 1’i (Ozan) yapmış olduğu etkinlikleri “*Yok sadece örnekler anlatıyoruz. İşte Avrupa’da neler yapılmış, nasıl oluyormuş, ders nasıl işleniyormuş onu anlatıyoruz. Orada bu kadar çok program yok deniyor. Bu anlatılıyor ama oradaki insanların eğitim durumlarının nasıl olduğu, insanların kendi başının çaresine baktığı belli bir yaştan sonra, kuralların çok iyi işlediği bir ülke olduğu, bu özellikle kurallar çok önemli, kurallara sınıfta uymaları gerektiği bunun bir başlangıç olduğu, ben bunları kişisel olarak kendi düşüncelerim olaraktan yer veriyorum zaman zaman davranışlarıyla ilgili bütünleştiriyorum” (st. 103-110) biçiminde ortaya koymuştur.*

Öğretmenlerden 3’ü bu soruyu “Araştırma tekniğine sık sık başvurulmaktadır” biçiminde yanıtlamıştır. Aynı öğretmenlerden 1’i düşüncesini “Araştırmalar, rekabet bilincinin yerleşmesine katkı getirmektedir” biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 3’ü yukarıdaki soruya “Güncel olaylardan yararlanarak fırsat eğitimi verilmektedir” yanıtını vermiştir. Bu öğretmenlerden 1’i (Turan) yapmış olduğu etkinliği “*Ben sınıfta sürekli gazete aldırıp okuttururum, AB ile ilgili yazıları okuttururum, kısaltmaları okuturuz... Bunları tartışırız. Tartışma konularımızın çoğu buna yönelik. Çünkü bu AB, çocuk yaşı ilerledikçe daha çok karşısına çıkacak bir şey, öğretilir. Yani toplumun öğrenebileceği seviyede... tartışmaya yönelik bilgi” (st. 112-119) biçiminde ortaya koymuştur.*

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz? sorusuna 3 öğretmen “Çevre incelemesi ve geziler yapılmaktadır” yanıtını vermiştir. Bu soruya öğretmenlerden 2'si “Öğrencilere rehberlik yapılmaktadır” biçiminde yanıt vermiştir. Görüşlerine başvurulmuş 2 öğretmen yaptıklarını “Ders kitabına bağlı kalınmadan farklı kaynaklardan yararlanılarak AB ele alınmaktadır” biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 2'si Türkiye-AB bütünleşmesine yönelik olarak “Ekip çalışmaları yapılmaktadır” ifadesini kullanmış ve ekip çalışmalarının buna temel oluşturabileceğini ileri sürmüştür. Bu öğretmenlerden 1'i (Erhan) yapmış oldukları etkinliği “*Ben çocukları dünyada en iyi şekilde ayakta durabilecekleri, yarışabilecekleri, dünyayı tanıyabilecekleri şekilde yetiştirmeye çalışıyorum. Yoksa ben Avrupa'ya yönelik, Amerika'ya yönelik böyle bir şey düşünmedim. Ben ilk önce insan sevgisi olacak, hoşgörü olacak ve ekip çalışması yapabilecek şimdi ben daha çok onun üzerinde çocukları eğitiyorum. Ekip çalışmaları yapıyoruz. Bu da daha çok Sosyal Bilgiler dersinde oluyor. Ekip çalışmaları yapıyoruz. Belirli projeler üretiyoruz. Belirli kümeler şey ediyoruz*” (st. 157-163) biçiminde ortaya koymuştur.

Öğretmenlerden 2'si AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersinde yapılan etkinliklere ilişkin düşüncelerini “TV başta olmak üzere görsel kaynaklardan yoğun biçimde yararlanılmaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i Türkiye-AB bütünleşmesi bağlamında “Sosyal Bilgiler dersinde konularla (insan hakları vb.) ilgili olan öyküler okunmaktadır” diyerek bu konuya ilişkin öyküleri bir eğitim etkinliği olarak dile getirmiştir. Yukarıdaki soruya yanıt olarak verilen ve “AB ile bütünleşme bağlamında okuma parçaları hazırlanmaktadır” biçiminde ifade edilen etkinlik görüşme yapılan öğretmenlerden 1'i tarafından ortaya konulmuştur.

Çizelge 23'teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündükleri eğitim etkinliklerine ilişkin olarak çeşitli görüşler ortaya koydukları görülmektedir. Buna göre, sınıf başkanlığı ve eğitsel kol seçimlerini örnek gösteren 14 öğretmen sınıfta yapılan

seçimlerin AB ile bütünleşme sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını ileri sürmüştür. Sınıfta mahkeme ve meclis oluşturduklarını dile getiren 7 öğretmen Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniğinin kullanıldığını belirtmiştir. Öğretmenlerden 6'sı Sosyal Bilgiler dersini tartışma yöntemine bağlı etkinliklerle işlediğini bildirmiştir. Diğer 6 öğretmen ise, seçimin ve hukukun sınıfta yaşatılması, öğrencilerin belirledikleri kurallara uyulması gibi etkinliklerle sınıfta demokrasinin yaşatıldığını dile getirmiştir. Öğretmenlerden 6'sı da AB ile bütünleşme kapsamında pek bir etkinlik yapılamadığını ifade etmiştir. Öğretmenlerden 5'i AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlarla bulunulduğunu, Sosyal Bilgiler dersindeki örneklerin genelde AB sürecinden verildiğini belirtmiştir.

Görüşleri alınan öğretmenlerin bir kısmı; Sosyal Bilgiler dersinde sınıfta meclis ve mahkeme oluşturulması örneklerinde olduğu gibi dramatizasyon tekniğini kullandıklarını belirtmiştir. Üstündağ'ın (1998, s.137) yapmış olduğu araştırmada elde edilen kimi bulguların dramatizasyon tekniğinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmasını olumlu yönde desteklediği ileri sürülebilir. Bu araştırmaya göre, öğrencilerin kimi görüşlerinin de yer aldığı sonuçlar içindeki ortak düşünce, yaratıcı dramayla ders yapmanın zevkli, eğlenceli olduğu kadar öğretici ve kalıcı bir öğrenme olanağı sunmasıdır. Sönmez de (2003, s.64) araştırması kapsamında öğrenciler tarafından tartışılarak sınıfta anayasa oluşturulması ve mahkeme kurulması gibi etkinliklerle sınıfta demokrasinin yaşatılmasının birçok istendik davranışın yerleşmesine hizmet ettiğini ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir kısmı Sosyal Bilgiler dersini tartışma yöntemine bağlı etkinliklerle işlediklerini belirtmiştir. Uysal (1998, s.110) tarafından yapılan araştırmada, eğitimde tartışma yöntemi kullanılmasının öğrencilerin olgu ve olaylara eleştirel bakabilmesine olanak sağladığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada eleştirel düşünme becerisi geliştirmenin demokratik kurumların toplumsal yapıya yerleştirilmesi açısından da önemli olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda tartışma yönteminin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine katkı getirebileceği söylenebilir.

Kimi öğretmenler öğretme-öğrenme süreçlerinde TV başta olmak üzere görsel kaynaklardan yoğun biçimde yararlandığını dile getirmiştir. Yaşar, Odabaşı ve Namlu (1997, s.5) tarafından yapılan araştırmaya göre sınıf öğretmenlerinin önemli bir kısmı öğretme-öğrenme sürecinde TV, video vb. görsel araçlardan yararlanmaktadır. Bu bulgunun araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

3.1.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının Görüşleri ile Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşleri ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri arasında kimi **benzerlikler** bulunmaktadır.

6 ve 14 numaralı çizelgeler incelendiğinde, *“Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?”* sorusuna uzmanlar ve öğretmenlerden benzer yanıt verenler olduğu görülmektedir. 6 uzman ve 8 öğretmen bu soruya benzer biçimde *“Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci için Sosyal Bilgiler dersi önemlidir”* yanıtını vermiştir. Bu uzman ve öğretmenlerden neden böyle düşündüklerini benzer görüşlerle açıklayanlar olmuştur. Uzmanlardan 1'i görüşünü *“AB'yi tanıtmaya çok uygundur”* biçiminde dile getirmiştir. Bu görüşe benzer bir biçimde 1 öğretmen de düşüncesini *“AB'ye ilişkin konuları işlemeye uygundur”* biçiminde ifade etmiştir. 1 uzmanın *“Toplumsallaştırma görevi”* nedeniyle yine benzer biçimde 1 öğretmenin de *“Toplumsallaşmayı öğretme”* görevi nedeniyle Sosyal Bilgiler dersini Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci bağlamında önemli bulduğu görülmektedir. 1 uzmanın Sosyal Bilgiler dersinin *“Demokratik davranış biçimlerini öğretme görevi bulunmaktadır”* düşüncesine, 1 öğretmenin *“Demokratik yaşamı öğretmektedir”* görüşü ile benzer biçimde katkı getirdiği söylenebilir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini değerlendiren 2 uzman ve 15 öğretmen benzer bir biçimde *“Türkiye'nin AB ile*

bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir” görüşünü ifade etmişlerdir. Bu gruptan 1 uzman neden böyle düşündüğünü ortaya koyarken “Sosyal Bilgiler dersi soyut, ezberci ve davranışçı ekole sahiptir” görüşünü dile getirmiştir. “Sosyal Bilgiler dersi bilgi düzeyinde kalmakta, uygulamada yetersizlikler bulunmaktadır” diyen 3 öğretmenin de bu görüşü desteklediği söylenebilir. Aynı soruya 4 uzman ve 10 öğretmen benzer biçimde “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir” yanıtını vermişlerdir.

7 ve 15 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?*” sorusuna uzmanlar ve öğretmenlerden benzer yanıt verenler olduğu görülmektedir. 6 uzman ve 3 öğretmen benzer biçimde “Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” görüşünü dile getirmişlerdir.

Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşlerine başvurulmuş 4 uzman ve 10 öğretmen düşüncelerini “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır” biçiminde ortaya koymuştur. Bu gruptan 2 uzman böyle düşüncelerinin nedenlerini “Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değer ve becerileri edindirmede kuramsal kalmaktadır” düşüncesi ile dile getirmiştir. Benzer biçimde 3 öğretmen de bunun nedenini “Demokrasi, bilgi düzeyinde kalmaktadır, davranışa tam olarak yansıtılamamaktadır” düşüncesi ile ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1’i ile öğretmenlerden 8’i soruyu yanıtlarken “Demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında öğretmen önemli bir etmendir” görüşünde birleşmişlerdir. Görüşler içinde 1 uzmanın dile getirdiği “Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz” düşüncesi ile 2 öğretmenin “Demokratik değerler yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmamalıdır” biçimindeki önerisinin birbirini desteklediği ileri sürülebilir. 3 uzman tarafından ortaya konulan “Demokrasi her ortamda yaşatılarak öğretilmelidir” önerisi ile 2 öğretmene ait olan “Sosyal Bilgiler

dersinde demokrasi konusu daha uygulamalı olarak ortaya konulmalıdır” önerisinin benzer olduğu söylenebilir.

8 ve 16 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*İnsan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusuna uzman ve öğretmenlerden benzer yanıt verenler olduğu görülmektedir. Bu soruya 6 uzman ve 2 öğretmen benzer biçimde “İnsan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü yoktur” yanıtını vermişlerdir.

Uzmanlardan 4’ü ile öğretmenlerden 11’i “İnsan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” yanıtında birleşmişlerdir. Uzmanlar ve öğretmenlerden neden böyle düşündüklerini benzer görüşlerle dile getirenler olmuştur. Bu gruptan 1 uzman “İyi vatandaş yetiştirme amacı bulunmaktadır”, 1 öğretmen ise, “Vatandaşlığı ele almaktadır” benzer görüşlerini dile getirmişlerdir. Uzmanlardan 1’i ve öğretmenlerden 9’u bu soruya benzer biçimde “Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir” yanıtını vermişlerdir. Uzmanlardan 1’i tarafından ortaya konulan “Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur” görüşü benzer biçimde 2 öğretmen tarafından “Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır” biçiminde dile getirilmiştir.

Uzman ve öğretmenlerin önerilerine bakıldığında 2 uzman ve 1 öğretmenin “İnsan hakları ve azınlıklara saygı gibi değerler çok iyi öğretilmelidir” görüşünde birleştiği söylenebilir. Uzmanlardan 1’i önerisini “Sosyal Bilgiler dersi, dünyaya açık olmalıdır” biçiminde dile getirirken 1 öğretmen de bunu destekler biçimde “Dünyadaki insan hakları uygulamaları Sosyal Bilgiler dersinde öğretilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 3’ü “İnsan hakları ve azınlıklara saygı yaşayarak öğretilmelidir” 3 öğretmen ise, “İnsan hakları ve azınlıklara saygı ezberletilmeden yaşatılarak öğretilmelidir” diyerek önerilerini benzer bir biçimde ortaya koymuştur.

9 ve 17 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?*” sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin benzer yanıtlar verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, 5 uzman ve 2 öğretmen benzer bir biçimde “Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine katkısı yoktur” görüşünü dile getirmişlerdir. Bu uzmanlardan 1’i neden böyle düşündüğünü “Hukuk, bilgi düzeyinde kalmakta, uygulanamamaktadır” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1’i de benzer biçimde görüşünü “işleniş tarzı; ezberci, yüzeysel, sıkıcı ve soyut olan bir derstir” biçiminde ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 3’ü ile öğretmenlerden 12’si “Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine katkısı kısmen vardır” düşüncesinde birleşmiştir. Uzmanlardan 2’si “Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal bir önemi vardır” görüşünü ileri sürmüştür. Öğretmenlerden 3’ü de benzer biçimde “Sosyal Bilgiler dersi, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir derstir” düşüncesini ortaya koymuştur. Uzmanlardan 2’si “Bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir” 6 öğretmen ise, “Hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde öğretmen çok önemlidir” diyerek öğretmen etmenine benzer biçimde dikkat çekmişlerdir.

Uzmanlardan 1’i “Hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması gerekmektedir” diyerek Sosyal Bilgiler eğitiminde hukuk eğitimine daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğretmenlerden 4’ü de benzer biçimde “Hukuk konularına daha fazla yer verilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Öneriler kapsamında 3 uzman “Uygulamaya ağırlık verilmelidir” derken, benzer biçimde 2 öğretmen de “Hukuk yaşatılarak öğretilmelidir” önerisinde bulunmuştur.

10 ve 18 numaralı çizelgeler incelendiğinde “*Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin benzer yanıtlar verdikleri görülmektedir. Uzmanlardan 7’si ve öğretmenlerden 18’i “Sosyal Bilgiler dersi Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada işlevsel değildir” görüşünde birleşmiştir. Bu gruptaki uzmanlardan 5’i

neden böyle düşündüklerini “Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir içeriği yoktur” biçiminde dile getirmiştir. Benzer bir biçimde öğretmenlerden 12’si de “Avrupa vatandaşlığına ilişkin bir konu bulunmamakta ve öğretilmemektedir” görüşünü ortaya koymuştur.

Kendileriyle görüşülen 3 uzman yanıt verirken “Hem Türkiye hem de AB’ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi, son derece önemli bir derstir” görüşünü dile getirmiştir. Benzer biçimde 4 öğretmen de “Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersi çok önemlidir” düşüncesini ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 1’i ile öğretmenlerden 2’si soruyu yanıtlarken “Avrupa vatandaşlığı yaşanarak öğrenilir” düşüncesinde birleşmişlerdir. Öneri getiren uzmanlardan 1’i “Ünitelerde Avrupa vatandaşlığı işlenebilir” derken 5 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersine AB ile ilgili konular eklenmesi gerekmektedir” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 1’i “Ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirilmelidir” önerisini ortaya koymuştur. Benzer biçimde 1 öğretmen de “Sosyal Bilgiler dersinin ulusalcı yaklaşımının değiştirilmesi gerekmektedir” önerisini dile getirmiştir.

11 ve 19 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna kimi uzmanlar ile öğretmenlerin benzer yanıtlar verdiği görülmektedir. Bu bağlamda 6 uzman ile 8 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersi çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirmede kısmen işlevseldir” yanıtında birleşmiştir. Bu görüşteki uzmanlardan 1’i böyle düşünme nedenini “Aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletilmektedir” biçiminde ifade etmiştir. Benzer biçimde öğretmenlerden 1’i de görüşünü “Uygulamada eksiklikler bulunmaktadır” biçiminde dile getirmiştir.

Uzmanlardan 5’i ve öğretmenlerden 1’i çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirmede “Sosyal Bilgiler dersi önemlidir” yanıtını paylaşmıştır. Uzmanlardan 1’i “Bu konuda öğretmen duyarlılığı çok önemlidir”, öğretmenlerden 3’ü de “Çevre

bilincinin gelişiminde Sosyal Bilgiler dersini daha işlevsel kılmak öğretmene bağlıdır” diyerek benzer görüş ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 2’sinin “Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulama çok önemlidir” düşüncesinde oldukları görülmektedir. Öğretmenlerden 5’inin de benzer biçimde “Çevre bilinci yaşanarak öğrenilir” düşüncesini dile getirdikleri gözlenmektedir. Sözü edilen uzmanlardan 1’i düşüncesini “Sosyal Bilgiler dersinde çevre bağlamında uygulama düzeyine gelinememektedir”, 4 öğretmen ise, benzer biçimde düşüncelerini “Sosyal Bilgiler dersinde çevre konuları kuramsal olarak işlenmekte, uygulamaya geçirilememektedir” biçiminde ortaya koymuştur.

Çevre konusunda öneri getiren uzmanlardan 1’i “Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilincini geliştirmede daha işlevsel olabilmesi için uygulamaya dönük olması gerekir” önerisinde bulunmuştur. Öğretmenlerden 2’si de “Sosyal Bilgiler dersinde uygulama artırılırsa, çevre sorunları daha azalır” biçiminde düşüncelerini dile getirmiştir.

12 ve 20 numaralı çizelgeler incelendiğinde, *“Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?”* sorusuna kimi uzmanlar ile öğretmenlerin benzer yanıtlar verdikleri görülmektedir. Uzmanlardan 1’i “Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiyle ilgisi yoktur” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 3’ü de düşüncelerini “Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin konular bulunmamaktadır” biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1’i böyle düşünme nedenini “Rekabetçilik, girişimcilik öğretilmemektedir” biçiminde ifade etmiştir. Benzer biçimde 1 öğretmen görüşünü “Sosyal Bilgiler dersi rekabetçilik davranışını kazandıramamaktadır” biçiminde dile getirmiştir. Uzmanlardan 6’sı ile öğretmenlerden 14’ü bu soruyu yanıtlarken “Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır” görüşünde birleşmiştir. Bu düşüncelerin birbirine benzer olduğu söylenebilir.

Uzmanlardan 2’si ile öğretmenlerden 11’i soruya “Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır” yanıtını

vermiştir. Bunun nedenini uzmanlardan 2'si "Rekabet yalnızca tanılanmakta ancak, girişimcilik bulunmamaktadır" düşüncesi ile dile getirmiştir. Bu görüşü, "Rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netlik yoktur" düşüncesiyle 1 öğretmenin desteklediği söylenebilir. Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmasına ilişkin olarak 1 uzman ile 5 öğretmen benzer bir biçimde "Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenlerin yaklaşımı çok önemlidir" görüşünü dile getirmişlerdir.

Piyasa ekonomisi için gerekli olan rekabete açık bireyler yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında kimi uzmanlar ve öğretmenler öneriler getirmiştir. Bu bağlamda uzmanlardan 1'i düşüncesini "Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir" biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 2'si de "Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir" ve "Programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir" biçiminde önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin birbirleri ile benzerlik gösterdikleri söylenebilir.

13 ve 21 numaralı çizelgeler incelendiğinde, "*Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?*" sorusunu yanıtlayan uzman ve öğretmenlerin kimi görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda 7 uzman ile 21 öğretmen "Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir" görüşünde birleşmişlerdir. Uzmanlardan 1'i önerisini "Avrupa ve Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi içerikleri örtüşürülmelidir" biçiminde ifade ederken öğretmenlerden 17'si görüşlerini benzer biçimde "Sosyal Bilgiler dersine AB'ye ve Avrupa vatandaşlığına ilişkin konular eklenmesinde yarar vardır" biçiminde dile getirmiştir. İçeriğe ilişkin olarak uzmanlardan 1'i "Sosyal Bilgiler dersinde Türkiye dışındaki ülkeler de tanıtılmalıdır" görüşünü dile getirirken, 2 öğretmen "dış dünyayı içeren evrensel konular eklenmelidir" önerisinde bulunmuştur.

Öneriler kapsamında 2 uzman “AB’ye uyum için öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Benzer biçimde 8 öğretmen de, “AB’ye uyumda öğretmenler de kendilerini yenilemelidir” görüşünü ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 3’ü “Öğretim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi gerekir” önerisinde bulunmuştur. Bu öneriye 6 öğretmen “Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir” diyerek destek vermiştir. Sözü edilen uzmanlardan 1’i önerisini “Ders kitapları değiştirilmeli, etkinlik ve ölçme değerlendirme kılavuzlarıyla zenginleştirilmelidir” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1’i de benzer biçimde “Daha etkili kaynaklar hazırlanarak öğrencilerin bu alandaki ilgileri artırılabilir” önerisini dile getirmiştir. Araç-gereçlere ilişkin olarak 1 uzman “Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye göre tasarlanmalıdır” önerisini ortaya koyarken, 1 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersi kapsamında AB ile bütünleşmeye uygun araç-gereçler kullanılmalıdır” ifadesini dile getirmiştir. Bir başka öğretmen de “Ders kitapları AB ile bütünleşmeye uygun olarak çok iyi hazırlanmalıdır” biçiminde görüş belirtmiştir.

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için getirilen önerilerden biri de uygulamaya yönelik olmuştur. Bu bağlamda 3 uzman “AB’de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Benzer biçimde 8 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Öneriler içinde yeni öğretim yaklaşımlarının kullanımına ilişkin olarak 2 uzman önerilerini “Öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. 5 öğretmen de buna benzer biçimde “Sosyal Bilgilerin öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Öneriler bağlamında uzmanlardan 2’si “Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı, felsefesi analiz edilmelidir” önerisini dile getirmiştir. Benzer biçimde 2 öğretmen de önerilerini “AB iyi analiz edilmelidir” biçiminde dile getirmiştir.

1 uzman ve 2 öğretmenin benzer biçimde “Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşleri ile beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri arasında kimi **farklılıklar** bulunmaktadır.

6 ve 14 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin farklı yanıtlar verdikleri görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerden farklı olarak 2 uzmanın “Türkiye ile AB bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir” öngörüsünde buldukları gözlenmektedir.

Öğretmenlerden 4'ü, uzmanlardan farklı olarak “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir” görüşünü dile getirmiştir. Uzmanlardan farklı olarak 4 öğretmen de düşüncelerini “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmasında öğretmenlerin rolü önemlidir” biçiminde ifade etmiştir. 1 öğretmen uzmanlardan farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları, aileler tarafından pek yerine getirilememektedir” görüşünü ortaya koymuştur. 2 öğretmen ise, “Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde araç-gereç kullanımı önemlidir” biçiminde uzmanlardan farklı bir görüş bildirmiştir.

7 ve 15 numaralı çizelgeler incelendiğinde “*Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?*” sorusunu uzman ve öğretmenlerden farklı bir biçimde yanıtlayanların olduğu görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 4'ü bu soruya öğretmenlerden farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur” yanıtını vermiştir. 5 uzman öğretmenlerden farklı olarak “Demokrasi yaşanarak öğrenilir” görüşünü dile getirmiştir. Uzmanlardan 2'si “Demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında araç-gereç kullanımı önemlidir” düşüncesini ifade etmiştir. Uzmanların öğretmenlerden farklı olan görüşleri

arasında “Ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar vermektedir” ifadesi de yer almıştır. Uzmanlardan 1’i de öğretmenlerden farklı olarak “Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir” biçiminde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 1’i öğretmenlerden farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersinin içeriği demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Bir başka uzman öğretmenlerden farklı olan önerisini “Ders kitapları değiştirilmelidir” biçiminde ortaya koymuştur. Öğretmenlerden farklı olan bir başka öneri de “Öğretmenler eğitilmelidir” biçiminde 1 uzman tarafından dile getirilmiştir.

Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusundaki uzman ve öğretmen görüşleri incelendiğinde 13 öğretmen uzmanlardan farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersi demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmaktadır” görüşünü paylaşmıştır. Öğretmenlerden 1’i ise, uzmanlardan farklı bir biçimde “Demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında aile önemli bir etmendir” görüşünü dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 2’si düşüncelerini uzmanlardan farklı olarak “Sosyal Bilgiler programı kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabilir” biçiminde ortaya koymuştur. Uzmanlardan farklı olan “Ders kitaplarına bağlı kalınmamalıdır” önerisi de 1 öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Öğretmenlerden 1’i de uzmanlardan farklı olan önerisini “Çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmelidir” biçiminde ifade etmiştir.

8 ve 16 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusuna uzman ve öğretmenlerden farklı yanıt verenler olduğu görülmektedir. Buna göre, 1 uzman öğretmenlerden farklı olarak “Türkiye’deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki vardır” görüşünü dile getirmiştir. Uzmanlardan 1’i öğretmenlerden farklı olarak “Öğretmenler, insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Öğretmenlerden 4'ü uzmanlardan farklı olarak “Bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmemektedir” biçiminde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 2'si de uzmanlardan farklı olarak düşüncelerini “Bu konuda araç-gereç kullanımı çok önemlidir” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 2'si ise, “Öğrenciler, bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket etmektedir” görüşünde olduklarını ortaya koymuştur.

Öneri getiren öğretmenlerden 1'i uzmanlardan farklı olarak önerilerini “Ulusal tarih konuları biraz daha hafifletilerek işlenmelidir” ve “Geçmiş ile bugün bağlantısı kurularak insan haklarına saygılı bireyler yetiştirilebilir” biçiminde ifade etmiştir. 1 öğretmen ise, uzmanlardan farklı olan önerisini “Sosyal Bilgiler dersindeki insan hakları konuları AB ile bütünleştirilerek işlenmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i tarafından ortaya konulan bir diğer farklı öneri ise, “İnsan hakları ve azınlıklara saygı konusu, üniteler arasında işlenerek verilebilir” biçiminde olmuştur. Bir diğer öğretmen önerisini “Sosyal Bilgiler dersi biraz daha çağa yönelik olmalıdır” biçiminde ifade etmiştir. Uzmanlarınkinden farklı olan önerilerden biri de “Tarih yerine, iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmelidir” biçiminde 1 öğretmen tarafından ortaya konulmuştur.

9 ve 17 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?*” sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin farklı yanıtlar verdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 1'i öğretmenlerden farklı olarak “Programın düzeltilmesi gerekmektedir” önerisinde bulunmuştur.

Uzmanlardan farklı görüş bildiren öğretmenlerden 15'i düşüncelerini “Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır” biçiminde dile getirmiştir. Öğretmenlerden 3'ü uzmanlardan farklı bir biçimde “hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir” görüşünü ortaya koymuştur. Uzmanlardan farklı düşünen 3 öğretmen de görüşlerini “Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir” biçiminde ifade etmiştir.

Uzmanlardan farklı bir biçimde 1 öğretmen “Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması gerekir” önerisini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i ise, farklı olarak “Öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları gereklidir” önerisi üzerinde durmuştur. Öğretmenlerden 1’i de uzmanlardan farklı olan düşüncesini “Hukuk konusunda öğrenciler sık sık uyarılmalıdır” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 1’i ise, “Dersin içeriği gözden geçirilmeli, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmelidir” biçiminde uzmanlardan farklı bir öneride bulunmuştur. Öğretmenlerden 2’si de önerilerini “Öğretmenler hukuk konusunda çok iyi bir model olmalıdır” biçiminde ifade etmiştir.

10 ve 18 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusunu kimi uzman ve öğretmenlerin farklı bir biçimde yanıtladıkları görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 2’si öğretmenlerden farklı bir biçimde “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır” görüşünü ifade etmiştir. Uzmanlardan 1’i öğretmenlerden farklı olarak düşüncesini “Programlarda bütünleşme sağlanabilir” biçiminde ortaya koymuştur. Bir başka uzman ise, “AB’nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırmalıdır” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 1’i de “Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermelidir” önerisini dile getirmiştir.

Öğretmenlerden 1’i uzmanlardan farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersi, bu konuda işlevseldir” düşüncesini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 4’ü de uzmanlardan farklı olan görüşlerini “Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmenlerden 4’ü uzmanlardan farklı olarak “Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada araç-gereç kullanımı önemlidir” düşüncesini ortaya koymuştur. 1 öğretmen ise, “Vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir” düşüncesinde olduğunu bildirmiştir.

Öğretmenlerden 2’si uzmanlardan farklı olarak düşüncelerini “Sosyal Bilgiler dersi, Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebilir” biçiminde dile getirmiştir

Öğretmenlerden 1'i "Avrupa vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir" önerisinde bulunmuştur. Bir başka öğretmen de "Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir" düşüncesini ortaya koymuştur. Öğretmenlerden 1'i tarafından ise, "Sosyal Bilgiler dersindeki kimi konular değiştirilebilir" görüşü dile getirilmiştir.

11 ve 19 numaralı çizelgeler incelendiğinde, "*Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?*" sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin farklı yanıtlar verdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 1'i öğretmenlerden farklı olarak "Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebilir" düşüncesini ifade etmiştir. Uzmanlardan 1'i de "Sosyal Bilgiler dersi çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebilir" düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Bir başka uzman ise, "Öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmelidir" önerisinde bulunmuştur.

Öğretmenlerden 13'ü uzmanlardan farklı olarak "Sosyal Bilgiler dersi, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirmede işlevseldir" düşüncesini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1'i "Çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitim etkili olamamaktadır" görüşünde olduğunu bildirmiştir. Öğretmenlerden 1'i uzmanlardan farklı olan düşüncesini "Çevreye duyarlılık çocuğun yapısına bağlıdır" biçiminde ortaya koymuştur. Öneri getiren öğretmenlerden 3'ü uzmanlardan farklı olarak "Çevre bilincini kazandırma görevi yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmamalıdır" düşüncesini ortaya koymuştur. Bir başka öğretmen de "Çevre bilinci aile içinde de verilerek pekiştirilmelidir" önerisinde bulunmuştur.

12 ve 20 numaralı çizelgeler incelendiğinde, "*Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?*" sorusunu kimi uzman ve öğretmenlerin farklı bir biçimde yanıtladıkları görülmektedir. Buna göre, piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmasıyla ilgili olarak öğretmenlerden farklı görüş bildiren 3 uzman düşüncelerini "Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir" biçiminde ifade etmiştir. Uzmanlardan 4'ü

öğretmenlerden farklı bir biçimde “Rekabet yaşayarak öğretilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 1’i de önerisini “Devletçi anlayış, girişimcilik yönünde değiştirilmelidir” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka uzman ise, öğretmenlerden farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersi bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmelidir” önerisinde bulunmuştur.

Uzmanlardan farklı olarak 6 öğretmen bu soruya “Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır” yanıtını vermiştir. Öğretmenlerden 2’si uzmanlardan farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir” düşüncesini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 1’i de “Rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır” biçiminde uzmanlardan farklı bir görüş belirtmiştir. Öneri getiren öğretmenlerden 1’i uzmanlardan farklı olarak “Öğretmenler, rekabet konusunda eğitilmelidir” önerisinde bulunurken bir diğeri “Çocuklar yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yöreklendirilmelidir” biçiminde öneri getirmiştir.

13 ve 21 numaralı çizelgeler incelendiğinde, “*Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?*” sorusuna kimi uzman ve öğretmenlerin farklı yanıtlar verdikleri görülmektedir. Buna göre, uzmanlardan 2’si öğretmenlerden farklı bir biçimde “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin amaçları gözden geçirilmelidir” önerisinde bulunmuştur. Uzmanlardan 1’i “Kamuoyu desteği alınmalıdır” ve “Yöneticiler eğitilmelidir” önerilerini ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1’i öğretmenlerden farklı olarak “Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir” önerisini dile getirmiştir. Bir başka uzman da “Sosyal Bilgiler dersi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır” biçiminde öneride bulunmuştur. Öğretmenlerden farklı bir biçimde “Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitim sisteminin çok önemli bir parçası olan Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık vermek gerekmektedir” önerisi 1 uzman tarafından dile

getirilmiştir. Uzmanlardan 1'i ise, "Türkiye'deki değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir" biçiminde öğretmenlerden farklı bir öneride bulunmuştur.

Öneri getiren öğretmenlerden 1'i uzmanlardan farklı olarak düşüncesini "Sosyal Bilgiler dersinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur" biçiminde ortaya koymuştur. Bir diğer öğretmen de "AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir" biçiminde uzmanlardan farklı bir öneride bulunmuştur. Öğretmenlerden 1'i ise, uzmanlardan farklı olan düşüncesini "AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulabilir" biçiminde dile getirmiştir.

3.2. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın nicel verileri, beşinci sınıfta okumakta olan öğrencilere başarı testi uygulanarak elde edilmiştir. Bu bölümde, beşinci sınıf öğrencilerinin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin kazanımlarına yer verilmiştir.

3.2.1. Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Kazanımları

Beşinci sınıf öğrencilerinin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin kazanımları, Çizelge 24'te bir araya getirilmiştir. Çizelge 24'te görüldüğü gibi başarı testinde "demokrasi" temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 332'si 4 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %34,9'u bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 578'i 2 ya da 3 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %60,8'i bu dilimde yer almıştır. 39 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %4,1'i bu dilimde yer almıştır. Böylece, yukarıdaki sonuçlar doğrultusunda demokrasi temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, öğrencilerin %34,9'luk bir oranla önemli kısmının üst düzeyde kazanım elde ettikleri gözlenmektedir. Bu arada, demokrasi temasına ilişkin olarak alt düzeyde kazanım elde eden öğrencilerin %4,1'lik bir oranla son derece az olduğu görülmektedir.

Çizelge 24
Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Olarak Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Kazanımları

TEMALAR (AB Ölçütleri)	ÜST (4 doğru)		ORTA (2-3 doğru)		ALT (0-1 doğru)	
	f	%	f	%	f	%
Demokrasi	332	34,9	578	60,8	39	4,1
İnsan hakları ve azınlıklara saygı	417	43,8	464	48,8	68	7,2
Hukukun üstünlüğü	379	39,9	476	50,1	94	9,9
Avrupa vatandaşlığı	164	17,2	603	63,4	182	19,1
Çevre	276	29,0	503	52,9	170	17,9
Rekabet	302	31,8	521	54,8	126	13,2
ORTALAMA	312	32,9	524	55,2	113	11,9

Başarı testinde “insan hakları ve azınlıklara saygı” temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 417’si 4 doğru yanıtı belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %43,8’i bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 464’ü 2 ya da 3 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %48,8’i bu dilimde yer almıştır. 68 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %7,2’si bu dilimde yer almıştır. Böylece, insan hakları temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, %43,9’luk bir oranla öğrencilerin önemli bir kısmının insan hakları ve azınlıklara saygı temasına ilişkin sorularda üst düzeyde kazanım elde ettikleri görülmektedir. Ayrıca, bu temaya ilişkin olarak öğrencilerin yalnızca %7,2’lik bir oranının alt düzeyde kazanım elde ettikleri gözlenmektedir.

Başarı testinde “hukukun üstünlüğü” temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 379’u 4 doğru yanıtı belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %39,9’u bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 476’sı 2 ya da 3 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %50,1’i bu dilimde yer almıştır. 94 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %9,9’u bu dilimde yer almıştır. Böylece, hukukun üstünlüğü temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, %39,9’luk bir oran ile öğrencilerin önemli bir kısmının üst düzeyde kazanım elde ettikleri gözlenmektedir. Bununla birlikte, hukukun üstünlüğü temasına ilişkin olarak öğrencilerin yalnızca %9,9’unun alt kazanım düzeyinde kaldıkları görülmektedir.

Başarı testinde “Avrupa vatandaşlığı” temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 164’ü 4 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %17,2’si bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 603’ü 2 ya da 3 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %63,4’ü bu dilimde yer almıştır. 182 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %19,1’i bu dilimde yer almıştır. Böylece, Avrupa vatandaşlığı temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Bu tema kapsamında önceki temalara oranla üst düzeyde kazanım elde edenlerin oranındaki düşüş ve alt düzeyde kazanım elde edenlerin oranındaki artış dikkat çekmektedir.

Başarı testinde “çevre” temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 276’sı 4 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %29,0’ı bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 503’ü 2 ya da 3 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %52,9’u bu dilimde yer almıştır. 170 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %17,9’u bu dilimde yer almıştır. Böylece, çevre temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, üst ve alt kazanım düzeylerindeki öğrenci oranları da dikkat çekici düzeydedir.

Başarı testinde “rekabet” temasına ilişkin sorulara yanıt veren öğrencilerden 302’si 4 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %31,8’i bu dilimde yer almıştır. Öğrencilerden 521’i 2 ya da 3 doğru yanıt işaretleyebilmiştir. Öğrencilerin %54,8’i bu dilimde yer almıştır. 126 öğrenci ise, 4 soru içinde 1 doğru yanıt belirleyebilmiştir. Öğrencilerin %13,2’si bu dilimde yer almıştır. Böylece, yukarıdaki sonuçlar doğrultusunda rekabet temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, üst düzeyde kazanım elde eden öğrenci oranının da kayda değer düzeyde olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin kazanım düzeyleri ortalamalarına bakıldığında üst düzeyde kazanım elde eden öğrenci sayısının 312, yüzdeler oranının ise, %32,9 olduğu görülmektedir. Orta düzeyde kazanım elde eden öğrenci sayısı 524, yüzdeler oranı ise, %55,2’dir. Alt düzeyde kazanım elde eden öğrenci sayısı 113, yüzdeler oranı ise,

%11,9'dur. Bu değerlerden yola çıkılarak Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencilerinin orta düzeyde kazanım elde ettikleri söylenebilir. Ancak, %32,9'luk bir oranla öğrencilerin önemli bir kısmının üst düzeyde kazanım elde ettikleri de dikkat çekmektedir. Bu oranlar, AB ölçütlerinin öğrencilere kazandırılması kapsamında Sosyal Bilgiler dersinin önemli düzeyde katkı sağladığını düşündürmektedir.

Çizelge 24'teki beşinci sınıf öğrencilerinin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin kazanımları, kimi yorumların yapılmasına olanak vermektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir;

- Başarı testinden elde ettikleri puanlara göre öğrencilerin çoğunluğu Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak orta düzeyde kazanım elde etmiştir.
- Orta düzeyde kazanım elde eden öğrencilerin çoğunluğu demokrasi (%60,8) ve Avrupa vatandaşlığı (%63,4) temalarında toplanmıştır.
- Öğrencilerin %34,9'luk bir kısmı demokrasi temasına ilişkin sorularda üst düzeyde kazanım elde etmesine karşın yalnızca %4,1'lik bir kısmı alt düzeyde kazanım elde etmiştir. Buna bağlı olarak Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere demokrasiye ilişkin kazanımlar sağlamada önemli düzeyde katkı getirdiği söylenebilir.
- Öğrenciler %43,8'lik bir oranla en çok insan hakları ve azınlıklara saygı temasında üst başarı düzeyinde kazanım elde etmişlerdir. Bu durumda, AB'nin en çok önemseydiği ölçütler içinde olan insan hakları ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.
- Hukukun üstünlüğü temasına ilişkin sorularda öğrencilerin %39,9'luk bir kısmı üst düzeyde kazanım elde etmesine karşın, yalnızca %9,9'luk bir bölümü alt düzeyde kazanım elde etmiştir. Buna bağlı olarak Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda öğrencilere önemli düzeyde katkı getirdiği söylenebilir.
- Öğrenciler %17,2'lik bir oranla en az Avrupa vatandaşlığı temasında üst düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Alt düzeyde kazanım elde eden öğrenciler %19,1'lik bir oranla en fazla Avrupa vatandaşlığı temasında yoğunlaşmışlardır. Ayrıca, bu temada üst ve alt başarı düzeyindeki öğrenci yoğunluğu birbirine yakındır. Tüm bunlar,

öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa vatandaşlığına ilişkin olarak yeterince kazanım elde edemediğini düşündürebilir.

- Çevre ölçütü bağlamında öğrencilerin çoğunluğu orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, üst ve alt kazanım düzeylerindeki öğrenci yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Bu durumda çevre teması bağlamında Sosyal Bilgiler dersinin bir katkısının olduğu ancak bunun daha da artırılması gerektiği biçiminde yorum yapılabilir.
- Rekabet temasında da öğrencilerin çoğunluğu orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, üst düzeyde kazanım elde edenlerin %31,8'lik oranı Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısının var olduğunu göstermesi açısından önemli görülebilir.
- Demokrasi, insan hakları ve azınlıklara saygı, hukukun üstünlüğü temalarına ilişkin sorularda alt düzeyde kazanım elde eden öğrenci oranlarının oldukça az olması, bu temalara ilişkin olarak Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere önemli bir düzeyde kazanım sağladığını düşündürebilir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırma ile Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma tarama modelinde olup 2004-2005 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı yöntem çeşitlemesinden yararlanılmıştır. Verilerin bir kısmı farklı üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan yedi Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanından görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmelere dayalı diğer veriler ise, Eskişehir'deki ilköğretim okullarında görev yapan ve beşinci sınıfları okutmakta olan 30 sınıf öğretmeninden elde edilmiştir. Diğer verilere de bu öğretmenlerin beşinci sınıfta okuyan 949 öğrencisine başarı testi uygulanarak ulaşılmıştır.

Görüşme verilerinin çözümlenmesinde betimsel çözümlene tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler sayısallaştırılarak yorumlanmıştır. Daha sonra başarı testinden almış oldukları puanların frekansları ve yüzdeleri hesaplanarak öğrencilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin kazanımları belirlenmiştir. Araştırmanın ilerleyen aşamalarında uzmanların görüşleri ile öğretmenlerin görüşleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar ortaya konulmuş ve bunlara dayalı olarak öneriler geliştirilmiştir.

4.1. Sonuçlar

Araştırma sonuçları, araştırmanın amaçları dikkate alınarak dört başlık altında sunulmuştur.

4.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar

1. Kendileriyle görüşme yapılan uzmanlardan 6'sı Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci için Sosyal Bilgiler dersini önemli gördüklerini ortaya koymuştur.

Uzmanlardan 4'ü de Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir. Uzmanlardan 2'si Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğunu belirtmiştir. Uzmanlardan 2'si ise, Türkiye ile AB bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevinin değişeceği yönünde bir öngöründe bulunmuştur.

2. Görüşmeye katılan uzmanlardan 6'sı demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersini önemli gördüklerini ortaya koymuştur. Uzmanlardan 5'i de demokrasinin yaşanarak öğrenilebileceği yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 4'ü demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısının kısmen var olduğunu ifade etmiştir. Uzmanlardan 4'ü de demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısının olmadığı görüşünde olduklarını dile getirmiştir. Uzmanlardan 2'si demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında araç-gereç kullanımının önemli olduğunu ortaya koymuştur. Uzmanlar tarafından demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısına yönelik olarak ortaya konan görüşlerin bir kısmı; bu konuda öğretmenin önemli bir etmen olduğu, ülkedeki demokrasiye ters uygulamaların Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar verdiği, demokratik bireyler yetiştirmede örtük programın daha önemli olduğu ve demokrasi kültürünün yalnızca bir derste kazandırılmayacağı biçimindedir.

Kendileri ile görüşme yapılan uzmanlardan 4'ü Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değer ve becerileri edindirmedeki katkısına ilişkin olarak kimi önerilerde bulunmuştur. Bunların içinde demokrasinin her ortamda yaşatılarak öğretilmesi gerektiği önerisi öne çıkmıştır. Uzmanlar tarafından dile getirilen diğer öneriler arasında Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmesi, ders kitaplarının değiştirilmesi ve öğretmenlerin eğitilmesi gerektiği gibi öneriler de yer almıştır.

3. Görüşlerine başvurulmuş uzmanlardan 6'sı insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin bir rolünün bulunmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 4'ü ise, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlar tarafından insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne yönelik olarak ortaya konan görüşlerin bir bölümü; bu konuda öğretmen etmeninin çok önemli olduğu, Türkiye'deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişkinin varlığı ve Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan haklarının söz konusu olduğu biçimindedir.

Uzmanlardan 5'i insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne ilişkin olarak çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunların içinde insan haklarına ve azınlıklara saygının yaşayarak öğretilmesi gerektiği önerisi öne çıkmıştır. Uzmanlar tarafından dile getirilen diğer öneriler arasında, Sosyal Bilgiler dersinde insan hakları ve azınlıkların korunması gibi değerlerin çok iyi öğretilmesi, Sosyal Bilgiler dersinin dünyaya açık olması ve öğretmenlerin insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmesi gerektiği önerileri de yer almıştır.

4. Kendileriyle görüşülen uzmanlardan 5'i Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısının bulunmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 3'ü ise, Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda kısmen katkısının var olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlardan 2'si de Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi bulunduğu ve bu konuda öğretmenin çok önemli olduğu görüşlerini dile getirmiştir.

Uzmanlardan 5'i Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısına ilişkin olarak çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunlar arasında uygulamaya ağırlık verilmesi gerektiği önerisi öne çıkmıştır. Uzmanlar tarafından dile getirilen öneriler arasında hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması ve programın düzeltilmesi gerektiği de yer almıştır.

5. Görüşleri alınan uzmanların tümü Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmada işlevsel olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 3'ü ise, hem Türkiye hem de AB'ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin son derece önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlardan 2'si Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişmenin, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmak olduğunu ortaya koymuştur. Uzmanlardan 1'i ise, bu konuda Avrupa vatandaşlığı bilincinin, yaşanarak öğrenilebileceği yönünde görüş bildirmiştir.

Kendileri ile görüşme yapılan 5 uzman bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak çeşitli öneriler getirmiştir. Bunlar arasında ünitelerde Avrupa vatandaşlığının işlenebileceği ve programlarda bütünleşme sağlanabileceği düşünceleri yer almıştır. Ayrıca, uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin AB'nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırması, Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermesi ve ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirmesi gerektiği önerilerini sıralamışlardır. Uzmanlardan 3'ü bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği konusunda Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevinin, AB vatandaşları yetiştirmek biçiminde olacağı yönünde öngöründe bulunmuştur.

6. Görüşmeye katılan uzmanlardan 6'sı çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 5'i ise, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlardan 2'si çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulamanın çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Uzmanlardan 1'i ise, bu konuda çevre konusunda öğretmen duyarlılığının çok önemli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevsel bulunmakla birlikte çevre bilinci kazandırmada uzmanlar tarafından oldukça önemli bir ders olarak kabul edilmiştir.

Uzmanlardan 4'ü çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunların içinde Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilincini geliştirmede daha işlevsel olabilmesi için uygulamaya dönük olması gerektiğine ilişkin öneri öne çıkmıştır. Uzmanlar tarafından belirtilen öneriler arasında, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebileceği ve Sosyal Bilgiler dersinin çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebileceği düşünceleri de yer almıştır. Kimi uzmanlar ise, öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

7. Kendileriyle görüşülen uzmanlardan 6'sı piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 3'ü ise, piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Uzmanlardan 2'si bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlandığı görüşünü ifade etmiştir. Uzmanlardan 1'i ise, bu konuda öğretmenlerin yaklaşımının çok önemli olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Uzmanlardan 5'i piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması hakkında çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunlar arasında rekabetin yaşayarak öğretilmesi gerektiği önerisi öne çıkmıştır. Uzmanlar tarafından dile getirilen öneriler arasında, devletçi anlayışın girişimcilik yönünde değiştirilmesi ile Sosyal Bilgiler dersinin bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmesi gerektiği önerileri de yer almıştır. Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebileceği düşüncesini dile getirmiştir.

8. Görüşlerine başvuru uzmanlar görüşmelerin sonunda araştırma konusuna ilişkin olarak çeşitli önerilerde bulunmuş ve değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda uzmanların tümü Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesinin gerekliliği yönünde görüş bildirmiştir. Uzmanlardan 3'ü ise, öğretim araç-gereçlerinin AB ile

bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi ve AB’de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmesi önerilerinde birleşmiştir. Uzmanlardan 2’si AB’ye uyum için öğretmenlerin donanımlı bir biçimde yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Öneri getiren uzmanlardan 2’si de öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Uzmanlardan 2’si Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı ve felsefesinin analiz edilmesi gerektiği önerisini dile getirmiştir.

Uzmanlar tarafından dile getirilen öneriler arasında; yöneticilerin eğitilmesi, kamuoyu desteğinin alınması, aile desteği ve eğitiminin gerçekleştirilmesi vardır. Kimi uzmanlar Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekliliği önerisi üzerinde durmuştur. Uzmanların bir bölümü Sosyal Bilgiler dersinin, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olması gerektiği önerisini dile getirmiştir. Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitim sisteminin çok önemli bir parçası olan Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık verilmesi gerektiği yönündeki öneri de dersin bu konudaki önemini ortaya çıkarmıştır. Uzmanlar tarafından ileri sürülen bir başka öneri ise, Türkiye’deki değerlendirme anlayışının kökten değiştirilmesi gerektiği yönünde olmuştur.

Uzmanların Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak tüm temalara yönelik sorulara vermiş oldukları yanıtları derleyen çizelgeler karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılabılır:

- Araştırma bulgularına göre Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi sürecinde ve demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada uzmanlar Sosyal Bilgiler dersini önemli görmektedirler. Ancak, varolan biçimiyle Türkiye’nin AB ile bütünleşmesi süreci ile demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada bu dersin tam anlamıyla işlevselliğinin bulunmadığını düşünmektedirler.
- Uzmanlar insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırma ve rekabete açık bireylerin yetiştirilmesi

gibi konularda Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını ileri sürmüşlerdir. Buna karşın uzmanlar tarafından bunların kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersi son derece önemli bulunmuştur.

- Ağırlıklı bir görüş olmamakla birlikte Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde, demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırmada, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğunu dile getiren uzmanlar olmuştur.
- Uzmanların tümü Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak kendilerine yöneltilen temalara yönelik soruların hiç birine bu dersin işlevsel olduğunu belirten bir yanıt vermemiştir. Bu da uzmanların Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulmadıklarını düşündürmektedir.
- Kimi uzmanlar demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırma, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesi ve rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında öğretmen etmeninin çok önemli olduğunu dile getirmiştir.
- Görüşlerine başvurulmuş uzmanlar demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırma, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırma ve çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulamanın çok önemli olduğunu bildirmişlerdir. Ancak, demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırma ve insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi konularında Türkiye'deki uygulamaların bu alanlara ilişkin eğitimi olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.
- Uzmanlardan Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevinin değişeceği ve bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin yeni işlevinin AB vatandaşı yetiştirmek biçiminde olacağı gibi öngörülerde bulunanlar olmuştur.
- Kendileriyle görüşülen uzmanlar diğer temalara ilişkin sorulara verdikleri yanıtlardan çok farklı denilebilecek görüşler de ortaya koymuşlardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırmada araç gereç kullanımını önemlidir.
2. Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir.
3. Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz.
4. Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur.

4.1.2. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri ile Yapılan Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar

1. Öğretmenlerden 15'i Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Öğretmenlerden 10'u ise, dersi bu süreçte işlevsel bulmadıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerden 8'i Sosyal Bilgiler dersini önemli gördüklerini ortaya koymuştur. Bu arada, 1 öğretmen Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulunduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerden 4'ü bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeninin etkilediğini ileri sürmüştür. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımının önemli olduğu görüşü ise, 2 öğretmen tarafından dile getirilmiştir.
2. Görüşlerine başvurulanan öğretmenlerden 13'ü Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırdığını dile getirmiştir. Öğretmenlerden 10'u da demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısının kısmen var olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 8'i ise, demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılmasında öğretmenin önemli bir etmen olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerden 3'ü demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersini önemli bulduklarını dile getirmiştir.

Kendileri ile görüşme yapılan öğretmenlerden 6'sı Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değer ve becerileri edindirmedeki katkısına ilişkin olarak kimi önerilerde bulunmuştur. Bu bağlamda öğretmenler tarafından Sosyal Bilgiler programının kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabileceği

görüşü ileri sürülmüştür. Öğretmenlerin dile getirmiş olduğu öneriler arasında, Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi konusunun daha çok uygulamalı olarak ortaya konulması ve demokratik değerlerin yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmaması gerektiği önerileri de yer almıştır.

3. Görüşmeye katılan öğretmenlerden 12'si, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolünün var olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 11'i de insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 10'u bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünün var olduğunu belirtmiştir. Kendileriyle görüşülen 9 öğretmen insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde öğretmen etmeninin çok önemli olduğu görüşünü ifade etmiştir. Öğretmenlerden 4'ü ise, bu konuda Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmediği düşüncesini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 2'si de bu konuda araç-gereç kullanımının çok önemli olduğunu ifade etmiştir.

Görüşlerine başvuru alan öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi konusunda ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler dersinin rolünün kısmen var olduğunu dile getirmişlerdir. Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda rolünün var olduğunu dile getiren öğretmenler de olmuştur. Ancak, bu alanda Sosyal Bilgiler dersinin rolünün bulunmadığını ileri süren öğretmenler çok azdır. Öğretmenlerin çoğunluğu bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünün kısmen var olduğunu belirtmekle birlikte bir kısmı da dersin bu anlamda önemli olduğunu ileri sürmüştür. Kendileri ile görüşme yapılan 8 öğretmenin insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolüne ilişkin olarak öne çıkan önerisi, insan haklarına ve azınlıklara saygının ezberletilmeden yaşatılarak öğretilmesi gerektiğidir.

4. Görüşleri alınan öğretmenlerden 15'i Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısının var olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 12'si de Sosyal Bilgiler dersinin

hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde kısmen katkısının var olduğu görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 6'sı ise, hukuk bilincinin gelişiminde öğretmenin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerden 3'ü bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin ve araç-gereç kullanımının önemli olduğunu dile getirmiştir. Diğer 3 öğretmen ise, Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamaların etkilediğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi konusundaki görüşlerinin “katkısı vardır” ve “katkısı kısmen vardır” gibi düşüncelerde yoğunlaşmasına karşın bu konuda katkısı yoktur diyen öğretmenler oldukça azdır. Görüşlerine başvuru alan öğretmenlerden 9'u, bu konuya ilişkin olarak hukuk konularına daha fazla yer verilmesi gerekliliği, hukukun yaşatılarak öğretilmesi gerektiği ve öğretmenlerin hukuk konusunda çok iyi bir model olması gerektiği yönünde öneriler getirmiştir.

5. Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenlerden 18'i Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmada işlevsel olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 10'u ise, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 4'ü bu konuda Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin çok önemli olduğu, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmenin önemli olduğu ve Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada araç-gereç kullanımının önemli olduğu yönünde görüşler bildirmiştir. Öğretmenlerden 2'si ise, Avrupa vatandaşlığı bilincinin yaşanarak öğrenilebileceğini dile getirmiştir.

Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını ya da kısmen işlevsel olduğunu ileri süren öğretmenler baskın olmakla birlikte bu konuda Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir diyenler oldukça azdır. Kendileri ile görüşme yapılan 6 öğretmen bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak çeşitli öneriler getirmişlerdir. Bunlardan öne çıkanlar, Sosyal Bilgiler dersine AB ile ilgili konuların eklenmesi

gerektiği önerisi ve Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek biçimde düzenlenebileceği düşüncesidir.

6. Görüşlerine başvurulanan öğretmenlerden 13'ü çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 8'i ise, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin kısmen işlevsel olduğu görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 6'sı Sosyal Bilgiler dersinin bu konuda işlevsel olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Öğretmenlerden 5'i ise, çevre bilincinin yaşanarak öğrenilebileceği görüşünü belirtmiştir. Kimi öğretmenler çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmenin çok önemli olduğu görüşünü ifade etmiştir.

Görüldüğu gibi, öğretmenlerin çoğunluğu çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel ve kısmen işlevsel kabul etmekle birlikte bu konuda dersin işlevsel olmadığını düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Kendileri ile görüşme yapılan 8 öğretmen çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu düşünce ve öneriler arasında; Sosyal Bilgiler dersinde çevre konusunun daha kapsamlı ele alınabileceği, varolan ünitelere çevre konusunun eklenebileceği ya da yeni ünite oluşturulabileceği, çevre bilincini kazandırma görevinin yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmaması gerektiği ve Sosyal Bilgiler dersinde uygulama artırılırsa, çevre sorunlarının daha da azalacağı sayılabilir.

7. Görüşmeye katılan öğretmenlerden 14'ü piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamadığı yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden 11'i ise, piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılabildiği görüşünde birleşmiştir. Öğretmenlerden 6'sı bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlandığı düşüncesini ifade etmiştir. Öğretmenlerden 5'i de rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin

yaklaşımının çok önemli olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerden 3'ü ise, rekabetin yaşanarak öğrenilebileceğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin çoğunluğu rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanıldığını ya da kısmen yararlanıldığını bildirmesine karşın çok az sayıdaki öğretmen dersten yararlanılmadığını belirtmiştir. Kendileri ile görüşme yapılan 5 öğretmen piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanması hakkında çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bunların arasında, Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi ve programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmesi gerektiği önerileri vardır.

8. Görüşleri alınan öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için çeşitli öneriler getirmişlerdir. Bunlar arasında 21 öğretmen tarafından dile getirilen Sosyal Bilgiler programının değiştirilmesi önerisi öne çıkmıştır. Öğretmenlerden 8'i AB'ye uyum sürecinde öğretmenlerin de kendilerini yenilemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Görüşlerine başvurulmuş 8 öğretmen tarafından dile getirilen bir başka öneri ise, Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmesi gerektiği yönünde olmuştur. Öğretmenlerden 6'sı bu konuya ilişkin olarak araç-gereçlerin AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenlerden 5'i ise, Sosyal Bilgilerin öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur.
9. Kendileriyle görüşme yapılan öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündükleri eğitim etkinliklerine ilişkin olarak çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin 14'ü sınıfta yapılan seçimlerin AB ile bütünleşme sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığını düşündüklerini dile getirmiştir. Öğretmenlerden 7'si tarafından Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniği kullanıldığı ifade edilmiştir. Öğretmenlerden 6'sı Sosyal Bilgiler dersinin tartışma yöntemine bağlı etkinliklerle işlendiğini bildirmiştir. Diğer 6 öğretmen ise, sınıfta demokrasinin

yaşatıldığını ileri sürmüştür. Öğretmenlerden 6'sı AB ile bütünleşme kapsamında pek bir etkinlik yapılamadığını ifade etmiştir. Öğretmenlerden 5'i AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlarla bulunulduğunu belirtmiştir. Görüşlerine başvuru alan 5 öğretmen de Sosyal Bilgiler dersindeki örneklerin genelde AB sürecinden verildiğini dile getirmiştir. Öğretmenler tarafından dile getirilen diğer etkinlikler arasında; araştırma, güncel olaylardan yararlanma, gezi, rehberlik, ekip çalışması, ders kitabı dışındaki kaynaklar ile görsel kaynaklardan yararlanma sayılabilir.

Öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak tüm temalara yönelik olarak sorulara vermiş oldukları yanıtları derleyen çizelgeler karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir:

- Öğretmenler ağırlıklı olarak demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırma, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi ve çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir.
- Kendileri ile görüşülen öğretmenlerin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi süreci ile insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersini kısmen işlevsel bulduklarına ilişkin görüşleri yoğunluk kazanmıştır.
- Araştırma bulgularına göre öğretmen görüşleri, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırma ve rekabete açık bireylerin yetiştirilmesi alanlarında Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığı yönünde yoğunlaşmıştır.
- Öğretmenlerin önemli bir kısmı hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesi gibi konularda Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğunu ve aynı zamanda kısmen işlevsel olduğunu dile getirerek dersin bu konulardaki işlevselliğine olumlu baktıklarını ortaya koymuştur.
- Öğretmenlerin önemli bir bölümü Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde olduğu gibi, demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırma, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirme, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireyler yetiştirme, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci

kazandırma ve çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirme gibi alanlarda da Sosyal Bilgiler dersini önemli gördüklerini dile getirmiştir.

- Görüşleri alınan öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine yönelik olarak kendilerine yöneltilen tüm sorulara öğretmenin önemli bir etmen olduğu yönünde yanıt vermişlerdir.
- Kimi öğretmenler Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde olduğu gibi demokratik değer ve becerilerin bireylere kazandırılması, insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırılması ve rekabete açık bireylerin yetiştirilmesi gibi alanlarda ailelerin önemli bir etmen olduğunu bildirmiştir.
- Öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırma, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesi ve rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde uygulamanın önemine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca, öğretmenler hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesi ve çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesi konularında çevredeki olumsuz uygulamaların eğitimi olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.
- Kimi öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesi, bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırılması, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesi alanlarında araç gereç kullanımının önemli olduğunu ileri sürmüştür.
- Öğretmenlerin bir kısmı çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar ile rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde çocukların yapısındaki farklılığın etkili olduğunu bildirmiştir.
- Öğretmenlerin bir kısmı diğer temalara belirttiklerinden çok farklı denilebilecek görüşleri dile getirmiştir. Bunlar şöyledir:
 1. Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır.
 2. Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir.

4.1.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği Hakkında Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlarının Görüşleri ile Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

1. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak uzmanlar ve öğretmenlerden benzer biçimde Sosyal Bilgiler dersi önemlidir, kısmen işlevseldir görüşlerini dile getirenler olmuştur.
2. Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda uzmanlar ve öğretmenler; Sosyal Bilgiler dersi önemlidir, katkısı kısmen vardır, öğretmen önemli bir etmendir, demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz, demokrasi yaşatılarak öğretilmelidir gibi benzer görüşler ve öneriler dile getirmişlerdir.
3. İnsan hakları ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü hakkında uzmanlar ve öğretmenler tarafından; rolü yoktur, Sosyal Bilgiler dersi önemlidir, öğretmen etmeni çok önemlidir, Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil insan hakları söz konusudur, Sosyal Bilgiler dersi dünyaya açık olmalıdır, insan hakları ve azınlıklara saygı yaşayarak öğretilmelidir gibi benzer görüş ve öneriler dile getirilmiştir.
4. Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda uzmanlar ve öğretmenler; katkısı yoktur, katkısı kısmen vardır, Sosyal Bilgiler dersi hukuk konusunda önemlidir, bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir, hukuk konularına daha fazla yer verilmelidir, hukuk yaşatılarak öğretilmelidir gibi benzer görüş ve öneriler dile getirmişlerdir.
5. Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak uzmanlar ve öğretmenler tarafından; işlevsel değildir, Sosyal Bilgiler önemli bir derstir, Avrupa vatandaşlığı yaşanarak öğrenilir, Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde AB ve Avrupa vatandaşlığına yer verilmelidir, Sosyal Bilgiler dersinin

ulusalcı yaklaşımının değiştirilmesi gerekmektedir gibi benzer görüş ve öneriler ifade edilmiştir.

6. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak uzmanlar ve öğretmenler benzer bir biçimde; kısmen işlevseldir, Sosyal Bilgiler dersi önemlidir, öğretmen duyarlılığı çok önemlidir, çevre bilinci yaşanarak öğrenilir, Sosyal Bilgiler dersi uygulamaya dönük olmalıdır görüş ve önerilerini dile getirmişlerdir.
7. Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüş bildiren uzmanlar ve öğretmenler; Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır, kısmen yararlanılmaktadır, öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir, Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir görüşlerinde birleşmişlerdir.
8. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için uzmanlar ve öğretmenler; Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir, öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir, eğitim araç-gereçleri AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir, uygulamaya ağırlık verilmelidir, öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir, aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir, AB iyi analiz edilmelidir gibi bir dizi benzer öneride bulunmuşlardır.
9. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak öğretmenlerden farklı bir biçimde uzmanlardan Türkiye ile AB bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir yönünde öngörüde bulunanlar olmuştur. Öğretmenler arasında da uzmanlardan farklı olarak; Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir, öğretmenlerin rolü önemlidir, Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları aileler tarafından pek yerine getirilememektedir, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde araç-gereç kullanımı önemlidir gibi görüşleri bildirenler olmuştur.

10. Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşlerine başvuru olan uzmanların bir kısmı öğretmenlerden farklı olarak; katkısı yoktur, demokrasi yaşanarak öğrenilir, ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar vermektedir, demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir, Sosyal Bilgiler dersinin içeriği demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmelidir, ders kitapları değiştirilmelidir, öğretmenler eğitilmelidir gibi bir dizi görüş ve öneri dile getirmiştir.

Öğretmenlerden de uzmanlardan farklı olarak Sosyal Bilgiler dersi demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmaktadır ve bu konuda aile önemli bir etmendir, Sosyal Bilgiler programı kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabilir, ders kitaplarına bağlı kalınmamalıdır, çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmelidir görüş ve önerilerini dile getirenler olmuştur.

11. İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü değerlendiren uzmanların bir bölümü öğretmenlerden farklı olarak; Türkiye'deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki olduğu ve öğretmenlerin bu anlayışa göre yetiştirilmesi gerektiği yönünde görüş ve öneriler dile getirmiştir.

Öğretmenler tarafından uzmanlardan farklı olarak; Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmediği, araç-gereç kullanımının çok önemli olduğu, öğrencilerin daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket ettikleri, ulusal tarih konularının biraz daha hafifletilerek işlenmesi gerektiği, geçmiş ile bugün bağlantısı kurularak insan haklarına saygılı bireyler yetiştirilebileceği, insan hakları konularının AB ile bütünleştirilerek işlenmesi gerektiği, bu konuların üniteler arasında işlenerek verilebileceği, Sosyal Bilgiler dersinin biraz daha çağa yönelik olması gerektiği, Tarih yerine iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmesi gerektiğine yönelik görüş ve öneriler ortaya konulmuştur.

12. Uzmanların bir kısmı öğretmenlerden farklı olarak, Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda programın düzeltilmesi gerektiği önerisini dile getirmiştir.

Uzmanlardan farklı görüş bildiren öğretmenler; bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır, hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir, Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir, Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması gerekir, öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları gereklidir, hukuk konusunda öğrenciler sık sık uyarılmalıdır, dersin içeriği gözden geçirilmeli, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmelidir, öğretmenler hukuk konusunda çok iyi bir model olmalıdır gibi görüş ve önerileri ortaya koymuşlardır.

13. Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini değerlendiren uzmanlar arasında öğretmenlerden farklı olarak; Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır, programlarda bütünleşme sağlanabilir, AB'nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırmalıdır, Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermelidir gibi görüş ve önerileri dile getirenler olmuştur.

Öğretmenlerin bir kısmı uzmanlardan farklı olarak; Sosyal Bilgiler dersi bu konuda işlevseldir, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir, Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada araç-gereç kullanımı önemlidir, vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir, ders Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek şekilde düzenlenebilir, program değiştirilmelidir, Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir, kimi konular değiştirilebilir gibi bir dizi görüş ve önerileri dile getirmiştir.

14. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin olarak görüşlerine başvuru uzmanların bir bölümü öğretmenlerden farklı olarak; Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebilir, Sosyal Bilgiler dersi çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebilir, öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmelidir gibi görüş ve önerileri dile getirmiştir.

Öğretmenlerin bir kısmı uzmanlardan farklı olarak; Sosyal Bilgiler dersi, çevre sorunlarına duyarlı vatandaşlar yetiştirmede işlevseldir, çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitim etkili olamamaktadır, çevreye duyarlılık çocuğa bağlıdır, çevre bilincini kazandırma görevi yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmamalıdır, çevre bilinci aile içinde de verilerek pekiştirilmelidir gibi görüş ve önerileri ortaya koymuştur.

15. Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında öğretmenlerden farklı görüş bildiren uzmanlar; Sosyal Bilgiler dersi önemlidir, rekabet yaşayarak öğretilmelidir, devletçi anlayış, girişimcilik yönünde değiştirilmelidir, Sosyal Bilgiler dersi bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmelidir gibi bir dizi görüş ve öneriyi dile getirmişlerdir.

Uzmanlardan farklı olarak öğretmenlerin bir bölümü bu soruya; Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır, Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir, rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır, öğretmenler rekabet konusunda eğitilmelidir, çocuklar yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yöreklendirilmelidir gibi görüş ve önerileri ortaya koyarak yanıt vermiştir.

16. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için kimi uzmanlar öğretmenlerden farklı olarak; kamuoyu desteği alınmalıdır, yöneticiler eğitilmelidir, ders Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde

yapılandırılmalıdır, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır, Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık verilmelidir, değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir gibi bir dizi öneri dile getirmiştir.

Öneri getiren öğretmenler arasında uzmanlardan farklı olarak; Sosyal Bilgiler dersinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur, AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir, AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulmalıdır gibi önerilerde bulunanlar olmuştur.

4.1.4. Başarı Testi Yoluyla Elde Edilen Sonuçlar

Başarı testine ilişkin bulgulara dayalı olarak kimi sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar, görüşme formlarında ve başarı testinde temaların sıralandığı biçime paralel olarak ele alınmış ve aşağıda sunulmuştur.

1. Başarı testinde “demokrasi” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, öğrencilerin %60,8’lik bir oranının orta düzeyde kazanım elde etmelerine karşın yalnızca % 4,1’lik bir kısmının alt kazanım düzeyinde kalması dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, demokrasi temasına ilişkin üst kazanım düzeyindeki % 34,9’luk öğrenci oranı da Sosyal Bilgiler dersinin demokrasi ölçütüne ilişkin kazanımlar sağlamada önemli bir rol oynadığını düşündürmektedir.
2. Başarı testinde “insan hakları ve azınlıklara saygı” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, %43,8’lik bir oranla öğrencilerin önemli bir kısmının insan hakları ve azınlıklara saygı temasına ilişkin sorularda üst düzeyde kazanım elde ettikleri görülmektedir. Ayrıca, bu temaya ilişkin sorulardan öğrencilerin yalnızca % 7,2’lik bir kısmının alt düzeyde kazanım elde etmesi dikkat çekmektedir. Öğrencilerin en fazla insan hakları ve azınlıklara saygı temasında üst düzeyde kazanım elde etmiş olması, Sosyal Bilgiler dersinin insan hakları ve azınlıklara saygı konusunda önemli bir rol oynadığını

düşündürmektedir. Bu da AB'nin en çok önemseydiği ölçütlerden olması nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin önemini artırmaktadır.

3. Başarı testinde “hukukun üstünlüğü” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, %39,9'luk bir oran ile öğrencilerin önemli bir kısmının üst kazanım düzeyinde yer almaları, bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere önemli düzeyde katkı getirdiğini düşündürmektedir. Ayrıca, hukukun üstünlüğü temasına ilişkin sorularda öğrencilerin yalnızca % 9,9'unun alt kazanım düzeyinde kaldıkları görülmektedir.
4. Başarı testinde “Avrupa vatandaşlığı” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Bu tema kapsamında üst düzeyde kazanım elde edenlerin oranındaki düşüş ve alt kazanım düzeyinde elde edenlerin oranındaki artış dikkat çekmektedir. Öğrenciler % 17,2'lik bir oranla en az Avrupa vatandaşlığı temasında üst düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Alt kazanım düzeyinde % 19,1'lik bir oranla en fazla öğrenci Avrupa vatandaşlığı temasında yoğunlaşmıştır. Avrupa vatandaşlığı temasında üst ve alt kazanım düzeyindeki öğrenci yoğunluğu birbirine yakındır. Tüm bunlar, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa vatandaşlığına ilişkin olarak yeterince kazanım elde edemediğini düşündürmektedir.
5. Başarı testinde “çevre” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Çevre ölçütü bağlamında öğrencilerin kazanımları orta düzeyde olmakla birlikte üst ve alt kazanım düzeylerindeki yoğunluk da dikkat çekmektedir. Bu da çevre teması kapsamında Sosyal Bilgiler dersinin bir katkısının olduğu ancak bunun daha da artırılması gerektiğini düşündürmektedir.
6. Başarı testinde “rekabet” temasına ilişkin olarak beşinci sınıf öğrencileri orta düzeyde kazanım elde etmişlerdir. Ancak, üst ve alt düzeydeki öğrenci kazanımlarının da kayda değer düzeyde olduğu görülmektedir. Bu arada, üst kazanım düzeyindeki % 31,8'lik oran, Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısının var olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

7. Öğrencilerin çoğunluğunun başarı testindeki tüm temalara ilişkin sorulara verdikleri yanıtlardan Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak orta düzeyde kazanım elde ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.
8. Orta düzeyde kazanımı öğrenciler en fazla demokrasi (% 60,8) ve Avrupa vatandaşlığı (% 63,4) temalarında elde etmişlerdir.
9. Demokrasi, insan hakları ve azınlıklara saygı, hukukun üstünlüğü temalarına ilişkin sorularda alt başarı düzeyinde kalan öğrenci oranlarının oldukça az olması, bu temalara ilişkin olarak Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere önemli bir düzeyde kazanım sağladığını düşündürmektedir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği hakkında beşinci sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ile beşinci sınıf öğrencilerinin kazanımları incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılabılır:

- Genel olarak tüm temalara ilişkin öğretmen görüşlerindeki yoğunluk sıralaması “kısmen işlevsel-işlevsel-işlevsel değil” biçiminde gerçekleşmiştir. Öğrenci kazanımlarındaki yoğunluk sıralaması ise “orta-üst-alt düzeyde kazanım” biçiminde olmuştur. Bu bağlamda öğretmen görüşleri ile öğrenci kazanımlarının birbiriyle tutarlı olduğu söylenebilir.
- Öğretmenlerin çoğunluğu demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersini işlevsel gördüklerini belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu ise bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.
- Öğretmenlerin çoğunluğu insan hakları ve azınlıklara saygı konusunda Sosyal Bilgiler dersini kısmen işlevsel bulduklarını bildirmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu da bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.
- Öğretmenlerin çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesinde işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu ise bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.

- Öğretmenlerin çoğunluğu bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersini işlevsel bulmamıştır. Öğrencilerin çoğunluğu ise bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.
- Öğretmenlerin çoğunluğu çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olduğunu dile getirmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu ise bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.
- Öğretmenlerin çoğunluğu piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevsel olmadığını dile getirmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu ise bu konuda orta düzeyde kazanım elde etmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, gerek uzmanlar ve gerekse öğretmenler, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini önemli görmektedirler. Uzmanlar, Sosyal Bilgiler dersini Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde işlevsel bulmazken, öğretmenler kısmen işlevsel olduğunu düşünmektedirler. Nitekim, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğine ilişkin olarak uygulanan başarı testi sonuçları öğrencilerin orta düzeyde kazanım elde ettiklerini göstermiştir. Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersi, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde kısmen işlevseldir.

4.2. Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik olarak çeşitli önerilerde bulunulabilir.

4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. AB ile bütünleşme sürecinde aday ülkelere koşul olarak öne sürülen üyelik ölçütlerini yaşama geçirmek son derece önemli görülmektedir. Türkiye'nin AB tarafından en çok eleştirildiği noktalardan biri budur. Bu durumda eğitim kurumlarında AB ölçütleri öğrencilere yaşatılarak öğretilmelidir. Sosyal Bilgiler dersi de bunların yaşanarak öğrenildiği bir öğrenme ortamına dönüştürülmelidir.

2. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini etkileyen en önemli etmenlerden biri de öğretmenlerdir. Bu nedenle, öğretmen adayları eğitim fakültelerinden başlayarak AB ile bütünleşme sürecine hazırlanmalıdır. Görev yapmakta olan öğretmenlere yönelik olarak da hizmetiçi eğitim programları düzenlenmelidir. Yaygın öğretim ve teknolojiyen yararlanılarak öğretmenlerin kendilerini yenilemelerine olanak sağlanmalıdır.
3. Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni öğretim yaklaşımlarına ağırlık verilmelidir. Bu yaklaşımların geleneksel yöntemlere göre yaşamın her alanında daha etkili olması beklenen Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesinde önemli düzeyde katkı getirebileceği söylenebilir.
4. Eğitim araç gereçleri AB ile bütünleşme sürecine uygun bir biçimde gözden geçirilerek yenilenmeli ve zenginleştirilmelidir. Bu kapsamda öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlikleri artırılmalıdır. Farklı kültürleri tanıtmaya hizmet ederek aynı zamanda AB ile bütünleşmeye katkı sağlayacak olan İnternet gibi iletişim teknolojilerinden yararlanılmalıdır.
5. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için ailelerin desteği alınmalıdır. Bu doğrultuda aileler eğitilmelidir.
6. AB ile bütünleşme sürecinde üyelik ölçütlerinin yanında Birlik politikalarının uygulanması da önemlidir. AB'nin en çok önemseydiği politikalarından biri, çevre politikasıdır. İlköğretim okullarında çevreyi konu edinen iki önemli ders, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisidir. Çevre bilincini geliştirmek üzere Sosyal Bilgiler dersi ile Fen Bilgisi dersi arasında disiplinlerarası etkinlikler gerçekleştirilmelidir.

4.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programının AB ölçütlerine uygun olup olmadığı araştırılmalıdır.
2. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek üzere Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı bir araştırma yapılmalıdır.
3. Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değer ve becerileri bireylere kazandırmadaki katkısını belirlemeye yönelik çeşitli araştırmalar yapılmalıdır.

4. Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programlarının Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecine uygun öğretmenler yetiştirip yetiştirmediği ve bu sürece uygun öğretmenler yetiştirebilmesi için neler yapılması gerektiğine yönelik araştırmalar yapılmalıdır.

EKLER

EK	Sayfa
1. Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgeleri	262
2. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları Görüşme Kılavuzu.....	265
3. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri Görüşme Kılavuzu.....	266
4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları ile Görüşme Takvimi.....	267
5. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri ile Görüşme Takvimi.....	268
6. Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanları Görüşme Kodlama Anahtarı.....	269
7. Beşinci Sınıfları Okutmakta Olan Sınıf Öğretmenleri Görüşme Kodlama Anahtarı.....	275
8. AB Ölçütlerine Temel Oluşturabileceği Düşünülen Sosyal Bilgiler Programı Amaçları ve İçeriği.....	284
9. Dördüncü ve Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Belirtke Tablosu.....	294
10. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğine İlişkin Başarı Testi.....	295

EK-1

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.98.4MEM.4.26.00.02.310 () /
KONU : Anket

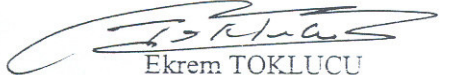
12.08.04*022485

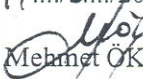
VALİLİK MAKAMINA

İlimiz Anadolu Üniversitesi Rektörlüğünün 05.08.2004 gün ve 3285 sayılı yazılarında; Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilimdalı Sınıf Öğretmenliği Doktora programı öğrencisi Erdoğan KAYA'nın "Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği" konulu doktora tez çalışması kapsamında İlimiz Merkez İlköğretim Okullarında görev yapan ve 5. sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine anket uygulaması yapmak istediği bildirilmektedir.

Adı geçen öğrencinin, İlimiz Merkez İlköğretim Okullarında görev yapan ve 5. sınıfları okutmakta olan sınıf öğretmenlerine yapmak istediği anket sonucundan Müdürlüğümüze bilgi verilmek kaydıyla uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olurlarınıza arz ederim.

Ekrem TOKLUCU
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
11.../08/2004

Mehmet ÖKSÜZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

EGİTİME
%100
DESTEK

DANISMA
444 0 632
H A T T I

Tei : 239 72 00
Faks : 239 39 22

E-Posta Adresi : eskisehirmem@meb.gov.tr
İnternet Adresi : <http://eskisehir.meb.gov.tr>

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.26.00.02.000 ()/
KONU : Anket izni

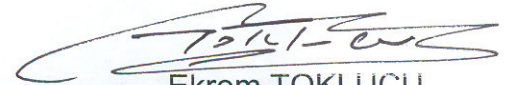
17.01.05*001231

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İLGİ:07.01.2005. tarih ve 26/93 sayılı yazınız.

İlgi yazınız ekinde alınan Üniversiteniz Doktora Programı öğrencisi Erdoğan KAYA'nın İlimiz Merkez İlköğretim Okulları 5. sınıf öğrencilerine başarı testi uygulaması yapmasının uygun görüldüğüne dair Valilik Makamından alınan 13.01.2005 tarih ve sayılı onay ekte gönderilmiştir.

Anket uygulaması sonucundan Müdürlüğümüze bilgi verilmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Ekrem TOKLUCU
Milli Eğitim Müdürü

İn. g. gönderiler

Eğitim Bil. Ens.
Sevil Sıkırdar

41

EKLER :
Ek-1 onay

24.1.2005

56

Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü	
Evren Kayıt Servisi	
K. TARİHİ	19 Ocak 2005
K. NOSU	622

EK-2

SOSYAL GİLGİLER EĞİTİMİ UZMANLARI GÖRÜŞME KILAVUZU

Merhaba, benim adım Erdoğan Kaya. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi ilköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında öğretim görevlisi olarak çalışıyorum. Ayrıca, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı Sınıf Öğretmenliği Programında Doktora öğrencisiyim. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirleyebilmek için bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmadan elde edilecek bilgiler Doktora tezimin verilerini oluşturacaktır.

Araştırma kapsamında yapmakta olduğum bu görüşmenin temel amacı; yukarıda belirtilen araştırma konusuna ilişkin olarak Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanlarının görüşlerini almaktır. Araştırma sonuçlarının, "Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi kapsamında Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek" yoluyla bu sürece önemli ölçüde katkıda bulunacağını ümit ediyorum.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve gizli kalacaktır. Elde edilen bilgiler, bu araştırma dışında başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin adları kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır. Görüşme sırasında soruları ben soracağım, istediğiniz zaman soruyu tekrarlayabilir ya da sorular yeterince açık değilse açıklama yapabilirim. Lütfen görüşme sırasında, kendinizi bir sohbet ortamında olduğu gibi rahat hissetmeye çalışın. Araştırmanın herhangi bir sürecinde bu çalışmaya katılmaktan vazgeçebilirsiniz. Bu isteğiniz için kesinlikle bir yaptırım uygulanmayacaktır. Bir sakıncası yoksa görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Kayıt, zamanı etkili bir biçimde kullanma, verilen yanıtları ayrıntılı ve doğru olarak tutma olanağı sağlayacaktır.

Görüşmeye başlamadan önce söylediklerime ilişkin bir düşünce ya da sorunuz var mı? Görüşme yaklaşık olarak 45 dakika sürecektir. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum. Ancak, öncelikle kendiniz için bir kod adı belirleyiniz. Araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

EK-3

BEŞİNCİ SINIFLARI OKUTMAKTA OLAN SINIF ÖĞRETMENLERİ GÖRÜŞME KILAVUZU

Merhaba, benim adım Erdoğan Kaya. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi ilköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında öğretim görevlisi olarak çalışıyorum. Ayrıca, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı Sınıf Öğretmenliği Programında Doktora öğrencisiyim. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirleyebilmek için bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmadan elde edilecek bilgiler Doktora tezimin verilerini oluşturacaktır.

Araştırma kapsamında yapmakta olduğum bu görüşmenin temel amacı; yukarıda belirtilen araştırma konusuna ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin görüşlerini almaktır. Araştırma sonuçlarının, “Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi kapsamında Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini belirlemek” yoluyla bu sürece önemli ölçüde katkıda bulunacağını ümit ediyorum.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve gizli kalacaktır. Elde edilen bilgiler, bu araştırma dışında başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin adları kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır. Görüşme sırasında soruları ben soracağım, istediğiniz zaman soruyu tekrarlayabilir ya da sorular yeterince açık değilse açıklama yapabilirim. Lütfen görüşme sırasında, kendinizi bir sohbet ortamında olduğu gibi rahat hissetmeye çalışın. Araştırmanın herhangi bir sürecinde bu çalışmaya katılmaktan vazgeçebilirsiniz. Bu isteğiniz için kesinlikle bir yaptırım uygulanmayacaktır. Bir sakıncası yoksa görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Kayıt, zamanı etkili bir biçimde kullanma, verilen yanıtları ayrıntılı ve doğru olarak tutma olanağı sağlayacaktır.

Görüşmeye başlamadan önce söylediklerime ilişkin bir düşünce ya da sorunuz var mı? Görüşme yaklaşık olarak 45 dakika sürecektir. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum. Ancak, öncelikle kendiniz için bir kod adı belirleyiniz. Araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

EK-4

**SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ UZMANLARI İLE
GÖRÜŞME TAKVİMİ**

Görüşülen Kişilerin Kod Adları	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati	Görüşülen Yer
Kemal	01.09.2004	12.30	Odası
Gamze	02.09.2004	14.30	Odası
Mehmet	08.09.2004	10.30	Odası
Mualla	13.09.2004	13.10	Odası
Alp	14.09.2004	09.50	Odası
Mete	14.09.2004	11.00	Odası
Ozan	15.10.2004	11.00	Odası

EK-5**BEŞİNCİ SINIFLARI OKUTMAKTA OLAN SINIF ÖĞRETMENLERİ İLE
GÖRÜŞME TAKVİMİ**

Görüşülen Kişilerin Kod Adları	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati	Görüşülen Yer
Mehmet	01.10.2004	11.00	Müdür Odası
Turan	01.10.2004	11.50	Müdür Odası
Olca	01.10.2004	15.00	Öğretmenler Odası
Maral	01.10.2004	15.30	Öğretmenler Odası
Gül	04.10.2004	09.45	Kütüphane
Fatoş	04.10.2004	10.30	Kütüphane
İlayda	04.10.2004	11.30	Kütüphane
Aslı	04.10.2004	12.00	Kütüphane
İsmet	04.10.2004	12.50	Kütüphane
Burcu	04.10.2004	13.30	Kütüphane
Alim	04.10.2004	14.45	Kütüphane
Diñ	04.10.2004	15.25	Kütüphane
Mutlu	04.10.2004	16.10	Müdür Yar. Odası
Barış	04.10.2004	16.40	Müdür Yar. Odası
Şirin	05.10.2004	10.00	Kütüphane
Kağancan	05.10.2004	10.30	Kütüphane
Elif	05.10.2004	11.55	Kütüphane
Hayal	05.10.2004	12.30	Kütüphane
Anıl	07.10.2004	15.30	Müdür Odası
Nurten	07.10.2004	17.00	Müdür Odası
Nazlı	07.10.2004	17.30	Rehberlik Servisi
Perran	08.10.2004	11.10	Rehberlik Servisi
Sueda	11.10.2004	10.15	Hizmetli Odası
Şaban	11.10.2004	10.45	Hizmetli Odası
Seda	11.10.2004	13.30	Memur Odası
Taha	11.10.2004	14.00	Memur Odası
Erhan	11.10.2004	15.15	Kütüphane
Şükran	11.10.2004	15.50	Kütüphane
Yalkım	19.10.2004	10.30	Öğretmenler Odası
Ozan	19.10.2004	11.10	Öğretmenler Odası

EK-6

SOSYAL GİLGİLER EĞİTİMİ UZMANLARI GÖRÜŞME KODLAMA ANAHTARI

1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - a1. Vatandaş yetiştirme görevi vardır.
 - a2. Kültürel değerleri kazandırma özelliği bulunmaktadır.
 - a3. Yönetim felsefesi kazandırma özelliğine sahiptir.
 - a4. Politik ideolojiyi kazandırma özelliği vardır.
 - a5. Sosyo-ekonomik yapıyı kavratma özelliği bulunmaktadır.
 - a6. Hoşgörü ve bilimsel bilgiyi kazandıran bir derstir.
 - a7. Küreselleşme bağlamında AB bütünleşmesine katkıda bulunabilecek bir derstir.
 - a8. Üst düzey yaşam ve düşünme becerilerini kazandırma görevi bulunmaktadır.
 - a9. AB'yi tanıtmaya çok uygundur.
 - a10. İçeriği ve uygulama özelliği bütünleşmeye uygundur.
 - a11. Diğer dersleri de etkileyen yönlendirici ve belirleyici eksen bir derstir.
 - a12. Gün ve haftaları ele alması özelliği bulunmaktadır.
 - a13. Hayat Bilgisi ve Tarih-Coğrafya gibi sosyal bilim dersleri arasında köprülük görevi üstlenmektedir.
 - a14. Toplumsallaştırma görevi vardır.
 - a15. Demokratik davranış biçimlerini öğretme görevi bulunmaktadır.
- b. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.
 - b1. Türkiye ve AB ülkelerindeki Sosyal Bilgiler dersleri birbirleriyle uyuşmamaktadır.
 - b2. Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersinin amacı, cumhuriyetin iyi vatandaşlarını yetiştirmektir.
- c. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.
 - c1. Sosyal Bilgiler dersi soyut, ezberci ve davranışçı ekole sahiptir.
- d. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi bağlamında gelecekte Sosyal Bilgiler dersinin işlevi değişecektir.
 - d1. Gelecekte Sosyal Bilgiler dersi, AB vatandaşlarını yetiştirmek durumunda olacaktır.
 - d2. Sosyal Bilgiler dersinin gelecekteki işlevi, hem kendi toplumu hem de Avrupa toplumuna uygun vatandaşlar yetiştirmek olacaktır.

2. Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?

- a. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - a1. Demokratik değer ve becerileri edindirmeye çok uygundur.
 - a2. AB'nin ölçütlerini yeni kuşaklara aktarmaya uygundur.
 - a3. Kültürü konu edinen bir ders olarak demokratik değerlerin edinilmesinde önemlidir.

EK-6 devam

- a4. Politik bir derstir.
- b. Demokrasi yaşanarak öğrenilir.
 - b1. Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ancak, sınıfta yaşatılarak etkili öğretilir.
- c. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.
 - c1. Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değer ve becerileri edindirmede kuramsal kalmaktadır.
 - c2. İlköğretim birinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla birlikte demokrasinin üzerinde durması nedeniyle önemli bir katkısı bulunmaktadır.
 - c3. İlköğretim ikinci basamaktaki Sosyal Bilgiler dersi bilgi ağırlıklıdır.
- d. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.
 - d1. Sosyal Bilgiler dersi, ezberletilerek kuramsallıktan öteye geçirilememektedir.
 - d2. AB'nin demokratikleşmeye ilişkin uyarıları, Sosyal Bilgiler dersinin demokratik değerleri kazandıramadığını kanıtlamaktadır.
- e. Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir.
- f. Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir.
- g. Ülkedeki demokrasiye ters uygulamalar Sosyal Bilgiler dersindeki demokrasi eğitimine zarar vermektedir.
- ğ. Demokratik bireyler yetiştirmede örtük program daha önemlidir.
- h. Demokrasi kültürü yalnızca bir derste kazandırılmaz.
- ı. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır.
 - ı1. Demokrasi her ortamda yaşatılarak öğretilmelidir.
 - ı2. Dersin içeriği demokrasiye uygun olarak Avrupa kültürü ile çelişmeden verilmelidir.
 - ı3. Ders kitapları değiştirilmelidir.
 - ı4. Öğretmenler eğitilmelidir.

3. İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersinin bir rolü yoktur.
 - a1. Amaç ve davranışlar işe vuruk yazılmamıştır.
 - a2. Eğitim ve sınamalar durumları belirlenmemiştir.
 - a3. Öğretmenler insan haklarına ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmemiştir.
 - a4. Sosyal Bilgiler programı, buna uygun değildir.
 - a5. Müfettişler buna hazır değildir.
 - a6. Sosyal Bilgiler dersi, aktarıma dayalı olarak işlenmektedir.
 - a7. Eğitim süreci sonunda alınan sonuçlara bakılırsa bu ders, insan hakları ve azınlıklara saygılı bireyler yetiştirmemektedir.

EK-6 devam

- b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - b1. Sorumluluk yanında hakları da öğretme amacı gütmektedir.
 - b2. İyi vatandaşlar yetiştirme amacı bulunmaktadır.
 - b3. Hoşgörülü bireyler yetiştirme özelliğine sahiptir.
 - b4. Gündemi izleme özelliği vardır.
- c. Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir.
- d. Türkiye'deki demokrasi uygulamalarıyla insan hakları eğitimi arasında doğru bir ilişki vardır.
- e. Sosyal Bilgiler dersinde azınlık hakları değil, insan hakları söz konusudur.
- f. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolünü artırmak üzere kimi önerilerde bulunulabilir.
 - f1. İnsan haklarına ve azınlıklara saygı yaşayarak öğretilmelidir.
 - f2. Bu derste insan hakları ve azınlıkların korunması gibi değerler çok iyi öğretilmelidir.
 - f3. Sosyal Bilgiler dersi, dünyaya açık olmalıdır.
 - f4. Öğretmenler, insan hakları ve azınlıklara saygı anlayışına göre yetiştirilmelidir.

4. Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.
 - a1. Mezun öğrencilerin davranışları, bunu kanıtlamaktadır.
 - a2. Hukuk, bilgi düzeyinde kalmakta uygulanamamaktadır.
- b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.
 - b1. Çevrede yaşanan hukuksuz olaylar, Sosyal Bilgiler dersinin çabasının yeterli olmadığını kanıtlamaktadır.
 - b2. Belli bir düzeyde hukuk bilgisi edindirilmekle birlikte, amaçlardaki hukuka ilişkin özellikler istenildiği düzeyde kazandırılmamaktadır.
 - b3. Hukuku, yasaları ve anayasayı tanıtmakta ancak bunların benimsenmesinde sıkıntı bulunmaktadır.
 - b4. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk eğitimindeki yetersizliğinin bir nedeni, öğretmen yetiştirme sistemidir.
- c. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusunda yaşamsal önemi vardır.
 - c1. Vatandaşlık eğitimi görevi nedeniyle hukuk eğitiminde önemli bir derstir.
- d. Bu konuda öğretmenin rolü çok önemlidir.
- e. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak üzere yapılması gerekenler vardır.
 - e1. Uygulamaya ağırlık verilmelidir.
 - e2. Hukuk konularının biraz daha ön plana çıkarılması gerekmektedir.
 - e3. Programın düzeltilmesi gerekmektedir.

EK-6 devam

5. Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.
 - a1. Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir içeriği yoktur.
 - a2. Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaya yönelik bir program değildir.
 - a3. Ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeye yöneliktir.
 - a4. Avrupa vatandaşlığına yönelik bir amacı yoktur.
- b. Hem Türkiye hem de AB'ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi, son derece önemli bir derstir.
- c. Sosyal Bilgiler dersinin yeni amacı ve işlevi, AB vatandaşı yetiştirmek biçiminde olacaktır.
- d. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinde belki en önemli gelişme, Avrupa vatandaşlığı bilincini kazandırmaktır.
 - d1. Avrupa vatandaşlığı bilinci, Avrupa ve AB'ne yeni katılan ülkelerin vatandaşları için de yeni bir durumdur.
- e. Avrupa vatandaşlığı bilincini, yaşanarak öğrenilir.
- f. Sosyal Bilgiler dersi, Avrupa vatandaşlığı bilincini verecek şekilde düzenlenebilir.
 - f1. Ünitelerde Avrupa vatandaşlığı işlenebilir.
 - f2. Programlarda bütünleşme sağlanabilir.
 - f3. AB'nin hukukunu veya davranış biçimlerini, kurallarını kazandırmalıdır.
 - f4. Avrupa vatandaşlığı bilincinin ötesinde dünya vatandaşlığı bilincini vermelidir.
 - f5. Ulusal kültürün yanında diğer kültürleri tanıyan ve saygı duyan bireyler yetiştirmelidir.

6. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

- a. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.
 - a1. Çevre bilincine yönelik öğeler, işlevsel olarak ortaya konulamamaktadır.
 - a2. Sınav baskısı, çevre bilincinin gelişimine zarar vermektedir.
 - a3. Aktarıma dayalı teknikler kullanılarak bilgiler ezberletilmektedir.
 - a4. Problem çözme süreci yaşatılmamaktadır.
 - a5. Özellikle son yıllarda toplumda yeşeren çevre bilincinde kısmen de olsa Sosyal Bilgiler dersinin payı vardır.
- b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - b1. Çevre bilincini geliştirmede Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri önemlidir.
 - b2. Vatandaş yetiştirme görevi bağlamında Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincinin gelişiminde önemlidir.
 - b3. Sorumluluk edindirme görevi, çevre bilincini edindirmede Sosyal Bilgiler dersini önemli kılmaktadır.
 - b4. Çevre bilincini edindirme, Sosyal Bilgiler dersinin önemli amaçlarından biridir.

EK-6 devam

- c. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde uygulama çok önemlidir.
 - c1. Sosyal Bilgiler dersinde çevre bağlamında uygulama düzeyine gelinebilmektedir.
- d. Bu konuda öğretmen duyarlılığı çok önemlidir.
- e. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki işlevselliğini artırmak üzere kimi öneriler getirilebilir.
 - e1. Sosyal Bilgiler dersinin uygulamaya dönük olması gerekir.
 - e2. Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin bütünleşmesi ile çevreye duyarlı vatandaşlar yetiştirilebilir.
 - e3. Sosyal Bilgiler dersi çocuklara sorumluluk yükleyerek çevre bilincini geliştirebilir.
 - e4. Öğretmen yetiştirme programlarında çevre bilincine yer verilmelidir.

7. Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?

- a. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır.
 - a1. Devletçilik anlayışı egemendir.
 - a2. Ailelerin davranışları rekabetçi bireyler yetiştirilmesini engellemektedir.
 - a3. Sosyal Bilgiler dersinin ekonomiyle ilgisi yoktur.
 - a4. Rekabetçilik, girişimcilik öğretilmemektedir.
- b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
- c. Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır.
 - c1. Rekabet yalnızca tanılanmakta ancak, girişimcilik bulunmamaktadır.
- d. Bu konuda öğretmenlerin yaklaşımı çok önemlidir.
- e. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılabilmesi için kimi öneriler getirilebilir.
 - e1. Rekabet yaşayarak öğretilmelidir.
 - e2. Devletçi anlayış, girişimcilik yönünde değiştirilmelidir.
 - e3. Sosyal Bilgiler dersi rekabetçi bireyler yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenebilir.
 - e4. Sosyal Bilgiler dersi bilinçli üretici ve tüketiciler yetiştirmelidir.

8. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.
 - a1. a1. Program AB ölçütlerine göre yeniden yapılandırılmalıdır.
 - a2. Program temalarla örüntülenebilir.
 - a3. Programın bilgi düzeyi en aza indirilmeli, uygulamaya ağırlık verilmelidir.
 - a4. Programda davranışlar işe vuruk duruma getirilmelidir.
 - a5. AB ülkeleri ve Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersinin amaçları örtüştürülmelidir.
 - a6. Sarmal program anlayışı benimsenmelidir.
 - a7. Programda üst düzey yaşam ve düşünme becerilerine yer verilmelidir.

EK-6 devam

- a8. Program daha zenginleştirilmelidir.
- a9. Program tüm sosyal bilimleri kapsamalıdır.
- a10. Avrupa ve Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi içerikleri örtüştürülmelidir.
- a11. Sosyal Bilgiler dersinde Avrupa kurumlarına yer verilmelidir.
- a12. Sosyal Bilgiler dersinde Türkiye dışındaki ülkeler de tanıtılmalıdır.
- a13. Sosyal Bilgiler dersinde farklı kültür, yaşam tarzı ve sosyal içeriğe yer verilmelidir.
- a14. Sosyal Bilgiler içeriği AB bütünleşmesi bağlamında düzenlenmelidir.
- b. Eğitim araç-gereçlerinin AB ile bütünleşmeye uygun olarak gözden geçirilerek yenilenmesi gereklidir.
 - b1. AB'ye uyum sürecinde öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlilikleri artırılmalıdır.
 - b2. Ders kitapları değiştirilmeli, etkinlik ve ölçme değerlendirme kılavuzlarıyla zenginleştirilmelidir.
 - b3. Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye göre tasarlanmalıdır.
- c. AB'de çok önemsenen uygulamaya Sosyal Bilgiler dersinde de önem verilmelidir.
- d. AB'ye uyum için öğretmenler donanımlı bir biçimde yetiştirilmelidir.
- e. Öğretimde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir.
 - e1. Eğitim durumları AB ile bütünleşmeye göre uyarlanmalıdır.
- f. Türk toplumunun AB içindeki yeri, AB değerleri, yaşam tarzı, felsefesi analiz edilmelidir.
- g. Yöneticiler eğitilmelidir.
- ğ. Kamuoyu desteği alınmalıdır.
- h. Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir.
- ı. Sosyal Bilgiler dersinin Avrupa vatandaşlığını da aşarak dünya vatandaşlığı bilincini verecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir.
- i. Sosyal Bilgiler dersi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlayan bir ders olmalıdır.
- j. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersine ayrı bir ağırlık vermek gerekmektedir.
- k. Türkiye'deki değerlendirme anlayışı kökten değiştirilmelidir.

EK-7

BEŞİNCİ SINIFLARI OKUTMAKTA OLAN SINIF ÖĞRETMENLERİ GÖRÜŞME KODLAMA ANAHTARI

1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.
 - a1. Daha çok Türkiye'yi ele almakta, AB'ye yeterince yer vermemektedir.
 - a2. Bilgi düzeyinde kalmakta, uygulamada yetersizlikleri bulunmaktadır.
 - a3. Konuları AB ile tam olarak örtüşmemektedir.
 - a4. Hoşgörülü bireyler yetiştirerek, AB ile bütünleşmeye hizmet etmektedir.
 - a5. Çok kapsamlı bir derstir.
 - a6. AB gereklerini tam olarak yerine getirememektedir.
 - a7. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kendi ülkeleri hakkında bilgilenmesi, diğer ülkeleri de değerlendirme sürecine yardımcı olabilecektir.
 - a8. Programın eksiklikleri bulunmaktadır.
- b. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.
 - b1. Yalnızca Türkiye'yi kapsamakta, AB'ye ilişkin bir konusu bulunmamaktadır.
 - b2. Ezbere dayalı olup, öğretilenleri davranışa dönüştürememektedir.
 - b3. Dünya coğrafyasındaki son değişiklikleri içermemektedir.
 - b4. Gerçekleri ele almamaktadır.
- c. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - c1. AB ile bağlantı kurulabilecek konular içermektedir.
 - c2. AB'ye ilişkin konuları işlemeye uygundur.
 - c3. Beceri kazandırmak açısından önemlidir.
 - c4. Kişisel hakları edindirme açısından önemlidir.
 - c5. Kendine güven açısından önemlidir.
 - c6. Yaşamı tanıtmaktadır.
 - c7. Toplumsallaşmayı öğretmektedir.
 - c8. Demokratik yaşamı öğretmektedir.
- d. Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir.
 - d1. Sosyal Bilgiler dersi güncel olayları ele alma özelliğine sahiptir.
- e. Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini öğretmen etmeni etkilemektedir.
 - e1. Öğretmenlerin bütünleşmeye yönelik eğitim çabaları bulunmaktadır.
 - e2. Öğretmenlerin çabalarını programa uyma zorunluluğu sınırlandırmaktadır.
- f. Sosyal Bilgiler dersinin AB ile bütünleşme sürecine temel oluşturması beklenen kimi uygulamaları, aileler tarafından pek yerine getirilememektedir.
- g. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde eğitimde araç-gereç kullanımı önemlidir.
 - g1. Dünya coğrafyasındaki son değişiklikler, ders kitaplarında bulunmamaktadır.
 - g2. Ders kitapları, AB'ye ilişkin yanlış bilgiler içermektedir.

EK-7 devam

2. Demokratik değerleri ve becerileri bireylere kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin katkısı konusunda görüşleriniz nelerdir?

- a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır.
 - a1. İçerdiği kimi konularla demokrasi bilincini kazandırmaktadır.
 - a2. Öğrenciler demokratik değer ve becerileri edinmekte ve sergilemektedir.
 - a3. Seçimlerle demokrasinin yaşandığı bir ders olarak ortaya çıkmaktadır.
- b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.
 - b1. Demokrasiye temel oluşturan kimi konular işlenmektedir.
 - b2. Sınıf başkanı ve eğitsel kol seçimlerinde demokrasiden yararlanılmaktadır.
 - b3. Demokrasi, bilgi düzeyinde kalmakta, davranışa tam olarak yansıtılamamaktadır.
 - b4. Öğretim boyutuna ve sınav hazırlığına ağırlık verilmektedir.
 - b5. Demokrasi yalnızca okul içinde öğretilmektedir.
 - b6. Demokratik değer ve beceriler, konularda yetersiz bulunmaktadır.
- c. Bu konuda öğretmen önemli bir etmendir.
- d. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - d1. Sınıf başkanlığı seçimi ve sınıf kurallarının belirlenmesinde önemlidir.
 - d2. Seçimlere olan katkısı nedeniyle önemlidir.
- e. Bu konuda aile önemli bir etmendir.
- f. Sosyal Bilgiler dersinin bu konudaki katkısı artırılabilir.
 - f1. Sosyal Bilgiler programı kimi eklemelerle demokrasi konusunda daha etkin kılınabilir.
 - f2. Bu derste demokrasi konusu daha çok uygulamalı olarak ortaya konulmalıdır.
 - f3. Demokratik değerler yalnızca Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmamalıdır.
 - f4. Ders kitaplarına bağlı kalınmamalıdır.
 - f5. Çağdaş yaklaşımlarla ders işlenmelidir.

3. İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersinin kısmen rolü vardır.
 - a1. Üzerinde çok fazla durulmayıp belirli gün ve haftalar kapsamında işlenip geçilmektedir.
 - a2. İnsan hakları bağlamında yeterince konu yer almamaktadır.
 - a3. Öğrencilerin bunu davranışa dönüştürmede sıkıntıları bulunmaktadır.
 - a4. Daha çok Türk tarihi verilmeye çalışılmaktadır.
 - a5. İnsan hakları işlenmekle birlikte azınlıklara saygı üzerinde pek durulmamaktadır.
 - a6. Öğrenciler daha çok adet ve törelerine göre davranmaktadır.
- b. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir
 - b1. Eksen derstir.
 - b2. Vatandaşlığı ele almaktadır.
- c. Sosyal Bilgiler dersinin rolü vardır.

EK-7 devam

- c1. Türk milletinin özelliklerinden hoşgörü işlenirken buna hizmet edilmektedir.
 - c2. Öğrenciler birbirlerinin haklarına saygı göstermeyi öğrenmektedir.
 - c3. Türk tarihi işlenirken insan hakları ve azınlıklara saygı ile bağlantı kurulmaktadır.
 - c4. İnsan hakları ve azınlıklara saygıya ilişkin yeterince konu bulunmaktadır.
 - c5. Öğrenciler insan hakları ve vatandaşlık haklarını öğrenmektedir.
- d. Bu konuda öğretmen etmeni çok önemlidir.
 - d1. İnsan hakları ve azınlıklara saygıda öğretmenin dünyaya bakış açısı, çalışma ve becerileri çok önemlidir.
 - d2. Öğretmen bir rol modelidir.
 - d3. Programa uyma zorunluluğu ve azınlıklar konusundaki sınırlılıklar öğretmenleri kısıtlamaktadır.
 - e. Bu konu bağlamında Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya pek yer verilmemektedir.
 - f. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin rolü yoktur.
 - g. Bu konuda araç-gereç kullanımı çok önemlidir.
 - g1. Ders kitaplarında insan hakları ve azınlıklara saygı bağlamında çok fazla konu yoktur.
 - ğ. Öğrenciler, bu konuda daha çok ailelerden getirdikleri anlayışla hareket etmektedir.
 - h. Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ile birlikte insan hakları işlenmekte ama azınlıklara saygıya ilişkin konular bulunmamaktadır.
 - ı. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir.
 11. İnsan haklarına ve azınlıklara saygı, ezberletilmeden yaşatılarak öğretilmelidir.
 12. Bu derste insan haklarına ve azınlıklara saygı gibi değerler çok iyi öğretilmelidir.
 13. Ulusal tarih konuları biraz daha hafifletilerek işlenmelidir.
 14. Geçmiş ile bugün bağlantısı kurularak insan haklarına saygılı bireyler yetiştirilebilir.
 15. Sosyal Bilgiler dersindeki insan hakları konuları AB ile bütünleştirilerek işlenmelidir.
 16. Dünyadaki insan hakları uygulamaları da öğretilmelidir.
 17. İnsan hakları ve azınlıklara saygı konusu, üniteler arasında işlenerek verilebilir.
 18. Sosyal Bilgiler dersi biraz daha çağa yönelik olmalıdır.
 19. Tarih yerine, iyi vatandaş yetiştirmeye ağırlık verilmelidir.

4. Sosyal Bilgiler dersinin hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine inanan bireylerin yetiştirilmesine olan katkısı konusunda neler düşünüyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı vardır.
 - a1. Sosyal Bilgiler dersindeki hukuka ilişkin çalışmalar, öğrencilerin yaşamına yansımaktadır.
 - a2. Hukuka ilişkin konular işlenmektedir.
 - a3. Kurallar ve yapılması gerekenleri içermekte ve öğretmektedir.
- b. Sosyal Bilgiler dersinin katkısı kısmen vardır.
 - b1. Hukuka ilişkin olarak yeterince konu içermemektedir.
 - b2. Demokrasi konusu içinde hukuk kuralları kısa geçilmektedir.

EK-7 devam

- c. Hukuk bilincinin gelişiminde öğretmen çok önemlidir.
 - c1. Hukukun üstünlüğüne inanan bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin görüşü önemlidir.
 - c2. Hukuk konusunda öğretmenler soyut kalmakta ve öğrencilerin yaşamındaki örnekler karşısında zorlanmaktadır.
- d. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi önemlidir.
 - d1. Hukuk konusuyla direkt bağlantılı bir derstir.
 - d2. Bu derste koyulan demokratik kurallar, diğer dersleri ve okulu da etkilemektedir.
- e. Hukuk eğitiminde araç-gereç kullanımı önemlidir.
 - e1. Ders kitaplarındaki hukuk konuları, uygulamadakilere çeliştiğinden geçersiz duruma gelmektedir.
 - e2. Sosyal Bilgiler dersi ders kitapları hukuk konusunda yeterli değildir.
- f. Sosyal Bilgiler dersinin hukuk konusundaki işlevselliğini yaşamdaki hukuksuz uygulamalar olumsuz etkilemektedir.
 - f1. Evdekiler okuldaki uygulamalarla çeliştiğinde öğrenciler, öğrendiği davranışları sürdürememektedir.
- g. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısı yoktur.
 - g1. Hukuka ilişkin konular bulunmayan, tarih ağırlıklı bir derstir.
 - g2. İşleniş tarzı; ezberci, yüzeysel, sıkıcı ve soyut olan bir derstir.
- ğ. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin katkısını artırmak için yapılması gerekenler vardır.
 - ğ1. Hukuk konularına daha fazla yer verilmelidir.
 - ğ2. Hukuk yaşatılarak öğretilmelidir.
 - ğ3. Öğretmenler hukuk konusunda çok iyi bir model olmalıdır.
 - ğ4. Sosyal Bilgiler dersinin yanında toplumun da hukukun üstünlüğünü yaşatması gerekir.
 - ğ5. Öğrencilerin medyadan daha çok etkilenmeleri nedeniyle öğretmenlerin hukuka ilişkin konular üzerinde daha çok durmaları gereklidir.
 - ğ6. Hukuk konusunda öğrenciler sık sık uyarılmalıdır.
 - ğ7. Dersin içeriği gözden geçirilmeli, ilgi, dikkat çekici ve güncel bir duruma getirilmelidir.

5. Bireylere Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.
 - a1. Avrupa vatandaşlığına ilişkin bir konu bulunmamakta, Avrupa yaşam ve düşünme biçimi öğretilmemektedir.
 - a2. Tamamen Türk kültürü aktarılmaktadır.
 - a3. Hep geçmiş ele alınmakta gelecekle ilgilenilmemektedir.
- b. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.
 - b1. Vatandaşlık bilincini kazandırarak Avrupa vatandaşlığına temel oluşturmaktadır.
 - b2. Çağdaş bireyler yetiştirme çabasıyla Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir.
 - b3. Hoşgörüyü geliştirerek Avrupa vatandaşlığına hizmet etmektedir.

EK-7 devam

- b4. Avrupa vatandaşlığı bilincini uygulamaya geçirememektedir.
b5. Hak ve sorumlulukları öğretmekte ama, yaşama geçirmekte yetersiz kalmaktadır.
b6. Avrupa vatandaşlığını yeterince tanıtmamaktadır.
- c. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersi çok önemlidir.
c1. Hem Türkiye hem de AB'ye uyumlu vatandaşlar yetiştirmede çok önemlidir.
c2. Çağdaş bireyler yetiştirme çabası ile Avrupa vatandaşları yetiştirmede önemlidir.
- d. Avrupa vatandaşlığı bilinci kazandırmada öğretmen önemlidir.
d1. Öğretmenler bu bilinci bilmemektedir.
d2. Fırsat eğitiminden yararlanan öğretmenler bu bilinci edindirmeye çalışmaktadır.
d3. Öğretmenler programa bağlı kalmadan da bu bilinci verebilir.
- e. Bu konuda araç-gereç kullanımı önemlidir.
e1. Ders kitaplarında Avrupa vatandaşlığı konusu yoktur.
e2. Ders kitaplarında daha çok Türk vatandaşlığı ön planda tutulmaktadır.
- f. Avrupa vatandaşlığı bilinci, yaşanarak öğrenilir.
f1. Konuları yetiştirme kaygısıyla uygulamaya zaman ayıramamaktadır.
f2. Hak ve sorumluluklar öğretilmekte ama uygulamaları yetersiz kalmaktadır.
- g. Sosyal Bilgiler dersi, bu konuda işlevseldir.
- ğ. Vatandaşlık davranışları üzerinde aile ve çevre çok önemli bir etkiye sahiptir.
- h. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliği kimi çabalarla artırılabilir.
h1. Bu derse AB ile ilgili konular eklenmesi gerekmektedir.
h2. Bu ders Avrupa vatandaşlığı bilinci verecek biçimde düzenlenebilir.
h3. Avrupa vatandaşlığı bağlamında Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.
h4. Avrupa vatandaşlığı daha ayrıntılı işlenebilir.
h5. Bu dersteki kimi konular değiştirilebilir.
h6. Bu dersin ulusalcı yaklaşımı değiştirilmelidir.
- 6. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?**
- a. Sosyal Bilgiler dersi işlevseldir.
a1. Birçok konuda çevreye yer verilmektedir.
a2. Çevre bilinci uygulama düzeyinde öğretilmektedir.
a3. Belirli günler, çevreyle bağlantılı olarak işlenmektedir.
- b. Sosyal Bilgiler dersi kısmen işlevseldir.
b1. Çevre sorunları üzerinde yeterince durulmamaktadır.
b2. Uygulamada eksiklikler bulunmaktadır.
- c. Sosyal Bilgiler dersi işlevsel değildir.
c1. Gençlere bakıldığında çevreye duyarlı olmadıkları görülmektedir.
c2. Çevreye ilişkin konu bulunmamaktadır.
- d. Çevre bilinci, yaşanarak öğrenilir.

EK-7 devam

- d1. Sosyal Bilgiler dersinde çevre konuları kuramsal olarak işlenmekte, uygulamaya geçirilememektedir.
- d2. Okulda çevre bilinci verilmeye çalışılmakta ancak, dışarıda uygulanamamaktadır.
- e. Çevre sorunlarına duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde öğretmen çok önemlidir.
- f. Sosyal Bilgiler dersi, çevre bilincini geliştirmede önemli bir derstir.
- g. Çevredeki uygulamalarla okuldakiler çeliştiğinde eğitim etkili olamamaktadır.
- ğ. Çevre konusu, ders kitaplarında kuramsal olarak ele alınmaktadır.
- h. Çevreye duyarlılık çocuğun yapısına bağlıdır.
- 1. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini artırmak için kimi öneriler getirilebilir.
 - 11. Sosyal Bilgiler dersinde çevre konusu daha kapsamlı ele alınabilir.
 - 12. Varolan ünitelere çevre konusu eklenebilir ya da yeni ünite oluşturulabilir.
 - 13. Çevre bilincini kazandırma görevi yalnızca Sosyal Bilgiler dersine bırakılmamalıdır.
 - 14. Sosyal Bilgiler dersinde uygulama artırılırsa, çevre sorunları daha azalır.
 - 15. Çevre bilinci aile içinde de verilerek pekiştirilmelidir.

7. Piyasa ekonomisi için gerekli olan, rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması hakkında görüşleriniz nelerdir?

- a. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılamamaktadır.
 - a1. Rekabetçi bireyler yetiştirmeye Sosyal Bilgiler programı uygun değildir.
 - a2. Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi ve rekabete ilişkin konular bulunmamaktadır.
 - a3. Türkiye'deki uygulamalar Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi bireyler yetiştirmediğini göstermektedir.
 - a4. Sosyal Bilgiler dersi rekabetçilik davranışını kazandıramamaktadır.
 - a5. Sosyal Bilgiler dersinin aşırı yükü, çocukların yaratıcılık gelişimini engellemektedir.
 - a6. Sosyal Bilgiler dersinde girişimcilik ve rekabet yetersizdir.
- b. Sosyal Bilgiler dersinden kısmen yararlanılmaktadır.
 - b1. Programda rekabet yeterince yer almamaktadır.
 - b2. Rekabete ilişkin konular bulunmakla birlikte tam bir netlik yoktur.
 - b3. Bilinçli tüketici yetiştirmekte ama rekabetçi bireyler yetiştirememektedir.
 - b4. Derste rekabet ortamı sınırlı kalmaktadır.
- c. Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılmaktadır.
 - c1. Ekonomiye ilişkin öğeler ve konular içermektedir.
 - c2. Türkiye ekonomisi işlenerek buna hizmet edilmektedir.
 - c3. Tüeticilik ve girişimcilik bilinci kazandırılmaktadır.
- d. Rekabete açık bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir.
 - d1. Öğretmen programın dışına çıkarak rekabetçi bireyler yetiştirebilir.
- e. Rekabet yaşanarak öğrenilir.
 - e1. Rekabet piyasada öğrenilmektedir.

EK-7 devam

- e2. Bilgi ağırlıklı olan Sosyal Bilgiler dersinin uygulanabilirliği yetersizdir.
- f. Sosyal Bilgiler dersinden çok Hayat Bilgisinde bilinçli tüketiciliğe değinilmekte ve rekabete açık bireyler yetiştirilmektedir.
- g. Sosyal Bilgiler dersinin rekabetçi, girişken bireyler yetiştirmesini Türk aile yapısı engellemektedir.
- ğ. Rekabet ortamının sınırlı kalmasının nedeni çocukların yapısındaki farklılıktır.
- h. Bu konuda Sosyal Bilgiler dersinden yararlanılması için kimi öneriler getirilebilir.
h1. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.
h2. Programda rekabet, piyasa ekonomisi gibi konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir.
h3. Öğretmenler, rekabet konusunda eğitilmelidir.
h5. Çocuklar yaratıcı, girişken, girişimci olmaya yöreklendirilmelidir.

8. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersini işlevsel kılabilmek ya da işlevsellik düzeyini artırabilmek için neler yapılmasını öneriyorsunuz?

- a. Sosyal Bilgiler programı değiştirilmelidir.
a1. AB'ye ve Avrupa vatandaşlığına ilişkin konular eklenmesinde yarar vardır.
a2. Sosyal Bilgiler dersi, Tarihi bilgiden öte değerler ve uygulamaya dönük konular içermelidir.
a3. Program yoğunluğu azaltılmalı, öğrenci düzeyine çekilmelidir.
a4. AB'deki Sosyal Bilgiler programları incelenmeli ve bize uygun olanlar alınmalıdır.
a5. Programın araştırma uygulama alanlarında geliştirilmesi gereklidir.
a6. Sosyal Bilgiler dersinde geçmişten çok geleceğin incelenmesinde yarar vardır.
a7. Dış dünyayı içeren evrensel konular eklenmelidir.
a8. Varolan konulara ilişkin olarak AB'den örnekler verilebilir.
a9. Varolan programda AB ile bütünleşmeye uygun konular belirlenmelidir.
a10. Sosyal Bilgiler dersi AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir.
a11. Dünyaya açık, hoşgörülü, rekabetçi ve teknik bireyler yetiştirmeye dönük bir program geliştirilmelidir.
a12. Program, kişi haklarına daha uygun duruma getirilmelidir.
a13. İçerikte güncel konulara daha ayrıntılı yer verilmelidir.
a14. Öğrenci ilgileri ve gereksinimleri dikkate alınarak demokrasiye ilişkin konular eklenebilir.
a15. Millet konusu evrensel boyutta yeniden yorumlanarak ele alınmalıdır.
a16. Çocukların daha etkin olacağı konular artırılmalıdır.
a17. Kişilik bilinci kazandıracak davranışları içeren konuların konulması gerekmektedir.
a18. Türk tarihi, AB tarihi ile birlikte öğretilmelidir.
- b. AB'ye uyum sürecinde öğretmenler de kendilerini yenilemelidir.
b1. Öğretmenler eğitilmelidir.
b2. Öğretmenlere kaynaklar verilmelidir.
b3. Amaçların belirlenmesinde öğretmenler daha etkili olabilirler.
- c. Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya ağırlık verilmelidir.

EK-7 devam

- c1. Bilgilerden çok değerler ve davranış biçimleri öğretilmelidir.
 - c2. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında uygulama dersleri yapılabilir.
 - d. Araç-gereçler AB ile bütünleşmeye uygun duruma getirilmelidir.
 - d1. Sosyal Bilgiler dersinin kitaplar yerine CD gibi görsel işitsel araçlarla işlenmesi gerekmektedir.
 - d2. Türk tarihini AB ile birlikte işlemek için kitaplar hazırlanmalıdır.
 - d3. Ders kitapları AB ile bütünleşmeye uygun olarak çok iyi hazırlanmalıdır.
 - d4. Okullara bütünleşmeyle ilgili araç-gereçler gönderilmelidir.
 - d5. Daha etkili kaynaklar hazırlanarak öğrencilerin bu alandaki ilgileri artırılabilir.
 - d6. AB ile ilgili resim, CD vb. araç-gereçlerle öğrenciler eğitilmelidir.
 - d7. Öğrenciler gazete, dergi gibi kaynaklardan gündemi izlettirilerek AB ile bütünleşmeye hazırlanabilir.
 - e. Sosyal Bilgilerin öğretiminde yeni yaklaşımlara yer verilmelidir.
 - e1. Eğitim ortamlarında farklı yaklaşımlara yer verilmelidir.
 - e2. Konular daha basit yalın bir anlatımla işlenebilir.
 - e3. Dersler dramatize edilerek işlenebilir.
 - e4. Sosyal Bilgiler dersi laboratuvar, arazi vb farklı ortamlarda işlenmelidir.
 - f. Aile desteği ve eğitimi gerçekleştirilmelidir.
 - g. AB iyi analiz edilmelidir.
 - ğ. Öğrenciler geniş bir dünya görüşüne sahip olacak biçimde eğitilmelidir.
 - h. Sosyal Bilgiler dersinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek yoktur.
 - ı. AB vatandaşlığına yönelik olarak Türk milliyetçiliğinin yumuşatılması gerekir.
 - i. AB ile bütünleşme kapsamında ayrı bir kültür dersi konulmalıdır.
- 9. Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağladığınızı düşündüğünüz hangi eğitim etkinliklerine yer veriyorsunuz?**
- a. Sınıfta yapılan seçimler Sosyal Bilgiler dersinin işlevselliğini sağlamaktadır.
 - a1. Sınıf başkanlığı seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.
 - a2. Eğitsel kol seçimi, AB ile bütünleşme sürecine katkı getirmektedir.
 - b. Sosyal Bilgiler dersinde dramatizasyon tekniği kullanılmaktadır.
 - b1. Sınıfta mahkeme kurulmaktadır.
 - b2. Sınıfta meclis oluşturulmaktadır.
 - c. Sosyal Bilgiler dersi tartışma (AB ile ilişkiler vb) yöntemine bağlı etkinliklerle işlenmektedir.
 - d. Sınıfta demokrasi yaşatılmaktadır.
 - d1. Bir değer olarak görülen öğrencilerin fikirleri alınıp, katılımları sağlanmaktadır.
 - d2. Sınıfta seçimler yapılmaktadır.
 - d3. Öğrencilerin belirlemiş olduğu kurallar Sosyal Bilgiler dersinde uygulanmaktadır.

EK-7 devam

- d4. Mahkeme kurulup hukuk yaşatılmaktadır.
- e. AB ile bütünleşme kapsamında pek bir etkinlik yapılamamıştır.
 - e1. Sınav sistemi ve konuları yetiştirme kaygısı yaşanmaktadır.
 - e2. Olanakların sınırlı olması ve bürokrasiye bağlılık bunu engellemektedir.
- f. AB ile bütünleşme süreci bağlamında nasihatlar (demokrasi, haklar vb.) bulunmaktadır.
- g. Sosyal Bilgiler dersindeki örnekler genelde AB sürecinden verilmektedir.
- ğ. Araştırma tekniğine sık sık başvurulmaktadır.
 - ğ1. Araştırmalar, rekabet bilincinin yerleşmesine katkı getirmektedir.
- h. Güncel olaylardan yararlanarak fırsat eğitimi verilmektedir.
- ı. Çevre incelemesi ve geziler yapılmaktadır.
- i Öğrencilere rehberlik yapılmaktadır.
- j. Ekip çalışmaları yapılmaktadır.
- k. Ders kitabına bağlı kalınmadan farklı kaynaklardan yararlanılarak AB ele alınmaktadır.
- l. TV başta olmak üzere görsel kaynaklardan yoğun biçimde yararlanılmaktadır.
- m. Sosyal Bilgiler dersinde konularla (insan hakları vb.) ilgili olan öyküler okunmaktadır.
- n. AB ile bütünleşme bağlamında okuma parçaları hazırlanmaktadır.

EK-8

AB ÖLÇÜTLERİNE TEMEL OLUŞTURABİLECEĞİ DÜŞÜNÜLEN SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI AMAÇLARI VE İÇERİĞİ

**Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesine Hizmet Edebileceği
Düşünülen Özel ve Davranışsal Amaçları:**

4. Sınıf- Aile, Okul ve Toplum Hayatı Ünitesi

1. Ailede demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme
 - a. Ailede demokratik bir ortam oluşturulmasının yararlarını açıklama
 - b. Demokratik aile ortamında yetişen insanların kazanacakları davranışlardan örnekler verme
2. Ailede demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş
 - a. Yeri geldiğinde aile bireyleri için özveride bulunmaya hazır olma
 - b. Aile bireylerinin düşüncelerine saygı gösterme
 - c. Aile içindeki kurallara uymaya özen gösterme
 - d. Ailede işbölümü yapmaya hazır olma
3. Okulda demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme
 - a. Okul kurallarına uymanın yararlarını açıklama
 - b. Eğitici kollarda görev almanın gerekliliğini açıklama
 - c. Sevgi, saygı ve hoşgörü ortamında tartışmanın gerekliliğini açıklama
4. Okulda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş
 - a. Eğitici kol çalışmalarına gönüllü olarak katılma
 - b. Sınıf içindeki seçimlerde görevlerini yerine getirme
 - c. Sevgi, saygı ve hoşgörü ortamında tartışmaya duyarlı olma

EK-8 devam

5. Okulun çevresinin güzelleştirilmesi ve korunmasının önemini kavrayabilme
 - a. Okulun çevresinin güzelleştirilmesi ve korunmasının neden önemli olduğunu açıklama
 - b. Okulun çevresinin güzelleştirilmesi ve korunması için neler yapılabileceğini sıralama
6. Okulun korunması ve çevresinin güzelleştirilmesi için yapılan etkinliklere katılmaktan zevk alış
 - a. Okulun korunması ve çevresinin güzelleştirilmesi için isteyerek çalışma
 - b. Okulun korunması ve çevresinin güzelleştirilmesi için çalışanlara yardım etme
7. Toplumda demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme
 - a. Demokrasiye dayalı toplumların güçlü olduklarını yazma-söyleme
 - b. Toplumda demokratik değerlere sahip çıkmanın gerekliliğini açıklama
 - c. Demokratik toplumlarda bireylere düşen görevleri yazma-söyleme
 - d. Demokratik bir toplum için insan haklarının taşıdığı önemi açıklama
 - e. Toplumsal yaşamda insan haklarına ve azınlıklara saygının gereklerini açıklama
 - f. İnsan haklarından kimilerini yazma-söyleme
 - g. İnsan haklarına aykırı davranışlardan örnekler verme
 - h. İnsan haklarına ve azınlıklara saygılı bir insanın sergilemesi gereken davranışları açıklama

EK-8 devam

8. Toplumda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş
 - a. Kişisel ilişkilerde hoşgörülü olma
 - b. Toplumda kendi isteğiyle demokratik değerlere sahip çıkma
 - c. Demokratik davranışları toplumsal yaşamda geliştirerek sürdürme
 - d. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünü demokratik bir toplumun güvencesi olarak görme
 - e. İnsan haklarını çiğneyenlere her zaman karşı çıkma
 - f. İnsanlar arasında hiçbir zaman ayırım yapmama
 - g. İnsanlığın sorunlarını çözmek için sürekli uğraşma
9. Farklı düşüncede olan kişileri dinlemeye duyarlılık
 - a. Konuşanın sözünü kesmeden dinleme
 - b. Hangi konuda konuştuğunu yazma-söyleme
 - c. Kişinin hangi düşünceyi (inancı) savunduğunu yazma-söyleme
 - d. İnsanların farklı düşüncelere sahip olabileceğini kabul etme
 - e. Farklı görüş ve düşüncelere saygılı ve hoşgörülü olma
 - f. İnsanların görüş ve düşüncelerinde mantık arama
10. Dayanışmanın toplum hayatındaki önemini kavrayabilme
 - a. Toplumda dayanışmanın nasıl yapılması gerektiğini açıklama.
 - b. Dayanışmanın toplumda hangi sorunların çözümüne katkı sağladığını yazma-söyleme
 - c. Çeşitli yardım kuruluşlarında çalışmanın önemini ortaya koyma
 - d. Yabancılara yardımcı olmak gerektiğini anlatma
11. Toplum hayatı düzenleyen kurallar bilgisi
 - a. Başkalarının haklarına saygı duymak gerektiğini yazma-söyleme
 - b. Toplum içindeki gelenek, görenek, ahlak ve görgü kurallarını yazma-söyleme
 - c. Anayasa, yasa gibi yazılı kuralları bilme

EK-8 devam

12. Toplum hayatını düzenleyen kurallara uyabilme
 - a. Başkalarının haklarına saygı duyma
 - b. Toplum içindeki gelenek, görenek, ahlak ve görgü kurallarına uyma
 - c. Anayasa, yasa gibi yazılı kurallara uyma
 - d. Haksızlığa uğradığı zaman her durumda yasal yollara başvurma
 - e. Yasaların gerektirdiğini her zaman yapma

13. Toplum hayatında bize düşen görevlerin farkında oluş.
 - a. Toplum hayatının devamlılığının kurallar bağlı olduğunu kabul etme.
 - b. Toplum halinde yaşayabilmek için kuralları bilmek ve uygulamak gerektiğini Açıklama
 - c. Toplum halinde yaşayabilmek için herkese görev ve sorumluluk düştüğünü bilme
 - d. Sağlıklı bir toplum yapısı için adaletin taşıdığı önemi açıklama

4. Sınıf- İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Ünitesi

12. İlimizde ekonomik hayatı oluşturan alanları tanıyabilme
 - a. İlimizde bulunan ekonomik alanları yazma-söyleme
 - b. İlimizde bulunan sanayi kuruluşlarının yerlerini yazma-söyleme
 - c. İlimiz ekonomisinde önemli sayılan devlet kuruluşlarını yazma-söyleme
 - d. İlimiz ekonomisinde önemli olan özel sektör kuruluşlarını yazma-söyleme
 - e. Bilinçli üretici ve bilinçli tüketici olmanın ilimiz ekonomisi için taşıdığı önemi açıklama

EK-8 devam

13. Bölgemizde ekonomik hayatı oluşturan alanları tanıyabilme
 - a. Bölgemiz ekonomisinin dayandığı sektörleri yazma-söyleme
 - b. Bölgemiz ekonomisinde önemli olan özel sektör kuruluşlarını yazma
 - c. Bölgemiz ekonomisi için serbest piyasa ekonomisinin taşıdığı önemi açıklama
 - d. Serbest piyasa ekonomisi için rekabetin çok önemli olduğunu yazma-söyleme
 - e. Rekabetin nasıl yapılması gerektiğini açıklama
 - f. Serbest piyasa ekonomisi için yaratıcı ve girişimci bireyler yetiştirmek gerektiğini açıklama
 - g. Serbest piyasa ekonomisi ortamında bilinçli tüketici olunması gerektiğini belirtme
 - ğ. Serbest piyasa ekonomisinin ülke, bölge ve illerin gelişebilmesinde önemli bir koşul durumuna geldiğini yazma-söyleme
14. İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini kavrayabilme.
 - a. İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini açıklama
 - b. İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin yaşamımıza getireceği katkıları sıralama
15. İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için yapılan faaliyetlere katılmaktan zevk alışı
 - a. Çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi etkinlikleri için zaman ayırma
 - b. Çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için zorlama olmaksızın ve özenle çalışma
 - c. Çevre örgütlenmelerinde isteyerek görev alma
 - d. Doğayı tahrip edenlere her zaman karşı çıkma

EK-8 devam

16. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini kavrayabilme
 - a. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini açıklama
 - b. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini yaşamımıza getireceği katkılardan örnekler verme
17. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için yapılan etkinliklere katılmaya istekli oluş
 - a. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için yapılan etkinliklere gönüllü olarak katılma
 - b. Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için çalışan kuruluşlara destek verme
18. Ormanları korumanın önemini kavrayabilme
 - a. Ormanların neden korunması gerektiğini açıklama
 - b. Ormanların yararlarını sıralama
19. Ağaç dikme çalışmalarına katılmaya gönüllü oluş.
 - a. Ağaç dikme çalışmalarına gönüllü olarak katılma
 - b. Ağaç dikme çalışmaları yapan sivil örgütlerde çalışma
 - c. Ormanlar ve ağaç dikimine ilişkin eğitim etkinliklerinde görev alma
20. Doğal parklarımızın önemini kavrayabilme
 - a. Doğal parklarımızın önemini ortaya koyma
 - b. Doğal parklarımıza örnekler verme

EK-8 devam

5. Sınıf- Güzel Yurdumuz Türkiye Ünitesi

21. Doğal çevrenin önemini kavrayabilme
 - a. Çevremizin neden korunması gerektiğini açıklama
 - b. Çevremizin güzelleştirilmesinin önemini belirtme
 - c. Çevremizdeki çeşitli canlıların insanlar için taşıdığı önemi yazma-söyleme
 - d. Kimi canlıların nesilleri yok edilinceye değin avlanmasının nedenlerini açıklama
22. Çevre sorunları ile ilgili sınıflamalar bilgisi
 - a. Çevre sorunlarını sınıflara ayırma
 - b. Çevre sorunlarının sınıflandırılmasına yol açan belli özellikleri yazma-söyleme
23. Çevre sorunlarının doğurduğu sonuçları açıklayabilme
 - a. Çevre sorunlarının hangi çalışmalar sonucunda ortaya çıktığını açıklama
 - b. Çevre sorunlarının doğurduğu sonuçlarının yaşamımıza etkilerini yazma-söyleme
24. Çevre sorunlarının çözümünde alınacak önlemleri açıklayabilme
 - a. Çevre sorunlarının çözümünde en etkili çözümün çevreyi baştan kirletmemek olduğunu yazma-söyleme
 - b. Çevrenin neden kirletilmemesi gerektiğini açıklama.
 - c. Çevre sorunlarının artması durumunda neler yapılabileceğini yazma-söyleme

EK-8 devam

25. Çevre sorunlarının çözümünde üzerine düşen görevleri yapmaya istekli oluş
- Çevre sorunlarının çözümü için zaman ayırma.
 - Çevre örgütlerine isteyerek üye olma
 - Çevre sorunlarının çözümü için isteyerek çalışma
 - Çevre örgütlerinin çalışmalarına maddi katkıda bulunma
 - Çevreye zarar verilmesini engelleme
26. Çevre sorunlarının çözümünde devlete düşen görevlerin farkında oluş
- Çevre sorunlarının çözümünde devlete düşen görevleri yazma-söyleme
 - Çevre sorunlarının çözümünde devlete düşen görevleri bir dizi seçenek arasından seçip işaretleme
 - Çevre sorunlarının çözümünde devlet gibi tüm vatandaşlara da düşen görevler bulunduğuna dikkat çekme

5. Sınıf- Vatan ve Millet Ünitesi

27. Vatan ve Millet ünitesinde geçen temel kavramların anlam bilgisi
- Vatan, millet, vatandaşlık, Avrupa Birliği, Avrupa vatandaşlığı kavramlarının tanımlarını yazma-söyleme
 - AB'ye üye devletleri yazma-söyleme
 - Avrupa vatandaşlığı haklarını bir dizi seçenek arasından seçip işaretleme
 - AB'nin vatandaşlarından beklentilerini bir dizi seçenek arasından seçip işaretleme
 - Avrupa vatandaşlığı özelliklerine uygun davranışları bir dizi seçenek içinden seçip işaretleme

EK-8 devam

Sosyal Bilgiler dersinin Türkiye'nin AB ile Bütünleşmesine Hizmet Edebileceği Düşünülen İçeriği:

4. SINIF

Aile, Okul ve Toplum Hayatı Ünitesi

A. Ailemiz

1. Toplumun Temel Unsuru Aile
2. Ailenin Yapısı ve Önemi
3. Aile Bireyleri Arasındaki Sevgi, Saygı ve Hoşgörünün Önemi
4. Aile Bireyleri Arasındaki Dayanışma ve Önemi
5. Aile Bütçesi
6. Aile Hayatında Sosyal Güvence
7. Ailede Demokratik Hayat
8. Ailede Temizlik ve Sağlık Kurallarına Uymanın Önemi

B. Okulumuz

1. Okulumuzu Tanıyalım
2. Okulun Önemi
3. Okulda Uyulması Gereken Kurallar
4. Okulun ve Okul Eşyalarının Korunması
5. Okulun Çevresinin Güzelleştirilmesi ve Korunması
6. Okul, Aile İşbirliği
7. Okulda Demokratik Hayat
8. Eğitim ve Öğretimde Öğretmenin Rolü

EK-8 devam

C. Toplum Hayatımız

1. Toplum İçinde Yaşamın Gereği ve Önemi
2. Toplumda Demokratik Hayat
3. Toplum Hayatında Sevgi, Saygı, İşbirliği ve Dayanışmanın Önemi
4. Toplum Hayatını Düzenleyen Kurallar ve Bize Düşen Görevler
5. Toplumda ve Çalışma Hayatında Türk Kadınının Yeri

İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Ünitesi

A. Harita

1. Harita ve Çeşitleri
2. Haritanın Yönleri
3. Harita Özel İşaretleri
4. Haritadan Yararlanma
5. Atlas Kullanımı ve Atlasta Yararlanma

B. Yurdumuzun Hangi İl ve Bölgesinde Yaşıyoruz?

C. İlimiz ve Bölgemizin Doğal Özellikleri

1. İlimiz ve Bölgemizin Doğal Özellikleri
2. İlimiz ve Bölgemizde İklim ve Doğal Bitki Örtüsü
3. İlimiz ve Bölgemizin Akarsu ve Gölleri

Ç. İlimiz ve Bölgemizde Nüfus ve Yerleşme

D. İlimiz ve Bölgemizde Ekonomik Hayat

1. Tarım
2. Hayvancılık
3. Su Ürünleri
4. Orman ve Orman Ürünleri
5. Madenler ve Enerji Kaynakları
6. Sanayi
7. Ulaşım ve İletişim
8. Ticaret
9. Turizm ve El Sanatları

EK-8 devam

E. İlimizde Yaşanmış Önemli Tarihi Olaylar

F. İlimiz ve Bölgemizin Bulunduğu Çevrenin Korunması ve Güzelleştirilmesi

1. En Az Bir Ağaç Dikelim ve Ormanlarımızı Koruyalım

2. Doğal Güzelliklerimizi, Milli Parklarımızı ve Kültürel Varlıklarımızı Koruyalım

5. SINIF

Vatan ve Millet Ünitesi

A. Vatan ve Vatan Sevgisi

B. Millet ve Millet Sevgisi

1. Milleti Oluşturan Öğeler

a. Dil Birliği

b. Tarih Birliği

c. Yurt Birliği

d. Kültür Birliği

e. Ülkü Birliği

2. Türk Milletinin Özellikleri (Çalışkanlık, Doğruluk, Hoşgörülülük, Konukseverlik, Yardımseverlik, Cesaret, Saygı, Sevgi)

Güzel Yurdumuz Türkiye Ünitesi

A. Yurdumuza Genel Bakış

1. Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Yeri

2. Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Yerinin Önemi

B. Yurdumuzun Doğal Durumu

1. Yeryüzü Şekilleri

2. İklimi ve Etki Alanları

3. Doğal Bitki Örtüsü

4. Akarsuları ve Gölleri

5. Yurdumuzu Çevreleyen Denizler ve Genel Özellikleri ile Bunlardan Sağlanan Yararlar

6. Türkiye'nin Kara Sınırları ve Genel Özellikleri

EK-8 devam

- C. Doğal Çevremizin Önemi ve Sorunları
 - 1. Doğal Çevremiz ve Önemi
 - 2. Çevre Sorunları ve Sonuçları
 - a. Hava Kirliliği ve Sonuçları
 - b. Toprak Kirliliği ve Sonuçları
 - c. Su Kirliliği ve Sonuçları
 - d. Gürültü ve Sonuçları
- Ç. Çevre Sorunlarının Çözümü
 - 1. Çevre Sorunlarının Çözümünde Bize Düşen Görevler
 - 2. Çevre Sorunlarının Çözümünde Devlete Düşen Görevler
- D. Doğal Afetler ve Korunma Yolları
 - 1. Depremler ve Korunma Yolları
 - 2. Erozyon ve Önleme Çalışmaları
 - 3. Sel baskınları ve Önleme Çalışmaları
 - 4. Toprak Kayması ve Önleme Çalışmaları
 - 5. Çığ ve Buna Karşı Alınabilecek Önlemler
 - 6. Yangınlar

EK-9

**DÖRDÜNCÜ ve BEŞİNCİ SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ BELİRTKE
TABLOSU**

Amaçlar Üniteler	Bilgi	Kavrama	Uygulama	Analiz	Toplam
Aile, Okul ve Toplum Hayatı		8	5		13
İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım			3	1	4
Vatan ve Millet	2	2			4
Güzel Yurdumuz Türkiye		3		1	4
Toplam	2	13	8	2	25

EK-10

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE BÜTÜNLEŞMESİ SÜRECİNDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İŞLEVSELLİĞİNE İLİŞKİN BAŞARI TESTİ

YÖNERGE: Sevgili öğrenci, Bu testin amacı “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliğini” belirlemektir. 25 soruluk teste her sorunun puan değeri 4’tür. Yanıt kağıdına adınızı, soyadınızı, sınıfınızı ve numaranızı yazmayı unutmayınız.

Başarılar... Öğr.Gör. Erdoğan KAYA

1. Eskişehir askeri hava üssünde görev yapan bir İngiliz subayın çocuğu sınıfınızda eğitime başladı. Bu öğrenciye nasıl davranmanız **daha doğru** olur?
 - A. Türkçe’yi öğreninceye kadar onunla konuşmam.
 - B. Ona, kendisine arkadaş bulması gerektiğini söylerim.
 - C. Onu tanımaya çalışır ve diğer arkadaşlarımla da tanıştırırım.
 - D. Yabancılardan zarar gelebileceğini düşünerek arkadaşlarımı uyarırım.

2. “Halkın isteği üzerine mahallenizin muhtarı çocuk parkı yaptırmak ister. Gerekli kuruluşlara başvurur. Halk ve belediyenin katkılarıyla çocuk parkını yaptırır.” Bu örnek olayda muhtar, aşağıdaki hangi ilkelere uyararak mahallesinin bir gereksinimini karşılamıştır?
 - I. Mahallede kendi kanunlarını oluşturmak
 - II. Gelenek ve görenekleri yönetimde dikkate almak
 - III. Belediye ile işbirliği içinde çalışmak
 - IV. Demokratik ilkelere uyararak halkın katılımını sağlamak
 - A. I ve II
 - B. I, II ve III
 - C. II, ve IV
 - D. III ve IV

EK-10 devam

3. Bir televizyon programında siyasi parti başkanları tartışıyorlardı. Sizce hangi görüş, düşünce farklılıklarına **olumlu bakışı** yansıtmaktadır?
- A. Ülke, herkes aynı düşüncede olursa bölünmez.
 - B. Düşünce farklılıkları artarsa toplumsal sıkıntılar artar.
 - C. Düşünce farklılıkları, bir ülkenin güç kaynağıdır.
 - D. Düşünce farklılıklarının açıklanması, ülkenin birliğini bozar.
4. Aşağıdaki aile yapılarından hangisi **en demokratiktir**?
- A. Özge'nin ailesi: Kararlarda sürekli olarak annenin ağırlığı vardır.
 - B. Egemen'in ailesi: Ailenin uygulamaları, ağırlıklı olarak çocukların istekleri doğrultusunda gerçekleşir.
 - C. Deniz'in ailesi: Kararlar tüm aile bireyleri tarafından alınır, sorumluluk ve görevler paylaşılır.
 - D. Ozan'ın ailesi: Ailede en etkili ve son kararlar daima babaya aittir. Herkes ona uymak durumundadır.
5. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde bir ayırım **yaşanmamıştır**?
- A. Ahmet sınıfının en başarılı öğrencilerinden biriydi. Ancak, bilgi yarışmasında görme engeli nedeniyle kendisine sorumluluk verilmemişti.
 - B. Özge, çok iyi davul çalmaktaydı. Fakat okul bandosuna kız öğrenciler alınmamıştı.
 - C. Otobüslere binmekte güçlük çeken engelli vatandaşlar için belediye, asansörlü otobüsler hizmete koymuştu.
 - D. Murat ve Nazan, girdikleri işe yerleştirme sınavında aynı puanı almışlardı. Ancak erkek olması nedeniyle Murat'ın işe yerleştirildiğini öğrenmişlerdi.

EK-10 devam

6. Aşağıdaki örnek anlatımlardan hangisinde bir insan hakkı **ciğnenmemiştir?**
- A. İlköğretim okulunu bitirdikten sonra babam okumama izin vermedi.
 - B. 14 yaşındayken amcamın oğluyla zorla evlendirildim.
 - C. Hasta olduğu için sınavı kaçıran arkadaşım, raporu olmasına karşın bir daha sınava alınmadı.
 - D. Devlet arazisine ev yaptım, ancak belediye yıktırdı.
7. Almanya’da yaşayan Türkler; kültürel farklılıkları nedeniyle azınlık durumundadır. Almanlar ise çoğunluktur. Sıralanan görüşlerden hangisi azınlıklara saygılı **değildir?**
- A. Devlet, tüm vatandaşlara eşit davranmalıdır.
 - B. Devlet, çoğunluğun dini inancına göre kanunları düzenlemelidir.
 - C. Azınlıklar da gelenek ve göreneklerini yaşayabilmelidir.
 - D. Devlet, tüm vatandaşlarının haklarını korumalıdır.
8. Aşağıdaki uygulamalardan hangisinde, eğitim hakkının eşit kullanımı söz konusudur?
- A. Eğitimden yalnızca zenginlerin yararlanması
 - B. Erkek ve kızların aynı okulda okuyamaması
 - C. Okulların engellilerin eğitimine uygun yapılmaması
 - D. Kız ve erkeklerin aynı koşullarda eğitim görmesi
9. Aşağıdaki davranışlardan hangisi, temel bir insan hakkıdır?
- A. Ahmet beyin düğünü boyunca evinin önünden geçen yolu ulaşıma kapatması
 - B. Ozan ve arkadaşlarının doğayı temiz bırakmak koşuluyla pikniğe gitmesi
 - C. Sanayi atıklarının nehirlere boşaltılması
 - D. Canan’ın çevresini dikkate almadan yüksek sesle müzik dinlemesi

EK-10 devam

10. Eve giderken birkaç çocuğun parktaki çiçekleri kopardığını gördüğünüzde hangi davranışı sergilemeniz **daha doğru** olur?

- A. Onları hemen durdurmaya çalışırım.
- B. Yanlış bir davranış olduğunu düşünürüm.
- C. Onlara bunu yapmamaları gerektiğini ve kanunları çiğnediklerini söylerim.
- D. Oradan geçenlerden bu olayı engellemelerini isterim.

11. Yaşamınızın her anında yazılı kurallar (kanun, yönetmelik vb) vardır. Kent içi otobüs yolculuklarında hangi davranışınız yazılı kurallara uygundur?

- A. Öğrenci kartı göstererek indirimden yararlanmak
- B. Şoförle sürekli konuşarak bilgi edinmeye çalışmak
- C. Her zaman hamile ve yaşlılara ayrılmış koltuklarda yolculuk yapmak
- D. Otobüse binerken başkasının önüne geçmek

12. Ülkenin birinde Osman ve Ahmet adlı iki komşu yaşarmış. Osman zengin, Ahmet fakirmiş. Ahmet'in hayvanları, bir gün Osman'ın bahçesine zarar vermiş. O da yöneticiye şikayette bulunmuş. Yönetici sorunu adaletli bir biçimde çözeceğine söz vermiş. Osman, "Nasıl olurda zenginlerle fakirlere eşit davranırsınız?" demiş.

Siz bu ülkenin yöneticisi olsaydınız Osman'a nasıl bir yanıt verirdiniz?

- A. Çok haklısın, kusura bakma, hemen isteğini yerine getireceğim.
- B. Mahkemenin en doğru kararı vereceğine inanıyorum.
- C. Biraz para verersen, konuyu hallederim.
- D. Komşunun adını söyle, hemen tutuklattırırım.

13. Aşağıdaki davranışlardan hangisi, yazılı kurallardaki eşitlik ilkesine **aykırıdır**?

- A. Hastanelerden telefonla muayene sırası almak
- B. Tren istasyonlarında bileti sıraya girerek almak
- C. Bankalarda numara alarak işlem yaptırmak
- D. Hastanelerde para ödeyerek muayene sırasını öne çekmek

EK-10 devam

14. Seçeneklerde yer alan ülkelerden hangisi, Avrupa Birliği üyesidir?
- A. Almanya
 - B. Rusya
 - C. Amerika Birleşik Devletleri
 - D. Avustralya
15. Aşağıdakilerden hangisi, Avrupa vatandaşlarının sahip olduğu haklar arasında **yer almaz?**
- A. Avrupa Birliği ülkelerinde serbest dolaşım hakkı
 - B. Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılma hakkı
 - C. Dünyanın her ülkesinde çalışma hakkı
 - D. Avrupa Birliği sınırları içinde tüm ülkelere yerleşme hakkı
16. Avrupa Birliği, vatandaşlarından hangi davranışı **beklememektedir?**
- A. Kültürlerini tamamen bırakarak en güçlü ülkenin kültürünü benimsemelerini
 - B. Kendi kültürlerini korurken başka kültürleri tanımaya çalışmalarını
 - C. Adalet, insan hakları, demokrasi ve özgürlüğü savunmalarını
 - D. Üye devletler arasındaki işbirliğini desteklemelerini
17. Aşağıdaki davranışlardan hangisi, AB'ye üye devletlerin Avrupa vatandaşlarına yaklaşımına bir örnektir?
- A. İşe yerleştirmelerde erkeklere öncelik verilir.
 - B. Irk ya da inançları farklı olan insanlara iş verilmez.
 - C. İş bulmada eğitim düzeyi ve bireysel yeteneklere dikkat edilir.
 - D. Gelenek ve göreneklere uymayanlara iş verilmez.

EK-10 devam

18. Çevre sorunlarına karşı alınacak önlemlerden hangisi, diğerlerine göre **daha etkili** bir çözümdür?
- A. İnsanları bilinçlendirerek çevrenin kirletilmesini baştan önlemek
 - B. Çevreyi kirletenlere para cezası kesmek
 - C. Kirlilik yaşanan bölgede temizleme kampanyası başlatmak
 - D. Yabani hayvanları, hayvanat bahçelerinde toplamak
19. İzmir ilinin Foça ilçesi, fokların üreme alanıdır. Aşağıdakilerden hangisi, çevreden yararlanma hakkı yanında çevreyi koruma ve geliştirme görevine bir örnektir?
- A. Foça kıyılarını hızla otelleştirerek turizmi geliştirmek
 - B. Foça kıyılarına bir termik santral kurmak
 - C. Foça kıyılarını planlı bir biçimde konut yapımına açmak
 - D. Foça kıyılarını korumaya alarak, doğa parkı durumuna dönüştürmek
20. Timsahın derisinden ayakkabı, kaplanın postundan kürk, gorilin elinden kül tablası yapılmaktadır. Buna göre, hayvanların avlanma nedenleri nedir?
- A. İnsanlar beslenmek için hayvanları avlamak zorunda kalmaktadır.
 - B. Hayvanlar, avlanarak birbirlerine zarar vermeleri engellenmektedir.
 - C. Hayvanlar, çeşitli organlarından elde edilen kazançlar nedeniyle yok edilmektedir.
 - D. Tarım alanlarına zarar veren hayvanların avlanması gerekmektedir.

EK-10 devam

21. Aslı, üyesi olduğu çevre örgütüne yıllık belli bir ücret ödemektedir.

Emre, öğretmenin zoruyla her yıl bir fidan dikmektedir.

Ferhan, üyesi bulunduğu çevre örgütüyle her yıl tohum toplamakta ve fidan dikmektedir.

Özgür, izlediği belgesellerden etkilenmekte ve çevre için üzülmemektedir.

Bu arkadaşlarınızdan hangisi, çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için **en etkili** çalışmayı yapmaktadır?

- A. Aslı
- B. Emre
- C. Ferhan
- D. Özgür

22. “Toplumlar, ancak rekabetçi, girişken ve yaratıcı olan çağdaş insanlar sayesinde kalkınabilirler.”

Bu anlatıma göre, hangi seçenekte çağdaş bir insan vardır?

- A. Hasan, üniversiteden sonra memur olabilmek için torpil bulmuştur. Artık kendi mesleği dışında bir alanda çalışmaktadır.
- B. Ayşe, üniversiteyi bitirdikten sonra iş bulamamış ve evliliği bir çıkış yolu olarak seçmiştir.
- C. Fatma, üniversiteyi bitirdikten sonra kredi alarak yeni bir alanda iş kurmuştur. O, artık meslektaşlarına iş veren konumundadır.
- D. Mehmet, liseyi bitirdikten sonra uzun süre dinlenmiştir. Daha sonra askere giden Mehmet, mesleği olmadığı için iş bulmakta güçlük çekmektedir.

EK-10 devam

23. “Eskişehir-Ankara arasında yolcu taşıyan iki otobüs şirketi, taşıma ücretlerini düşürerek daha çok yolcu çekmeye çalıştı. Her geçen gün ücretlerini azaltmayı sürdüren bu şirketler, aşırı rekabet sonucunda kapandı. Birçok insan işsiz kaldı.”

Bu durumda rekabetin iyi işleyebilmesi için neye gereksinim vardır?

- A. Ekonominin gelişmesi için rekabetin sınırsız olması gerekir.
- B. Aşırı fiyat düşürme, rekabeti artırmak için gereklidir.
- C. İyi rekabet yapabilmek için işçilerin önemli bir kısmı işten çıkarılmalıdır.
- D. İyi rekabet ortamı için etkili bir denetim sistemi gereklidir.

24. Ülkelerinde iş bulamayan üç kafadar, çalışmak için gelişmeye açık bir ülke aramaktadır. “Ülke koşulları verilen” seçenekler arasından gelişmeye **en açık** olan ülkeyi işaretleyerek onlara yardımcı olur musunuz?

- A. Kaplumbağalar ülkesinde her şey devletindir. Vatandaşlar tamamen devlet için çalışmaktadır.
- B. Filler ülkesinde vatandaşlar çeşitli eşyalara sahip olabilmektedir. Her şeye karışmayan devlet, hakemlik ve deneticilik yapmaktadır.
- C. Aslanlar ülkesinde neredeyse her şey birkaç aileye aittir.
- D. Tavşanlar ülkesinde yabancıların çalışmasına izin verilmemektedir.

EK-10 devam

25. “Barış, sporu sevdiği için üzerinde tüm spor dallarının öğretildiği yazılı olan bir CD satın aldı. Eve gittiğinde CD’de yalnızca basketbolun tanıtıldığını gördü. Barış, artık tek başına bir eşya almamaya karar verdi.”

Barış, başına gelenleri arkadaşlarına anlattı. Onlara; “Bu durumda siz olsaydınız ne yapardınız?” diye sordu. Arkadaşlarının verdiği yanıtlar şöyleydi:

Melike: “Ben gider o dükkana kesinlikle bir zarar verirdim.”

Emre: “Ben aileme şikayet ederdim.”

Dilek: “Dükkan sahibinden sorunu çözmesini isterdim. Anlayışlı olmazsa, CD’yi üreten firmaya durumu bildirirdim.”

Sizce, Barış ve arkadaşları arasında bilinçli tüketici diyebileceğiniz öğrenci hangisidir?

- A. Barış
- B. Melike
- C. Emre
- D. Dilek

KAYNAKÇA

- ABGM. (Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü). “Avrupa Anayasası”, 2004. <http://www.abgm.adalet.gov.tr>. adresinden 26.08.2005. tarihinde alınmıştır.
- ABGS. (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği). “AB Nedir?”, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/category.asp>. adresinden 24.07.2003a. tarihinde alınmıştır.
- _____. “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi”, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?> adresinden 24.07.2003b. tarihinde alınmıştır.
- Akpınar, Burhan ve Mehmet Turan. “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İlköğretim Öğretmenlerinin Demokrasi ve Demokrasi Eğitime Bakış Açısı”, **Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri**. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi. 386-396, 2004.
- Akşit, Belma. “AB Altıncı Çerçeve Programı”, Sosyal Bilim Alanlarında Çalışanlar İçin AB Altıncı Çerçeve Programının Tanıtımı Semineri’nde sunulan bildiri. Eskişehir: 26.09.2003.
- Aktan, C. Can. “Avrupa Birliği’nin Hedefleri”, 2000.<http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa-birligi/ab-hedefleri.htm>. adresinden 30.07.2003. tarihinde alınmıştır.
- AKTT. (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği). **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**. Ankara: Tisamat Basım Yayın, 2002a.
- _____. **AB Tarım Politikası**. Ankara: Tisamat Basım Yayın, 2002b.
- _____. “AB Politikaları”, <http://www.deltur.cec.eu.int/main-t.html>. adresinden 08.08.2003. tarihinde alınmıştır.

_____. “AB Türkiye İlişkileri Topluluk Müktesebatı”, <http://www.deltur.cec.eu.int/toplulukmuktesebati.html>. adresinden 18.01.2004. tarihinde alınmıştır.

Alkan, Nail. “Avrupa Birliği ve Türk Eğitiminden Beklentiler”, **Avrupa Birliği ve Eğitim**. (Ed.: A. Ç. İlhan). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 51-55, 2003.

_____. “AB Erasmus Programı”, Avrupa Birliği ve Türkiye’de Gençlik ve Eğitim Semineri’nde sunulan bildiri. Eskişehir: 9 Mayıs 2003.

Armstrong, H.W. “EU Regional Policy”, **European Union**. Fifth edition. (Ed.: A. M. El-Agraa). Wiltshire: Prentice Hall Europe, 363-388, 1998.

Ashley, Alex. “Global Citizenship”, <http://alex.edfac.usyd.edu.au/Methods/HSIE/Ashley%20Cullen/untitled/Global%20citizenship/GLOBAL.HTM>. adresinden 27.3.2003. tarihinde alınmıştır.

Aslan, C. Alper ve A. Kürşat Gökçaya. “Avrupa Birliği’nin Eğitim Politikalarının Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçlarına Etkisi”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 3-24: 227-244, 2004.

AÜKDM. (Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi). “Özgün Tezler”, <http://kybele.anadolu.edu.tr>. adresinden 15.05.2003. tarihinde alınmıştır.

Aydemir, Fikret. “İşte AB’nin Tarihi 17 Aralık Bildirgesi”, **Sabah**. 19 Aralık 2004, s.20.

Balcı, Ali. **Sosyal Bilimlerde Araştırma**. Üçüncü basım. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2001.

Barth, James L. ve Abdullah Demirtaş. **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**. Ankara: YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, 1997a.

_____. **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğrenci Kılavuzu**. Ankara: YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, 1997b.

Bhabha, Jacqueline. “Get Back to Where You Once Belonged: Identity, Citizenship, and Exclusion in Europe”, *Human Rights Quarterly*, 20-3: 592-627.

http://muse.jhu.edu/journals/human_rightsquarterly/v020/20.3bhabha.html.

adresinden 02.06.2003. tarihinde alınmıştır.

Bildungsserver. “Lehrplan und Richtlinien”, <http://www.bildungsserver.de/zeigen.html?seite=400>. adresinden 26.02.2004. tarihinde alınmıştır.

Bm:bwk. “Lehrplanverordnung-Lehrplan der Volksschule”, 2003. <http://www.bmbwk.gv.at>. adresinden 25.2.2004. tarihinde alınmıştır.

Bm:bwk-GS. “Hauptschulen HS Lehrplan-Geschichte und Sozialkunde”, <http://www.bmbwk.gv.at/medienpool/879/hs15.pdf>. adresinden 16.03.2004. tarihinde alınmıştır.

Bogdan, Robert C. ve S. Knopp Biklen. **Qualitative Research in Education**. Third edition. Boston: Allyn&Bacon, 1998.

Borchardt, Klaus-Dieter. **Avrupa Bütünleşmesi**. Avrupa Birliği Türkiye Temsilciliği Yayını, 1995.

Borja, Jordi. “The Citizenship Question and the Challenge of Globalization: The European Context”, *City*, 4-1: 43-52, 2000.

Bozer, Ali. “Avrupa Birliği ve Türkiye”, http://www.metu.edu.tr/home/wwwoed/documents/AB_Turkiye.doc. adresinden 30.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Büker, Petra. “Europa-ein Aktuelles Thema für die Grundschule”, **Grundlegende Bildung in und für Europa**. Hannover: Publikationen GmbH, 166-181, 2001.

Büyükkaragöz, Savaş ve Şahin Kesici. **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 1998.

Charles, C. M. **Piaget İlkeleri**. (Çev.: G. Ülgen). Üçüncü baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2000.

Civaoğlu, Güneri. “Okullara AB Dersi”, 2003. <http://www.milliyet.com2003/12/18/yazar/civaoğlu.html>. adresinden 15.01.2004. tarihinde alınmıştır.

Collins, C. D. “EU Social Policies”, **European Union**. Fifth edition. (Ed.: A. M. El-Agraa). Wiltshire: Prentice Hall Europe, 389-422, 1998.

Council of Europe. “European Dimension in History Teaching”, <http://www.coe.int>. adresinden 06.01.2004. tarihinde alınmıştır.

Creswell, W. John. **Research Design: Qualitative Quantitative Approaches**. California: Sage Publications, 1994.

Demirel, Özcan. “Mesleğini Seven Öğretmen Ülkesini Kalkındırır”, **Sakarya**. 17 Mart 2004. s.3.

Demirtaş, Serkan. “Türkiye Güvence Verince Protokole İmza Atıldı”, **Radikal**. 31 Temmuz 2005, s.7.

Deveci, Handan. **Sosyal Bilgiler Dersinde Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Derse İlişkin Tutumlarına, Akademik Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

- Doğan, İsmail. **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Kültürel Temelleri**. Ankara: PegemA Yayınları, 2001.
- Doğanay, Ahmet. “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Ed.: C. Öztürk-D. Dilek) Ankara: PegemA Yayınları, 15-46, 2002.
- Domaç, Mehmet. “Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye”, http://www.teb.org.tr/mised/haberler_4/8.php. adresinden 31.07.2003. tarihinde alınmıştır.
- Dominique, Bartelemy. “Analysis of the Concept of European Dimension”, **European Education**, 31-1: 64-95, 1999.
- Douglas, H. John. “Character Education, Citizenship Education, And The Social Studies”, **Social Studies**, 93-3: 103-107, 2002.
- DPT. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara: DPT, 2000.
- Ekiz, Durmuş. **Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş**. Ankara: Anı Yayınları, 2003.
- El-Agraa, A. M. “The Common Fisheries Policy”, **European Union**. Fifth edition. (Ed.: A. M. El-Agraa). Wiltshire: Prentice Hall Europe, 235-246, 1998.
- Eralp, Atila. “Avrupa Bütünleşmesinin Dinamiklerine Tarihi ve Siyasi Bir Bakış,” Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye Eğitim Programı'nda sunulan bildiri. Eskişehir: 09.02.2004.
- Ercan, İlke. “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Erden, Münire. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. İstanbul: Alkım Yayınları, tarihsiz.

Erdoğan, İrfan. “Eğitimde Yeni Yönelimler”, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: PegemAYayınları, 258-281, 2001.

Eurydice. “The Education System in the United Kingdom”, <http://www.eurydice.org/Eurybase/Application/frameset.asp?country=UK&language=VO> adresinden 15.01.2005. tarihinde alınmıştır.

European Union (EU). “European Citizenship Education in EU”, 1997. <http://www.europa.eu.int>. adresinden 09.01.2004. tarihinde alınmıştır.

Gabel, M. Joseph. “Understanding The Public Constraint On European Integration: Affective Sentiments, Utilitarian Evaluations, Had Public Support For European Integration”, **Dissertation Abstracts International**, 55-11: 3633, 1994.

Gay, Lorrie. R. **Educational Research Competencies for Analysis and Application**. Third edition. London: Merrill Publishing Company, 1987.

Goethe Institut. “Social Studies Program”, <http://www.goethe.de/uk/ney/enssocia.htm>. adresinden 01.08.2003. tarihinde alınmıştır.

Grosjean, Etienne. “Forty Years of Cultural Cooperation at the Council of Europe, 1954-94”, **European Education**, 31-1: 11-37, 1999.

Gülcan, M. Gürkan. **AB ve Eğitim Süreci**. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.

Gülmez, Mesut. **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Egemenlik İnsanındır**. İkinci basım. Ankara: TODAİE Yayını, 2001.

_____. “İnsan Hakları Uluslararası Hukukunda İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Hakkı”, **Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri**. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi. 1-15, 2004.

Gültekin, Mehmet. “Eğitim Sisteminde Bir Kavşak Noktası: İlköğretim İkinci Basamak”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8-1/2: 101-112, 1998.

_____. “İlköğretim Birinci Basamakta Kimi Derslerin Öğretiminde Dal Öğretmenlerinden Yararlanma”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10-2: 105-125, 2000.

_____. “Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi Kapsamında İlköğretime Öğretmen Yetiştirme”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12-1/2: 49-65, 2002.

Güngördü, Ersin. **İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.

Gürkan, Tanju ve Erten Gökçe. **Türkiye’de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999.

Haenisch, Hans and Schießl, Otmar. **Bildungsinhalte und Lernstrategien für das Zusammenleben im 21. Jahrhundert: Probleme und Lösungen**. Bonn: Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland, 2001.

HDF. (Sosyaldemokrat Halk Dernekleri Fedarasyonu). “Göçmenlere Avrupa Vatandaşlığı Hakkı”, <http://www.hdf-online.de/hdf-turkisch/hdf-online-AvrupaVata1.htm>. adresinden 02.06.2003. tarihinde alınmıştır.

Jarvis, Peter. “Globalisation, Citizenship and Education of Adults in Contemporary European Society”, **Compare**, 32-1: 5-19, 2002.

Kabakçı, Işıl ve Ferhan Odabaşı. “Bilgi Toplumunda Altı Şapkalı Öğretmen”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 13-1: 97-103, 2003.

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Sekizinci basım. Ankara: Nobel Yayınları, 1998.

Karluk, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. Dördüncü basım. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1996.

Karluk Rıdvan ve Özgür Tonus. **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**. Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.

Kavak, Yüksel. **Dünya’da ve Türkiye’de İlköğretim**. Birinci baskı. Ankara: Pegem Yayınları, 1997.

Kısakürek, Mehmet Ali. “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve Amaçları”, **Özel Öğretim Yöntemleri: Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Ed.: B. Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1-12, 1987.

_____. “İçeriğin Seçimi, Düzenlenmesi ve Öğretim Yöntemleri”, **Özel Öğretim Yöntemleri: Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Ed.: B. Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 13-26, 1987.

_____. “Avrupa Birliği ve Eğitim”, **Avrupa Birliği ve Eğitim**. (Ed.: A. Ç. İlhan). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 9-32, 2003.

_____. “Avrupa Birliği Genel Eğitim Programları”, <http://www.ankara.edu.tr/faculties/educational/haberler/ABprogramlaril.htm>. adresinden 30.04.2003. tarihinde alınmıştır.

Kirkwood, T. Fuss. “Teaching From a Global Perspective: A Case Study Of Three High School Social Studies Teachers”, **Dissertation Abstracts International**, 55-11: 3400, 1995.

Korkmaz, Esfender. “Eğitim Demokrasinin Alt Yapısıdır”, **Gözcü**. 15 Haziran 2003, s.10.

Korkmaz, Turhan. “Küreselleşme ve Avrupa Birliği”, <http://caycuma.karaelmas.edu.tr/europe.htm>. adresinden 24.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Köken, Nevzat. “Problem Çözme Yönteminin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılışı”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 3-2: 53-63, 2002.

Kretschmer, Hansjörg. **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye**. Ankara: AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003.

Kubow, P. Kristine. “Reconceptualizing Citizenship Education For The Twentyfirst Century: A Study Of Postbaccalaureate Social Studies Students From Canada, England and The United States”, **Dissertation Abstracts International**. 56-9: 3553, 1996.

Lehrplan im Baden Württemberg. “Bildungs plan für die realshule”, <http://www.leu.bw.shule.de/allg/lp/bpgs>. adresinden 26.02.2004. tarihinde alınmıştır.

Lehrplan im Hessen. “Online lernarchive Hauptschule”, <http://www.bildungserver.hessen.de/lehrplan/html>. adresinden 26.02.2004. tarihinde alınmıştır.

Lehrplan im Schleswig-Holstein. “Lehrplan für die primastufe”, <http://lehrplan/lernetz.de/html>. adresinden 26.02.2004. tarihinde alınmıştır.

Lüle, Zeynel. “5 Soruda Genişleme”, **Hürriyet**. 2 Mayıs 2004, s. 24.

McGowan, F. “EU Competition Policy”, **European Union**. Fifth edition. (Ed.: A. M. El-Agraa). Wiltshire: Prentice Hall Europe, 171-186,1998.

MEB. “2001 Yılı Başında Eğitim”, 2001. <http://www.meb.gov.tr>. adresinden 27.04.2003. tarihinde alınmıştır.

_____. “Avrupa Konseyi Eğitim Personeli Hizmet içi Eğitim Programı”, http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/Avrupa_Konseyi_Hizmetici/Avrupa_Konseyi_Hizmetici_2003.htm. adresinden 17.01.2003. tarihinde alınmıştır.

Miles, Matthew B. ve A. Michael Huberman. **Qualitative Data Analysis**. Second edition. London: Sage Publications, 1994.

Nas, Recep. **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.

Natterer, Alexandra. **Europa im Schulbuch**. Grevenbroich: Omnia, 2001.

NCSS. “Social Studies Standards”, <http://www.socialstudies.org/standards/toc.html>. adresinden 30.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Niglas, Katrin. “The Combined Use of Qualitative and Quantitative Methods in Educational Research”, 2004. <http://www.ear.ee./e-rmtk/pdf>. adresinden 26.04.2004. tarihinde alınmıştır.

Odabaşı, Ferhan. “Akademik Eskimiřlik ve Sürekli Mesleki Gelişim”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi**, 10-2: 161-166, 2000.

Ollikainen, Aaro. “European Education Citizenship”, 2000. EBSCOhost veritabanından 23.12.2003. tarihinde alınmıştır.

Osler, Audrey. “European Citizenship and Study Abroad: Student Teacher’s Experiences and Identities”, **Cabridge Journal Of Education**, 28-1:77-96, 1998.

- Ossenbach-Sater, Gabriela. "Democratization and Europeanization as Challenges to the Spanish Education System After 1970", **European Education**, 27-4:72-84, 1996.
- Oxfam. "Key Elements for Global Citizenship", <http://oxfam.org.uk/coolplanet/teachers/globciti/globciti.htm>. adresinden 19.3.2003. tarihinde alınmıştır.
- Özdemir, Haluk. "Avrupa'da Bütünleşme Süreci ve Türkiye", <http://web.ttnet.net.tr/ozdemirler/AB.htm>. adresinden 24.07.2003. tarihinde alınmıştır.
- Öztürk, Cemil ve Dursun Dilek. "Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları", **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Ed.: C. Öztürk-D. Dilek) Ankara: PegemA Yayıncılık, 47-81, 2002.
- Öztürk, Cemil ve Rahmi Otluoğlu. **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller**. İkinci baskı. Ankara: PegemA Yayınları, 2003.
- Pirler, Levent. "Türkiye-AB İlişkileri", 2000, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html. adresinden 24.07.2003. tarihinde alınmıştır.
- Quetgles, Tomeu. "The European Union Member State", **European Education** , 29-3: 77-87, 1997.
- Radikal. "Türkiye Çok Hızlı İlerliyor", **Radikal**. 17 Ocak 2004, s.1.
- Ryba, Raymond. "Unity in Diversity: The Enigma of the European Dimension", **Oxford Review of Education**, 21-1: 25-36, 1995.
- Sağlam, H. İbrahim. "Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü", 2002. <http://www.meb.gov.tr/stats/apk2002/904.htm>. adresinden 30.04.2003. tarihinde alınmıştır.

Sağlam, Mustafa. **Avrupa Ülkelerinin Eğitim Sistemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999.

_____. “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi”, 2000’li Yıllarda Lise Eğitime Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu’nda sunulan bildiri. İstanbul: 2 Mart 2003.

_____. “Avrupa Birliği Ülkelerinde Ortaöğretimin Yapısı ile Yükseköğretime Geçiş ve Türk Eğitim Sisteminde Yeni Düzenlemeler İçin Öneriler,” Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu’nda sunulan bildiri. Ankara: 25 Eylül 2004.

Savage, Tom V. and David G. Armstrong. **Effective Teaching in Elementary Social Studies**. Third edition. USA: Prentice Hall, 1996.

Schmitt, Rudolf. **Grundlegende Bildung in und für Europa**. Hannover: Publikationen GmbH, 2001.

Selvi, Kıymet. “İlköğretim Programlarında Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi”, **XII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 193-211, 2003.

Sönmez, Veysel. **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

_____. “Dizgeli Eğitimle Sınıf Ortamında Doğrudan Demokrasi”, **Eğitim Araştırmaları**. 3-11: 64-72, 2003.

Sözer, Ersan. **Üç Avrupa Ülkesinde Eğitim: Almanya, Danimarka, Fransa Eğitim Sistemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997.

_____. “Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi,” **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. (Ed.: G. Can). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 3-13, 1998.

Şahin, Cemalettin. **Türkiye Coğrafyası**. Ankara: Gündüz Yayınları, 2000.

Tashakkori, Abbas. “Glossary of Mixed Methods Term/Concepts”, <http://www.fiu.edu/bridges/glossary.htm>. adresinden 30.04.2004. tarihinde alınmıştır.

TCDB. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). “Türkiye-AB İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/sondurum020103.htm>. adresinden 24.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Tekeli, İlhan. **Yaratıcı ve Çağdaş Bir Tarih Eğitimi İçin**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.

Tekin, Halil. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**. Onbeşinci baskı. Ankara: Yargı Yayınevi, 2003.

Toplumsal Tarih. “İnternet Adreslerinde Avrupa’da Tarih Eğitimi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, 100: 65, 2002.

Topsakal, Cem ve Muhsin Hesapçıoğlu. “Avrupa Birliği ve Eğitim”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, 1-2: 443-461, 2001.

Turner, Thomas N. **Essential of Elementary Social Studies**. Second edition. Boston: Allyn and Bacon, 1999.

TÜBİTAK. (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu). “AB Akreditasyon”, <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/platform/akred/giris.html>. adresinden 31.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Türnüklü, Abbas. “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, 24: 543-559, 2000.

_____. “Eğitimbilim Alanında Aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak İçin Farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte Kullanılması”, **Eğitim ve Bilim**, 26-120: 8-13, 2001.

TÜSİAD. (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği). **Coğrafya**. Birinci baskı, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, 2001.

Urry, John. “Globalisation and Citizenship”, <http://www.comp.lancs.ac.uk/Sociology/soc009ju.html>. adresinden 24.03.2003. tarihinde alınmıştır.

Uysal, Ahmet. “Sosyal Bilimler Öğretim Yöntemlerinin Eleştirici Düşünme Gücünün Gelişmesindeki Rolü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Uzuner, Yıldız. “Niteliksel Araştırma Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 175-193, 1999.

_____. “Görüşme Tekniği”, Niteliksel Araştırma Yöntemleri Doktora Ders Notları. 29.04.2003.

Ülger, İ. Kaya. “Avrupa Hukukunu Ne Derece Tanıyoruz?”, 1997. <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nis97/7.htm>. adresinden 24.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Ülsever, Cüneyt. “AB Önünde Esas Soru: 21.Yüzyıla Hazırlanıyor muyuz?”, **Hürriyet**. 16 Şubat 2004, s.16.

Ültanır, Gürcan. “Avrupa Birliği Üyeliğine Giriş Sürecinde Ders Programlarında Yapılacak Değişikliklerle İlgili Bir Model Önerisi”, **X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler II**. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi. 951-975, 2001.

Üstündağ, Tülay. “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Erişime ve Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına Etkisi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 14: 133-138, 1998.

Vanthoor, Wim F. V. **A Chronological History of The European Union 1946-1998**. Cheltenham: 1999.

Vergin, Nur. “Anayasal Vatandaşlık Ne Demektir?”, 1996. <http://www.milliyet.com.tr/1996/12/26/entel/ana.html>. adresinden 30.07.2003. tarihinde alınmıştır.

Wade, Rose. “Planetary Citizen”,<http://planetarycitizen.open.ac.uk/Other/02/09/26/0946203.shtml?tid>. adresinden 25.03.2003. tarihinde alınmıştır.

Yaşar, Şefik. “Demokratik Tutum ve Davranışların Gelişmesinde Okulöncesi Eğitimin Rolü”, **YA-PA 10. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**. (Ankara, 1995). İstanbul: YA-PA Yayınları, 343-350, 1997.

_____. “The Place and Importance of Social Studies in Raising Individuals’ Awareness of World Citizenship”, The 83rd NCSS Annual Conference. Chicago, Illinois, USA: NCSS. November 14-16, 2003.

_____. “Çocuklara Vatandaşlık Bilincini Kazandırmada Okulöncesi Eğitimin Rolü”, I. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresi’nde sunulan bildiri. İstanbul: 30 Haziran-3 Temmuz 2004.

Yaşar, Şefik, Ferhan Odabaşı ve Ayşen G. Namlu. “İlköğretim Birinci Kademedeki Görevli Öğretmenlerin Öğretme-Öğrenme Süreçlerinde Araç-Gereçlerden Yararlanma Durumları”, **III. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu Bildirileri**. Adana: Çukurova Üniversitesi. 1-11, 1997.

Yeşil, Rüştü. **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**. Ankara: Nobel Yayınları, 2002.

Yıldırım, Ali. “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, **Eğitim ve Bilim**, 23-112: 7-17, 1999.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. İkinci baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, 2000.